

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

На правах рукопису

ВЕРХУША НАТАЛІЯ ПЕТРІВНА

УДК 330.131.7:336.77(043.5)

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

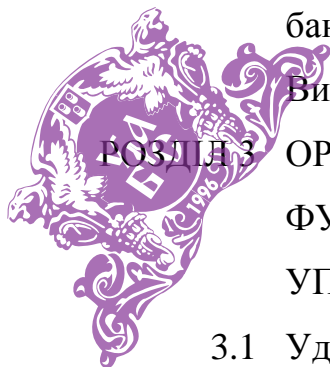
Науковий керівник:
д-р. екон. наук, професор
Сало Іван Васильович

Суми – 2012

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ.....	12
1.1 Характеристика кредитного ризику банку як об'єкту управління	12
1.2 Види кредитного ризику банку та його класифікація	25
1.3 Фактори кредитного ризику банку.....	36
1.4 Аналіз кредитної діяльності банків України та факторів, що впливають на формування механізму управління кредитним ризиком банку	48
Висновки до розділу 1.....	76
РОЗДІЛ 2 НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ.....	79
2.1 Комплексний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком банку на основі адаптивної моделі	79
2.2 Розробка адаптивної стратегії управління кредитним ризиком банку.....	94
2.3 Методичне забезпечення аналізу й оцінки кредитного ризику банку	110
2.4 Регулювання і контроль кредитного ризику банку.....	127
Висновки до розділу 2	150
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АДАПТИВНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ.....	153
3.1 Удосконалення методичного забезпечення регулювання	

індивідуального кредитного ризику банку.....	153
3.2 Удосконалення методичного забезпечення моніторингу портфельного кредитного ризику банку	178
Висновки до розділу 3	199
ВИСНОВКИ	201
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	204
ДОДАТКИ	227

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним із найбільш значних негативних наслідків світової фінансової кризи для України лишається низька якість кредитних портфелів банків, причиною якої є реалізація кредитних ризиків у 2009–2010 роках і низькі обсяги заміщення проблемних кредитів наданими. Незважаючи на те, що проблемна заборгованість значною мірою покривається сформованими резервами, збереження негативних тенденцій в економіці може призвести до посилення тиску проблемних кредитів на фінансовий стан та конкурентоспроможність банків України. В цих умовах особливої актуальності набуває розробка дієвого механізму управління кредитним ризиком, застосування якого дозволить нівелювати негативний вплив таких ризиків.

Значні досягнення в дослідженні понять ризику й невизначеності, у розвитку методології оцінки та управління кредитним ризиком пов'язані з іменами зарубіжних авторів, серед яких Г. Александер, А. Альгін, Е. Альтман, Л. Батракова, Ф. Блек, Н. Валенцева, Д. Даффі, Д. Єндовицький, М. Кроу, К. Ерроу, С. Кабушкін, П. Ковальов, О. Лаврушин, А. Лобанов, Г. Марковіц, Р. Мертон, М. Міллер, Ф. Модільяні, Ф. Найт, В. Оганов, Г. Панова, В. Севрук, Д. Тобін, А. Чугунов, У. Шарп та інші.

Присвячені даному напрямку праці вітчизняних авторів (Я. Благодир, Л. Бондаренко, І. Бушуєва, Т. Васильєва, О. Васюренко, О. Вовчак, В. Вітлінський, В. Галасюк, Л. Гаряга, В. Грушко, І. Джулай, М. Дмитренко, О. Євтух, А. Єпіфанов, С. Козьменко, О. Колодізев, В. Міщенко, О. Пернарівський, О. Петрук, Р. Пікус, В. Подчесова, Л. Примостка, І. Сало, Л. Слобєда, Р. Тиркало, Р. Шевченко та багато інших) не тільки дозволяють узагальнити, систематизувати зарубіжний досвід, адаптувати його до української банківської практики, але й пропонують власні підходи до оцінки та управління кредитним ризиком банку.

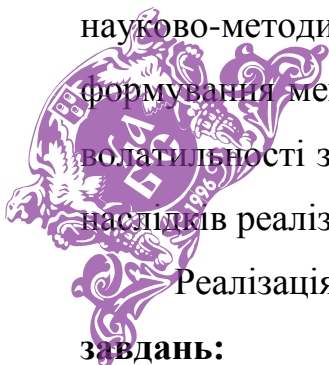
Узагальнення та аналіз наукових результатів, отриманих вищезазначеними та іншими вченими, дозволили визначити необхідність подальших досліджень у таких напрямках: уточнення сутності поняття «кредитний ризик банку» та вдосконалення його класифікації, поглиблення теоретичних основ управління кредитним ризиком банку, зокрема удосконалення науково-методичних та практичних підходів до формування механізму управління ним; розвиток науково-методичних підходів до оцінки кредитного ризику в умовах нестабільного зовнішнього середовища; удосконалення методів регулювання та контролю кредитного ризику банку.

Все це обумовлює актуальність теми дослідження, визначає його об'єкт, предмет, мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з науковими темами Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України», зокрема, науково-дослідними темами «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні» (номер державної реєстрації 0103U006965) та «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782). До звітів за цими темами увійшли науково-методичний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком банку на основі адаптивної моделі та науково-методичний підхід до моніторингу індивідуального кредитного ризику банку за обов'язковими та вибірковими критеріями розмежування кредитного портфеля за зонами відповідальності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо формування механізму управління кредитним ризиком банку в умовах значної волатильності зовнішнього середовища та обмеженості ресурсів для подолання наслідків реалізації таких ризиків.

Реалізація поставленої мети обумовила необхідність вирішення таких завдань:

- уточнити поняття “кредитний ризик банку” та визначити його сутнісні характеристики;
- систематизувати види кредитного ризику банку та обґрунтувати склад факторів, що визначають його рівень;
- провести аналіз банківської системи України з метою визначення рівня кредитного ризику в діяльності банків, виявлення факторів впливу, що його обумовлюють, та визначення специфіки їх урахування при побудові механізму управління ним;
- дослідити теоретичні підходи до управління кредитним ризиком банку та на цій основі розробити модель механізму управління кредитним ризиком банку (далі – МУКРБ), адекватну сучасному стану та умовам, у яких функціонують банки України;
- надати розгорнуту характеристику методів управління кредитним ризиком банку та розробити рекомендації щодо їх удосконалення;
- розробити методичний підхід до моніторингу кредитного ризику банку та запропонувати процедуру прийняття рішень менеджментом банку за його результатами.

Об’єктом дослідження є процес управління кредитним ризиком банку.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних положень щодо формування МУКРБ в умовах значної волатильності зовнішнього середовища та обмеженості ресурсів для подолання наслідків реалізації таких ризиків.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є положення сучасної економічної теорії та теорії банківської справи, концептуальні положення, методологія та прикладні інструменти, напрацьовані в рамках сучасних теорій ризик-менеджменту.

У процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи пізнання, як: теоретичне узагальнення, порівняння, групування та систематизація (при дослідженні сутності понять «кредитний ризик», «портфельний кредитний ризик», «індивідуальний кредитний ризик»;

формуванні класифікації кредитного ризику банку; виділенні факторів, що впливають на кредитний ризик банку в розрізі його видів); порівняння (у процесі виявлення спільних і відмінних рис методичних підходів до оцінки та регулювання кредитного ризику банку); системного аналізу (при визначенні сутності та складових управління кредитним ризиком банку, обґрунтуванні елементного складу МУКРБ); статистичний аналіз та логічне узагальнення (для визначення рівня кредитного ризику в діяльності банків України, виявлення факторів впливу, що його обумовлюють, та визначення специфіки їх урахування при побудові МУКРБ), формалізації та економіко-математичного моделювання (у процесі розробки методичного підходу до моніторингу кредитного ризику банку).

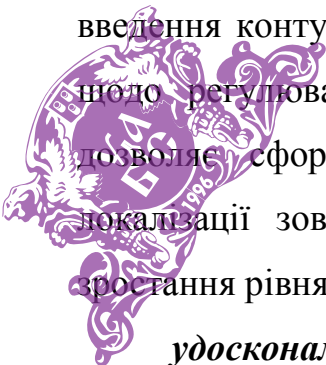
Інформаційною базою дослідження є чинні законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність банків, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, Національного банку України, Асоціації українських банків, праці вітчизняних і зарубіжних науковців.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування механізму управління кредитним ризиком банку в умовах значної волатильності зовнішнього середовища та обмеженості ресурсів для подолання наслідків реалізації таких ризиків.

Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:
вперше.

– запропоновано науково-методичний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком на основі адаптивної моделі, що передбачає введення контурів зворотного зв'язку (коригування кредитної політики та дій щодо регулювання кредитного ризику на основі прогностичної складової), і дозволяє сформувати комплекс взаємозалежних управлінських рішень з локалізації зовнішніх і внутрішніх загроз, спрямованих на попередження зростання рівня кредитного ризику банку;

удосконалено:

– науково-методичне забезпечення моніторингу індивідуального кредитного ризику банку, у якому передбачається поетапна реалізація процедур ідентифікації критеріїв проблемної заборгованості, визнання проблемної заборгованості з урахуванням істотних для банку типів реструктуризації, передача повноважень щодо проблемної заборгованості, вибір стратегії врегулювання заборгованості на основі сценарного аналізу. Запропонований підхід надає можливість відстежувати та оперативно реагувати на зміни в рівні індивідуального кредитного ризику банку;

– науково-методичний підхід до оцінки рівня портфельного кредитного ризику банку шляхом розрахунку індикатора портфельного кредитного ризику (з використанням інструментарію порівняльного багатовимірного аналізу та вінтажного аналізу), який, на відміну від існуючих, дозволяє визначати прогностичний рівень портфельного кредитного ризику та формувати на цій основі комплекс заходів щодо оперативного реагування на відхилення його рівня від планових значень;

набули подальшого розвитку:

– система класифікаційних ознак видів кредитного ризику банку на основі обґрунтування доцільності їх розмежування на: специфічні, що визначають найбільш важливі аспекти, в межах яких здійснюється управління ним (сфера виникнення, джерело, носій і власник ризику, причини та формальні ознаки реалізації); загальні, що враховують базові аспекти управління ним (співвідношення періоду існування ризикової позиції і періоду, протягом якого діє кредитний ризик; співвідношення періоду існування ризикової позиції та рівня кредитного ризику; час виникнення кредитного ризику, очікувані негативні наслідки його реалізації, рівень кредитного ризику і ступінь його керованості). Це дозволило сформувати наукове підґрунтя для удосконалення методичних засад вибору та застосування методів оцінки, регулювання та контролю всіх видів кредитного ризику банку;

– система класифікаційних ознак факторів виникнення кредитного ризику банку на основі обґрунтування доцільності їх розмежування на зовнішні

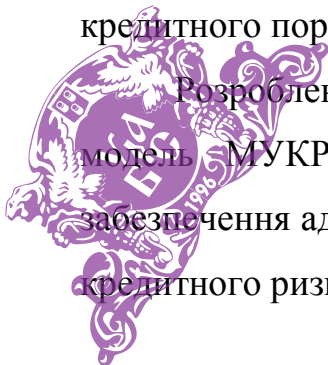
загальні (економічна, політична ситуація; соціальна напруга в суспільстві; форс-мажорні обставини) та зовнішні специфічні (характеристики позичальника та забезпечення по кредиту); внутрішні загальні (стратегічні; організаційні; інформаційні; методологічні; управлінські) та внутрішні специфічні (характеристики кредитного продукту та концентрації кредитного портфеля);

– науково-методичний підхід до розробки й аналізу сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості на основі побудови прогнозу грошових потоків позичальника та оцінки їх стійкості та достатності за кожним сценарієм. Підхід дозволить банку оцінити ефективність альтернативних варіантів урегулювання заборгованості або її відновлення як неproblemної, враховуючи можливі комбінації щодо часткового стягнення, пролонгації або реструктуризації на певний період, або прийняття рішення щодо стягнення заборгованості, враховуючи правові альтернативи та ризики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування розроблених у дисертаційній роботі теоретичних положень, висновків і методичних рекомендацій на рівні окремого банку – при формуванні механізму та вдосконаленні методів управління кредитним ризиком банку; на рівні Національного банку України – при вдосконаленні методів аналізу кредитного ризику у системі виїзного та безвиїзного нагляду за діяльністю банків.

Сформована класифікація видів кредитного ризику банку може бути використана для формування системи індивідуальних та портфельних лімітів кредитного ризику та забезпечення достатнього рівня диверсифікованості кредитного портфеля у розрізі окремих субпортфелів.

Розроблені принципи управління кредитним ризиком та адаптивна модель МУКРБ може бути використана в діяльності банків з метою забезпечення адекватного реагування на вплив факторів, що підвищують рівень кредитного ризику.

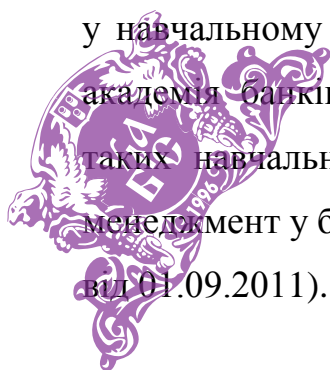

Пропозиції автора можуть бути реалізовані у практичній діяльності Національного банку України, банків, а також банківських асоціацій при побудові багаторівневої системи оцінки кредитного ризику банку.

Запропонований план заходів щодо стягнення проблемної заборгованості може бути використаний банками для забезпечення оперативного прийняття рішень щодо регулювання індивідуального кредитного ризику банку в умовах часових та ресурсних обмежень.

Основні положення, запропоновані методи та практичні рекомендації дисертаційного дослідження були впроваджені у практичну діяльність банків, зокрема: методичний підхід до стрес-тестування кредитного ризику використано у діяльності відділення АБ «Укргазбанк» (довідка про впровадження від 24.04.2012 № 9135/1/2012-36) та Сумського регіонального відділення ПАТ КБ «Хрещатик» (довідка про впровадження від 05.09.2011 № 72-29); методичний підхід до прогнозування кредитного ризику банку використано в діяльності Сумського відділення ПАТ «БАНК НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ» (довідка від 24.04.2012 № 04/38); методичний підхід до моніторингу портфельного кредитного ризику включено до методичного забезпечення дистанційного аналізу діяльності банків Управління Національного банку України в Сумській області (довідка про впровадження від 14.05.2012 № 01-012/1770); розрахунок розміру очікуваного відшкодування на основі оцінки прогнозу грошових потоків позичальника використовується у процесі моніторингу індивідуального кредитного ризику ПАТ АБ «Столичний» (довідка про впровадження від 15.05.2012 № 01-10/723).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» при викладанні таких навчальних дисциплін: «Аналіз банківської діяльності», «Фінансовий менеджмент у банку», «Управління банківськими ризиками» (акт впровадження від 01.09.2011).

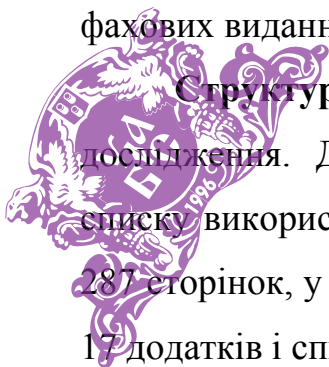

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним, завершеним дослідженням. Усі наукові результати, викладені в ній, одержані автором самостійно. Особистий внесок здобувача у роботах, виконаних у співавторстві, визначено у списку публікацій. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи дисертанта.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення і результати дослідження доповідалися та отримали схвальну оцінку на науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2010, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2010, 2011), Міжнародній науково-практичній конференції «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2010, 2011), VI Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів, молодих учених та науковців «Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки» (м. Кременчук, 2011), V Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи» (м. Тернопіль, 2011), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів» (м. Запоріжжя, 2011).

Наукові публікації. Результати дисертаційного дослідження повністю висвітлені у 18 наукових працях загальним обсягом 4,43 друк. арк., з яких особисто автору належить 4,34 друк. арк., у тому числі 9 статей у наукових фахових виданнях, 9 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації визначаються метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 287 сторінок, у тому числі на 119 сторінках розміщено 16 таблиць, 35 рисунків, 17 додатків і список використаних джерел із 207 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

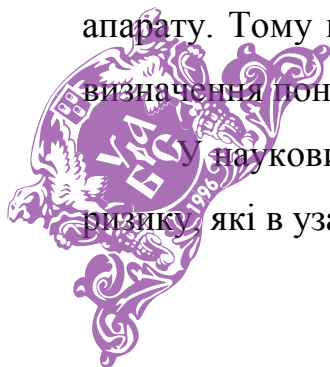
1.1 Характеристика кредитного ризику банку як об'єкту управління

Кредитні операції є основним джерелом доходів для вітчизняних банків. Їх висока дохідність супроводжується підвищеним ризиком, тому вони залишаються найбільш ризиковою складовою банківського бізнесу. Отже, банки змушені постійно удосконалювати менеджмент своєї кредитної діяльності, а правильно обрана концепція управління кредитним ризиком дозволить банку утримувати свої конкурентні позиції й розвиватись в обраному напрямку. Для побудови системи та розробки механізму управління кредитним ризиком обов'язковою умовою є обґрунтоване визначення кредитного ризику як об'єкту управління та структуризація факторів, що обумовлюють зміну його рівня.

Узагальнення й аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених дозволили нам визначити, що в діяльності банків України на сучасному етапі існують проблеми, пов'язані з формуванням ефективного методичного забезпечення управління кредитним ризиком банку.

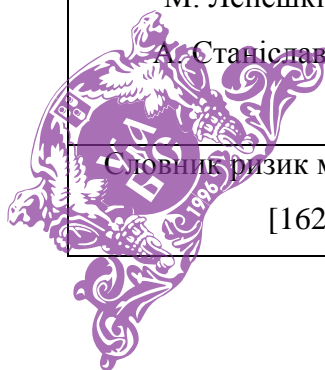
Об'єктивна потреба подальшого поглиблення теоретичних і методичних досліджень пов'язана, насамперед, із необхідністю уточнення понятійного апарату. Тому в межах даного дослідження вважаємо за доцільне сформулювати визначення поняття «кредитний ризик банку» як об'єкта управління.

У наукових джерелах представлено значний спектр визначень кредитного ризику, які в узагальненому вигляді наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Підходи науковців до визначення поняття «кредитний ризик банку» [складено автором]

Автор	Визначення
<p>О. Петрук [128], Р. Тиркало [170], І. Джулай [57], М. Дмитренко [59], В. Коваленко [85], Р. Шевченко [185]</p>	<p>ризик неповернення у встановлений термін основного боргу та процентів за кредитом, що належать кредитору відповідно до кредитного договору</p>
<p>А. Єпіфанов [64], І. Сало [150]</p>	<p>можливість того, що у майбутньому, в певний момент вартість банківських активів зменшиться у зв'язку з неповерненням (неповним або несвоєчасним поверненням) цих активів</p>
<p>В. Подчесова [132]</p>	<p>імовірнісні негативні зміни в стані функціонування банку в разі виникнення небажаних та, можливо, непередбачених подій під час здійснення кредитного процесу, пов'язані з проявом конкурентної боротьби, які структуруються на події прямої або опосередкованої дії щодо впливу на стан розвитку банку, що і визначає наявну множинність різновидів кредитних ризиків</p>
<p>В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус [54]</p>	<p>відсутність впевненості щодо вчасного і повного повернення кредитних коштів контрагентом банку.</p>
<p>П. Ковальов [83], О. Лаврушин [119], Л. Батракова [10], А. Альгін [2], В. Севрук [151], Г. Панова [124]</p>	<p>можливість збитків унаслідок неповернення основної суми боргу та процентів за ним</p>
<p>М. Лепешкіна [104], А. Станіславчик [165]</p>	<p>ймовірність зменшення вартості частини активів, представленої сумою наданих кредитів, або ймовірність зниження прибутковості від цієї частини активів значно нижче очікуваного рівня</p>
<p>Словник ризик менеджменту [162]</p>	<p>невизначеність здатності контрагента виконати свої зобов'язання.</p>

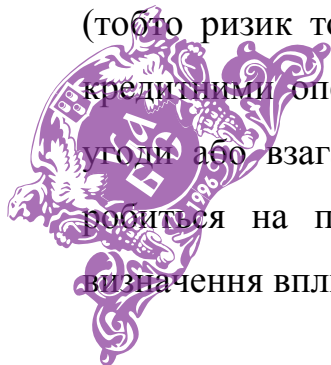

Продовження таблиці 1.1

Фінансовий словник [177]	ризик втрати основної суми або втрати фінансової винагороди унаслідок відмови позичальника погасити кредит чи інакше виконати договірне зобов'язання. ... Виникає кожного разу, коли позичальник розраховує використовувати майбутні потоки грошових коштів для оплати поточних боргів.
Е.Сондерс (A. Saunders) [204]	брак впевненості щодо вчасного і повного повернення кредитних коштів контрагентом банку
Тлумачний економічний і фінансовий словник Ів. Бернара и Ж.К. Коллі [174]	непредвиденные обстоятельства, могущие возникнуть до истечения срока, к которому лицо, получившее отсрочку платежа или ссуду, обязалось погасить задолженность
Майкл Онг [201]	риск подверженности потерям, если контрагент по сделке не исполнит своих обязательств в должный срок
Р. Яворський [189]	ймовірність зміни грошового потоку як у кількісному, так і часовому вимірі під час кредитної операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника
В.С.Оганов [116]	риск неплати заемщиком основной суммы и причитающихся кредитору процентов в установленный кредитным договором срок.

Тлумачення поняття «кредитний ризик» міститься у нормативних документах Національного банку України.

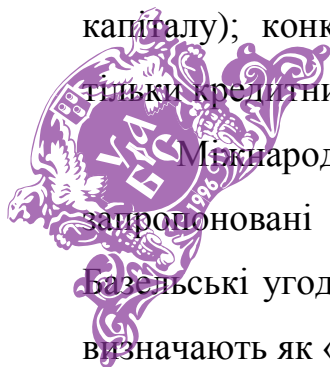
У Положенні Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями» кредитний ризик трактується як «ризик невиконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься)» [140]. У даному визначенні акцент робиться на позичальнику як основному джерелі кредитного ризику без визначення впливу на діяльність банку.

У Положенні «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» визначення кредитного ризику як такого не наводиться, але визначено, що «банк із метою визначення можливих втрат (збитків) невиконання боржником/контрагентом зобов'язань здійснює оцінку ризику невиконання ним таких зобов'язань (тобто ризику того, що виконання боржником зобов'язання проводитиметься з перевищенням строків, передбачених умовами договору, або в обсягах, менших, ніж передбачено договором, або взагалі не проводитиметься) за всіма активними банківськими операціями та наданими банком фінансовими зобов'язаннями» [141]. У даному підході акцент зроблено на причини виникнення втрат банку в разі невиконання ним зобов'язань за договором.

У Методичних вказівках Національного банку України з інспектування банків «Система кількісної оцінки ризиків» зазначено: кредитний ризик – це «... наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом» [107]. Дане визначення визначає причини кредитного ризику та наслідки його реалізації (втрати надходжень або капіталу); конкретизує склад джерел кредитного ризику, не обмежуючи їх тільки кредитними операціями.

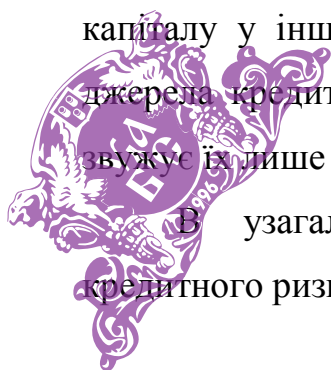
Міжнародні стандарти управління кредитним ризиком банку були запропоновані Базельським Комітетом з банківського нагляду (Швейцарія). Базельські угоди з достатності капіталу (редакція 1988 року) кредитний ризик визначають як «ризик невиконання зобов'язань контрагентом» або як «... ризик

контрагента» [198]. У «Принципах управління кредитним ризиком» він визначений як «...можливість того, що позичальник банку або контрагент не зможе виконати свої зобов'язання з раніше досягнутими умовами» [202]. У другій редакції проекту Базельських угод (Базель II) кредитний ризик характеризується як ризик втрат, що виникає внаслідок дефолту у кредитора або контрагента [205]. Заключна редакція нових Базельських угод не містить визначення кредитного ризику [191]. Слід зауважити, що Базельський комітет, визначаючи кредитний ризик, визначає в якості джерел його виникнення, насамперед, кредитування, але враховує ризик невиконання зобов'язань контрагента за іншими операціями. Також його визначення пов'язують кредитний ризик з втратами внаслідок дефолту контрагента.

Поняття кредитного ризику міститься і у Міжнародних стандартах фінансової звітності. Нова редакція стандарту МСФЗ (IFRS) 9 не вносить змін до визначення кредитного ризику, що міститься в МСФЗ (IFRS) 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», яка визначає його як «ризик того, що одна сторона контракту про фінансовий інструмент не зможе виконати зобов'язання і це буде причиною виникнення фінансового збитку іншої сторони» [109], але уточнює значення кредитного ризику і містить керівництво, що роз'яснює, яким чином вбудовані похідні інструменти, інструменти з прив'язкою до вартості паю і заставне забезпечення можуть впливати на визначення кредитного ризику зобов'язання. Як свідчить наведене визначення, джерелом кредитного ризику є фінансовий інструмент, що визначений у [109] як «... будь-який контракт, який приводить до виникнення фінансового активу у одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу у іншого суб'єкта господарювання». Отже, підхід МСФЗ в якості джерела кредитного ризику визначає всі види фінансових інструментів, а не звужує їх лише до кредитних операцій.

В узагальненому вигляді найважливіші сутнісні характеристики кредитного ризику банку наведені в таблиці 1.2:

Таблиця 1.2 – Сутнісні характеристики кредитного ризику банку
[узагальнено автором]

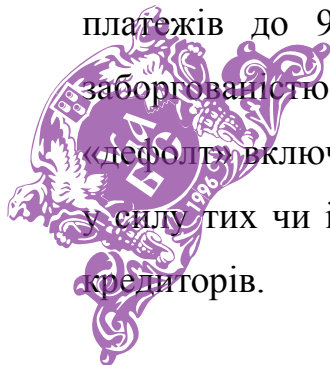
Характеристика	Пояснення
Специфічні	
Сфера виникнення	одна зі стадій руху позичкової вартості
Джерело	будь-який фінансовий інструмент
Власник ризику	власник фінансового інструменту
Носій ризику	сторона контракту про фінансовий інструмент, що не зможе виконати зобов'язання і це буде причиною виникнення у іншої сторони несприятливих наслідків
Причини реалізації	зовнішні та внутрішні фактори, що зумовили нездатність носія ризику виконувати прийняті зобов'язання
Формальні ознаки реалізації	у вузькому тлумаченні – дефолт позичальника; у розширеному тлумаченні – порушення будь-яких умов контракту.
Загальні	
Варіабельність	рівень кредитного ризику не є постійним і змінюється під динамічним впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Фактор часу здійснює самостійний вплив на рівень кредитного ризику
Часова тривалість	фактор часу здійснює самостійний вплив на рівень кредитного ризику (стадія життєвого циклу кредитного продукту).
Об'єктивний аспект ризику	пов'язаність з імовірнісною сутністю природних, політичних, соціальних та економічних процесів; існування кредитного ризику незалежно від визнання учасниками кредитних відносин.
Суб'єктивний аспект ризику	суб'єктивність прийняття рішень у сфері управління кредитним ризиком, визначена якістю методичного, інформаційного, організаційного, кадрового забезпечення та іншими факторами.
Імовірнісна природа	реалізація кредитного ризику може відбутися або не відбутися в процесі руху позичкової вартості. Ступінь ймовірності реалізації кредитного ризику залежить від об'єктивних та суб'єктивних аспектів ризику. Є постійною характеристикою кредитного ризику.
Невизначеність наслідків реалізації	відсутність детермінованості у наслідках реалізації кредитного ризику, визначеної його об'єктивними та суб'єктивними аспектами.
Очікувана несприятливість наслідків	кредитний ризик характеризується та вимірюється рівнем можливих несприятливих наслідків.

Узагальнюючи результати проведеного вище дослідження, визначимо наступне. По-перше, відсутній єдиний підхід до визначення сутності поняття «кредитний ризик».

По-друге, переважна більшість науковців при визначенні оперують поняттям дефолту позичальника або його нездатністю виконати умови кредитної угоди як єдиного його джерела. Це призводить до того, що з визначення виключаються фактори, що призводять до його появи, але не викликані дефолтом, насамперед, це стосується внутрішньобанківських факторів кредитного ризику.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що єдиного розуміння поняття «дефолт» не сформовано і воно визначається у спрощеному вигляді як невиконання зобов'язань; у розширеному – як «...прекращение выплаты процентов на ценные бумаги, по кредитам, процентов по облигациям, а также прекращение обслуживания и выплат по долгам» [16]; «... явление, которое обуславливается нежеланием, невозможностью, или частичной возможностью юридического или физического лица выплатить долговые обязательства» [173]; «...отказ от выполнения условий кредитного соглашения или рыночной сделки ввиду неспособности выплатить проценты, погасить кредит или поставить ценные бумаги, товары» [144]; «...стан в кредитних відносинах, наступає коли позичальник не виплачує свої борги або платежі» [114]; «... невозможность или нежелание контрагента выполнить свои обязательства в срок и/или в полном объеме, ведущее к нарушению условий договора и позволяющее кредитору начать процесс взыскания задолженности» [188]. Базельський комітет передбачає наявність затримки у проведенні платежів до 90 днів у виконанні зобов'язань боржником за кредитною заборгованістю перед банком. Як свідчать наведені визначення, в поняття «дефолт» включаються значний перелік подій, які можуть статися з боржником у силу тих чи інших обставин, та призведуть до несприятливих наслідків для кредиторів.

За твердженням А.Лобанова і А. Чугунова більш загальним поняттям, ніж «дефолт», є поняття «кредитна подія» (credit event) – «...изменение кредитоспособности заемщика или кредитного «качества» финансового инструмента, наступление которого характеризуется четко определенными условиями» [188]. Їх склад у найбільш повному вигляді визначено Міжнародною асоціацією ділерів за свопами та похідними інструментами (International Swap and Derivatives Association – ISDA):

1) банкрутство (ліквідація (за винятком злиття), неплатоспроможність підприємства, переуступка прав вимоги, відкриття справи про банкрутство в суді, призначення зовнішнього керуючого майном боржника, арешт майна боржника третьою стороною);

2) дострокове настання строку виконання зобов'язання (obligation acceleration) – оголошення дефолту за будь-яким аналогічним зобов'язанням даного позичальника та набуття чинності застереження про дострокове настання строку виконання цього зобов'язання;

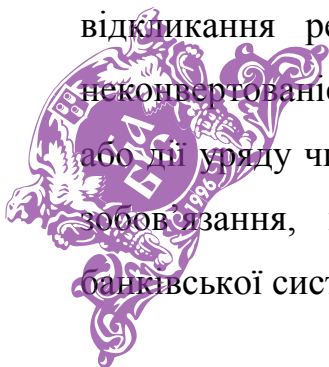
3) дефолт за зобов'язанням (крос-дефолт) – оголошення дефолту за будь-яким аналогічним зобов'язанням даного позичальника;

4) неплатоспроможність – невплата позичальником певної суми в строк;

5) відмова або мораторій, за яким контрагент відмовляється від здійснення платежу чи оскаржує юридичну силу зобов'язання;

6) реструктуризація заборгованості, що призвела до односторонньої відмови, відстрочки, або зміни графіку погашення заборгованості на менш вигідних для кредитора умовах.

Крім цього, до складу кредитних подій також включають зниження або відкликання рейтинговим агентством кредитного рейтингу позичальника; неконвертованість валюти унаслідок запровадження валютних обмежень; заяви або дії уряду чи органів регулювання, що ставлять під загрозу юридичну силу зобов'язання, війна або воєнні дії, що перешкоджають діяльності уряду або банківської системи.

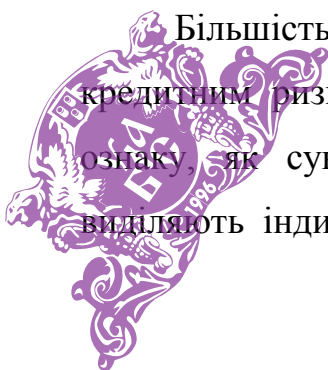
Оскільки в межах даного дослідження в якості формальної ознаки реалізації кредитного ризику визначено дефолт позичальника, то далі ми будемо оперувати саме цим поняттям. На нашу думку, використання різних визначень дефолту ускладнює побудову ефективного механізму управління кредитним ризиком, особливо, реалізацію імовірно-вартісної концепції його оцінки та регулювання, в основі якої визначення очікуваних і непередбачуваних втрат. Для усунення цього недоліку необхідним є уніфікація розуміння поняття «дефолт».

По-третє, при визначенні сутності кредитного ризику наводиться різне джерело його виникнення – кредитна операція, фінансовий інструмент, фінансова угода, кредитний договір тощо. Вважаємо за доцільне при визначенні джерела кредитного ризику використовувати визначення [107]: кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника (табл. 1.3).

Узагальнюючи вищевикладене, визначаємо, що кредитний ризик банку – це ймовірність зміни вартості або визнання активів банку знеціненими/нестратегічними через відкриття ризикової позиції, що виникає під впливом та внаслідок взаємодії зовнішніх і внутрішніх щодо банку ризик-факторів, і характеризується суттєвими несприятливими відхиленнями від очікуваних результатів.

Слід зауважити, що кредитний ризик є складним за природою, тому важливим є питання його класифікації. За результатами проведеного дослідження нами визначено, що уніфікована система класифікації кредитного ризику не сформована.

Більшість науковців вважає, що для побудови системи управління кредитним ризиком банку необхідно урахувувати таку класифікаційну його ознаку, як сукупність інструментів (або об'єкт, носій ризику), за якою виділяють індивідуальний та портфельний кредитний ризики.

Таблиця 1.3 – Характеристика джерел кредитного ризику банку
[узагальнено автором]

	Джерело	Характеристика
Балансова ризикова позиція	Кредит, вкладення в боргові цінні папери, операції РЕПО	величина ризикової позиції відома, визначається умовами договору (сума основного боргу та процентів)
Позабалансова ризикова позиція	Кредитні лінії, овердрафти, непокриті акредитиви	кредитний ризик виникає у результаті наявності опцій в угоді, що надають клієнту право використати кредитні ресурси банку. Величина ризикової позиції має змінний характер в межах встановлених кредитних лімітів.
	Гарантійні операції	кредитний ризик виникає у гаранта внаслідок необхідності задоволення вимог управленої сторони у розмірі повної грошової суми, зазначеної у письмовому підтвердженні, якщо третя особа (зобов'язана сторона) не виконає вказане у ньому певне зобов'язання, або настануть інші умови, передбачені у відповідному підтвердженні. Величина ризикової позиції визначається величиною гарантійних зобов'язань.
	Фінансові деривативи	величина ризикової позиції визначається видом інструменту, позицією по інструменту (довга чи коротка), динамікою вартості базового активу та іншими факторами
	Кредитні деривативи	величина ризикової позиції залежить від ступеня погіршення кредитної якості третьої сторони і обумовлена невиконанням зобов'язань контрагентом по кредитному деривативу зі сплати належних платежів покупцю захисту

Так, П. Ковальов зазначає, що « ... такое разделение продиктовано исключительно объективными причинами, т. к. управление кредитными рисками одной сделки и их портфелем различается по методам и приемам управления» [82]. Даний підхід підтримує і В. Оганов, який зазначає, що «... существует два уровня кредитного риска: риск на уровне отдельной ссуды и риск кредитного портфеля банка» [116].

В економічній літературі не існує єдиного підходу щодо визначення сутності поняття «індивідуальний кредитний ризик». Так, О. Вовчак вважає, що індивідуальний кредитний ризик – це ризик, який характеризує обсяг ризику, пригаманного одному конкретному позичальнику [46]. У даному визначенні увага акцентується саме на визначенні носія ризику, при цьому він звужений лише до позичальника.

Л. Бондаренко дотримується такого тлумачення, що це «можливість

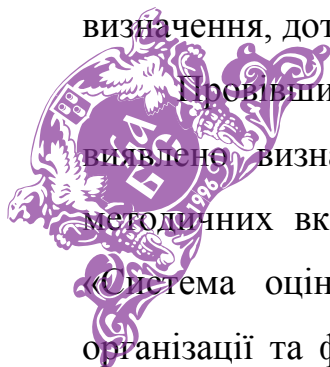
прийняття нерационального управлінського рішення щодо надання кредиту, в рамках якого неадекватно кількісно і/або якісно оцінюється дія факторів невизначеності, результатом чого може бути недоотримання (неотримання) банком прибутку чи повна (часткова) втрата активу» [18]. Дане визначення, на наш погляд, основну причину кредитного ризику вбачає в неефективності внутрішньобанківських процесів управління, при цьому не визначено, що індивідуальний кредитний ризик може виникати і від незалежних від банку факторів.

Тлумачення сутності поняття індивідуального кредитного ризику, яке дають Я. Благодир [13] та Є. Кондратюк [89], збігається і полягає у тому, що це «ризик, який залежить від клієнта-позичальника, від його бажання та можливостей виконати своє зобов'язання за кредитною угодою перед банком щодо повернення кредитних коштів та відсотків за користування цими коштами». Підхід зазначених науковців, навпаки, в якості основного фактору індивідуального кредитного ризику визначає спроможність і здатність позичальника, без урахування внутрішньобанківських факторів.

Такі науковці, як О. Криклій, Н. Маслак під індивідуальним кредитним ризиком розуміють «імовірність того, що позичальник не зможе виконати своїх зобов'язань перед банком щодо повернення боргу згідно з угодою, а банк при цьому не зможе своєчасно та в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат» [98]. Дане визначення розширює фактори кредитного ризику до факторів, пов'язаних з позичальником та забезпеченням, але внутрішньобанківські фактори також не зазначаються.

Таким чином, кожен з науковців, який досліджував сутність даного визначення, дотримується власної думки.

Провівши аналіз законодавчо-нормативних матеріалів, нами не було виявлено визначення поняття «індивідуальний кредитний ризик». Так, у методичних вказівках Національного банку України з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [107] та у Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України

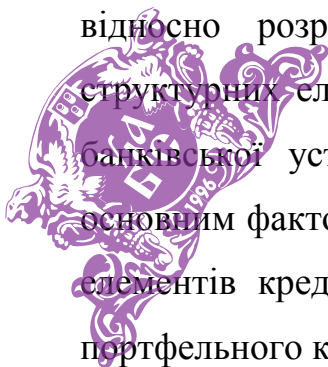
[186] лише згадується те, що при здійсненні аналізу кредитного ризику необхідно розрізняти індивідуальний кредитний ризик та портфельний, проте чітко визначення відсутнє.

У силу цих причин та відсутності єдиного тлумачення вітчизняними та закордонними науковцями сутності даного поняття, у даній роботі будемо дотримуватися наступного визначення: «індивідуальний кредитний ризик» – це ймовірність відкриття індивідуальної ризикової позиції щодо конкретного носія (позичальника, боржника, емітента) або джерела ризику (фінансового інструмента), що виникає під впливом та внаслідок взаємодії зовнішніх і внутрішніх щодо банку ризик-факторів і характеризується суттєвими несприятливими відхиленнями від очікуваних результатів.

Єдиного підходу до визначення сутності поняття «портфельний кредитний ризик» також не існує.

Так, О. Бугель визначає це поняття через поняття ризику портфеля банківських кредитів, під яким пропонує розуміти «імовірність зниження вартості або втрат банківських активів, пов'язаних із кредитними операціями, що зумовлено нераціональною структурою сукупності кредитних вкладень банку» [22]. На її твердження, цим вона «доповнює існуючі поняття кредитного ризику, що переважно стосуються взаємин банків з індивідуальними позичальниками» [22]. Даний підхід, на наш погляд, є неповним оскільки автор в якості основної причини втрат визначає «... неефективну структуру кредитних вкладень банку».

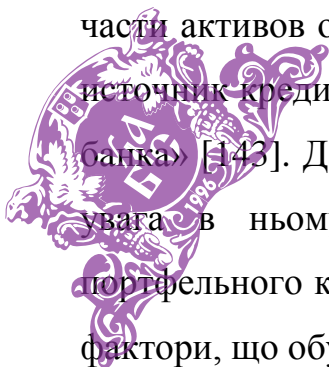
На думку Я. Благодир, «кредитний портфельний ризик – це можливість зменшення вартості частини активів банку або зниження їхньої прибутковості відносно розрахункового запланованого рівня у зв'язку з динамікою структурних елементів кредитного портфеля, що впливає на фінансовий стан банківської установи та її платоспроможність» [13]. Даний підхід також основним фактором реалізації кредитного ризику вбачає динаміку структурних елементів кредитного портфелю, що значно обмежує склад ризик-факторів портфельного кредитного ризику банку.

Л.М. Примостка вказує, що портфельний кредитний ризик – міра (ступінь) ризикованості кредитного портфеля (сукупності всіх кредитних угод) комерційного банку і проявляється у зниженні вартості активів банку [137]. В.В. Вітлінський зазначає, що портфельний кредитний ризик – середньозважена величина ризиків щодо всіх угод кредитного портфелю [94]. Недоліками цих визначень, на нашу думку, є те, що зазначення середньозваженості величин ризиків щодо всіх угод кредитного портфеля банку не є абсолютно справедливим з математичної точки зору, оскільки портфельний кредитний ризик є наслідком концентрації угод за територіальними, валютними, часовими, галузевими та іншими ознаками та кореляції між окремими угодами або їх групами (саме це призводить до зниження вартості активів).

А. Лобанов визначає, що портфельний кредитний ризик банку – «це можливість втрати банком частини своїх активів у вигляді частки від сформованого кредитного портфеля внаслідок неможливості виконання деякими позичальниками своїх контрактних зобов'язань за кредитними договорами» [188]. В даному визначенні акцентується увага на тому, що кредитний ризик зростає у разі зростання індивідуального кредитного ризику. Це твердження є беззаперечним, але при цьому автор не визначає такі фактори зростання портфельного кредитного ризику, як концентрації та кореляції між окремими складовими портфелів.

Т.А. Пустовалова, Р.Р. Кутуєв кредитний ризик портфелю визначають як «...вероятность уменьшения стоимости активов банка, входящих в кредитный портфель, или риск того, что фактическая прибыльность от использования этой части активов окажется значительно ниже ожидаемого уровня. Следовательно, источник кредитного риска – совокупный кредитный портфель коммерческого банка» [143]. Дане визначення, на наш погляд, є недостатньо повним, оскільки увага в ньому акцентується лише на визначенні джерела кредитного портфельного кредитного ризику та його наслідках, не зважаючи при цьому на фактори, що обумовлюють появу та зростання його рівня.

У Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України визначено, що «портфельний кредитний ризик проявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, ніж унаслідок зміни ринкової процентної ставки)». Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притаманний кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо) [186].

Проводячи дослідження, ми будемо дотримуватися наступного визначення: портфельний кредитний ризик – це ймовірність відкриття ризикової позиції щодо кредитного портфеля банку у цілому або за окремим субпортфелем, що виникає під впливом та внаслідок взаємодії зовнішніх і внутрішніх щодо банку ризик-факторів і характеризується суттєвими несприятливими відхиленнями від очікуваних результатів.

Таким чином, нами визначено сутність кредитного ризику банку та обґрунтовано, що при побудові системи управління ним слід виділяти індивідуальний та портфельний кредитні ризики.

1.2 Види кредитного ризику банку та його класифікація

Відповідно до визначених сутнісних характеристик кредитного ризику банку повинна здійснюватись класифікація кредитного ризику, як індивідуального, так і портфельного.

В узагальненому вигляді запропонована нами класифікація кредитного ризику банку представлена на рис. 1.1.

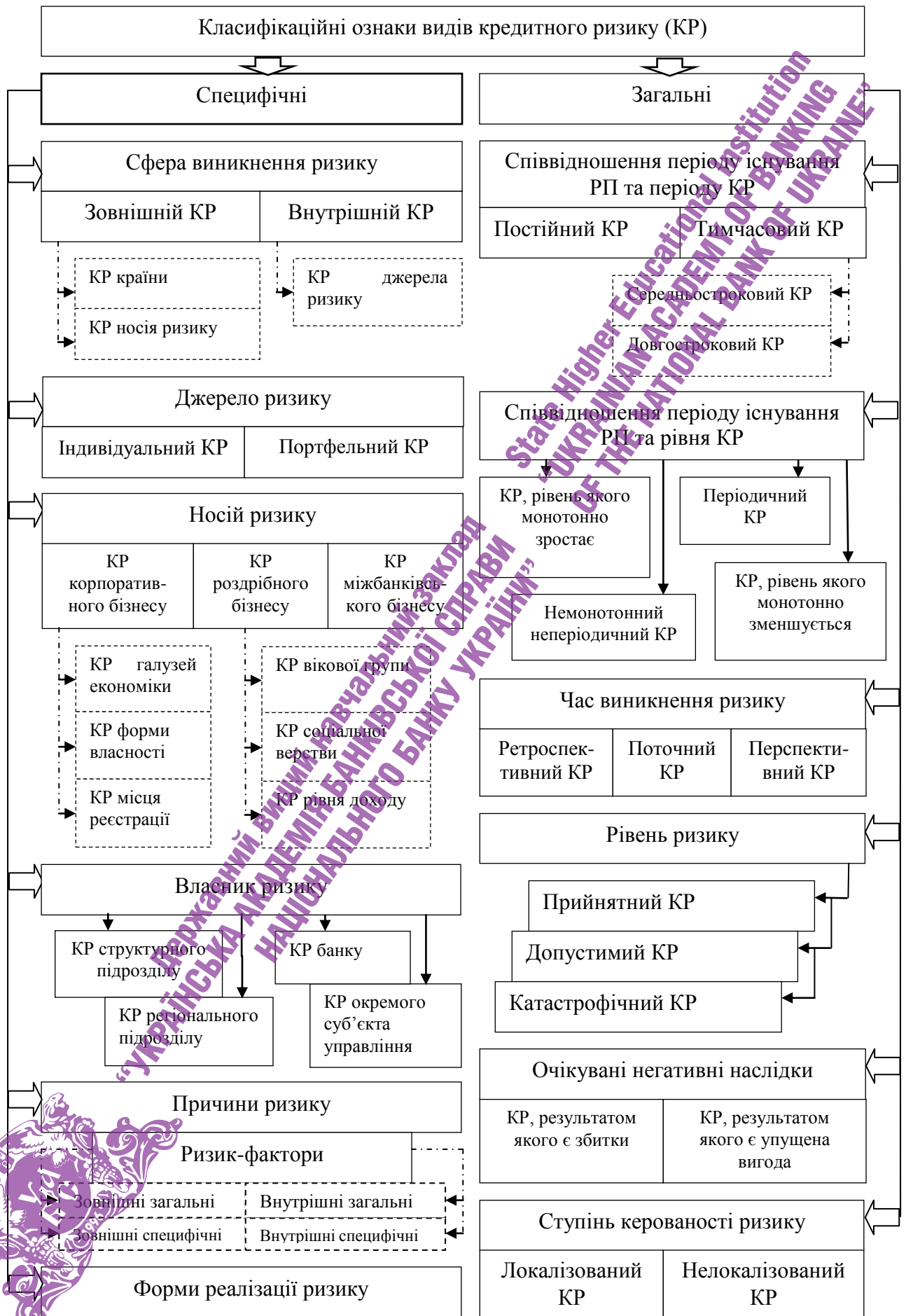

Рисунок 1.1 – Класифікація видів кредитного ризику банку [авт. розробка]

Вихідними специфічними ознаками класифікації є характеристики носія та джерела кредитного ризику, що, в результаті, визначають його найважливіші типологічні ознаки, які, в подальшому, слугуватимуть методичною основою його оцінки, регулювання та контролю.

Залежно від характеристик носія кредитного ризику (боржника, позичальника, дебітора) кредитний ризик пропонуємо розподіляти за бізнес-напрямами, структуризація яких визначається кожним банком самостійно. Як мінімум, доцільно виділяти кредитний ризик:

– корпоративного бізнесу (обслуговування великих юридичних осіб, зокрема, відкриття кредитних ліній, надання кредитних коштів у формі «овердрафт», надання кредитів та інших видів фінансування);

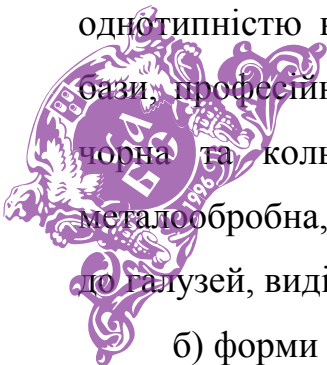
– роздрібного бізнесу (обслуговування підприємств малого та середнього бізнесу, приватних підприємців та фізичних осіб. Цей сегмент включає продукти, аналогічні до корпоративного бізнесу, а також обслуговування кредитних та дебетових карток з овердрафтом, споживчого та іпотечного кредитування фізичних осіб, гарантійні операції тощо);

– міжбанківського бізнесу (обслуговування банків та казначейські операції).

При цьому кожен із перерахованих видів може розбиватися на підвиди. Кредитний ризик корпоративного бізнесу доцільно класифікувати залежно від:

а) галузей економіки. В економіці галузь означає сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності [3]. Галузь промисловості – сукупність споріднених підприємств, продукція яких має однакове економічне призначення, характеризується однотипністю використовуваної сировини, технологічних процесів, технічної бази, професійного складу кадрів і умов праці (електроенергетична, паливна, чорна та кольорова металургія, хімічна і нафтохімічна, машинобудівна, металобробна, лісова, деревообробна, легка, харчова та інші) [3]. Відповідно до галузей, виділяють кредитні ризики відповідного виду.

б) форми власності (приватної, колективної або державної);

в) місця розташування позичальника (ризик країни, регіону, області тощо).

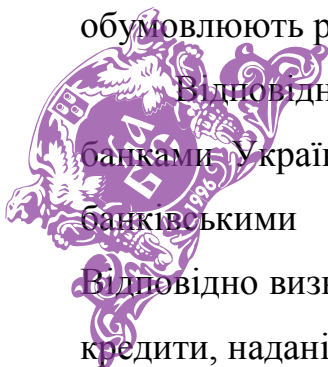
Кредитний ризик роздрібного бізнесу, коли носієм ризику є фізичні особи, пропонуємо структурувати за їх приналежністю до тієї чи іншої вікової групи або за приналежністю до відповідних соціальних верств населення тощо, коли носієм ризику є підприємства малого та середнього бізнесу – за галуззю та місцем розташування.

До параметрів класифікації кредитного ризику обов'язково слід включати сукупність ознак, які поділяють джерела кредитного ризику (фінансові інструменти) на види й типи, а також спричиняють розмаїття їх внутрішньогрупових характеристик, а саме: строк використання; вид забезпечення; ступінь ризику; спосіб відкриття ризикової позиції (метод надання кредитних ресурсів); спосіб та строки повернення коштів; характер визначення плати за користування коштами; спосіб сплати; призначення фінансового інструменту; валюта; новизна; рівень доходності; рівень ризику; обсяг боргу та інше.

Відповідно, для класифікації кредитного ризику вважаємо за доцільне формувати види у розрізі субпортфелів за окремими ризиковими позиціями, оскільки кожна з них супроводжується різними видами ризиків та факторів, що їх обумовлюють, що, в свою чергу, вимагає розробки відповідного методичного забезпечення та застосування різних методів оцінки та регулювання.

Поглиблена класифікація кредитного ризику залежно від джерела ризику повинна розроблятися в кожному банку індивідуально та забезпечувати виділення тих параметрів, що є типовими для них та значною мірою обумовлюють рівень кредитного ризику.

Відповідно до Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [141] виділено таку ознаку, як суттєвість. Відповідно визначено, що «до фінансових активів, які не є суттєвими, належать кредити, надані фізичній особі-суб'єкту підприємницької діяльності, та кредити

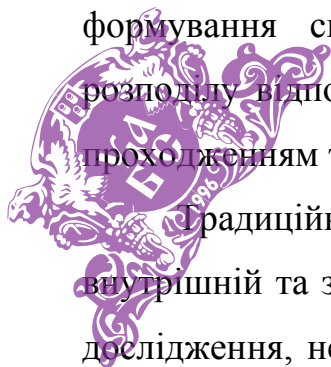
на поточні потреби, надані фізичній особі, загальна сума основного боргу за якими згідно з умовами договорів не перевищує 50000 гривень, або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, визначений за офіційним валютним курсом, установленим Національним банком України на дату формування резервів. Банк має право об'єднувати фінансові активи, які не є суттєвими, у групи фінансових активів та оцінювати ризик за ними на портфельній основі, ґрунтуючись на кількості днів прострочення боргу. Усі інші активи є суттєвими. За суттєвими фінансовими активами банк оцінює ризик на індивідуальній основі».

Для формування ефективного організаційного забезпечення управління кредитним ризиком та формування системи обмежень прийняття ризику доцільно виділити таку класифікаційну ознаку, як власник ризику. За цією ознакою пропонуємо, як мінімум виділяти:

- кредитний ризик, що приймається окремим суб'єктом управління кредитним ризиком;
- кредитний ризик, що приймається відповідним регіональним підрозділом банку (філією, відділенням тощо);
- кредитний ризик, що приймається структурними підрозділами Головного банку;
- кредитний ризик, що приймається банком у цілому.

Даний підхід є загальним, його індивідуалізація визначатиметься підходом конкретного банку до формування організаційної та управлінської структури, розподілу повноважень щодо відкриття ризикових позицій на різних ієрархічних ланках. Виділення даної класифікаційної ознаки є необхідним для формування системи лімітів повноважень кредитного ризику банку та розподілу відповідальності щодо відкриття ризикової позиції, контролю за її проходженням та її закриттям.

Традиційним є виділення видів ризику залежно від сфери виникнення на внутрішній та зовнішній кредитні ризики. Як свідчать результати проведеного дослідження, не сформовано єдиного підходу до поділу кредитних ризиків на

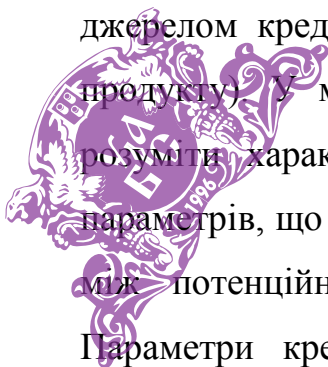
зовнішні і внутрішні. У цілому розподіл пропонується проводити: а) за просторовим розташуванням причин та (або) небезпечних явищ щодо банку; б) за розташуванням джерела небезпеки; в) за ступенем впливу суб'єкта управління на причини реалізації кредитного ризику.

Оскільки наше дослідження спрямоване на формування ефективного механізму управління кредитним ризиком банку, вважаємо за доцільне до поділу кредитних ризиків на внутрішні і зовнішні підходити з точки зору ступеня впливу власника ризику на можливість настання небезпечної події. Кредитні ризики, причини настання яких достатньою мірою контролюються банком як власником ризику, пропонуємо вважати внутрішніми. Якщо ж вплив власника ризику на його причини неможливий або обмежений – кредитний ризик відносимо до складу зовнішніх.

Отже, за цією ознакою виділяємо зовнішні кредитні ризики (не залежать від діяльності банків) та внутрішні кредитні ризики (виникають у процесі діяльності банку).

Зовнішній кредитний ризик пропонуємо розподіляти на ризик країни і ризик носія ризику (позичальника, боржника, емітента). Ризик країни виникає в тих випадках, коли внаслідок дій держави стає неможливим виконання контрагентами своїх зобов'язань. Він обумовлений специфікою країни, державного контролю, макроекономічного регулювання і управління. Ризик носія ризику виникає в тих випадках, коли реалізація кредитного ризику відбувається внаслідок його неспроможності та/або небажання виконувати прийняті зобов'язання.

Внутрішнім кредитним ризиком є ризик фінансового інструменту, що є джерелом кредитного ризику (для кредитної діяльності – ризик кредитного продукту). У межах даного дослідження під кредитним продуктом будемо розуміти характер кредитних відносин, формалізований у вигляді набору параметрів, що визначають основні умови даного договору і процесів взаємодії між потенційним боржником і кредитором на стадії його підготовки. Параметри кредитного продукту – набір основних кількісних і якісних

характеристик, що визначають умови кредитного договору за продуктом і процесів взаємодії між потенційним боржником і кредитором на стадії підготовки договору. До цієї групи вважаємо за доцільне враховувати всі параметри договору, що впливають на ризики даного продукту.

Наступна група класифікаційних ознак є універсальною і характеризує кредитний ризик за загальними характеристиками, що враховують базові аспекти управління ним.

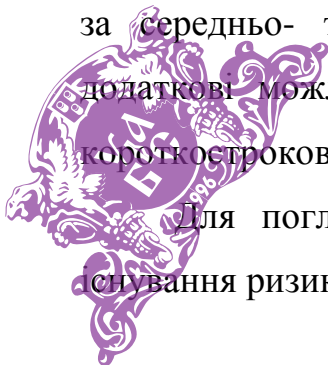
Як зазначалось, фактор часу самостійно впливає на рівень кредитного ризику, що слід обов'язково враховувати при розробці його класифікації.

Залежно від співвідношення періоду існування ризикової позиції і періоду, протягом якого діє кредитний ризик (тобто є можливість реалізації ризику), пропонуємо виділяти:

- постійні (постійно діючі або безстрокові) кредитні ризики, які діють весь час, поки існує ризикова позиція та пов'язані з впливом постійних факторів;
- тимчасові (або строкові) кредитні ризики, період дії яких менше строку існування ризикової позиції.

Період впливу тимчасового кредитного ризику не завжди є безперервним, а може складатися з декількох відрізків, загальна тривалість яких менше часу існування ризикової позиції. Крім того, тимчасові кредитні ризики можуть бути класифіковані за тривалістю періоду, наприклад, на короткострокові, середньострокові чи довгострокові. Кількість та межі поділів на періоди обираються суб'єктом управління ризиком, виходячи зі специфіки ризикової позиції. Такий поділ доцільно здійснювати при управлінні кредитним ризиком за середньо- та довгостроковими ризиковими позиціями, оскільки надає додаткові можливості для управління ними, зокрема, спрощує планування короткострокових і довгострокових витрат на управління.

Для поглиблення даної ознаки залежно від співвідношення періоду існування ризикової позиції та рівня кредитного ризику пропонуємо виділяти:

– кредитний ризик, рівень якого монотонно збільшується (наприклад, зміна з віком ризику смертності для дорослого населення при іпотечному кредитуванні);

– кредитний ризик, рівень якого монотонно зменшується (наприклад, зміна ризику неповернення основної суми боргу залежно від стадії життєвого циклу кредиту);

– періодичний кредитний ризик (наприклад, кредитний ризик, що виникає у разі кредитування галузей з сезонним характером виробництва у період зменшення надходжень грошових коштів);

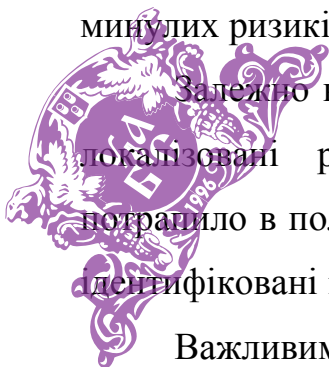
– немонотонний неперіодичний кредитний ризик (наприклад, ризик інвестиційного кредитування, що виникає на різних стадіях інвестиційного процесу).

Знання закону зміни рівня кредитного ризику дозволяє здійснювати прогнозування його рівня, вчасно проводити заходи з його регулювання та правильно планувати ресурси для подолання його наслідків.

Для побудови механізму управління кредитним ризиком значну роль відіграє час його виникнення, за яким кредитні ризики доцільно поділяти на ретроспективні, поточні та перспективні. Урахування ретроспективних кредитних ризиків дозволяє банку точніше спрогнозувати рівень поточного та перспективного кредитного ризику. Від точності розрахунку поточного кредитного ризику значною мірою залежить ризик майбутніх втрат надходжень та капіталу. Дане твердження особливо актуальне для довгострокових ризикових позицій, оскільки з плином часу рівень ризику може суттєво зрости, відповідно, роль прогнозування у цих умовах, з урахуванням запобігання минулих ризиків і помилок, істотно підвищується.

Залежно від ступеня керованості кредитного ризику доцільно розрізняти локалізовані ризики (ідентифіковані і контрольовані), існування яких потрапило в поле зору фахівців банку; і нелокалізовані, тобто ті ризики, які не ідентифіковані і можливості управління якими істотно обмежені.

Важливим параметром класифікації кредитного ризику є очікувані

негативні наслідки його реалізації. Для позначення грошової оцінки наслідків реалізації кредитного ризику в науковій літературі використовують поняття «збиток», у розумінні якого можна виділити два базових підходи: юридичний та економічний.

За юридичним підходом під збитками розуміються «витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною» [50]. Збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [178].

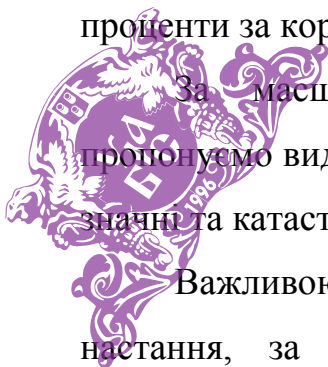
В економічній літературі поширеною є класифікація збитків на прямі і непрямі, у виділенні яких орієнтуються на причинно-наслідковий зв'язок між ризиком та його наслідками. Під прямими, як правило, розуміють збитки, безпосередньо викликані реалізацією кредитного ризику. До непрямих відносять збитки, викликані настанням прямих збитків та подальшим прагненням їх зменшити.

У межах даного дослідження пропонуємо за наслідками реалізації кредитного ризику виділяти такі його види:

- кредитний ризик, результатами якого є реальні збитки (неповернення основної суми боргу);
- кредитний ризик, результатами якого є упущена вигода (несплачені проценти за користування кредитними коштами).

За масштабами впливу наслідків реалізації кредитного ризику пропонуємо виділяти наступні види кредитного ризику: незначні, малі, помірні, значні та катастрофічні.

Важливою ознакою класифікації кредитного ризику є ймовірність його настання, за якою виділено: рідкісний кредитний ризик (ймовірність

виникнення низька); малоімовірний кредитний ризик (ймовірність виникнення нижче середнього рівня); можливий кредитний ризик (ймовірність виникнення середня); ймовірний кредитний ризик (ймовірність виникнення вище середнього); кредитний ризик з високою ймовірністю настання.

Ймовірність настання кредитного ризику диференціюється для індивідуального та портфельного кредитного ризику. Для індивідуального кредитного ризику класифікація здійснюється залежно від узагальнюючої оцінки імовірності його настання, в якості якої виступає кредитний рейтинг позичальника, що розглядається як індикатор імовірності дефолта.

У Положенні Національного банку України «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями» [140] класифікація позичальників передбачає виділення п'яти груп, характеристика яких представлена у табл. А.1 та А.2 додатку А.

Відповідно до Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [141] визначає рейтингові класи відповідно до рівня коефіцієнта ймовірності дефолту за таблицею, наведеною в табл. А.3 додатку А.

Для оцінки кредитного рейтингу позичальників, крім підходу внутрішніх рейтингів, методична основа застосування в Україні сформована Положенням «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [141], можуть також застосовуватись рейтинги національних та міжнародних рейтингових агенцій.

За результатами оцінки ймовірності настання та масштабу впливу ризику складається матриця ризиків (рис. 1.2), за якою можливо визначити рівень кредитного ризику, а саме: прийнятний; допустимий; катастрофічний.

Ймовірність втраг, %	Максимальна	5	5	10	15	20	25	
	Висока	4	4	8	12	16	20	
	Середня	3	3	6	9	12	15	
	Низька	2	2	4	6	8	10	
	Мінімальна	1	1	2	3	4	5	
			1	2	3	4	5	
			Низька	Невисока	Середньоїмовірні	Вище середнього	Висока	
		Ймовірність виникнення кредитного ризику банку						

Ступінь впливу кредитного ризику на надходження та власний капітал

- Такі, що ігноруються
- Незначні
- Помірні
- Суттєві
- Критичні

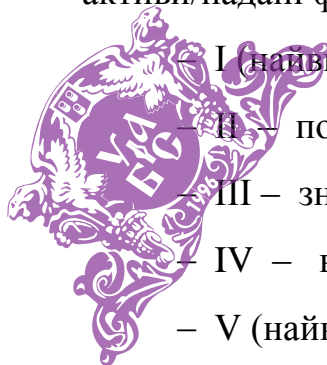
Рівень кредитного ризику банку

- П Прийнятний
- Д Допустимий
- К Катастрофічний

Рисунок 1.2 – Матриця визначення величини ризикової вартості кредитного ризику

Відповідно до Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [141] банк з метою розрахунку резервів класифікує активи/надані фінансові зобов'язання за такими категоріями:

- I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним;
- II – помірний ризик;
- III – значний ризик;
- IV – високий ризик;
- V (найнижча) – реалізований ризик.

Відповідно до даних рисунку, з нижнього лівого до верхнього правого кута ймовірність настання, масштаб впливу та рівень кредитного ризику зростають.

Мета управління кредитного ризику в даному аспекті – перевести ризики з верхньої правої частини до нижньої лівої частини шляхом запровадження відповідних методів регулювання та контролю, тобто мінімізувати рівень ризику.

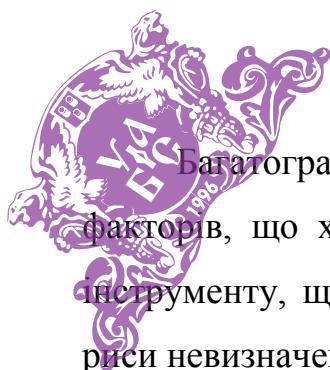
За способом впливу на кредитний ризик пропонуємо виділяти кредитний ризик, що ліквідується банком, кредитний ризик, що ліквідується гарантом, поручителем, кредитний ризик, що розподіляється між банками.

У даному пункті розроблено групування кредитного ризику банку за наступними класифікаційними ознаками:

- специфічними, що визначають найбільш важливі аспекти, в межах яких здійснюється управління ним (сфера виникнення, джерело, носій і власник ризику, причини та формальні ознаки реалізації);

- загальними, що враховують базові аспекти управління ним (співвідношення періоду існування ризикової позиції і періоду, протягом якого діє кредитний ризик; співвідношення періоду існування ризикової позиції та рівня кредитного ризику; час виникнення кредитного ризику, очікувані негативні наслідки його реалізації, рівень кредитного ризику і ступінь його керованості).

1.3 Фактори кредитного ризику банку

Багатогранність поняття кредитного ризику зумовлена різноманітністю факторів, що характеризують як особливості конкретного виду фінансового інструменту, що призводить до відкриття ризикової позиції, так і специфічні риси невизначеності, в умовах якої ця операція здійснюється.

Аналіз теоретичних досліджень в галузі управління кредитними ризиками дозволяє зробити висновок про те, що в них приділяється недостатня увага ряду проблем, недооцінка яких при практичному використанні результатів теоретичних досліджень може привести до неповної або некоректної оцінки впливу тих чи інших ризик-факторів на кредитний ризик.

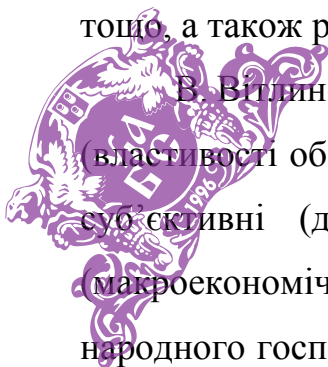
Беззаперечним є твердження науковців щодо доцільності виділення зовнішніх та внутрішніх ризик-факторів, але визначення їх складу не є однозначним.

Зовнішні ризик-фактори (або неконтрольовані) не залежать від діяльності менеджменту банку.

Позичальник може не повернути кредит, незважаючи на сумлінні дії співробітників банку внаслідок значного числа зовнішніх та внутрішніх факторів, зокрема: нездатності боржника створити в певний час достатній грошовий потік у зв'язку з непередбачуваними змінами в діловому, економічному та політичному середовищі, у якому він діє; невідповідності фактичних доходів та прибутків від вкладених інвестицій прогнозним оцінкам, які були використані у процесі структуризації кредиту, тобто під час визначення його розміру, строку та умов повернення; незадовільної ринкової вартості та (чи) недостатньої ліквідності застави; недоліків у діловій (технічній, фінансовій, маркетинговій та управлінській) репутації клієнта-позичальника тощо [74].

У даному підході зазначено, що зовнішні ризик-фактори кредитного ризику можуть як безпосередньо залежати від ефективності його діяльності, так і бути незалежними від нього (ризиків країни, політичні, нормативно-правові тощо, а також ризиків стихійних явищ).

В. Вітлінський, В. Кочетков, Я. Наконечний виділяють об'єктивні (властивості об'єкта угоди; умови збереження, переробки та транспортування), суб'єктивні (ділові якості клієнта; фінансовий стан клієнта), системні (макроекономічна та макрополітична ситуація в країні; стан інфраструктури народного господарства, його технічний розвиток; рівень правопорядку), форс-

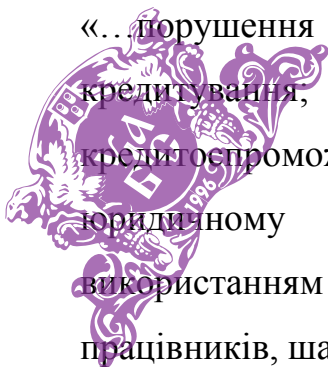
мажорні (стихійні лиха; страйки; воєнні дії), юридичні (стан судової системи; недоліки в оформленні та складанні кредитного договору тощо), фактори кредитного ризику банку [94].

На нашу думку, запропонований науковцями підхід має ряд недоліків, зокрема, розподіл факторів на об'єктивні та суб'єктивні суперечить об'єктивно-суб'єктивним аспектам кредитного ризику. Об'єктивність пов'язана з імовірнісною сутністю природних, політичних, соціальних та економічних процесів, відповідно, склад об'єктивних факторів визначений авторами неповно і включає і фінансовий стан клієнта, і системні, і форс-мажорні фактори. Крім того, запропоновані авторами ризик-фактори визначають лише вплив зовнішнього щодо банку середовища, і ніяким чином не враховують внутрішні фактори, на які банк може безпосередньо впливати та управляти ними.

С. Палжан склад внутрішніх факторів сформовано наступним чином «...стратегія банку; організація кредитного процесу; процедури і методологія; продукти і технології; персонал» [123]. Зовнішні фактори структуровано як сукупність ризиків «...риск контрагента; риночні ризики; отраслевої ризик; регіональні ризики; економічні ризики; політичні ризики; природні ризики» [123]. При цьому автор наголошує, що зовнішні фактори не контролюються банком та він не має на них управлінського впливу, керованими та контрольованими є внутрішні фактори.

На нашу думку, запропонована класифікація є загальною і не може повною мірою застосовуватись для побудови системи та розробки механізму управління кредитним ризиком банку.

Л. Слобода відносить до внутрішніх факторів кредитного ризику «... порушення посадових інструкцій та помилки, закладені в самих правилах кредитування, неефективна кредитна політика банку; неякісний аналіз кредитоспроможності позичальника; завищена якість застави; помилки в юридичному оформленні кредитних угод; неякісний контроль за використанням та погашенням кредиту; недостатня кваліфікація кредитних працівників, шахрайство тощо» [157].

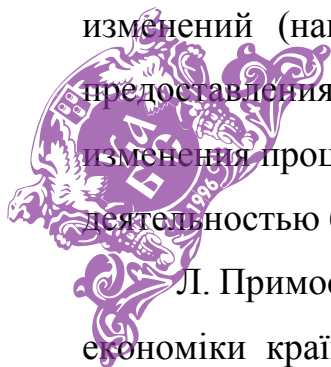

О. Лаврушин, Н. Валенцева [8], Н. Куліков, І. Унанян, Л. Тішина [9] зазначають, що ризик-фактори доцільно розділяти на зовнішні та внутрішні, але в подальшому їх на ці групи не розмежовують «... факторами ризика кредитного продукту (услуги) являются ... его соответствие потребностям заемщика (особенно по сроку и сумме); ... факторы делового риска, вытекающие из содержания кредитуемого мероприятия; ... надежность источников погашения; ... достаточность и качество обеспечения. Кроме того, факторы кредитного риска могут вытекать из операционного риска Факторами кредитного риска заемщика является его репутация, ..., эффективность деятельности, отраслевая принадлежность, профессионализм банковских работников в оценке кредитоспособности заемщика, достаточность капитала, степень ликвидности баланса и т.д. Риски заемщика могут быть спровоцированы самой кредитной организацией из-за неправильного выбора вида ссуды и условий кредитования».

На наш погляд, недоліками даного підходу є відсутність розмежування факторів впливу на зовнішні та внутрішні, що, в свою чергу, не дає можливості виділяти керовані та некеровані фактори, за якими буде будуватись механізм управління кредитним ризиком банку.

Г. Берегова та Л. Ламбецька пропонують до групи зовнішніх ризик-факторів відносити «... состояние и перспективы развития экономики страны в целом, денежно-кредитная, внешняя и внутренняя политика государства и возможные ее изменения в результате государственного регулирования. К внешним кредитным рискам относятся: политический, макроэкономический, социальный, инфляционный, отраслевой, региональный, риск законодательных изменений (например, создание регулятивных благоприятных условий для предоставления одних видов кредитов и ограничений по другим), риск изменения процентной ставки ... Внутренние факторы могут быть связаны как с деятельностью банка-кредитора, так и с деятельностью заемщика» [11].

Л. Примостокою [7] до зовнішніх віднесено стан і перспективи розвитку економіки країни в цілому, грошово-кредитну політику держави, політичну

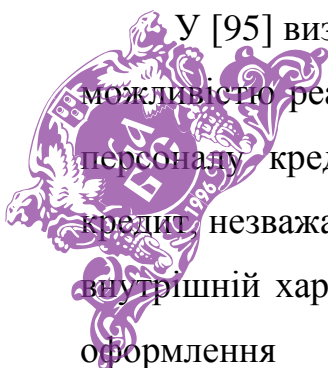
ситуацію в країні, соціальну напруженість в суспільстві та форс-мажорні обставини. Внутрішні ризик-фактори, в свою чергу, нею поділено на дві групи: пов'язані з діяльністю банку та пов'язані з діяльністю позичальника. До першої групи належать: рівень менеджменту, тип ринкової стратегії, кредитна політика, структура кредитного портфеля та помилки персоналу банку. До другої групи належать: кредитоспроможність позичальника, специфіка його діяльності, репутація та забезпечення за кредитом (рис. Б.1).

На наш погляд, головним недоліком розробок Г. Берегової, Л. Ламбецької, Л. Примостки є те, що до складу внутрішніх ризик-факторів автор пропонує включати ті з них, що пов'язані з діяльністю позичальника, що суперечить самій природі кредитних відносин.

Т. Гордіца вважає, що «класичним відокремленням факторів, що порушують тенденцію поверненості руху позичкової вартості залежно від сфери виникнення, є розподіл їх на макроекономічні (політична й економічна нестабільність, рівень інфляції, рівень законодавчої бази та її дотримання, ефективність банківського нагляду); та мікроекономічні, дію яких, з одного боку, можна відокремити стосовно позичальників (фінансовий стан, діловий ризик, якість менеджменту, якість забезпечення та ін.), з іншого – стосовно внутрішнього середовища банку (спрямованість кредитної політики, якість кредитного менеджменту, кваліфікація співробітників банку і ін.)» [49].

Погоджуючись у цілому з розподілом ризик-факторів кредитного ризику на мікроекономічні та макроекономічні, вважаємо, що автором помилково визначений склад першої групи, до яких запропоновано включати одночасно й політичні, й законодавчі фактори, що не входять до групи макроекономічних.

У [95] визначено, що «фактори, що мають зовнішній характер, пов'язані з можливістю реалізації кредитного ризику, оскільки не залежать від діяльності персоналу кредитного підрозділу банку. Позичальник може не повернути кредит, незважаючи на сумлінні дії співробітників банку. ... фактори, що мають внутрішній характер, пов'язані з помилками, яких припустив персонал в ході оформлення кредитної документації, помилками при оцінці

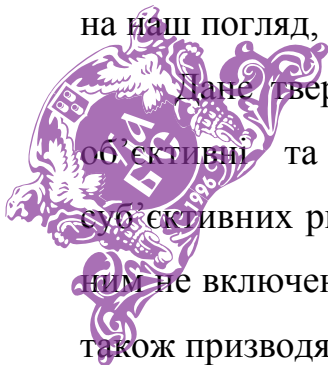
кредитоспроможності позичальника, порушеннями посадових інструкцій і помилками, закладеними в самих правилах здійснення кредитування».

Узагальнюючи напрацювання науковців, робимо висновок, що при структуризації ризик-факторів кредитного ризику обов'язковим є розподіл на зовнішні (некеровані, неконтрольовані) та внутрішні (керовані, контрольовані), але їх склад потребує уточнення. У межах даного дослідження при формуванні складу факторів слід узгоджувати з видами кредитного ризику за сферою виникнення (зовнішні та внутрішні кредитні ризики).

П. Ковальовим ризик-фактори кредитного ризику структуруються відповідно до об'єктивно-суб'єктивної природи ризику: «сущность кредитного риска во всех его проявлениях, будь то кредитный риск относительно отдельного заемщика или кредитного портфеля банка, состоит в денежном (стоимостном) выражении в банковском балансе отклонений вероятностных событий, обусловленных воздействием факторов объективного и субъективного характера» [82]. Далі він виділяє три групи ризик-факторів, що впливають на кредитний ризик: фактори зовнішнього щодо банку та контрагентів середовища, внутрішньобанківські фактори та фактори, що залежать від діяльності позичальника (рис. Б.2) [84].

Дану точку зору в своїй роботі підтримує й Т. Гордіца, яка зазначає, що «...фактори кредитного ризику, що існують поза залежністю від функціонування банку, визначають існування об'єктивного кредитного ризику. серед безлічі факторів, що впливають на рівень кредитного ризику, присутні й такі, які визначаються діяльністю банку – випадкові або навмисні дії співробітників, що призводять до негативних наслідків. Ці фактори визначають, на наш погляд, суб'єктивний кредитний ризик банку».

Дане твердження є слушним з точки зору структурування факторів на об'єктивні та суб'єктивні. Водночас, на наш погляд, автором склад суб'єктивних ризик-факторів кредитного ризику визначений неповно, зокрема, ним не включено до їх складу неефективну кредитну політику та стратегію, які також призводять до зростання кредитного ризику банку.

Таким чином, узагальнюючи наведене вище, ризик-фактори кредитного ризику доцільно розподіляти на зовнішні, які є некерованими, неконтрольованими, об'єктивними факторами кредитного ризику, та внутрішні – керовані, контрольовані, суб'єктивні.

Для побудови повної класифікації ризик-факторів кредитного ризику, що може бути використана для побудови механізму управління ним, слід обов'язково ураховувати його поділ на індивідуальний та портфельний кредитні ризики.

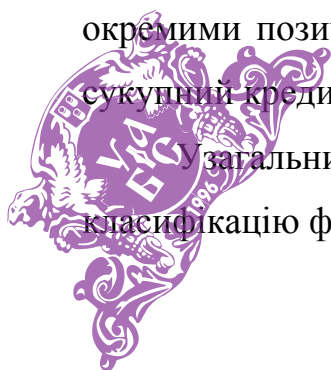
Застосування даного розмежування є обов'язковим як для вибору інструментарію оцінки кредитного ризику, так і для обґрунтування рішень щодо його регулювання та контролю.

Так, В. Оганов зазначає, що «риск на уровне отдельной ссуды определяются рисками заемщика (в основном его финансовым положением и добросовестностью), а также рисками, связанными с обеспечением кредита, основным из которых является, по нашему мнению, риск ликвидности залога. Кроме того, при международном кредитовании у банка могут возникать страновые риски и риски неперевода средств (трансфертные риски). При формировании портфеля кредитов кредитный риск банка дополняется рисками чрезмерной концентрации и чрезмерной диверсификации» [116].

У документах Базельського комітету зазначено, що «індивідуальний ризик залежить від максимальної величини кредиту (максимально можливих збитків) і ймовірності їх настання.

Сукупний (портфельний) кредитний ризик залежить як від величини індивідуальних кредитних ризиків, так і від ступеню взаємозалежності між окремими позичальниками. Чим меншою є ця взаємозалежність, тим менший сукупний кредитний ризик» [202].

Узагальнивши зазначене вище, нами запропоновано наступну комплексну класифікацію факторів кредитного ризику банку (рис. 1.3).

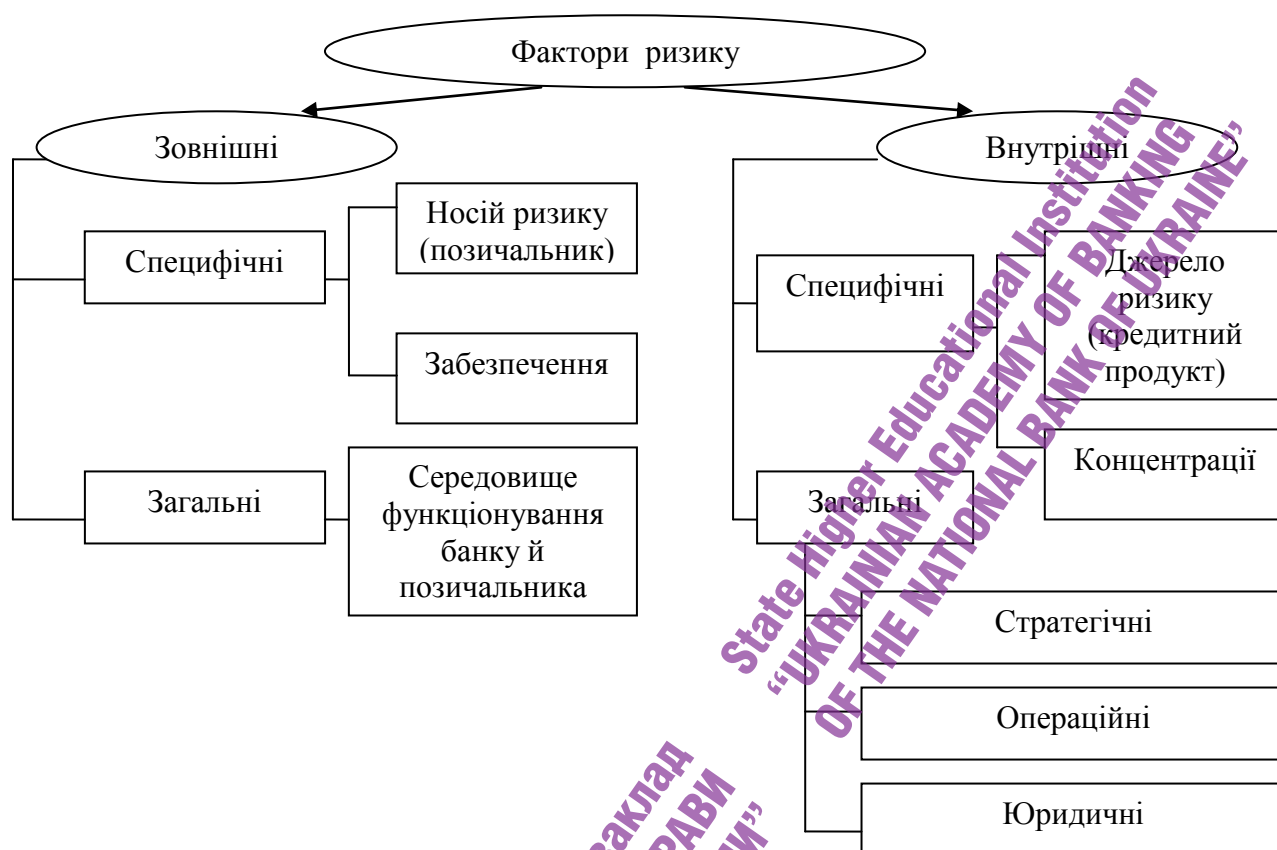

Рисунок 1.3 – Ризик-фактори кредитного ризику банку

Зовнішні загальні ризик-фактори можуть як прямо, так і опосередковано впливати на рівень кредитного ризику, створюючи при цьому певні загрози для банку та позичальника і включають:

- політичні фактори (як зовнішні, так і внутрішні) – у разі змін у міжнародних відносинах та в політичній ситуації в країнах, з якими співпрацює позичальник, непрогнозованої та нестабільної політичної ситуації в країні виникає суттєвий ризик погіршення економічного стану, який прямо впливає на якість кредитного портфеля банків;

- стан світової та національної економік – погіршення стану економіки може негативно вплинути на платоспроможність економічних суб'єктів, що, в свою чергу, може призвести до зниження платежів за виданими кредитами і, як наслідок, погіршаться характеристики кредитного портфеля банку;

- рівень соціальної напруги в суспільстві – при нестабільній економічній та політичній ситуаціях значно зростає рівень соціальної напруги, який може перетворитися навіть у дефолт країни, адже населення масово втрачає роботу і

так же масово перестає виплачувати кредити, що відповідним чином впливає на кредитний портфель банку;

– форс-мажорні обставини – це обставини, пов’язані з непередбачуваними подіями, які можуть трапитися (війна, землетрус і т.п.).

Сукупність цих факторів формують ризик країни, на який окремих контрагент вплинути не може, але банки повинні їх урахувати при розробці та реалізації кредитної політики.

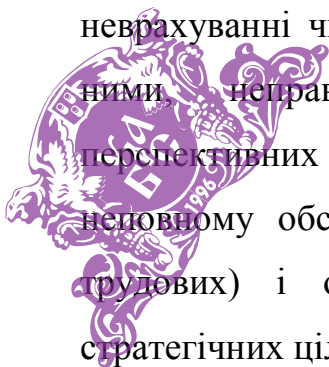
Зовнішні специфічні фактори включають фактори, що визначають можливість дефолту позичальника, не пов’язану з впливом зовнішнього для нього середовища, та характеристики забезпечення по кредиту, що в узагальненому вигляді представлені в таблиці 1.4.

Внутрішні ризик-фактори – це фактори, які безпосередньо призводять до появи кредитного ризику, тобто проявляються всередині банку. Їх також можна умовно поділити на дві групи – загальні та специфічні.

До складу загальних внутрішніх ризик-факторів пропонуємо включати стратегічні, операційні, юридичні.

Стратегічні ризик-фактори визначаються тим, що при розробці кредитної політики та стратегії управління кредитним ризиком банку можуть виникати помилки, які прямо чи опосередковано можуть призвести до погіршення стану кредитного портфеля та підвищення рівня кредитного ризику.

Вплив даного ризик-фактору проявляється в реалізації стратегічного ризику банку – ризику виникнення втрат за кредитною діяльністю в результаті помилок, що допущені при прийнятті рішень, що визначають кредитну політику та стратегію управління кредитним ризиком, і полягають у неврахуванні чи недостатньому врахуванні можливих небезпек, пов’язаних з ними, неправильному чи недостатньо обґрунтованому визначенні перспективних напрямків кредитування, відсутності чи забезпеченні у неповному обсязі необхідних ресурсів (фінансових, матеріально-технічних, трудових) і організаційних заходів, які повинні забачити досягнення стратегічних цілей діяльності банку на ринку кредитних послуг.

Таблиця 1.4 – Характеристика зовнішніх специфічних факторів кредитного ризику банку [узагальнено автором]

Вид ризику	Характеристика джерела	
1. Ризик, пов'язаний із позичальником		
Фінансовий	Нездатність позичальника виконати свої зобов'язання внаслідок незадовільного фінансового стану	
Моральний (репутаційний)	Репутація позичальника в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання	
Діловий	Розвиток галузі, в якій працює і реалізує свою продукцію підприємство-позичальник	
2. Ризик, пов'язаний з забезпеченням		
2.1 Гарантія, порука, страхування	Фінансовий	Нездатність гаранта, страховика поручителя виконати свої зобов'язання внаслідок незадовільного фінансового стану
	Моральний (репутаційний)	Репутація гаранта, страховика поручителя в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання
2.2 Застава	Ліквідності	Неможливість реалізації предмета застави
	Кон'юнктурний	Можливе знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди
	Загибелі	Загибель предмета застави

Операційні ризик-фактори пов'язані з неефективною організацією кредитного процесу, неефективним управлінням персоналом, інформаційними, технічними та технологічними ресурсами.

Юридичні ризик-фактори, які впливатимуть на рівень кредитного ризику банку, пов'язані з допущеними правовими помилками при здійсненні кредитної діяльності, наприклад, невірно складені кредитні угоди, оформлені договори застави, невірне подання документів при розгляді спірних питань у судових органах тощо.

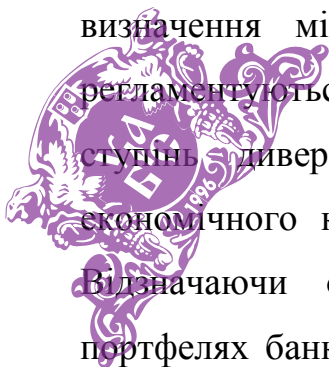
Характеристики кредитного продукту, що входять до складу внутрішніх специфічних ризик-факторів кредитного ризику, визначають істотну їх частину. Визначаючи параметри кредитних продуктів, методи просування продуктів, спрямовані на певну аудиторію, банк визначає свій профіль ризику.

Властивості продукту безпосередньо впливають на показник втрат при дефолті, на розподіл кредитної експозиції, тобто активів під ризиком. В умовах кризи, так само як і при зростанні ринку, оптимальність кредитних продуктів банку має істотне значення з точки зору прийнятого рівня кредитного ризику.

Концентрація кредитного портфелю, яку ми пропонуємо визначати як внутрішній специфічний фактор кредитного ризику, є поняттям, протилежним за змістом диверсифікації. Концентрація кредитного портфеля означає зосередження кредитних операцій банку в певній галузі чи групі взаємопов'язаних галузей, на географічній території або кредитування певних категорій клієнтів. Концентрація, як і диверсифікація, може бути галузева, географічна і портфельна [137].

Слід підкреслити, що при формуванні кредитної політики банку, що встановлює планові показники кредитного портфелю, слід обов'язково враховувати необхідність забезпечення оптимального рівня «концентрація - диверсифікація», оскільки дисбаланс в одну зі сторін призведе до зростання рівня кредитного ризику. Так, саме надмірна концентрація кредитного портфеля на іпотечних кредитах стала причиною погіршення фінансового стану та банкрутства банків США, що, в свою чергу, призвело, до розгортання світової фінансової кризи. Водночас, надмірна розосередженість кредитного портфелю зменшує його керованість та контрольованість, що також призведе до зростання рівня кредитного ризику банку.

Відсутність урахування ступеню концентрації кредитного портфеля при визначенні вимог до капіталу є одним з ключових моментів критики Першої Базельської угоди по капіталу. Однак, незважаючи на це, методології визначення мінімальних вимог до капіталу під кредитний ризик, що регламентуються другою Базельською угодою (Basel II), також не включають ступінь диверсифікованості кредитного портфеля банку в розрахунок економічного капіталу під кредитний ризик навіть в рамках IRB-підходу. Відзначаючи очевидну можливість концентрації кредитних ризиків у портфелях банків, Базель-2 передбачає оцінку ризиків концентрації в рамках

контролю наглядових органів (Pillar 2), таким чином створюючи необхідність у розробці відповідних моделей їх оцінки.

Відповідно, визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації портфельного кредитного ризику є завданням, яке повинен вирішувати менеджмент кожного банку залежно від обраної кредитної політики, стратегії, можливостей та стану зовнішнього середовища.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, відповідно до об'єктивно-суб'єктивної природи будь-якого ризику, в тому числі і кредитного, всі ризик-фактори запропоновано розділяти на:

– зовнішні, пов'язані з імовірнісною сутністю природних, політичних, соціальних та економічних процесів, що визначають існування кредитного ризику незалежно від визнання учасниками кредитних відносин, не чутливі до управлінських впливів;

– внутрішні, в яких проявляється суб'єктивність прийняття рішень у сфері управління кредитним ризиком, визначена якістю методичного, інформаційного, організаційного, кадрового забезпечення та іншими факторами, чутливі до управлінських впливів.

За можливістю управління ризик-фактори поділяються на керовані (група внутрішніх факторів) та некеровані (всі зовнішні фактори).

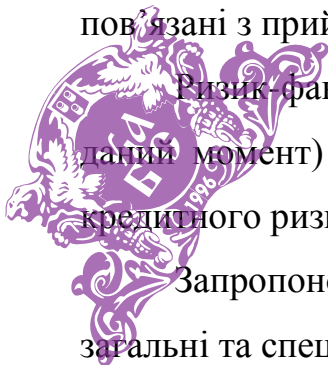
За ступенем контролю всі ризик-фактори поділяються на контрольовані та неконтрольовані.

Неконтрольовані причини фактори пов'язані зі змінами в зовнішньому середовищі.

Банк в змозі певною мірою впливати лише на контрольовані фактори, які пов'язані з прийняттям управлінських рішень і є результатом його діяльності.

Ризик-фактори кредитного ризику доцільно поділяти на реальні (наявні в даний момент) та потенційні (можуть з'явитись і будуть впливати на рівень кредитного ризику в майбутньому).

Запропоновано класифікувати фактори кредитного ризику на зовнішні загальні та специфічні; внутрішні загальні та специфічні.

Узагальнення підходів щодо класифікації та структуризації факторів кредитного ризику банку дає можливість констатувати, що визначені групи взаємозалежні та впливають на його рівень комплексно. У реальних умовах банківської діяльності всі види розглянутих ризик-факторів пов'язані між собою. Тому, досліджуючи кожен причину виникнення кредитного ризику банку, необхідно враховувати її взаємозв'язок з іншими ризик-факторами.

1.4 Аналіз кредитної діяльності банків України та факторів, що впливають на формування механізму управління кредитним ризиком банку

Завданням дисертаційної роботи є дослідження стану банківської системи України з метою визначення рівня кредитного ризику в діяльності банків, виявлення факторів впливу, що його обумовлюють, та визначення специфіки їх урахування при побудові механізму управління ним.

Базовими показниками розвитку банківської системи є співвідношення основних показників діяльності банківської системи з обсягом валового внутрішнього продукту країни (рис. 1.4 на основі даних додатку В).

Як свідчать наведені на рисунку 1.4 та додатку В дані, між динамікою основних показників банківської системи та ВВП існує тісний зв'язок.

У період піднесення економіки України основні показники зростали: відношення активів до ВВП зросло до 98 %, зобов'язань – до 85 %, кредитів – до 78 %, капітал – 13 %.

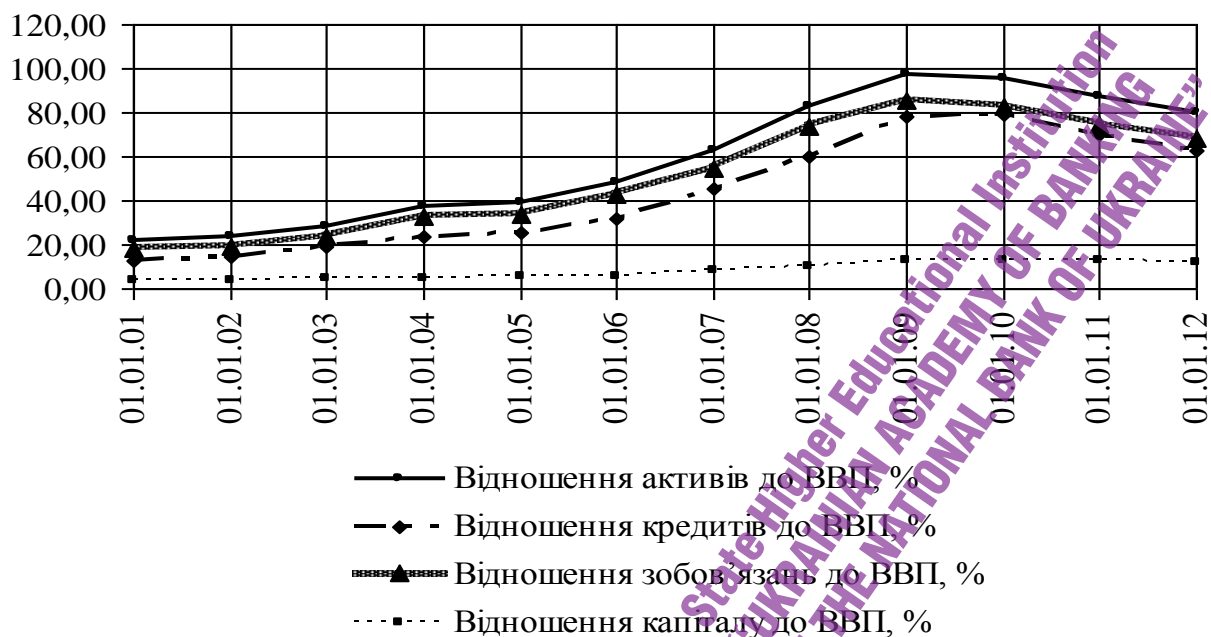

Рисунок 1.4 – Динаміка відношення основних показників банківської системи України до ВВП за період з 01.01.2001 по 01.01.2012

У результаті впливу світової фінансової кризи, фінансової та економічної кризи в Україні почалося зниження даних показників. Станом на 01.01.2012 відношення активів до ВВП знизилось до 80 %, зобов'язань – до 68 %, кредитів – до 63 %, капітал – 11,8 %. Слід зазначити, що навіть у періоди найвищих значень показники банківської системи України було набагато нижчі від оптимальних значень.

Зважаючи на результати проведеного дослідження вважаємо за доцільне аналіз кредитної діяльності проводити за трьома періодами: перший (2000-2005 рр.) – період поступового розвитку банківської системи України з помірним зростанням кредитного портфелю банків України; другий (2005-2008 рр.) – період екстенсивного розвитку банківської системи України, що супроводжувався «кредитним бумом»; третій (2009-по теперішній час) – період функціонування банківської системи в умовах кризи та посткризових умовах.

Беззаперечним є твердження, що у 2001-2005 рр. економіка України відновлювалась після кризи 1990-х років. У 2004 році було зафіксоване найвище значення приросту ВВП (12,1 %), що стало наслідком нарощення

промислового виробництва (13 %) та виробництва продукції сільського господарства (20 %). Зазначений період характеризувався позитивними змінами більшості макроекономічних показників, зокрема, зменшилась кількість збиткових підприємств; зросла номінальна та реальна заробітна плата, що призвело до зростання реальних доходів населення, збільшило їх здатність до заощаджень; рівень інфляції знаходився в контрольованих межах та не здійснював негативного тиску на розвиток економіки, унаслідок позитивного торговельного сальдо платіжного балансу та ефективного валютного регулювання курс гривні лишався стабільним.

Відповідно, зовнішнє середовище прямого впливу стимулювало розвиток банківської системи, зокрема, саме в зазначений період банки стали виконувати властиві їм функції перетворення тимчасово вільних фінансових коштів в капітал, посередництва в кредиті та платежах, створення кредитних засобів обігу на системній основі. Зазначений період характеризувався покращенням основних кількісних та якісних показників, що характеризують банківську систему: зростання капіталу банку та підвищення рівня його достатності, збільшення кредитного портфелю банків без погіршення їх якості (рис. 1.5), випереджаюче зростання кредитування реального сектору економіки.

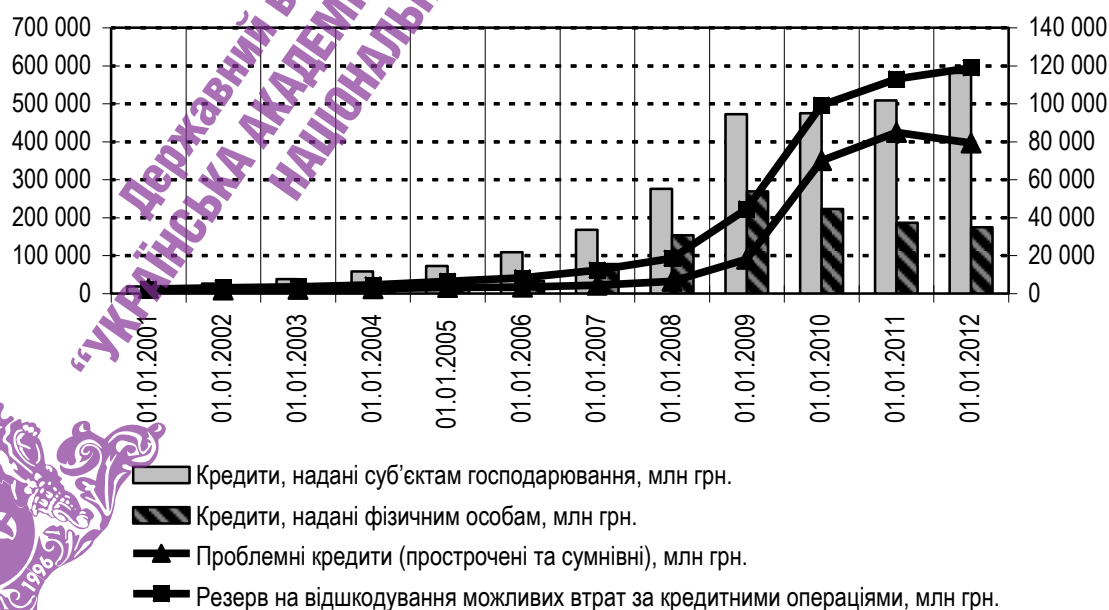

Рисунок 1.5 – Динаміка кредитного портфелю банків України за 2001–2011 роки (станом на початок року) [на основі 117]

Як свідчать наведені дані, обсяг наданих кредитів протягом 2001-2005 рр. зріс більш, ніж у 5 разів і станом на 01.01.2006 року склав 142277 млн. грн. У структурі наданих кредитів переважають кредити, надані суб'єктам господарювання (близько 70 %). Частка кредитів, наданих фізичним особам, постійно зростала і на 01.01.2006 склала 23,30 %.

Незважаючи на суттєве зростання загальних обсягів кредитування протягом 2001-2005 рр., частка проблемних кредитів у кредитних портфелях банків за цей період постійно скорочувалася. Це є свідченням ефективної кредитної політики банків, що відповідає умовам функціонування банків та потребам клієнтів у кредитних ресурсах.

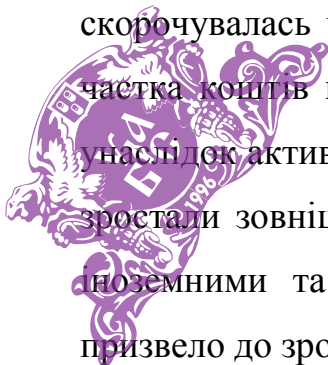
Період 2005-2008 рр. характеризується стабільним розвитком економіки України, яка не здійснювала негативного впливу на діяльність банків України.

Формування основних засад кредитної діяльності в зазначеному періоді було обумовлено, насамперед, внутрішніми факторами функціонування банків. За результатами проведеного дослідження нами визначено, що на розвиток банківської системи в даному періоді найбільшою мірою впливало активне входження іноземного капіталу.

У зазначеному періоді структура банківської системи України змінилась як за основними кількісними (додаток Г), так і за якісними (додаток Д) показниками.

Насамперед, це вплинуло на структуру капіталу банків України – в їх структурі зросла частка іноземного капіталу.

Ресурсна база банків, основні показники якої наведено в додатку Е, зазнала суттєвих змін: у структурі депозитних ресурсів банку поступово скорочувалась частка коштів на рахунках суб'єктів господарювання, зростала частка коштів на рахунках фізичних осіб; у структурі недепозитних ресурсів унаслідок активізації залучення коштів на світових фінансових ринках капіталу зростали зовнішні запозичення. Фінансування дочірніх банків материнськими іноземними та активне залучення коштів на світових фінансових ринках призвело до зростання частки ресурсів, залучених у іноземній валюті.

State Higher Educational Institution
UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

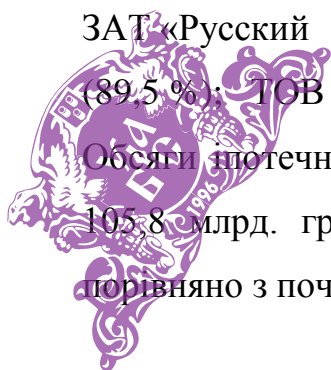
Суттєві зміни відбулись у кредитній політиці банків як з іноземним, так і вітчизняним капіталом.

Головною тенденцією даного періоду розвитку банківської системи було значне розширення обсягів кредитування (так званий «кредитний бум»), про що свідчать дані, наведені на рисунку 1.5 та додатку Ж.

Так, у 2008 році відбулося зростання наданих кредитів на 63,2 % (за 2007 рік – на 80,0 %) до 792,4 млрд. грн. Оскільки обсяги наданих кредитів збільшувались вищими темпами, ніж активи, їх частка в загальному обсязі активів зросла до 80 %.

Другою ключовою тенденцією зазначеного періоду була пріоритетна орієнтація банків на кредитування фізичних осіб. У 2008 році відбулося зростання кредитів, наданих фізичним особам, на 75,0 % до 268,9 млрд. грн., що призвело до зростання їх частки в кредитних операціях банків до 33,9 % (на 01.01.2008 – 31,6 %).

Кредитна політика банків з іноземним капіталом була спрямована на екстенсивне розширення кредитування, насамперед, фізичних осіб, шляхом активного просування споживчих та іпотечних кредитних продуктів. Банки з національним капіталом, у відповідь на зростання конкуренції, активізували конкурентну боротьбу на ринку кредитних послуг, змінюючи власну кредитну політику та кредитну стратегію та впроваджуючи нові кредитні продукти, в тому числі споживчі та іпотечні кредити. Це підтверджується тим, що у 28 банків (з них 19 банків з іноземним капіталом) більше половини наданих кредитів становили кредити, надані фізичним особам: ЗАТ «Акцент-Банк» (95,9 %); АКБ «Правекс-Банк» (94,0 %); ЗАТ «Хоум Кредіт Банк» (92,0 %); ЗАТ «Русский Стандарт» (90,0 %); ЗАТ «Міжнародний Іпотечний Банк» (89,5 %); ТОВ «Фамільний» (87,3 %); ВАТ «Профінбанк» (86,0 %) тощо. Обсяги іпотечного кредитування зросли в 2 рази (за 2007 рік – на 91,6%) до 105,8 млрд. грн. Частка іпотечних кредитів у структурі наданих кредитів порівняно з початком 2008 року збільшилась з 10,6 % до 13,3 %.

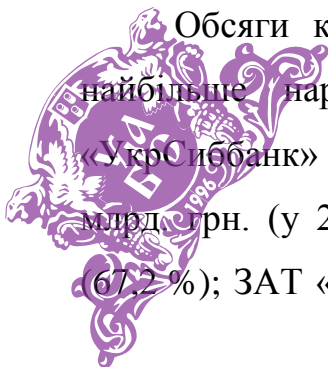
Обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання, зріс на 71,1 % (за 2007 рік – на 64,7 %) до 472,6 млрд. грн., їх частка в загальному обсязі наданих кредитів зросла з початку року з 56,9 % до 59,6 %. Темпи кредитування суб'єктів господарювання були дещо нижчими порівняно з темпами приросту кредитів населенню (71,1 % проти 75,0 %).

Третьою тенденцією зазначеного періоду була орієнтація банків на кредитування в іноземній валюті. За підсумками 2008 року темпи приросту кредитів в іноземній валюті були вищими, ніж у національній (91,4 % проти 33,0 %). Обсяг кредитів в іноземній валюті за 2008 рік збільшився на 229,7 млрд. грн. до 480,9 млрд. грн. (в національній – на 77,2 млрд. грн. до 311,5 млрд. грн.), а їх частка з початку 2008 року зросла з 51,7 % до 60,7 % від загального обсягу наданих кредитів.

Значне зростання обсягів кредитування в іноземній валюті на фоні скорочення кредитування у національній, починаючи з жовтня 2008 року, було зумовлене, головним чином, суттєвим зростанням курсу долара США. З початку фінансової кризи (за період з 01.10.2008 до 01.01.2009) кредити, надані в національній валюті, зросли на 17,8 млрд. грн., або на 6,0 %, в іноземній валюті (доларовий еквівалент) – скоротились на 6,3 млрд. дол. США, або на 9,2 %.

За підсумками 2008 року темпи приросту кредитів, наданих фізичним особам в іноземній валюті, перевищили темпи їх приросту в національній (96,1 % проти 35,8 %) і на 01.01.2009 їх обсяг досяг 195,9 млрд. грн. (в національній валюті – 73,0 млрд. грн.). Станом на 01.01.2009 частка кредитів фізичним особам в іноземній валюті складала 72,9 % (на 01.01.2008 – 65,0 %).

Обсяги кредитів населенню в іноземній валюті протягом 2008 року найбільше наростили такі банки (усі з іноземним капіталом): АКІБ «УкрСиббанк» – на 12,0 млрд. грн. (на 77,2 %); АКБ «Укрсоцбанк» – на 10,4 млрд. грн. (у 2 рази); АППБ «Райффайзен Банк Аваль» – на 7,7 млрд. грн. (67,2 %); ЗАТ «ОТП Банк» – на 8,7 млрд. грн. (у 2,2 рази). При цьому лише 8

банків на 01.01.2009 не здійснювали кредитування фізичних осіб в іноземній валюті.

Кредити, надані суб'єктам господарювання в іноземній валюті за 2008 рік зросли в 2,1 рази до 251,5 млрд. грн. (у національній – на 40,8% до 221,0 млрд. грн.).

Зростання частки кредитів, деномінованих у іноземній валюті, у зазначений період у подальшому призвело до зростання рівня непрямого валютного ризику.

У 2008 році відбулось зростання частки проблемних кредитів в загальному обсязі кредитів з 1,3 % до 2,3 %.

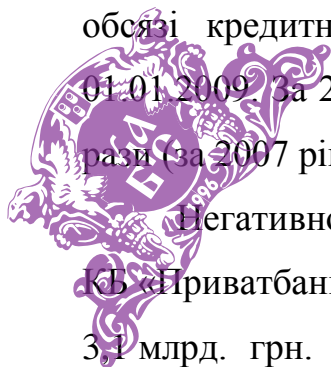
Проблемні кредити за 2008 рік зросли в 2,8 рази, або на 11,7 млрд. грн. до 18,0 млрд. грн. (за 2007 рік – на 42,7 %). Обсяги проблемних кредитів найбільше зросли у таких банків: ЗАТ «ОТП Банк» (1,2 млрд. грн., або в 4,4 рази); ТОВ «Альфа-Банк» (1,1 млрд. грн. або в 10,1 рази) та АППБ «Райффайзен Банк Аваль» (1,1 млрд. грн. або 3,5 рази); АКБ «Укрсоцбанк» (0,9 млрд. грн. або в 3,9 рази); КБ «ПриватБанк» (0,8 млрд. грн. або на 98,0%).

Частка проблемних кредитів у загальному обсязі кредитних операцій суттєво підвищилась у АКБ «Правекс-Банк» (з 1,5 % до 6,0 %), ТОВ «Альфа-Банк» (з 0,9 % до 4,1 %), КБ «ВіЕйБі Банк» (з 1,7 % до 5,0 %).

Якщо аналізувати обрану цими банками стратегію, то всі вони мали на меті агресивне нарощування кредитного портфелю, переважно, за рахунок збільшення обсягів споживчого та іпотечного кредитування.

Частка негативно класифікованих кредитних операцій у загальному обсязі кредитної заборгованості теж зросла – з 2,5 % до 3,8 % станом на 01.01.2009. За 2008 рік негативно класифіковані кредитні операції зросли в 2,4 рази (за 2007 рік – на 37,5%), або на 20,6 млрд. грн. і досягли 35,3 млрд. грн.

Негативно класифіковані кредити за 2008 рік найбільше зросли у: КБ «Приватбанк» (на 3,3 млрд. грн. до 7,5 %); АКІБ «УкрСиббанк» (на 3,1 млрд. грн. до 6,8%); ТОВ «Альфа-Банк» (на 1,9 млрд. грн. до 3,9%);

АППБ «Райффайзен Банк Аваль» (на 1,8 млрд. грн. до 4,0%); ЗАТ «ОТП Банк» (на 1,0 млрд. грн. до 3,6%); ЗАТ КБ «Промінвестбанк» (на 1,0 млрд. грн. до 10,0 %).

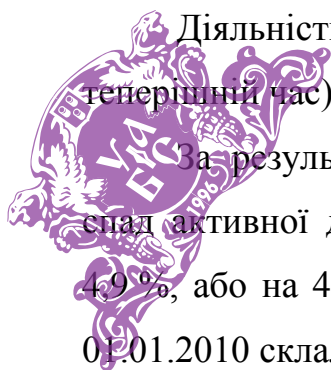
Найбільшу частку негативно класифікованих кредитних операцій у загальному обсязі кредитних операцій на 01.01.2009 мали такі банки. I група: ЗАТ КБ «Промінвестбанк» – 10,0 %; КБ «ПриватБанк» – 7,5%; АКІБ «УкрСиббанк» – 6,8 %; II група: ТОВ «Індустріалбанк» – 15,3 %; ЗАТ «Дельта» – 9,2 %; ТОВ «Правекс-Банк» – 6,7%; ТОВ «Фінансова Ініціатива» – 4,9 %; КБ «Кредобанк» – 4,6 %; КБ «Сведбанк інвест» – 4,0 %; III група: ЗАТ КБ «Європейський» – 9,8 %, АКБ «Банк Ренесанс Капітал» – 8,4 %, ЗАТ «Хоум Кредит Банк» – 8,1 %, АТ «Індустріально-Експортний Банк» – 7,4 %, КБ «Кліринговий Дім» – 7,0 %, ВАТ «Морський Транспортний Банк» – 5,6 %, АБ «Експрес-Банк» – 5,1 %; IV група – ВАТ «Профінбанк» – 14,6 %, КБ «Металург» – 9,8 %, ВАТ «Інтеграл» – 9,4 %, АКБ «Перший Інвестиційний Банк» та КБ «Земельний Капітал» – по 9,1 %, ТОВ КБ «Володимирський» – 8,6 %, АКБ «Новий» – 8,3 %, КБ «Юнекс» – 8,2 %, АТ «Фінростбанк» – 8,0 %, АКБ «Траст-Капітал» – 7,8 %, Банк «Русский Стандарт» – 7,7 %.

Частка негативно класифікованих кредитних операцій, розрахована за методикою МВФ, зросла з 13,2 % до 17,4 %.

Зростання рівня проблемної заборгованості в даний період було обумовлено зменшенням спроможності позичальників погашати свою заборгованість перед банками за кредитами, особливо в іноземній валюті, в результаті падіння курсу національної грошової одиниці по відношенню до долара США та євро.

Діяльність банків у кризовий та посткризовий період (2009 рік - по теперішній час) проаналізуємо на основі даних рисунку 1.5 та додатку Ж.

За результатами 2009 року система банків України продемонструвала спад активної діяльності. За 2009 рік активи системи банків скоротились на 4,9 %, або на 45,8 млрд. грн. (за 2008 рік вони зросли на 54,5 %) і станом на 01.01.2010 склали 880,3 млрд. грн. (загальні активи – 1001,6 млрд. грн.).

Активна діяльність банків України у 2009 році характеризувалась скороченням обсягів наданих банками кредитів на 5,7 %, або на 45,0 млрд. грн. до 747,3 млрд. грн., їх частка в загальних активах порівняно з 01.01.2009 скоротилась з 81,4 % до 74,6 %.

У 2009 році унаслідок впливу фінансової та економічної криз було внесено суттєві зміни в кредитну політику переважної більшості банків.

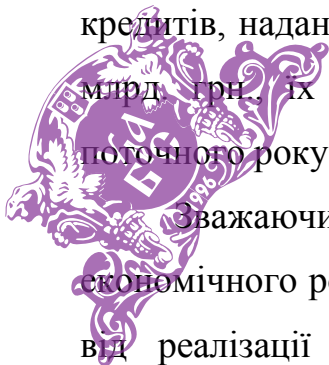
Насамперед, було внесено зміни в пріоритетні напрямки кредитування у розрізі валюти кредитування – банки України переорієнтувалися на кредитування в національній валюті. Результатом цього стало те, що кредити в національній валюті зросли (на 13,1 %, або на 40,7 млрд. грн. до 352,3 млрд. грн., їх частка збільшилася до 47,1 %), обсяг кредитів в іноземній валюті скоротився (на 17,8 % до 395,1 млрд. грн., їх частка скоротилась до 52,9 %).

Обсяг кредитів, наданих фізичним особам в іноземній валюті, скоротився на 16,7 % або на 32,7 млрд. грн. і на 01.01.2010 їх обсяг склав 163,2 млрд. грн. Кредити, надані суб'єктам господарювання в іноземній валюті, скоротились на 19,4 % (на 48,9 млрд. грн.) до 202,6 млрд. грн.

По-друге, банки, зважаючи на високий рівень ризику кредитування фізичних осіб, платоспроможність яких значно погіршилась унаслідок деструктивних процесів в економіці, переорієнтували кредитну діяльність на кредитування корпоративного сектору.

У результаті цього обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання, зріс на 0,5 %, або на 2,4 млрд. грн. до 475,0 млрд. грн., їх частка в кредитному портфелі банків України зросла до 63,6 %. Відбулось скорочення обсягу кредитів, наданих фізичним особам, на 17,2 %, або на 46,3 млрд. грн. до 222,5 млрд. грн., їх частка в кредитних операціях банків порівняно з початком поточного року скоротилась до 29,8 %.

Зважаючи на прояви фінансової та економічної криз та невизначеність економічного розвитку у віддаленій перспективі, банки практично відмовились від реалізації кредитних продуктів з високим рівнем ризику, зокрема:

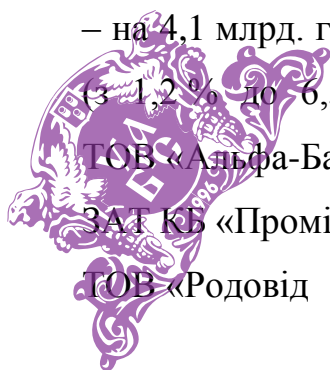
іпотечного кредитування (обсяг зменшився на 7,3 %, або на 7,8 млрд. грн. до 98,0 млрд. грн., частка у структурі наданих кредитів скоротилася до 13,1 %); довгострокових кредитів (на 13,0 %, або на 65,9 млрд. грн. до 441,8 млрд. грн., частка у структурі наданих кредитів скоротилась до 59,1 %).

На фоні скорочення обсягів кредитування погіршилась якість наданих кредитів. Порівняно з початком 2009 року частка проблемних кредитів в загальному обсязі кредитів зросла з 2,3 % до 9,4 %. Проблемні кредити за 2009 рік зросли в 3,9 рази, або на 51,9 млрд. грн. до 69,9 млрд. грн.

Станом на 01.01.2010 найбільшу частку проблемної заборгованості: КБ «Арма» – 84,3 %; КБ «Транс банк» – 65,8 %; АКБ «Київ» – 59,9 %; ВАТ «Банк Столиця» – 54,3 %; ТОВ «Укрпромбанк» – 53,6 %; КБ «Дністер» – 38,3 %; КБ «Іпобанк» – 36,2 %; КБ «Преміум» та ТОВ «Родовід Банк» – по 31,6 %; ТОВ «Укргазбанк» – 30,7 %; КБ «Національний кредит» – 30,5 %; Банк «Петрокоммерц-Україна» – 23,7 %; АКБ «Кредит - Оптима» – 23,2 %; ТОВ «Фамільний» – 22,9 %; КБ «Укрінбанк» – 22,7 %; ВАТ КБ «Надра» – 22,6 %. У восьми банків діяла тимчасова адміністрація.

За 2009 рік відбулось зростання частки негативно класифікованих кредитних операцій у загальному обсязі кредитної заборгованості до 13,1 %. Їх обсяг зріс в 3,3 рази, або на 81,0 млрд. грн. і досяг 116,3 млрд. грн.

Негативно класифіковані кредити за 2009 рік найбільше зросли у: КБ «ПриватБанк» – на 7,8 млрд. грн. до 10,8 %; КБ «Сведбанк» – на 7,2 млрд. грн. (з 3,2 % до 41,0 %); ВАТ КБ «Надра» – на 5,1 млрд. грн. (з 2,0 % до 22,0 %); ТОВ «Укргазбанк» – на 4,7 млрд. грн. (з 3,7 % до 49,5%); ЗАТ «ОТП Банк» – на 4,2 млрд. грн. (з 3,6 % до 16,9 %); АППБ «Райффайзен Банк Аваль» – на 4,1 млрд. грн. (з 4,0 % до 13,2 %); ВАТ «Укрексімбанк» – на 3,0 млрд. грн. (з 1,2 % до 6,5 %); КБ «Київ» – на 2,9 млрд. грн. (з 2,4 % до 81,4 %); ТОВ «Альфа-Банк» – на 2,8 млрд. грн. (з 3,9 % до 11,4 %); ЗАТ КБ «Промінвестбанк» – на 2,7 млрд. грн. (з 10,0 % до 18,6 %); ТОВ «Родовід Банк» – на 2,5 млрд. грн. (з 1,8 % до 50,3 %);

АКІБ «УкрСиббанк» – на 2,1 млрд. грн. (з 6,8 % до 12,5 %); ЗАТ «ПУМБ» – на 2,0 млрд. грн. (з 3,5 % до 16,5 %).

Найбільшу частку негативно класифікованих кредитних операцій у загальному обсязі заборгованості на 01.01.2010 мали: I група – ТОВ «Родовід Банк» – 50,3 %, КБ «Сведбанк» – 41,0 %, ВАТ КБ «Надра» – 22,0 %, ЗАТ КБ «Промінвестбанк» – 18,6 %, ВАТ «ОТП Банк» – 16,9 %, ЗАТ «ПУМБ» – 16,5 %; ТОВ «Укрпромбанк» – 65,6 %, II група – ТОВ «Укргазбанк» – 49,5 %, Дочірній Банк Сбербанку Росії – 33,5 %, КБ «Кредо банк» – 23,2 %, АКБ «Правекс-Банк» – 19,6 %; III група – КБ «Київ» – 81,4 %, КБ «Піреус Банк МКБ» – 44,8 %, ТОВ «Індустріалбанк» – 24,1 %, СЕБ Банк – 20,4 %, АКБ «Кліринговий дім» – 17,8 %, КБ «Кредит Європа Банк» – 15,1 %; IV група – КБ «Діалог банк» – 99,4 %, КБ «Транс банк» – 94,8 %, КБ «Іпобанк» – 90,7 %, КБ «Банк Столиця» – 87,7 %, АКБ «Дністер» – 87,2 %, КБ «Арма» – 84,3 %, АКБ «Астра Банк» – 44,8 %.

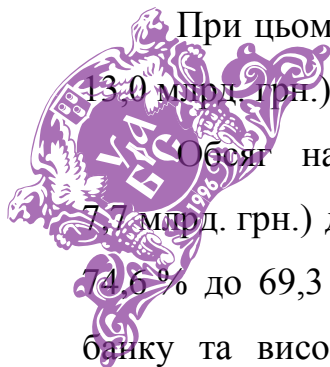
Частка негативно класифікованих кредитних операцій, розрахована за методикою МВФ, зросла з 17,4 % до 40,2 %.

У 2010 році банківська система поступово відновлювалась після кризи, відповідно, відбувалось повільне зростання основних показників, що характеризують її діяльність. Так, за 2010 рік активи системи банків зросли на 7,0 % (на 61,8 млрд. грн.) і на 01.01.2011 склали 942,1 млрд. грн.

Зважаючи на ситуацію на валютному ринку та заходи Національного банку України щодо скорочення обсягів кредитування в іноземній валюті, банки нарощували активи виключно в національній валюті, які зросли на 19,8 % (на 101,6 млрд. грн.) до 614,3 млрд. грн.

При цьому відбулося скорочення активів в іноземній валюті на 2,7 % (на 13,0 млрд. грн.), а їх частка в загальних активах банків скоротилася до 43,7 %.

Обсяг наданих банками кредитів у 2010 році зріс на 1,0 % (на 7,7 млрд. грн.) до 755,0 млрд. грн. Їх частка в загальних активах скоротилася з 74,6 % до 69,3 %, оскільки окремі статті, зокрема, цінні папери в портфелях банку та високоліквідні активи зростали вищими темпами. На зростання

загального обсягу кредитування вплинуло збільшення кредитів в національній валюті – на 10,7 % до 390,0 млрд. грн., їх частка зросла до 51,6 % від загального обсягу кредитного портфелю. При цьому кредити в іноземній валюті скоротилися на 7,6 % до 365,1 млрд. грн.

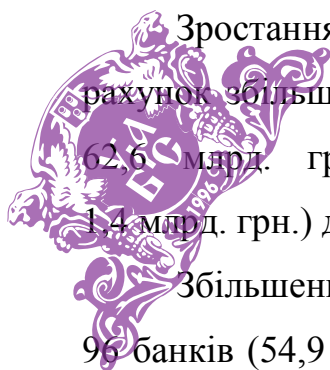
У 2010 році, зважаючи на високий рівень ризику кредитування фізичних осіб, їх кредитування було обмежено, відповідно, скоротились обсяги кредитної заборгованості населення на 16,2 % (на 36,0 млрд. грн.) до 186,5 млрд. грн., її частка в кредитних операціях банків скоротилася до 24,7 %. Насамперед, було згорнуто програми іпотечного кредитування, відповідно, обсяги таких кредитів зменшилися на 18,4 % (на 18,0 млрд. грн.) до 80,0 млрд. грн., частка у структурі наданих кредитів скоротилася до 10,6 %.

У 2010 році зберігалась тенденція до зростання обсягів кредитування суб'єктів господарювання, у результаті чого вони зросли на 7,0 % (на 33,3 млрд. грн.) до 508,3 млрд. грн., їх частка в загальному обсязі наданих кредитів зросла до 67,3 %. Банки кредитують реальний сектор економіки, в основному, в національній валюті. Такі кредити зросли на 12,8 % (на 34,9 млрд. грн.) до 307,2 млрд. грн. Кредити, надані суб'єктам господарювання в іноземній валюті, скоротилися на 0,8 % (на 1,6 млрд. грн.) до 201,1 млрд. грн. На відміну від кредитів фізичним особам, де частка кредитів в іноземній валюті лишалась домінуючою, частка кредитів суб'єктам господарювання в іноземній валюті складає 39,6 %.

За 2010 рік негативно класифіковані кредитні операції зросли на 13,0 % (на 15,1 млрд. грн.) і досягли 131,5 млрд. грн. Їх частка в загальному обсязі кредитної заборгованості зросла до 14,9 %.

Зростання негативно класифікованих кредитних операцій відбулося за рахунок збільшення безнадійних кредитів – на 28,1 % (на 13,7 млрд. грн.) до 62,6 млрд. грн. Обсяг сумнівних кредитів збільшився на 2,1 % (на 1,4 млрд. грн.) до 68,9 млрд. грн.

Збільшення обсягів негативно класифікованих кредитів спостерігалось у 96 банків (54,9 % від загальної кількості діючих банків). Найбільше зростання

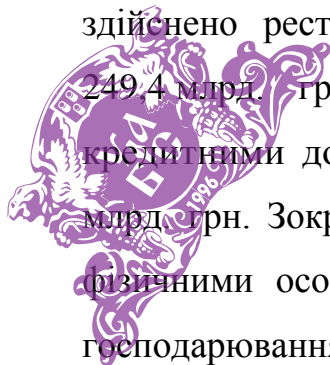

зафіксовано у: ПАТ «Укрсоцбанк» (на 5,4 млрд. грн. до 20,0 %); банку «Форум» (на 4,7 млрд. грн. до 37,3 %); ВАТ «Укрексімбанк» (на 3,2 млрд. грн. до 11,7 %); КБ «Дельта банк» (на 3,1 млрд. грн. до 23,5 %); КБ «УкрСиббанк» (на 2,7 млрд. грн. до 21,9 %); ВАТ КБ «Надра» (на 1,9 млрд. грн. до 30,9 %); АТ «ВТБ Банк» (на 1,5 млрд. грн. до 10,5 %); ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (на 1,4 млрд. грн. до 17,7 %); ВАТ «Ощадбанк» (на 1,1 млрд. грн. до 6,6 %); АКБ «ІНГ Банк» (на 1,0 млрд. грн. до 9,7 %).

Найбільшу частку негативно класифікованих кредитних операцій у загальному їх обсязі на 01.01.2011 мали такі банки: I група: ВАТ «Укргазбанк» – 43,2 %, Банк «Форум» – 37,3 %, ВАТ КБ «Надра» – 30,9 %, ПАТ «УкрСиббанк» – 21,9 %, ПАТ «Укрсоцбанк» – 21,0 %, ПАТ «Промінвестбанк» – 20,5 %; II група – КБ «Родовід Банк» – 71,1 %, КБ «Сведбанк» – 48,6 %, ВАТ «Кредо банк» – 45,9 %, КБ «Правекс-Банк» – 23,8 %, КБ «Дельта Банк» – 23,5 %, Дочірній Банк Сбербанку Росії – 22,6 %; III група – АКБ «Київ» – 84,6 %, ПАТ «Піреус Банк МКБ» – 62,9 %, ПАТ «СЕБ Банк» – 30,5 %, КБ «Фольксбанк» – 23,4 %, АКБ «Індустріалбанк» – 21,4 %; IV група – КБ «Діалог банк» – 99,9 %, КБ «Захід інкомбанк» – 31,8 %, КБ «Інтербанк» – 30,4 %, Банк «Столиця» – 27,4 %, АКБ «Львів» – 21,9 %.

Частка негативно класифікованих кредитних операцій, розрахована за методикою МВФ, зростає з 40,2 % до 41,3 %.

Після набрання чинності постанови Правління НБУ від 13.09.2010 № 424, якою затверджено порядок списання банками безнадійної заборгованості, сума безнадійної заборгованості клієнтів банків за листопад 2010 року скоротилася на 2,1 млрд. грн., за грудень 2010 – на 1,3 млрд. грн. На 01.01.2011 банками здійснено реструктуризацію 208070 чинних кредитних договорів на суму 249,4 млрд. грн., що становить 31,1 % від обсягу заборгованості за кредитними договорами на звітну дату, з них за основним боргом – 236,6 млрд. грн. Зокрема, кількість реструктурованих кредитних угод, укладених з фізичними особами, склала 190109 на суму 47,7 млрд. грн., з суб'єктами господарювання – 17760 на суму 197,8 млрд. грн. Протягом 2010 року

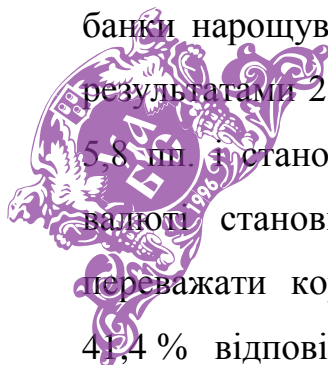
банками продано/передано заборгованості за 128659 кредитними договорами на загальну суму 9,3 млрд. грн.

Активи банківської системи у 2011 році продовжили своє зростання і за результатами року їх розмір збільшився на 11,9 % та дорівнював 1054,3 млрд. грн. Балансова вартість кредитного портфелю (за вирахуванням сформованих під них резервів) протягом 2011 року збільшилась на 9,0 % до 666,1 млрд. грн. У результаті випереджаючого зростання інших статей активів порівняно з кредитним портфелем, його частка у сукупних активах протягом 2011 року знизилась на 1,7 пп. до 63,2 %. За наведеними даними можна визначити, що банківська система України продовжує характеризуватись низькою активністю кредитних операцій.

На початку IV кварталу 2011 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» від 22.09.2011 № 3795-VI, який забороняє надання (отримання) споживчих кредитів в іноземній валюті на території України. Заборона видачі споживчих кредитів в іноземній валюті унеможливить виникнення в майбутньому ситуації з масовим погіршенням кредитоспроможності позичальників в результаті девальвації гривні.

Незважаючи на позитивну динаміку основних макроекономічних індикаторів, ситуація в ряді галузей залишається складною, що стримує платоспроможний попит на банківське кредитування і негативно впливає на якість дохідних активів банків.

Незважаючи на суттєві обмеження в кредитуванні в іноземній валюті, банки нарощували кредити як у національній, так і в іноземній валютах. За результатами 2011 року частка кредитів в національній валюті збільшилась на 5,8 пп. з станом на 01.01.2012 складала 58,6 %, частка кредитів в іноземній валюті становила 40,9 % відповідно. У національній валюті продовжує переважати короткострокове та середньострокове кредитування (48,2 % та 41,4 % відповідно станом на 01.01.2012 та 36,2 % та 45,7 % станом на

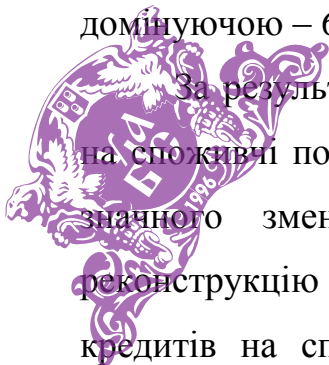

01.01.2011). На частку кредитів, наданих в національній валюті строком понад 5 років, припадає 12,3 %. В іноземній валюті переважають кредити на строк понад 5 років – 41,4 % станом на 01.01.2012, тоді як на кредити до 1 року припадає 29,5 %. Зростання обсягів кредитування в іноземній валюті, обумовлене їх меншою вартістю порівняно з кредитами в національній валюті, призводить до зростання непрямого валютного ризику банків, який був вагомою причиною погіршення якості кредитних портфель банків України у 2009-2010 рр. Дане явище негативно впливає на розвиток банківського бізнесу. Тому пріоритетним для банківської системи України є нарощення обсягів кредитного портфелю саме в національній валюті.

У 2011 році продовжувались тенденції попередніх періодів, значних змін в кредитну політику банків України внесено не було. Розмір кредитів суб'єктам господарювання на кінець 2011 року дорівнював 575,5 млрд. грн., що на 74,6 млрд. грн. (або на 14,9 %) більше, ніж станом на 01.01.2011. Кредити, надані суб'єктам господарювання, зростали як у національній, так і в іноземній валютах. Це позитивно відбилося на вторинній ліквідності великих компаній-позичальників.

Розмір кредитів, наданих фізичним особам, скоротився на 7,4 млрд. грн. (або на 3,6 %) порівняно з їх розміром станом на 01.01.2011. Скорочення обсягу кредитної заборгованості фізичних осіб відбулося за рахунок її зменшення в іноземній валюті за одночасного зростання заборгованості у національній валюті. Отже, тенденція зростання кредитів, наданих фізичним особам у національній валюті, зберігається. Частка кредитів, наданих населенню в іноземній валюті, не дивлячись на скорочення їх обсягу, залишається домінуючою – 65,6 % загального обсягу наданих ним кредитів.

За результатами 2011 року значно збільшилась частка кредитів, виданих на споживчі потреби, – з 58,7 % до 85,2 %. Збільшення відбулось за рахунок значного зменшення обсягу кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (на 76,0 %) та одночасного збільшення обсягу кредитів на споживчі потреби (на 2,6 %). Частка кредитів на придбання,

будівництво та реконструкцію нерухомості протягом 2011 року зменшилась з 39,1 % до 13,2 %

Переважна частина іпотечних кредитів фізичних осіб була реструктурована у 2009-2010 рр. Разом з тим, кредитоспроможність значної частини позичальників, умови погашення яких були змінені, має значну залежність від стану економіки країни, ситуації на валютному і фондовому ринках, відповідно, це може негативно вплинути на їх здатність обслуговувати дані кредити в майбутньому.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження нами визначено, що на рівень кредитного ризику банків впливали як зовнішні щодо них фактори, негативний вплив яких був особливо відчутний у 2009-2010 рр., так і внутрішні фактори, зокрема, невірно обрана кредитна політика та кредитна стратегія, неефективний менеджмент кредитного ризику.

Джерелом покриття втрат у разі реалізації кредитного ризику є сформовані банком спеціальні резерви для покриття втрат за кредитними операціями банків (рис. 1.6).

Рисунок 1.6 – Динаміка показників якості кредитного портфелю банків України за 2000-2011 рр. (станом на початок року) [на основі 117]

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що, незважаючи на те, що прострочена заборгованість значною мірою покривається сформованими резервами, збереження негативних тенденцій в економіці може призвести до посилення тиску проблемних кредитів на фінансовий стан та конкурентоспроможність банків.

Для покриття втрат за кредитними ризиками у разі нестачі коштів у спеціальних резервах використовується капітал банків.

Більша частина банків України має необхідний запас капіталу, що дозволяє абсорбувати збитки від погіршення якості кредитного портфелю (рис. 1.7).

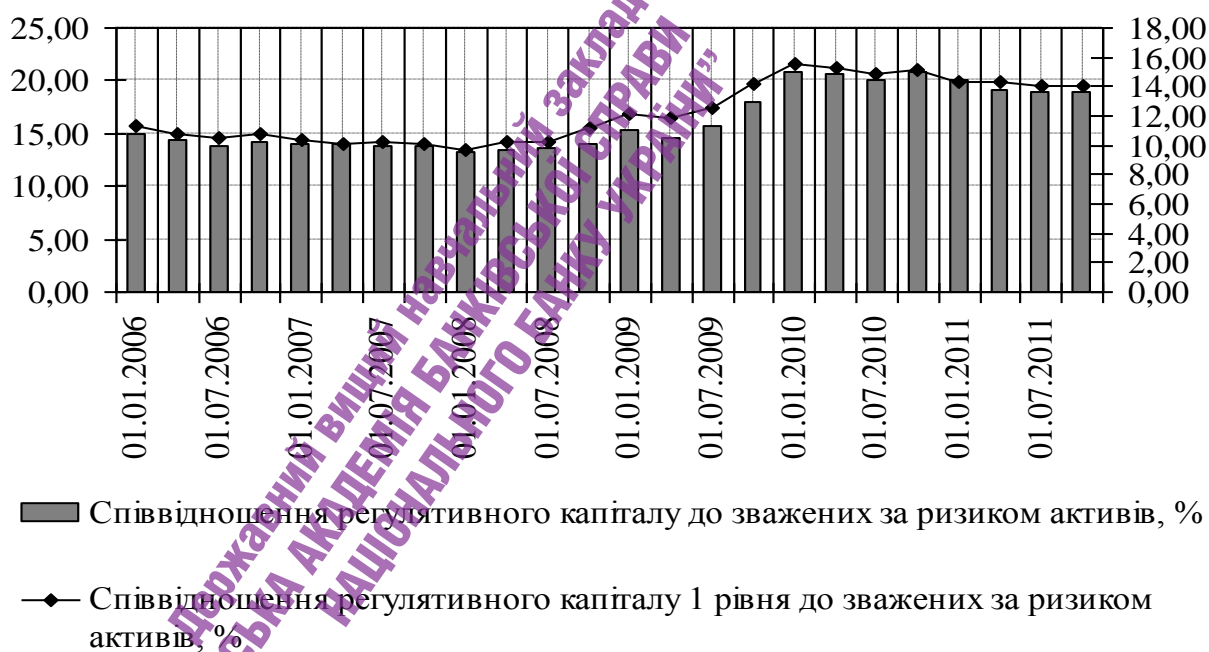

Рисунок 1.7 – Динаміка індикативних показників достатності капіталу банків України за 2005-2011 рр. (станом на поч. кв.) [на основі 117]

Покриття проблемних кредитів банків України капіталом наведено на рисунку 1.8.

Рисунок 1.8 – Динаміка показників достатності капіталу банків України для покриття проблемних кредитів за 2000-2011 рр. (станом на початок року) [на основі 117]

Як свідчать наведені дані, прострочена заборгованість значною мірою покривається капіталом, але тиск кредитного ризику на капітал залишається досить значним.

Разом з тим, ураховуючи негативні тенденції у світовій економіці, зниження інвестиційної привабливості банківського сектора країни (в т.ч. через обмеження можливостей хеджування валютних ризиків) і ймовірність погіршення ситуації у низці галузей вітчизняної економіки, необхідною умовою успішного функціонування банківської системи буде здатність банків підтримувати власну платоспроможність на прийнятному рівні, не покладаючись на фінансову підтримку з боку власників, оскільки в умовах рецесії на світових ринках їх фінансова підтримка є негарантованою.

Можливості банків поповнювати капітал за рахунок внутрішніх джерел обмежені внаслідок низького рівня ефективності їх діяльності, що підтверджується низьким рівнем показників рентабельності (рис. 1.9).

Рисунок 1.9 – Динаміка показників діяльності банків України за 2005-2011 рр. (станом на початок кварталу), % [на основі 117]

Неефективна діяльність банківської системи була наслідком зниження дохідної бази на тлі зростання вартості та обсягу залучених ресурсів, погіршення показника співвідношення процентної маржі до валового доходу, а також значними витратами на формування резервів за активними операціями (в т.ч. внаслідок значної частки проблемних кредитів).

Невизначеність впливу зовнішніх факторів на діяльність банків України може призвести до дефіциту ресурсів та зростання їх вартості, скорочення обсягів кредитування, що може негативно вплинути на показники чистої процентної маржі та спреду.

Зважаючи на обмежені можливості банків України щодо капіталізації за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел, вважаємо, що банкам необхідно підвищувати якість управління кредитним ризиком на основі сформованого механізму.

Основними факторами, що впливають на схильність банківської системи до кредитного ризику на наступний період, є:

– значна залежність якості кредитного портфелю від характеристик зовнішнього середовища прямого впливу (економічного стану окремих позичальників, галузей економіки, законодавчого регулювання);

– значна залежність від непрямого валютного ризику внаслідок значної частки кредитів в іноземних валютах, наданих позичальникам, що не мають постійних надходжень у іноземній валюті;

– низька культура обслуговування банківських кредитів, що є наслідком ряду соціальних факторів, зокрема, низького рівня фінансової освіченості населення та порівняно невеликого періоду функціонування ринку банківських кредитних послуг;

– обмежені внутрішні можливості банків України щодо подолання негативних наслідків кредитного ризику внаслідок недостатнього рівня капіталізації та надходжень.

Зважаючи на результати проведеного дослідження нами визначено, що формування механізму управління кредитним ризиком банку повинно здійснюватись з урахуванням ряду зовнішніх та внутрішніх факторів.

Зовнішніми є ті фактори, що складають об'єктивно існуюче поле діяльності банку. Вони не можуть бути об'єктом управлінських дій, проте їх аналіз дає змогу правильно оцінити умови, в яких функціонує банк та здійснює кредитну діяльність, ризики та можливості, пов'язані з зовнішнім середовищем, тому з метою формування механізму управління кредитним ризиком банку особливої актуальності набуває питання вивчення факторів зовнішнього впливу.

Узагальнена структура зовнішніх факторів, що впливають на формування механізму управління кредитним ризиком банку, наведена на рисунку 1.10.

Фактори макrorівня, які характеризують фактори зовнішнього непрямого впливу, включають політичні, економічні, соціальні, технологічні фактори.

Політичні фактори, що формують політичне середовище в країні, значним чином впливають на формування механізму управління кредитним ризиком банку.

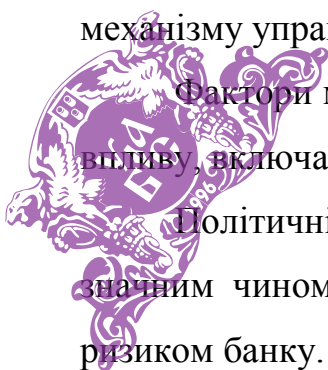

Рисунок 1.10 – Зовнішні фактори, що впливають на формування механізму управління кредитним ризиком банку [узагальнено автором]

Нестабільна політична ситуація погіршує якість суспільних інститутів, що впливає на їх здатність здійснювати опосередковане регулювання та контроль кредитної діяльності та рівня кредитних ризиків банків. На відміну від економічних факторів, у політиці неможливо виділити детерміновані фактори впливу на ризик-менеджмент банку, тому визначати вплив політичного середовища особливо складно.

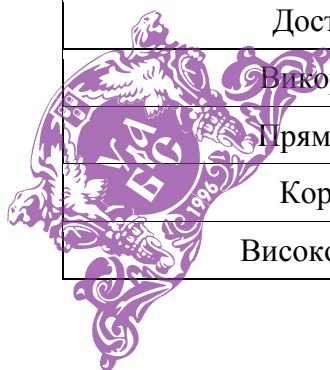
Правове поле функціонування суб'єктів господарювання в Україні залишається складним, що, в першу чергу, обумовлено мінливим законодавчим полем, недостатнім ступенем захисту прав кредиторів та позичальників (у т.ч. у сферах з індивідуальним державним регулюванням), істотним рівнем втручання регулюючих органів в діяльність компаній фінансового і корпоративного секторів.

Банківське законодавство є досить мінливим, хоча, порівняно з іншими суб'єктами вітчизняного фінансового ринку, банки в Україні працюють в умовах найбільш регламентованого законодавчого поля. Ключові зміни були пов'язані зі змінами у Законі України «Про банки і банківську діяльність» (щодо розуміння понять «банківська діяльність» та «банківські послуги», у сфері створення і державної реєстрації банків, а також ліцензування їхньої діяльності), з вступом в силу окремих положень Податкового кодексу, в т.ч. у частині структури витрат банків (поступово обмежується питома вага витрат на формування резервів за активними операціями), а також списання банками проблемної заборгованості; підвищенням вимог до розкриття інформації про діяльність банків; обмеженнями на здійснення окремих операцій банками (в т.ч. наданням громадянам кредитів в іноземній валюті).

Технологічні фактори, що впливають на побудову механізму управління кредитним ризиком банку, перш за все, визначаються рівнем розвитку інформаційної інфраструктури, яка дозволяє оперативно реагувати на відповідні зміни, а також розвитком комунікаційної мережі як між окремими банками, так і в ланці «банк-регулятор». За даними Давоського економічного форуму за показником технологічної конкурентоспроможності у 2011 році Україна посіла 83 місце серед країн-учасників (табл. 1.6).

Таблиця 1.6 – Рейтинги України за основними показниками розвитку інформаційних технологій з 2010 по 2011 рр. [68]

Показник	Рейтинг України	
	2011	2010
Доступність технологій	92	90
Використання технологій	96	97
Прямі іноземні технології	124	116
Користувачі Інтернету	70	71
Високошвидкісний Інтернет	71	66

Зниження рейтингу на 3 позиції порівняно з показником 2010 року є свідченням розвитку технологій сповільненими темпами, а збереження таких тенденцій у майбутньому може призвести до ускладнення побудови ефективного механізму управління кредитним ризиком з причини неефективної системи комунікації суб'єктами управління кредитним ризиком, між банками у частині інформаційних потоків, між банками та регулятором.

Соціальні фактори обумовлюють бажання населення користуватись банківськими послугами. З позиції впливу на формування механізму управління кредитним ризиком банку соціальне середовище в Україні можна охарактеризувати наступним чином: низький рівень економічної освіченості населення; недовіра до банків; низький рівень захисту прав споживачів фінансових послуг; низька мобільність населення.

Одним з головних факторів впливу на кредитну діяльність банків України, а, отже, й формування механізму управління кредитним ризиком, є загальна економічна ситуація в країні.

За період аналізу відбулося покращення основних макроекономічних показників (зниження індексу споживчих цін та дефіциту торгового балансу, зростання ВВП) (рис. 1.11).

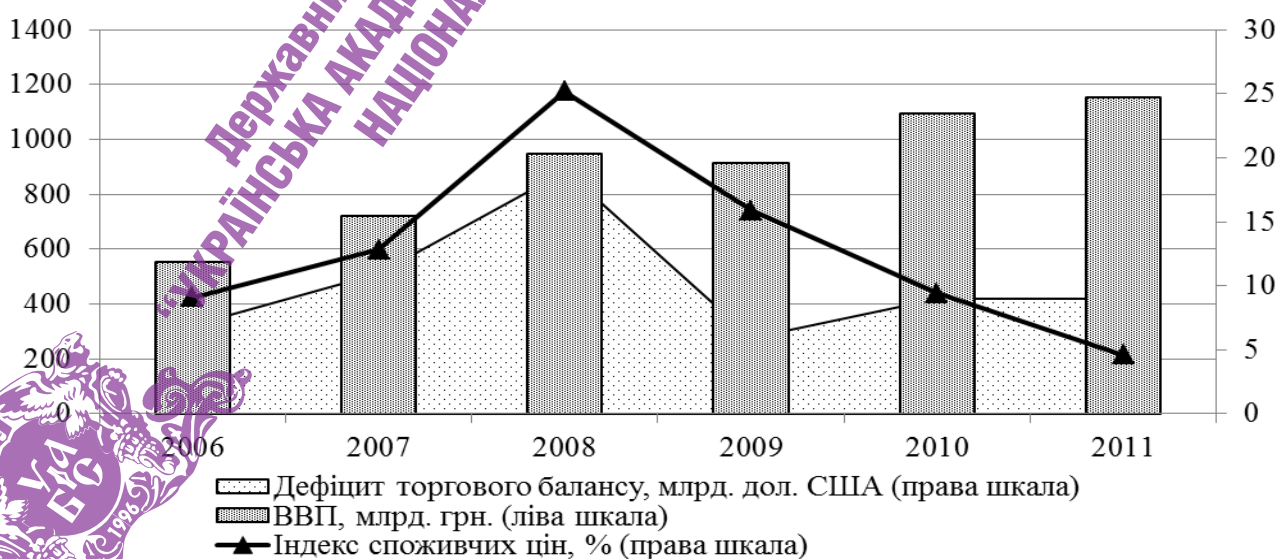

Рисунок 1.11 – Динаміка ВВП, дефіциту торгового балансу та інфляції з 2006 по 2011 рр. [на основі 166]

Це позитивно впливає на загальноекономічний клімат у державі та призводить до покращення економічних очікувань суб'єктів господарювання та населення. Найбільше зростання відбулося у таких галузях, як: будівництво, торгівля, машинобудування.

Економічна криза стала причиною зниження доходів населення, зростання заборгованості з виплати заробітної плати, а також масових банкрутств підприємств, що призвело до зростання рівня безробіття (рис. 1.12).

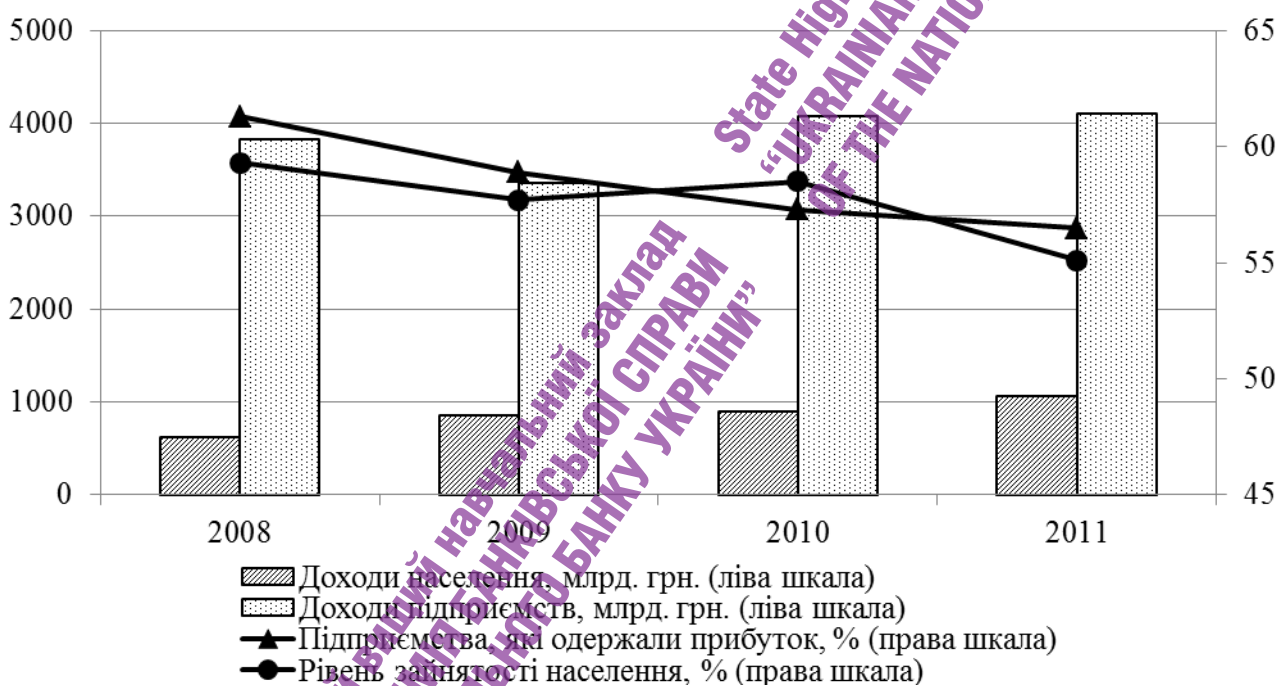

Рисунок 1.12 – Динаміка доходів населення та фінансового результату підприємств з 2008 по 2011 рр., млрд. грн. [на основі 166]

Втрата постійного джерела доходів зумовила зниження платоспроможності позичальників, унаслідок чого погіршилася якість активів банків та виникла необхідність формування резервів під можливі втрати за ними. Це негативно вплинуло на ліквідність та прибутковість банків.

Оцінка макроекономічної ситуації в країні у 2011 році свідчить про певне уповільнення в частині відновлення реального сектора, що доцільно враховувати при розробці механізму управління кредитним ризиком банків. На

динаміку і перспективи розвитку вітчизняної економіки продовжували впливати наступні фактори:

- залежність динаміки розвитку реального сектора економіки України від кон'юнктури на світових товарних і сировинних ринках, а також від можливих коливань попиту на продукцію вітчизняного експорту;
- волатильність доходів підприємств та громадян;
- низький рівень прозорості економіки, що ускладнює процес взаємодії банків з основними контрагентами та контролюючими органами;
- зростання обсягу державного боргу та видатків з його обслуговування при збереженні необхідності в нових запозиченнях з метою забезпечення достатнього рівня ліквідності державного бюджету та погашення запозичень, залучених у попередні бюджетні періоди;
- значна питома вага у витратній частині державного бюджету поточних першочергових витрат, які не підлягають скороченню, а також витрат по фінансуванню опосередкованого бюджетного дефіциту (дефіцит Пенсійного фонду і компенсації НАК «Нафтогаз України» різниці між цінами закупівлі імпортованого природного газу та його реалізації), що негативно впливає на збалансованість бюджетних показників;
- негативне сальдо торгового балансу, що негативно впливає на платіжний баланс і показники зовнішньої ліквідності, що, ймовірно, призведе до подальшого нарощування валового зовнішнього боргу.

При формуванні механізму управління кредитним ризиком в кожному окремому банку слід проводити поглиблене дослідження впливу зовнішніх факторів непрямого впливу.

Головними зовнішніми факторами прямого впливу (факторами мезорівня) на формування механізму управління кредитним ризиком банку є банківське регулювання та нагляд, грошово-кредитна політика Національного банку України, стан ринку банківських послуг.

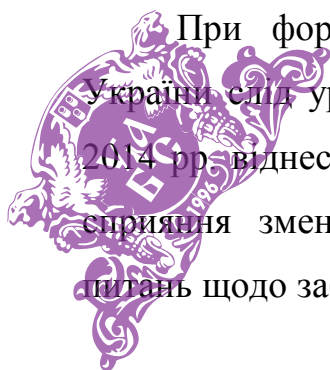
Банківське регулювання та нагляд – два взаємопов'язаних поняття, які характеризують державне втручання у банківську систему.

Банківське регулювання як одна з форм державного управління є системою заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне й безпечне функціонування банків, попереджає дестабілізаційні процеси в банківському секторі. Важливим напрямком банківського регулювання є вплив на кредитну діяльність, оскільки саме зростання проблемних кредитів негативно впливає на капітал банків та загрожує втраті їх фінансової стійкості. І.Аванесова зазначає, що «...Здійснення регулювання кредитної діяльності, як складової проведення грошово-кредитної політики, відбувається за допомогою інструментів (засобів та методів), що забезпечують надійність кредитної діяльності як запоруки економічного зростання країни та підтримки високого рівня зайнятості населення» [1].

Грошово-кредитна політика – це комплекс взаємозалежних заходів, які впроваджуються монетарною владою в грошово-кредитній сфері з метою регулювання кон'юнктури і відтворювального процесу [179].

Реалізація грошово-кредитної політики Національного банку України реалізується в умовах посткризового відновлення економіки. Основними її завданнями є стабілізація функціонування валютного ринку, зниження інфляційного тиску та посилення кредитної підтримки банками процесів відновлення економічного зростання. Водночас на економічний розвиток значний вплив мали загальносвітові тенденції, пов'язані з наслідками фінансової кризи. Разом із виконанням своєї основної конституційної функції – забезпечення стабільності національної грошової одиниці – Національний банк України вживав заходів для сприяння якнайшвидшому виходу України з кризи та забезпеченню стійкості фінансової системи держави.

При формуванні механізму управління кредитним ризиком банкам України слід урахувати, що до цілей грошово-кредитної політики на 2013-2014 рр. віднесено відновлення кредитування реального сектору економіки та сприяння зменшенню вартості кредитних ресурсів шляхом урегулювання питань щодо забезпечення виконання зобов'язань позичальників за кредитними

договорами та підвищення якості кредитного аналізу платоспроможності позичальників.

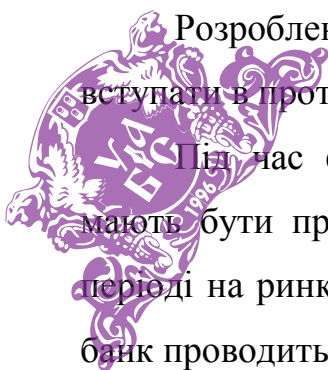
Основні заходи щодо регулювання кредитної діяльності Національним банком України включають: встановлення обов'язкових економічних нормативів кредитного ризику; встановлення мінімальних резервних вимог; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики, рефінансування банків; операції на відкритому ринку. Ми погоджуємось з твердженням І.Аванесової, що всі ці інструменти мають подвійний регулюючий вплив на кредитну діяльність, бо їх застосування одночасно впливає і на суми кредитування, і на процентні ставки [1].

Важливий вплив на формування механізму управління кредитним ризиком банку відіграє затвердження Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів на відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [141], якими вносяться зміни в підходи по оцінці можливості дефолту позичальників банку та базові засади формування резервів під можливі втрати за кредитним ризиком банків України.

Під поняттям «банківський нагляд» у вітчизняній практиці розуміють систему контролю та активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність відповідно до законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стійкості банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку [69].

Розроблений банком механізм управління кредитним ризиком не повинен вступати в протиріччя з вимогами банківського регулювання та нагляду.

Під час формування механізму управління кредитним ризиком банку мають бути прогнозовані й враховані певні зміни, які очікуються в даному періоді на ринку банківських послуг у цілому та в тих його сегментах, в яких банк проводить (або збирається проводити) свою діяльність.

Основними характеристиками зовнішнього середовища як макро-, так і мезорівня, які доцільно враховувати при розробці механізму управління кредитним ризиком банку, є:

– складність: визначає кількість факторів, на які банк зобов'язаний реагувати при управлінні кредитним ризиком, та рівень варіативності кожного з них. Слід підкреслити, що складність факторів зовнішнього середовища на сучасному етапі розвитку банківської системи України зростає;

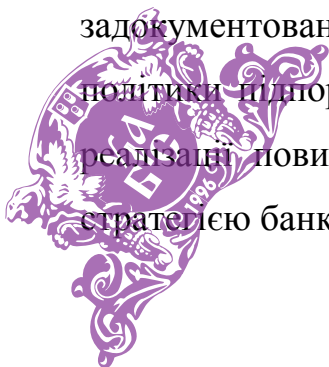
– рухливість: відносна швидкість зміни середовища, в якому функціонує банк. Слід підкреслити, що макро- та мезосередовище функціонування банків України змінюється зі значною швидкістю, що обов'язково слід враховувати при розробці механізму управління кредитним ризиком банку;

– невизначеність є функцією кількості інформації, якою володіє банк про певний фактор макро- та мезосередовища, та функцією впевненості в її достовірності та якості. Якщо інформації про фактори зовнішнього середовища недостатньо, то цим посилюється його невизначеність, що ускладнює розробку ефективного механізму управління кредитним ризиком банку, та, в подальшому, прийняття ефективних управлінських рішень.

При формуванні механізму управління кредитним ризиком банку обов'язково слід враховувати внутрішні фактори (фактори мікрорівня).

За результатами проведеного дослідження склад внутрішніх факторів, що визначають особливості формування механізму управління кредитним ризиком банку, об'єднуємо в дві групи.

Перша група визначає цілі діяльності банку на ринку банківських послуг в цілому, та ринку кредитних послуг в їх складі, формалізованих та задокументованих у кредитній політиці банку. Оскільки цілі кредитної політики підпорядковуються загальним цілям діяльності банку, то і засоби її реалізації повинні узгоджуватись та не вступати в протиріччя з загальною стратегією банку.

Друга група внутрішніх факторів визначає наявні в банку ресурси та технології, що забезпечують досягнення поставлених цілей, в тому числі: організаційне, кадрове, технологічне, інформаційне забезпечення та їх якість.

Ураховуючи зазначене вище, вважаємо, що виникає потреба в розробці механізму управління кредитним ризиком банку в умовах динамічно мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища; складності та різноплановості процесів, що відбуваються в банку; наявності суперечливості цілей діяльності банку в умовах ринку та неможливості їх зведення до одного критерію; наявності та взаємозв'язку формалізованих і неформалізованих цілей і критеріїв; неповноти, неточності вихідної інформації.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження були зроблені наступні висновки:

1. Визначено сутність кредитного ризику банку, під яким пропонується розуміти ймовірність зміни вартості або визнання активів банку знеціненими/нестратегічними через відкриття ризикової позиції, що виникає під впливом та внаслідок взаємодії зовнішніх і внутрішніх щодо банку ризик-факторів, і характеризується суттєвими несприятливими відхиленнями від очікуваних результатів.

2. Обґрунтовано, що при побудові системи управління кредитним ризиком доцільно виділяти індивідуальний та портфельний кредитні ризики.

Індивідуальний кредитний ризик – це ймовірність відкриття індивідуальної ризикової позиції щодо конкретного носія (позичальника, боржника, емітента) або джерела ризику (фінансового інструмента), що виникає під впливом та внаслідок взаємодії зовнішніх і внутрішніх щодо банку ризик-факторів і характеризується суттєвими несприятливими відхиленнями від очікуваних результатів.

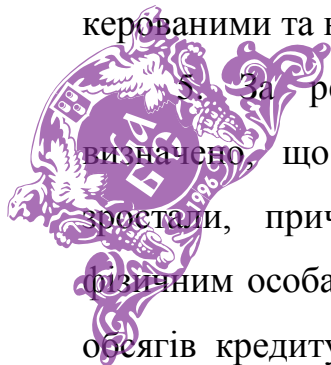
Портфельний кредитний ризик – це ймовірність відкриття ризикової позиції щодо кредитного портфеля банку у цілому або за окремим субпортфелем, що виникає під впливом та внаслідок взаємодії зовнішніх і внутрішніх щодо банку ризик-факторів і характеризується суттєвими несприятливими відхиленнями від очікуваних результатів.

3. Розроблено групування кредитного ризику банку за наступними класифікаційними ознаками: специфічними, що визначають найбільш важливі аспекти, в межах яких здійснюється управління ним (сфера виникнення, джерело, носій і власник ризику, причини та формальні ознаки реалізації); загальними, що враховують базові аспекти управління ним (співвідношення періоду існування ризикової позиції і періоду, протягом якого діє кредитний ризик; співвідношення періоду існування ризикової позиції та рівня кредитного ризику; час виникнення кредитного ризику, очікувані негативні наслідки його реалізації, рівень кредитного ризику і ступінь його керованості).

4. Визначено, що при управлінні кредитним ризиком повинна бути сформована система ризик-факторів, що визначають його рівень.

За результатами дослідження запропоновано класифікувати фактори кредитного ризику на зовнішні загальні (зовнішня і внутрішня економічна, політична ситуації; соціальна напруга в суспільстві; форс-мажорні обставини) та зовнішні специфічні (характеристики позичальника та забезпечення за кредитом), які обумовлюють об'єктивну природу ризику, є некерованими та неконтрольованими; внутрішні загальні (стратегічні; операційні; юридичні) та внутрішні специфічні (характеристики кредитного продукту та концентрації кредитного портфелю), які обумовлюють суб'єктивну природу ризику, є керованими та контрольованими.

5. За результатами аналізу кредитної діяльності банків України визначено, що обсяги наданих кредитів у передкризовий період значно зростали, причому випереджаючими темпами зростали кредити, надані фізичним особам у іноземній валюті. Протягом 2009 року на фоні скорочення обсягів кредитування унаслідок девальвації національної валюти та спаду в

більшості галузей економіки, а також негативного впливу ситуації на світових ринках погіршилась якість наданих кредитів. Починаючи з 2010 року, відбувалось поступове відновлення банківської системи України, але обсяги проблемних кредитів продовжували зростати. Зменшення їх обсягу у 2011 році було обумовлено, насамперед, активізацією списання банками безнадійних кредитів за рахунок сформованих резервів.

6. Автором визначено основні зовнішні фактори, які повинні ураховуватись при формуванні механізму управління кредитним ризиком банку: нестабільність політичного та соціального середовищ; невизначеність можливого розвитку економіки; грошово-кредитну політику Національного банку України, спрямовану на відновлення кредитування реального сектору економіки; вимоги банківського нагляду. Автором доведено, що основними характеристиками зазначених факторів є складність, рухливість та невизначеність.

7. Склад внутрішніх факторів, що визначають особливості формування механізму управління кредитним ризиком банку, об'єднано в дві групи. Перша група визначає цілі діяльності банку на ринку банківських послуг в цілому, та ринку кредитних послуг зокрема. Друга група внутрішніх факторів визначає наявні в банку ресурси та технології, що забезпечують досягнення поставлених цілей, в тому числі організаційне, кадрове, технологічне, інформаційне забезпечення та їх якість.

Основні результати розділу опубліковані в науковій статті [39] та тезах доповідей [24, 26, 36, 38].

РОЗДІЛ 2

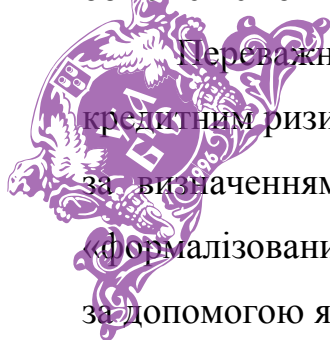
НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

2.1 Комплексний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком банку на основі адаптивної моделі

Дослідженню питань управління кредитним ризиком присвячено значна кількість праць вітчизняних науковців, а саме: Я. Благодир [13], Л. Бондаренко [18], В. Вітлінського [94], А. Головка, В. Грушка, М. Денисенка [153], А. Єпіфанова [121], А. Ковальова [79], О. Пернарівського [127], В. Подчесової [132], Г. Партин [126], Л. Примостки [7], І. Сала [151], Л. Слободи [157-161] та інших. Заслужують на увагу роботи російських економістів: Д. Єндовицького [63], С. Кабушкіна [74], П. Ковальова [79], О. Лаврушина [8], Г. Панової [124], В. Оганова [116], А. Севрука [151] та інших. Ці дослідження мають значну наукову і практичну цінність, але існує необхідність поглиблення теоретичних основ управління кредитним ризиком банку в кризових та посткризових умовах розвитку банківської системи України.

Управління кредитним ризиком банку – достатньо складний вид управлінської діяльності внаслідок складності самого поняття «кредитний ризик», різноманітності видів, факторів, що обумовлюють його появу, обмеженістю можливостей подолання його негативних наслідків.

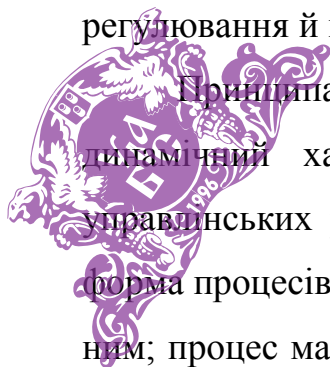
Переважна більшість науковців до управління ризиками в цілому та кредитним ризиком, зокрема, пропонує використовувати процесний підхід. Так, за визначенням Л. Примостки, управління кредитним ризиком банку – це «формалізований процес з чіткою послідовністю етапів, механізмів та методів, за допомогою яких банк виявляє ризики, оцінює їх рівень, здійснює моніторинг

і контролює свої ризикові позиції» [137]. С. Кабушкін визначає управління кредитним ризиком банку як «процес, спрямований на виявлення (ідентифікацію), вимірювання (оцінювання), контроль та моніторинг ризикових позицій банку» [75]. Л. Слобода зазначає, що «управління індивідуальним кредитним ризиком в банку – діяльність, яка включає прогнозування та планування рівня кредитних ризиків відповідно до обсягів та видів кредитних операцій, мотивування ефективного організування моніторингу кредитних ризиків, що здійснюється працівниками департаменту кредитних ризиків в процесі кредитної діяльності банку, здійснення аналізу та оцінки факторів виникнення кредитних ризиків та їх впливу на показники діяльності банківської установи, контроль за рівнем кредитних ризиків і в разі необхідності здійснення їх регулювання з метою забезпечення досягнення стратегічних цілей і поточних завдань діяльності банку» [157]. На думку О. Ковальова, управління кредитним ризиком можна розглядати як «сукупність заходів, спрямованих на мінімізацію витрат з метою встановлення оптимального співвідношення дохідності та ризику» [87, 88]. В. Вітлінський вважає, що управління кредитним ризиком банку передбачає «здійснення комплексу заходів, спрямованих на зниження ймовірності настання подій або обставин, що приводять до кредитних збитків, та (або) на зменшення (обмеження) розміру потенційних кредитних збитків» [94].

Узагальнюючи розробки науковців у даній сфері, управління кредитним ризиком за процесним підходом пропонуємо визначати як формалізований процес з чіткою послідовністю етапів та методів управління, за допомогою якого банк виявляє кредитні ризики, оцінює їхні величини, здійснює їх регулювання й контролює свої ризикові позиції.

Принципами процесного підходу управління кредитним ризиком є: динамічний характер, обумовлений безперервним характером прийняття управлінських рішень; орієнтованість на управління за цілями; кількість та форма процесів управління кредитним ризиком визначається цілями управління ним; процес має зовнішні межі і взаємодіє з оточенням через входи та виходи;

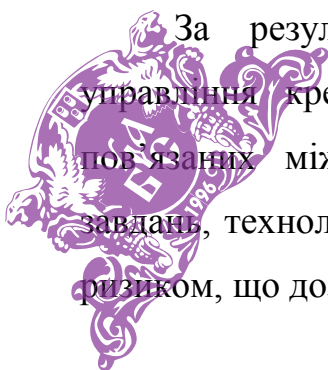

інформованість (процес управління кредитним ризиком супроводжується наявністю об'єктивної, достовірної та актуальної інформації та звітами); регламентованість (усі процеси, що виникають у системі управління кредитним ризиком, повинні мати чіткий регламент).

Ми погоджуємось з твердженням Д. Вороніна, що існує «необхідність применения системного подхода к управлению кредитными рисками» [47]. Необхідність системного підходу підтверджено й у роботах Л. Бондаренко, яка визначила, що «... поняття «система кредитного ризик-менеджменту» характеризується достатньо складною змістовною частиною, яка ґрунтується, з одного боку, на постулатах «системної теорії», а з іншої – на специфіці кредитних відносин у суспільстві, а також особливостях політики банку в області ризику» [18]. Під управлінням кредитним ризиком П. Ковальов розуміє «систему взаимосвязанных и взаимозависимых методов сознательного, целенаправленного воздействия, направленных на недопущение вероятностного отклонения действительности от ожидаемых результатов (наступление рискового события) или извлечение дополнительной выгоды (дохода, прибыли) в сравнении с ожидаемым результатом в условиях преодоления неопределенности в движении кредитов» [84].

Більшість науковців вважає, що застосування системного підходу до управління кредитним ризиком є важливим, оскільки передбачає комплексне дослідження всієї сукупності банківських ризиків як єдиного цілого, з урахуванням їх взаємозв'язків та можливих наслідків. Це дозволяє врахувати не тільки вплив методів управління на рівень кредитного ризику, а й вплив на інші ризики, а також на появу нових ризиків.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що управління кредитним ризиком за системним підходом – це сукупність пов'язаних між собою елементів управління кредитним ризиком (цілей, завдань, технологій, організації), об'єднаних у механізм управління кредитним ризиком, що дозволяє досягти поставлених цілей управління ним.

При використанні системного підходу до управління кредитним ризиком необхідно враховувати наступні аспекти:

– цілісність – розгляд елементів кредитного ризику як сукупної цілісної системи. У першому розділі дисертаційного дослідження було визначено, що кредитний ризик доцільно поділяти на індивідуальний та портфельний,

– відкритість – обов'язкове врахування взаємозв'язку кредитного ризику з іншими видами ризику. Необхідною є орієнтація на загальну оцінку сукупності банківських ризиків і управління ними з урахуванням їх взаємозв'язку. На нашу думку, це дозволить урахувати взаємозв'язок та взаємовплив кредитного ризику з валютним, операційним, стратегічним, юридичним ризиками, які є для нього ризик-факторами, та ризик ліквідності, що може зрости у разі реалізації кредитного ризику банку;

– комплексність – необхідність урахування складності кредитного ризику як об'єкту управління внаслідок значної кількості факторів, що на нього впливають, включаючи взаємозв'язок між ризиками та їх можливі наслідки;

– здатність системи до інтеграції нових елементів, тобто можливість системи управління кредитним ризиком гнучко реагувати на появу нових ризик-факторів та ускладнення взаємозв'язків між ризиками.

Система управління кредитним ризиком повинна мати високий рівень результативності, тобто вплив суб'єктів управління кредитним ризиком на об'єкти управління шляхом застосування відповідного механізму повинен забезпечувати зниження можливості виникнення несприятливих подій та / або підвищувати спроможність банку до подолання їх наслідків. Для цього вона повинна оперативіно реагувати на зміну зовнішніх та внутрішніх умов функціонування банку, тобто повинна мати досконалі контури зворотного зв'язку, крім того, генерувати і забезпечувати реалізацію управлінських впливів, орієнтованих на досягнення поставлених цілей.

Для забезпечення подібних вимог передбачається відповідність системи управління кредитним ризиком таким аспектам, як:

– гнучкість і адаптивність, тобто її здатність до пристосування до мінливих умов внутрішнього та зовнішнього середовищ та висока швидкість реагування на них;

– адекватність, тобто відповідність реалізованих управлінських впливів умовам внутрішнього та зовнішнього середовищ;

– ефективність, тобто здатність долати негативні наслідки виникнення несприятливих ситуацій при мінімальному обсязі відповідних ресурсів.

Незалежно від точок зору на складові системи управління кредитним ризиком банку, науковцями виділяються наступні їх сутнісні аспекти:

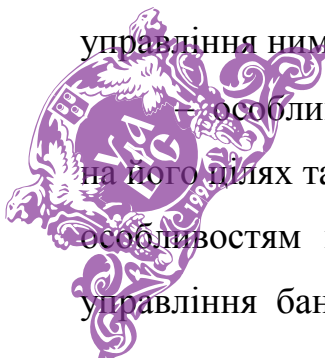
– багатofункціональність та універсальність – тобто здатність системи управління кредитним ризиком ідентифікувати кредитні ризики, оцінювати їхні величини, регулювати та контролювати ризикові позиції на постійній основі, не зважаючи на вплив зовнішнього та внутрішнього середовищ;

– модульність – можливість поєднання різних технологій управління кредитним ризиком у різних ситуаціях, що забезпечить індивідуалізацію управлінських впливів;

– ієрархічність – забезпечення такої багаторівневої структури прийняття управлінських рішень щодо кредитного ризику, що дозволяє забезпечити адекватний розподіл повноважень і відповідальності. Відповідно до теорії менеджменту, вважаємо обґрунтованим виділяти такі ієрархічні рівні управління: стратегічний, тактичний та оперативний.

Перераховані вище властивості системи управління кредитним ризиком є загальними, універсальними. Однак система управління кредитним ризиком має певну специфіку, пов'язану з особливостями об'єкта, цілей та методів управління ним:

– особливості системи управління кредитним ризиком відображаються на його цілях та завданнях: вони підпорядковуються стратегії розвитку банку та особливостям його функціонування; формуються в межах єдиної політики управління банківськими ризиками; в межах системи управління кредитним ризиком мають вузькоспеціалізований характер. Відповідно, принципом

функціонування системи є узгодженість (стратегія управління кредитним ризиком узгоджується з стратегією розвитку банку та концепцією управління ризиками);

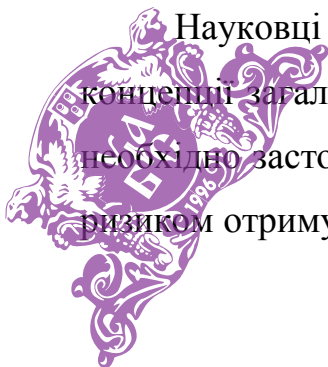
– при управлінні кредитним ризиком слід урахувати зовнішні (встановлені органами банківського регулювання та нагляду) і внутрішні (визначені стратегією банку) обмеження.

Ці основні принципи характеризують особливості системи управління ризиком та в цілому проявляються на практиці у всіх випадках. При цьому їх конкретна реалізація може бути різною.

Слід зазначити, що в управлінні кредитним ризиком практично не застосовується ситуаційний підхід. Вважаємо, що це значно зменшує ефективність управління ним, особливо в умовах нестабільного зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування банків.

Відповідно до засад ситуаційного підходу в управлінні «форми, методи, системи, стилі управління повинні суттєво варіюватися залежно від об'єктивних умов діяльності підприємства» [17]. Специфічна особливість ситуаційного підходу полягає в тому, що, не зважаючи на те, що управлінський процес є однаковим, методи, що використовуються в управлінні для досягнення поставлених цілей, отримують визначену специфіку залежно від умов зовнішнього та внутрішнього середовищ, в якому функціонує організація. Таким чином, ситуаційний підхід до управління як такий забезпечує взаємоузгодженість загальної концепції та методів управління з характеристиками зовнішнього та внутрішнього середовищ для того, щоб досягти цілей організації найефективніше.

Науковці [75, 88, 94] стверджують, що для того, щоб діяти в рамках концепції загального процесу управління з урахуванням ситуаційного підходу, необхідно застосовувати системний підхід, який у сфері управління кредитним ризиком отримує наступну специфіку:

– кожна конкретна ризикова позиція є складною системою з притаманним їй складом компонентів і зв'язками з іншими системами, які необхідно з'ясувати суб'єкту управління кредитним ризиком;

– для управління кожною конкретною ризиковою позицією необхідно визначити ключові фактори, вплив на які сприятиме досягненню поставлених цілей управління;

– по-третє, кожна ризикова позиція вимагає застосування адаптивних структур і методів управління з метою адекватного відображення усіх основних параметрів ризикової позиції як об'єкта управління і характеристик зовнішнього середовища.

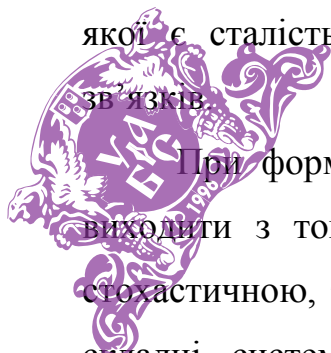
За результатами проведеного дослідження нами визначено, що управління кредитним ризиком за ситуаційним підходом – це сукупність пов'язаних між собою елементів управління кредитним ризиком (цілей, завдань, технології, організації), об'єднаних у механізм управління кредитним ризиком, зміни в який вносяться відповідно до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, у результаті чого він набуває адаптивного характеру, що дозволяє досягти поставлених цілей управління кредитним ризиком банку.

Взаємозв'язок процесного, ситуаційного та системного підходів до управління кредитним ризиком банку проявляється через інтеграцію принципів управління ним.

Одним із завдань дисертаційного дослідження є визначення сутності та складових механізму управління кредитним ризиком банку.

Беззаперечним є твердження, що механізм управління кредитним ризиком банку має складну, чітко визначену структуру, основною ознакою якої є сталість взаємозв'язків між її елементами, а також правила даних зв'язків

При формуванні механізму управління кредитним ризиком банку слід виходити з того, що, будучи складною системою, він є також системою стохастичною, тобто випадковою, що визначається двома причинами: реальні складні системи знаходяться під впливом значної кількості випадкових

State Higher Educational Institution
UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

факторів (випадковий вплив зовнішнього середовища), у складних системах мають місце відхилення конкретних значень параметрів від середніх величин, а також похибки, на появу та величину яких впливає складність структури (випадковий вплив внутрішнього середовища).

Зважаючи на результати проведеного дослідження, механізм управління кредитним ризиком запропоновано визначати як відкриту, складну, стохастичну сукупність підсистем технології та організації управління кредитним ризиком, у результаті органічного поєднання і взаємозв'язку яких на основі визначених принципів забезпечується адаптивність банку до зовнішніх факторів кредитного ризику та, через управлінський вплив на внутрішні ризик-фактори, змінюються якісні та кількісні характеристики кредитного ризику відповідно до визначеного цільового рівня, як це представлено на рисунку 2.1.

Як свідчать дані рисунку 2.1, структурування об'єкту управління кредитним ризиком пропонуємо здійснювати у розрізі його видів: індивідуального та портфельного кредитного ризику, причому управлінський вплив здійснюється не на ризик як такий, а на ризик-фактори, що призводять до зміни його рівня. Їх склад та особливості прояву було визначено в першому розділі дисертаційного дослідження. Слід підкреслити, що до об'єктів управління відноситься не лише кредитний ризик, але й діяльність персоналу банку, зайнятого в процесі управління ним.

Стан кредитного ризику як керованої системи залежить від його рівня до початку запровадження управлінських впливів, зовнішніх впливів, впливу суб'єкту управління (керівної системи).

Технологія управління кредитним ризиком – сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль кредитного ризику, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на ризик-фактори, у результаті чого забезпечується досягнення цілей управління кредитним ризиком банку у визначений проміжок часу.

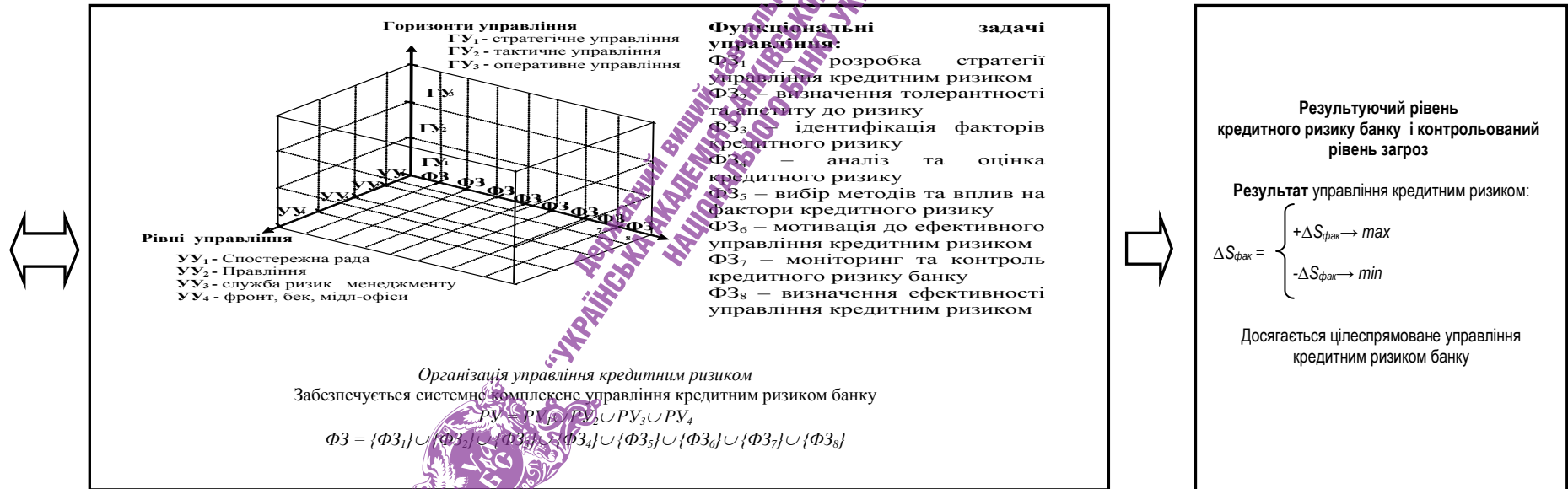
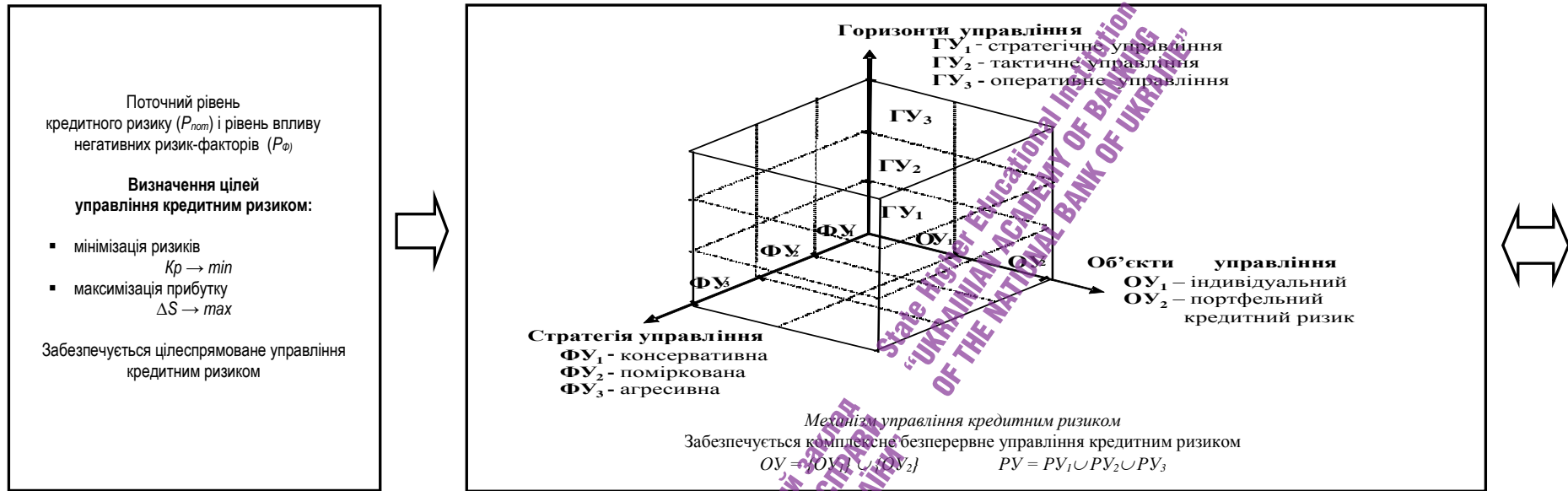

Рисунок 2.1 – Механізм управління кредитним ризиком банку [авторська розробка]

Організація управління кредитним ризиком – сукупність прийомів та методів раціонального поєднання елементів керуючої підсистеми (суб'єктів управління кредитним ризиком) з внутрішніми ризик-факторами кредитного ризику (об'єктами управління кредитним ризиком) у часі та просторі.

У цьому розумінні організація управління кредитним ризиком повинна забезпечити створення найбільш сприятливих умов для досягнення цілей управління кредитним ризиком банку у визначений проміжок часу.

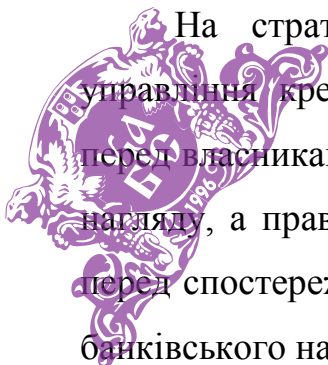
Система суб'єктів управління кредитним ризиком реалізується на основі організаційної структури банку.

Управління кредитним ризиком повинно відбуватися на тому рівні, де він виникає, а також, за допомогою функцій незалежної перевірки і контролю ризиків, – на рівні власників (спостережна рада) та топ-менеджменту (правління банку).

Задача суб'єкту управління полягає в тому, щоб здійснити такий управлінський вплив, щоб з урахуванням інформації про зовнішні впливи, забезпечити оптимізацію співвідношення «ризик-дохідність» – максимізація дохідності для заданого рівня кредитного ризику або мінімізація ризику для забезпечення бажаного рівня дохідності.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що в широкому значенні, управління кредитним ризиком, окрім власне управління ним, включає управління діяльністю менеджерів банку, які реалізують управлінські впливи. Тому до числа суб'єктів управління, окрім персоналу, який здійснює управління безпосередньо кредитним ризиком, відносяться співробітники, які здійснюють управління діяльністю цього персоналу.

На стратегічному рівні спостережна рада виконує функції щодо управління кредитним ризиком у межах своїх функцій та відповідальності перед власниками банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду, а правління банку – у межах своїх повноважень та відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками та контрагентами та органами банківського нагляду.

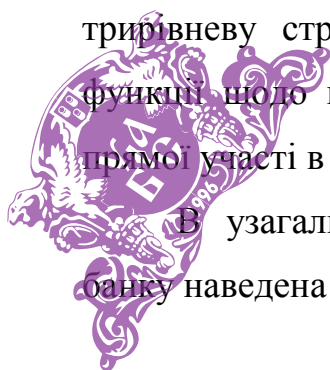
Частину функцій правління банку для забезпечення прийняття управлінських рішень, адекватних сформованій ситуації, та контролю за їх виконанням в банках передають спеціально створеним колегіальним органам. Відповідно до вимог законодавства України банки зобов'язані створювати кредитний комітет як головний спеціалізований орган щодо ефективного управління кредитним ризиком банку. Структура кредитних комітетів кожного конкретного банку визначається індивідуального залежно від його регіональної структури та системи делегування повноважень.

На тактичному рівні до управління кредитним ризиком залучаються керівники філій, керівники відповідних бізнес-напрямків, зокрема, виконавчий орган з ризик-менеджменту, вимогою до якого є структурна та фінансова незалежність від власників ризикових позицій (фронт-офісів) та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику та контролюють його величину (бек-офісів).

Банк може залучати експертів та інших спеціалістів для побудови системи внутрішнього контролю кредитного ризику та забезпечення її адекватності.

Оперативний рівень управління кредитним ризиком представлений фронт-, бек- та, в деяких випадках, мідл-офісами банку. Підрозділи фронт-офісу мають нести відповідальність за оперативне управління кредитним ризиком, пов'язаним з їх діяльністю, згідно зі встановленими рівнями толерантності та лімітів, а також за результати (як позитивні, так і негативні) від прийняття цих ризиків. Головною функцією бек-офісів у сфері управління кредитним ризиком банку є контрольна, реалізація якої забезпечується ефективною системою індивідуальних та портфельних лімітів. Якщо банк має трирівневу структуру з виділенням мідл-офісу, то реалізація контрольної функції щодо кредитного ризику передається даному підрозділу, а бек-офіс прямої участі в управлінні кредитним ризиком банку не приймає.

В узагальненому вигляді організація управління кредитним ризиком банку наведена на рисунку 2.2.

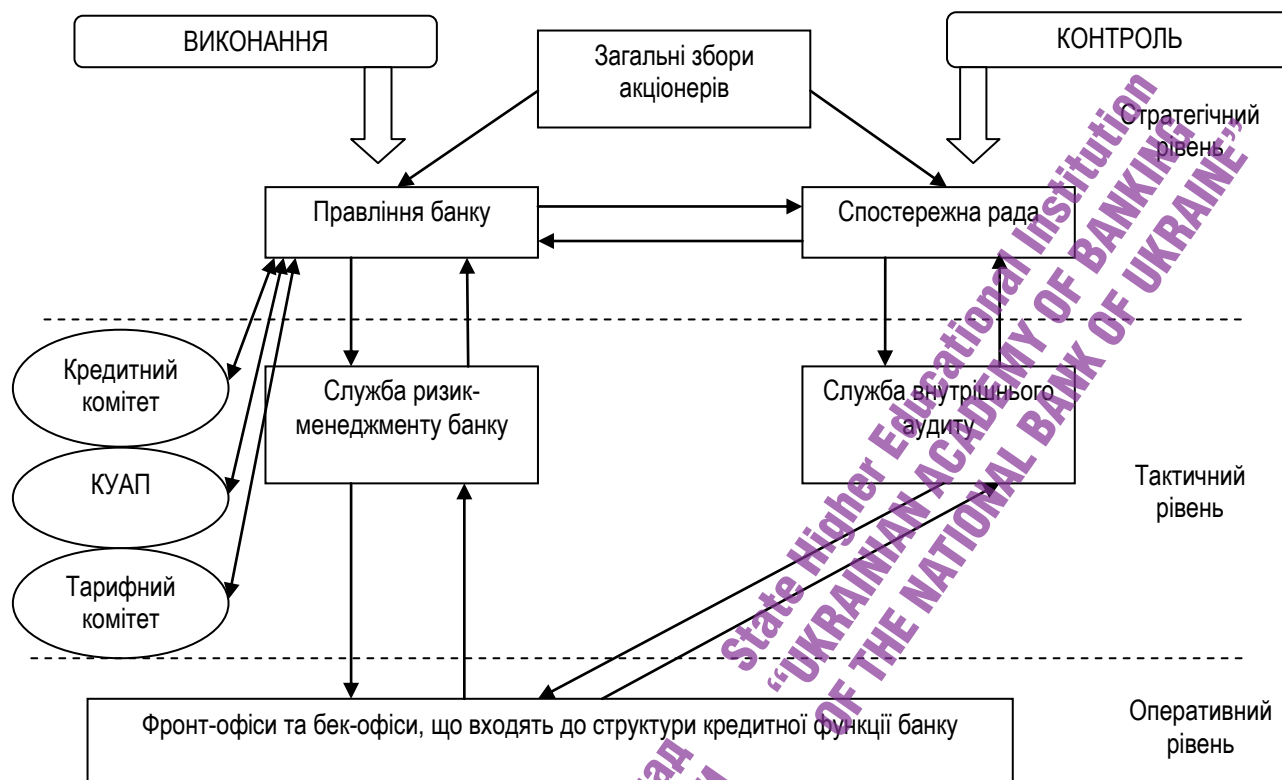

Рисунок 2.2 – Організація управління кредитним ризиком банку [авторське узагальнення]

Завдання суб'єктів управління кредитними ризиками полягають у наступному:

- ідентифікація кредитних ризиків, що притаманні носіям та джерелам кредитного ризику, та досягнення мінімального рівня кредитного ризику, що не може бути ідентифікований та локалізований банком;
- визначення прийнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків та неприйнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків;
- оцінка ймовірності та масштабу впливу кредитних ризиків за окремими його носіями та джерелами;
- розробка інструментів регулювання рівня неприйнятних для банку ідентифікованих кредитних ризиків;
- розробка єдиної процедури оперативного збору даних, формування та надання структурованої управлінської звітності щодо кредитних ризиків;

– встановлення єдиних вимог до формування управлінської звітності, що сприяє уникненню дублювання та дефіциту інформації щодо випадків реалізації кредитних ризиків;

– формування єдиної аналітичної бази даних щодо кредитних ризиків.

Важливими складовими управління кредитним ризиком банку є підсистеми інформаційного (забезпечення всіх рівнів управління інформацією, яка безпосередньо може впливати на прийняття рішень у сфері управління кредитним ризиком) та нормативного (сукупність нормативно-правових актів, що визначають заходи в сфері управління кредитним ризиком) забезпечення, які прямо не приймають участь в управлінні ним, але без яких саме управління стає неможливим.

Досягнення цілей управління кредитним ризиком при відсутності коригування механізму управління ним можливо лише в короткостроковому періоді за умов низького рівня складності, рухливості та невизначеності зовнішнього середовища. В усіх інших випадках необхідним є внесення змін у склад та взаємозв'язки елементів механізму управління кредитним ризиком, при цьому внесені зміни повинні забезпечувати досягнення цілей управління, що забезпечується шляхом запровадження адаптаційних механізмів управління кредитним ризиком банку.

За результатами проведеного дослідження у сфері ризик-менеджменту та враховуючи обґрунтовану у першому розділі доцільність урахування при розробці механізму управління кредитним ризиком сукупності внутрішніх та зовнішніх факторів, нами запропоновано комплексний підхід до формування механізму управління кредитним ризиком банку на основі адаптивної моделі.

Від традиційного механізму управління кредитним ризиком банку адаптивна модель механізму відрізняється наявністю адаптивного механізму, призначенням якого є накопичення й аналіз інформації про фактори кредитного ризику банку та їх прогнозування. При цьому цілі та критерії управління кредитним ризиком банку є прогностичними значеннями параметрів, що характеризують стан об'єкта управління.

Адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку – така модель, яка забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління ним у разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитним ризиком банку та її реалізацію через систему методів управління кредитним ризиком банку.

Адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком функціонує на основі наступних принципів:

– принцип необхідної різноманітності. Різноманітність механізму управління кредитним ризиком має бути не менше різноманітності кредитного ризику як об'єкту управління;

– принцип системності. Застосування даного принципу передбачає розгляд механізму управління кредитним ризиком як системи, визначення його структури та функцій, взаємозв'язків між елементами механізму та з зовнішнім середовищем;

– принцип дуального управління. Управлінські впливи мають двоїстий характер. З одного боку, вони повинні так змінювати керовані параметри кредитного ризику, щоб досягти цілей управління ним у плановому періоді, з іншого – слугують для його оцінки, аналізу та прогнозування з метою визначення його бажаного та можливого стану в майбутньому для наступних управлінських впливів;

– принцип гнучкості, що передбачає використання в механізмі управління кредитним ризиком методів та моделей, що надають можливість прогнозувати стан зовнішнього середовища та внутрішніх умов функціонування банку, а також визначати адекватні ним управлінські впливи;

– принцип зворотного зв'язку, за допомогою якого визначаються характеристики кредитного ризику та можливі управлінські впливи.

Відповідно до зазначених вище базових характеристик адаптивного підходу нами розроблено наступну адаптивну модель механізму управління кредитним ризиком банку (рис. 2.3).

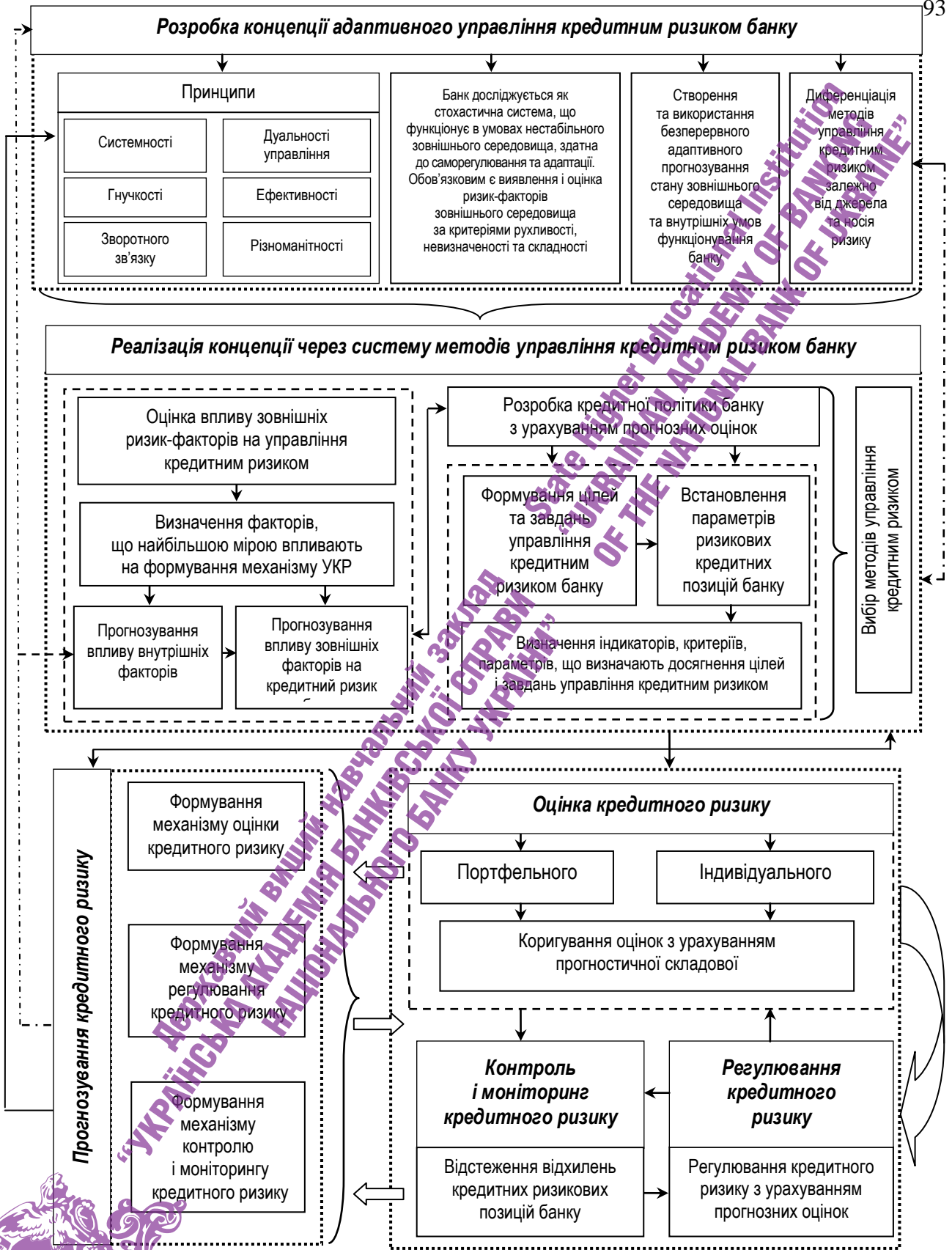

Рисунок 2.3 – Адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку [авторська розробка]

Отже, адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку – така модель, яка забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління ним у разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитним ризиком банку та її реалізацію через систему методів управління кредитним ризиком банку.

2.2 Розробка адаптивної стратегії управління кредитним ризиком банку

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що при дослідженні механізму управління кредитним ризиком банку превалює спрощений підхід, коли увага зосереджується безпосередньо на заходах щодо його оцінки, регулювання та контролю.

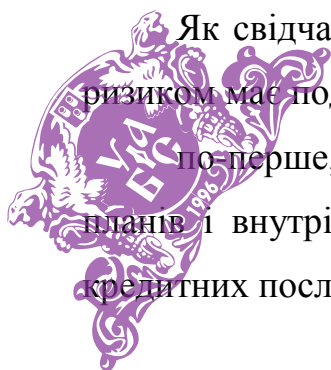
Недоліком даного підходу, на нашу думку, є те, що при формуванні механізму управління кредитним ризиком банку не враховується його зв'язок як з механізмом ризик-менеджменту та стратегією розвитку банку, так і змінами у зовнішньому середовищі функціонування банку.

Стратегічне управління кредитним ризиком передбачає діяльність, спрямовану на розробку стратегій ризику, політик та процедур для управління ним та їх виконання через ефективну організацію.

У найбільш загальному вигляді взаємозв'язок стратегічних планів, що впливають на управління кредитним ризиком банку, наведений на рисунку 2.4.

Як свідчать результати проведеного дослідження, управління кредитним ризиком має подвійне підпорядкування:

по-перше, стратегії розвитку банку, що передбачає розробку системи планів і внутрішніх показників банку, зокрема, у сфері діяльності на ринку кредитних послуг;

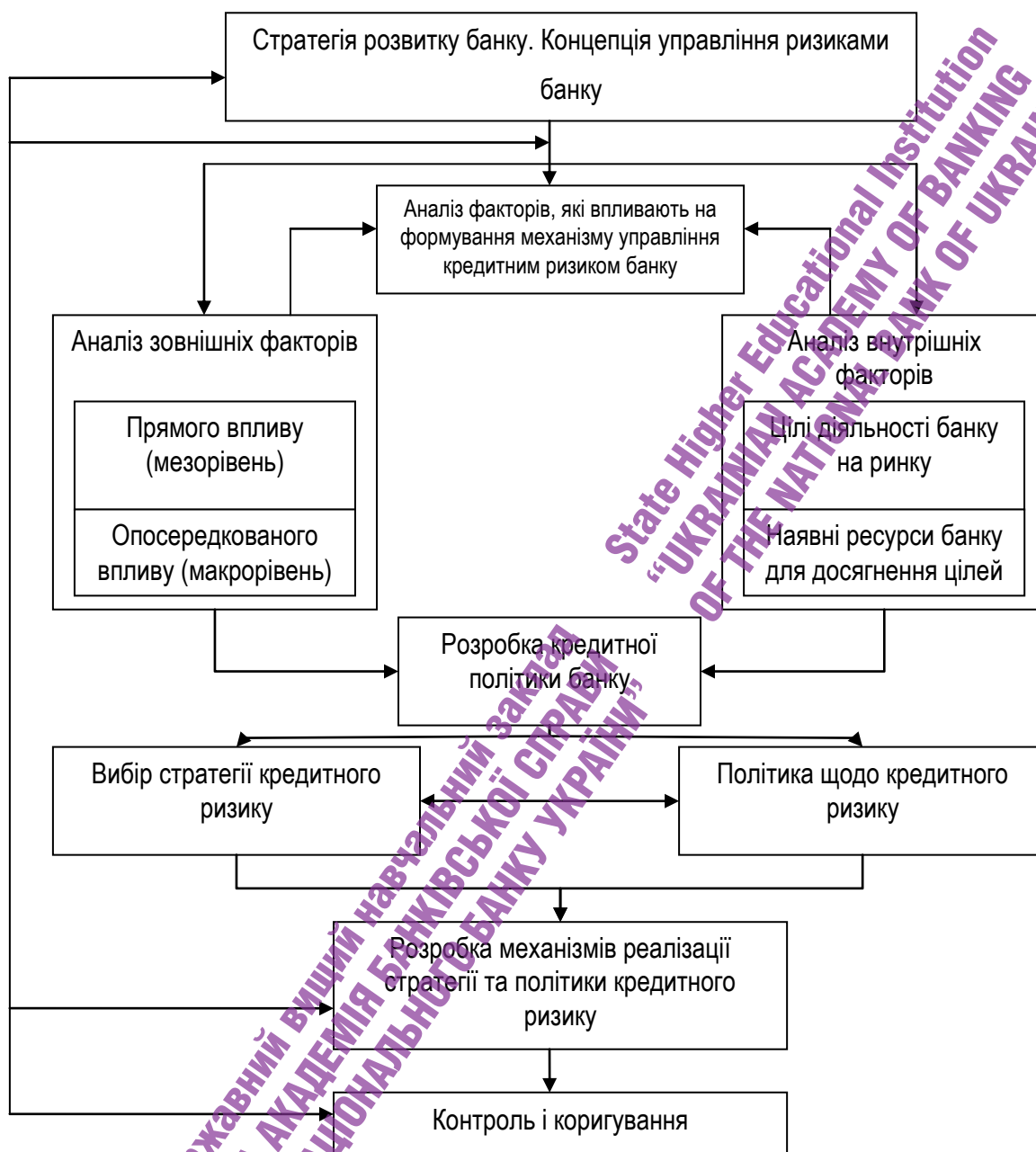

Рисунок 2.4 – Розробка стратегії управління кредитним ризиком банку [авторська розробка]

по друге, концепції управління ризиками, що передбачає визначення ключових ризиків діяльності банку та розробку комплексу заходів щодо їх оптимізації (для фінансових ризиків) або мінімізації (для не фінансових ризиків) залежно від цілей, визначених стратегією його розвитку.

Кредитна політика банку є основою формування стратегії кредитного ризику (апетит та толерантність до кредитного ризику банку) і тактики банку

щодо організації кредитування (методичне, інформаційне та технологічне забезпечення відкриття ризикових позицій).

У найбільш загальному вигляді алгоритм розробки і реалізації кредитної політики банку наведено на рисунку 2.5.

На підготовчому етапі здійснюється аналіз впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на кредитну діяльність банку, сприяють або перешкоджають реалізації кредитної політики банку із застосуванням інструментарію стратегічного аналізу та економіко-математичного моделювання. Обов'язковим, на нашу думку, є формування прогнозу щодо зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ та визначення їх можливого впливу на реалізацію кредитної політики банку.

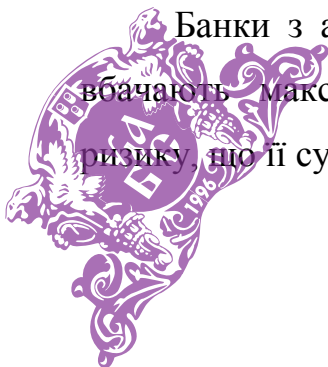
На наступному етапі відбувається безпосередньо розробка кредитної політики банку, що передбачає: 1) визначення її цілей у плановому періоді та принципів, на основі яких вона формується, 2) обґрунтування виду кредитної політики банку та 3) розробку критеріїв її ефективності.

Вид кредитної політики банку визначає принципові підходи до її реалізації з позиції співвідношення апетиту до ризику та потенційного рівня прибутковості кредитної діяльності банку.

Мінімізація кредитного ризику розглядається як пріоритетна мета в здійсненні кредитної діяльності для банку з консервативною кредитною політикою.

Банки з поміркованою кредитною політикою формують типові умови здійснення кредитної діяльності відповідно до загальноприйнятої банківської практики та орієнтуються на середній рівень кредитного ризику.

Банки з агресивною кредитною політикою метою кредитної діяльності вбачають максимізацію прибутку, не враховуючи значний рівень кредитного ризику, що її супроводжує.

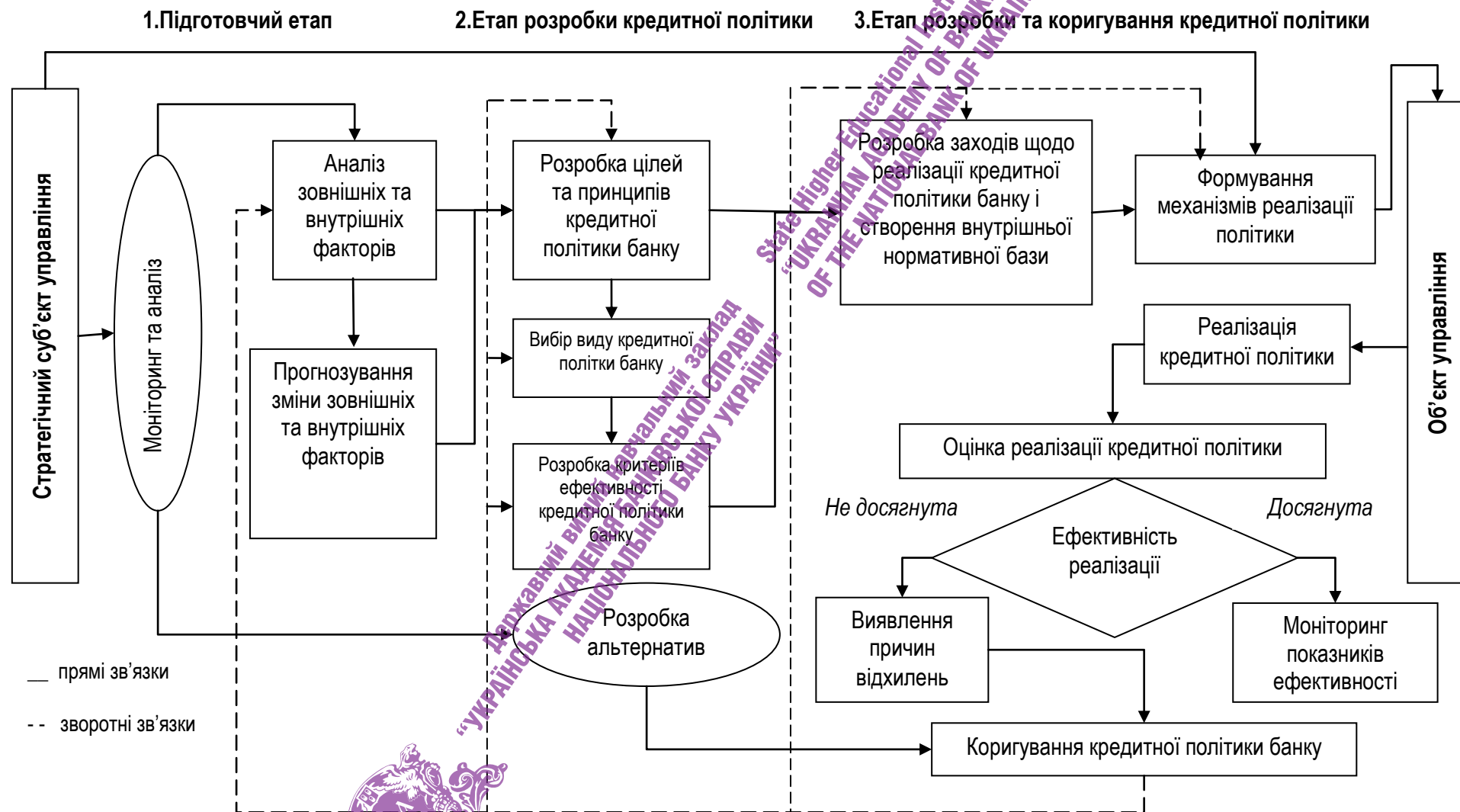

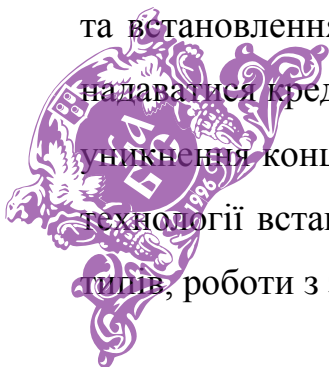
Рисунок 2.5 – Алгоритм розробки і реалізації кредитної політики банку [авторська розробка]

Слід підкреслити, що не існує уніфікованих критеріїв ефективності реалізації кредитної політики банку. Їх склад та оптимальні значення визначаються, насамперед, обраним банком видом кредитної політики, враховуючи економічну, політичну та соціальну ситуації в регіоні його функціонування, або приймаючи до уваги всю сукупність зовнішніх та внутрішніх ризиків, які впливають на роботу визначеного банку.

Вважаємо, що головними кількісними критеріями ефективності кредитної політики банку є дотримання показників прибутковості та рівня ризику кредитної діяльності банку на встановленому цільовому рівні, не загрожуючи при цьому фінансовій стійкості та конкурентоспроможності банку протягом планового періоду. До якісних критеріїв ефективності кредитної політики банку відносяться забезпечення дотримання вимог банківського регулювання та нагляду, її відповідність стратегії розвитку банку та концепції управління ризиками, забезпечення внутрішньої збалансованості окремих напрямків кредитної політики та їх відповідності умовам зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування банку.

У межах третього етапу здійснюється розробка заходів щодо реалізації кредитної політики банку і створення внутрішньої нормативної бази, функціонування механізмів реалізації політики та їх безпосередня реалізація, оцінка досягнення цілей реалізації кредитної політики банку та, в разі потреби, її коригування.

Механізми реалізації кредитної політики банку повинні передбачати визначення: географії діяльності банку; обмежень сукупної суми наданих кредитів, обмежень для різних категорій та типів кредитів, які надаватиме банк, та встановлення процедур їх надання; максимального строку, на який можуть надаватися кредити; вимог до інформації, що надається позичальником; заходів уникнення концентрації кредитного портфеля та порядку встановлення лімітів; технології встановлення процентних ставок за користування кредитами різних типів, роботи з забезпеченням та проблемною заборгованістю тощо.

Нами визначено, що досягнення цілей кредитної політики банку можливе лише в короткостроковому періоді за умов невисокої складності, низької динамічності та невизначеності зовнішнього середовища. В усіх інших випадках необхідним є внесення змін у механізми реалізації кредитної політики банку, при цьому вони повинні забезпечувати досягнення її.

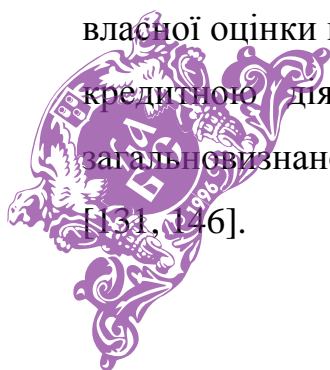
Оскільки вплив зовнішнього середовища на кредитну діяльність банків України є значним та, переважно, негативним, а адекватність внутрішніх реакцій на них є важливою, у межах розробленого адаптивного механізму управління кредитним ризиком банку вважаємо за доцільне розробити методичний підхід до оцінки і аналізу загроз реалізації кредитної політики банку.

У загальному вигляді розроблений методичний підхід наведено на рисунку 2.6.

У межах першого етапу здійснюється визначення складу загроз реалізації кредитної політики банку. Для цього, насамперед, необхідно ідентифікувати фактори, що мають найбільший вплив на можливість реалізації кредитної політики банку. В межах даного дослідження пропонуємо базуватись на класифікації факторів кредитного ризику, розроблених у першому розділі, що передбачає їх поділ на зовнішні загальні та специфічні, які обумовлюють об'єктивну природу ризику, є некерованими та неконтрольованими; внутрішні загальні та специфічні, які обумовлюють суб'єктивну природу ризику, є керованими та контрольованими.

Визначення складу факторів, що впливають на можливість реалізації кредитної політики банку, доцільно проводити експертним шляхом на основі власної оцінки важливості та значимості того чи іншого фактора при управлінні кредитною діяльністю банку. Для проведення досліджень такого плану загально визнаною є доцільність застосування методу аналізу ієрархій Т.Сааті

[131, 146].

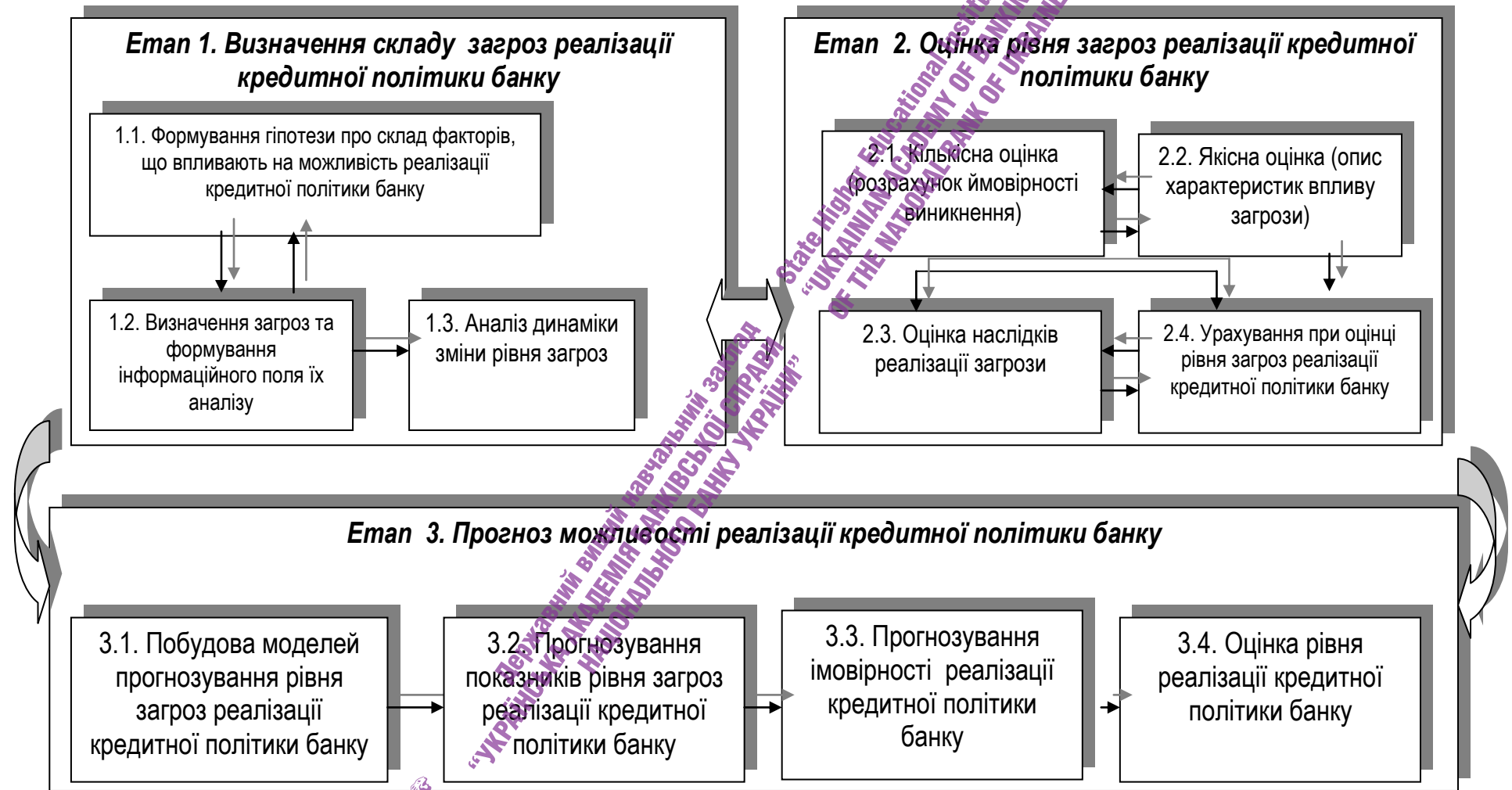

Рисунок 2.6 – Комплексна модель оцінки і аналізу загроз реалізації кредитної політики банку [авторська розробка]

З визначеної для кожного окремого банку індивідуальної сукупності факторів, що впливають на можливість реалізації його кредитної політики, необхідно обрати найбільш значущі загрози та провести їх класифікацію.

Адаптуючи загальне розуміння поняття «загроза» до завдань нашого дослідження, визначимо, що загроза реалізації кредитної політики банку – це потенційно можлива подія, дія (вплив), процес або явище, що можуть призвести до недосягнення цілей кредитної діяльності банку в плановому періоді (зменшення обсягу планового прибутку та/або зростання рівня кредитних ризиків), що, в підсумку, може призвести до втрати фінансової стійкості та конкурентоспроможності банку.

Узагальнивши розробки вчених, що займалися загальною класифікацією загроз, та поєднавши їх з авторським розумінням поняття «кредитний ризик», його сутнісними характеристиками, видами та факторами, вважаємо за доцільне запропонувати наступні основні види загроз (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Класифікація загроз реалізації кредитної політики банку [авторське узагальнення]

Ознака загрози	Вид загрози
За джерелом	1) зовнішні: специфічні (носій ризику та забезпечення); загальні (середовище функціонування банку й позичальника); 2) внутрішні; специфічні (джерело ризику та концентрації); загальні (стратегічні, операційні, юридичні).
За ступенем сформованості	реальні; потенційні.
За можливістю прогнозування	прогнозовані; не прогнозовані;
За ймовірністю виникнення	реальна; ймовірна; малоімовірна; неймовірна.
За характером впливу	явна, пряма; неявна, опосередкована;
За масштабами наслідків	катастрофічні; критичні; середні; незначні.
За об'єктом впливу	носій ризику; забезпечення; власник ризику
За можливістю нейтралізації	можливо нейтралізувати; можливо частково нейтралізувати; нейтралізувати неможливо.

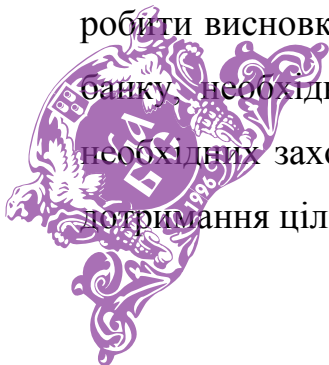
В якості методичного забезпечення, яке доцільно застосовувати на даному етапі з метою визначення найбільш значущих загроз, пропонується застосовувати експертний метод, методи сканування та причинно-наслідкових діаграм.

На другому етапі здійснюється оцінка рівня загроз реалізації кредитної політики банку, яку пропонуємо розділити на кількісну (розрахунок ймовірності виникнення), що дозволяє визначити наслідки реалізації загрози, та якісну (опис характеристик впливу загрози), за результатами якої коригуються кількісні оцінки загроз реалізації кредитної політики банку.

Для цього пропонуємо використовувати модель порівняльного багатовимірного аналізу, що базується на матричних обчисленнях і реалізується поетапно (рис. 2.7). Перевагами її застосування є комплексність оцінки, можливість індивідуального відбору загроз з урахуванням специфіки діяльності окремих банків.

Основними обмеженнями моделі є: кількість показників, що характеризують загрози реалізації кредитної політики банку, – не менше 5 (забезпечує адекватність моделі) та не більше 25 (дозволяє зберегти чутливість до зміни рівня загроз); відсутність випадкової складової у тренді дозволяє побудувати статистично значиму модель; використання показників зважування є недоцільним, бо значимість факторів знаходить на співставному рівні.

Застосування порівняльного багатовимірного методу дасть змогу об'єднати розрізнені показники, що характеризують загрози реалізації кредитної політики банку, у єдиний індикатор (далі – K_i). На його основі можна робити висновки про вплив загроз на можливість реалізації кредитної політики банку, необхідність поглибленого аналізу загроз окремої групи та розробки необхідних заходів усунення та локалізації загроз, що в підсумку, забезпечать дотримання цільових параметрів кредитної політики банку.

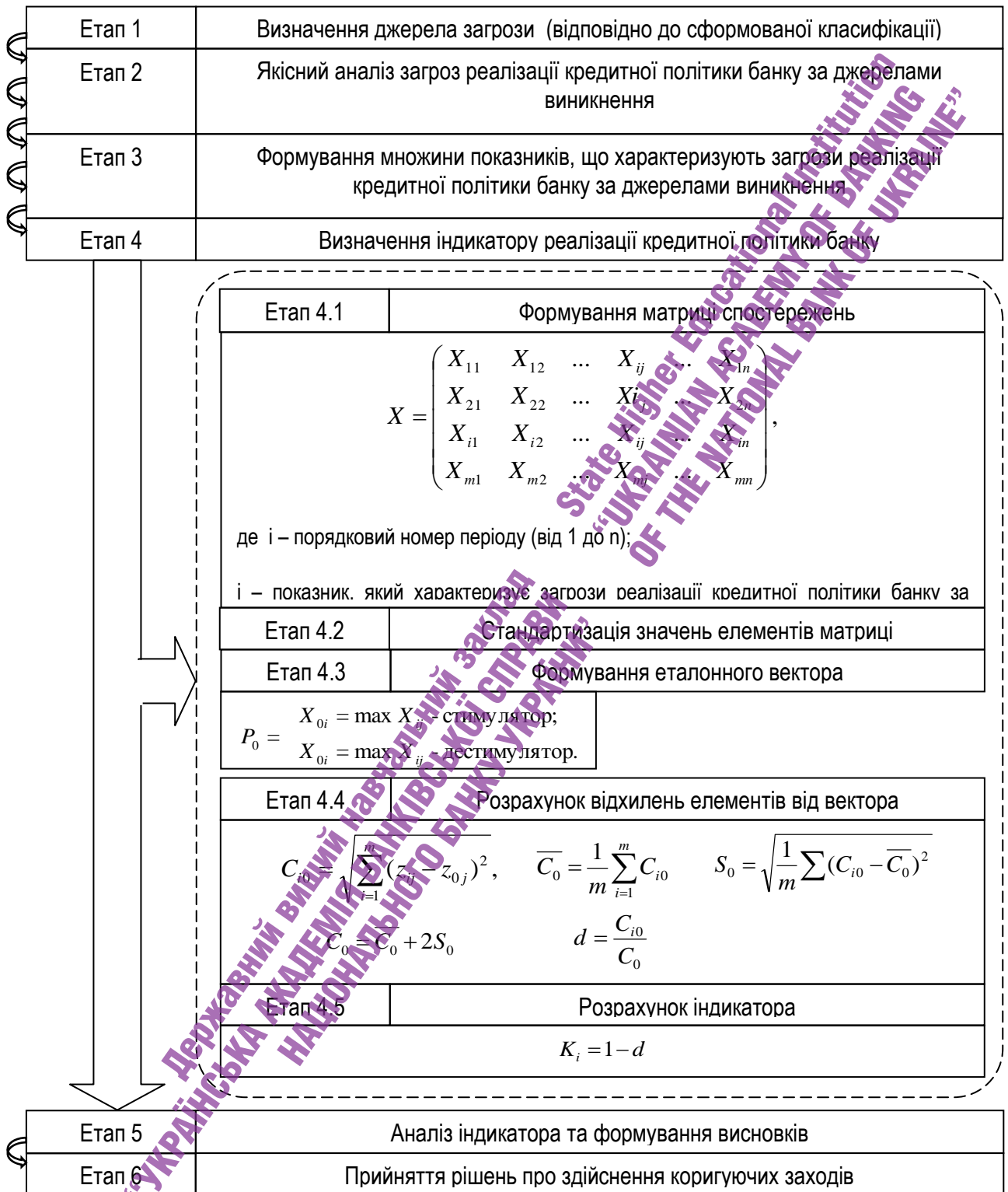

Рисунок 2.7 – Алгоритм оцінки рівня загроз реалізації кредитної політики банку [авторська розробка]

Змістом третього етапу є прогноз рівня реалізації кредитної політики банку, що пропонуємо здійснювати шляхом використання методу адаптивної фільтрації Калмана [12]:

$$K_i(t_k) = F(t_k, t_{k-1})K_i(t_{k-1}) + KK(t_k)[z(t_k) - H(t_k)F(t_k, t_{k-1})K_i(t_{k-1})], \quad (2.1)$$

$$KK(t_k) = \eta(t_k, t_{k-1})H^T(t_k)[H(t_k)\eta(t_k, t_{k-1})H^T(t_k) + R(t_k)]^{-1}, \quad (2.2)$$

$$R(t_k) = \text{trace}M\{v(t_k)v^T(t_k)\} \quad \eta(t_k, t_k) = [E - K(t_k)H(t_k)]\eta(t_k, t_{k-1}) \quad (2.3)$$

де $K_i(t_k)$ – оцінка змінної стану реалізації кредитної політики банку, в якості якої розглядається індикатор загрози реалізації кредитної політики банку або показник рівня окремої загрози реалізації кредитної політики банку;

$F(t_{k+1}, t_k)$ – перехідний вектор стану;

$KK(t_k)$ – коефіцієнт Калмана;

$z(t_k)$ – змінна спостереження;

$H(t_k)$ – вектор вимірів;

$v(t_k)$ – змінна випадкової похибки виміру;

$\eta(t_k, t_k)$ – коваріаційна матриця помилки фільтрації.

Слід зауважити, що зміна індикатора загрози реалізації кредитної політики банку залежить не тільки від того, скільки часу пройшло з вихідного моменту, а й від того, які загрози реалізації кредитної політики банку, у якому напрямку і з якою інтенсивністю впливали на нього. Тому доцільно досліджувати залежність рівня загрози реалізації кредитної політики банку від окремих показників-загроз. Інструментальним засобом вирішення даних завдань вважаємо сценарний аналіз та його окремий випадок – стрес-тестування. Логічним наслідком їх застосування є підвищення ймовірності реалізації кредитної політики банку.

Як основу для розробки сценаріїв в якості змінних пропонуємо використовувати показники, що характеризують найбільш значущі загрози реалізації кредитної політики банку, визначені на попередніх етапах аналізу.

Після цього відбувається детальний аналіз виявлених загроз та формування декількох (не менше трьох) їх можливих альтернативних змін у майбутньому. При їх розробці слід урахувувати дії (вплив), процеси або явища,

що можуть призвести до недосягнення цілей кредитної діяльності банку в плановому періоді, але ефект від яких на поточний момент часу неочевидний.

У межах сценарного аналізу здійснюється комбінація виявлених загроз і формування на цій основі сценаріїв їх впливу на можливість реалізації кредитної політики банку. Отримані, на основі комплексу моделей оцінки реалізації загроз, прогнозні характеристики дозволяють проводити аналіз розвитку стану зовнішнього та внутрішнього середовища й оцінювати можливий рівень реалізації кредитної політики у випадку, якщо банк буде дотримуватися поточної кредитної політики та стратегії.

Виходячи з результатів, отриманих за розрахунком індикатора загрози реалізації кредитної політики банку, пропонується наступні сценарії можливого розвитку подій (рис. 2.8).

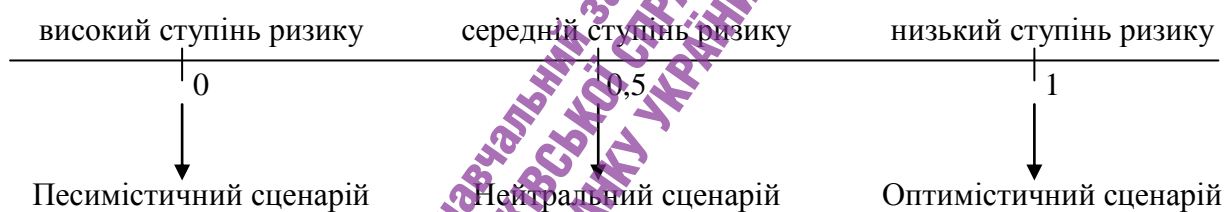

Рисунок 2.8.а – Точкові сценарії реалізації кредитної політики банку

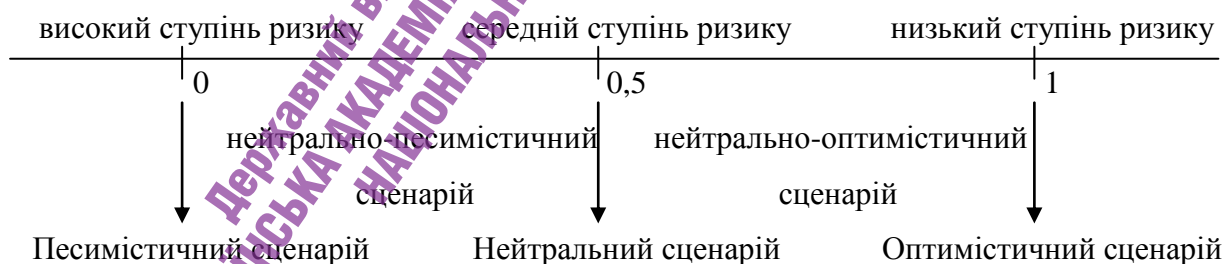

Рисунок 2.8.б – Сценарії реалізації кредитної політики банку [авторська розробка]

З рисунку 2.8.а видно, що точці «0» відповідає песимістичний сценарій, який характеризується високим (максимальним) ступенем ризику для реалізації кредитної політики банку. Нейтральному сценарію відповідає середній ступінь ризику зі значенням «0,5», і оптимістичний сценарій представлений низьким (мінімальним) ступенем ризику з точкою «1».

У свою чергу, залежно від ступеня ризику для реалізації кредитної політики банку, нейтральний сценарій можна поділити на три види (рис. 2.8.б.):

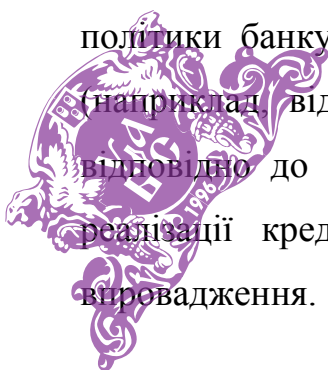
- нейтрально-песимістичний, значення ризику якому відповідає проміжку 0-0,5;
- нейтральний – значення ризику знаходиться у точці 0,5;
- нейтрально-оптимістичний, значення ризику якому відповідає проміжку 0,5-1.

Нейтрально-песимістичні та нейтрально-оптимістичні сценарії мають, відповідно, більше характеристик песимістичного та оптимістичного сценаріїв. Значення нейтрального сценарію 0,5, яке знаходиться між двома його перехідними проміжками, є своєрідним бар'єром, який слугує для визначення банком певних заходів щодо усунення або локалізації загроз.

За результатами сценарного аналізу загроз реалізації кредитної політики банку доцільно здійснювати розробку комплексу заходів (стратегій), що сприяють досягненню цілей кредитної діяльності банку, зокрема, банк може розробити комплекс заходів, спрямованих на усунення або локалізацію їх впливу.

Оцінку ступеня взаємовпливу розроблених сценаріїв і стратегій реалізації кредитної політики банку пропонуємо здійснювати з використанням сценарно-стратегічної матриці, в якій стовпчики є сценаріями, рядки – стратегіями реалізації кредитної політики банку. Аналіз сценарно-стратегічної матриці можна проводити двома способами.

У першому (табл. 2.2) основна увага зосереджена на ймовірності настання того чи іншого сценарію і силі його впливу на можливість реалізації кредитної політики банку. Показники рівня впливу визначаються експертним методом (наприклад, від -3 до +3) для кожної комбінації «сценарій – стратегія» та, відповідно до них, оцінюється вплив того чи іншого сценарію на стратегії реалізації кредитної політики банку, що розроблені або плануються до впровадження.

Таблиця 2.2 – Аналіз сценарно-стратегічної матриці за ймовірністю настання сценарію і його впливу на можливість реалізації кредитної політики банку

		Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій n	
Стратегія 1	Ймовірність	P11	P12	P13	$\sum P_{1i} \times V_{1i}$
	Вплив	V11	V12	V13	$i = 1, \dots, n$
Стратегія 2	Ймовірність	P21	P22	P23	$\sum P_{2i} \times V_{2i}$
	Вплив	V21	V22	V23	$i = 1, \dots, n$
Стратегія k	Ймовірність	P31	P32	P33	$\sum P_{3i} \times V_{3i}$
	Вплив	V31	V32	V33	$i = 1, \dots, n$
		$\sum P_{j1} \times V_{j1}$ $j = 1, \dots, k$	$\sum P_{j2} \times V_{j2}$ $j = 1, \dots, k$	$\sum P_{j3} \times V_{j3}$ $j = 1, \dots, k$	

Використовуючи даний підхід можна визначити, наскільки чутлива кредитна політика банку до можливих сценаріїв розвитку факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, надати оцінку сценаріям, розподіливши їх на оптимістичний, песимістичний та нейтральний.

Основна ідея другого способу (табл. 2.3) полягає в тому, що необхідно оцінити ефект від реалізації кожної з можливих стратегій у разі актуалізації того чи іншого сценарію.

Таблиця 2.3 – Аналіз сценарно-стратегічної матриці за ефектом від реалізації кожної з можливих стратегій у разі актуалізації того чи іншого сценарію

	Сценарій 1	Сценарій 2	Сценарій n	$\sum P_n \times W_{kn}$
	p1	p2	p _n	
Стратегія 1	W11	W12	W1n	$\sum P_i \times W_{1i}, i = 1, \dots, n$
Стратегія 2	W21	W22	W2n	$\sum P_i \times W_{2i}, i = 1, \dots, n$
Стратегія 3	W31	W32	W3n	$\sum P_i \times W_{3i}, i = 1, \dots, n$
Стратегія k	Wk1	Wk2	Wkn	$\sum P_i \times W_{ki}, i = 1, \dots, n$

P_i – ймовірність реалізації сценарію i , при $i = 1, \dots, n$

Порівнюючи результати реалізації тієї або іншої стратегії за кожним зі сценаріїв, можна зробити висновок про надані можливості та рівні ризику для кожної з них.

Виходячи з запропонованих точкових сценаріїв реалізації кредитної політики банку, відповідно до кожного визначеного сценарію, доцільно сформулювати сукупність заходів, що обмежують вплив загроз реалізації кредитної політики банку.

Заходи щодо попередження впливу зовнішніх факторів відповідно до кожного з точкових сценаріїв його розвитку наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Заходи щодо попередження впливу зовнішнього фактора відповідно до кожного з точкових сценаріїв його розвитку [авторська розробка]

Песимістичний сценарій	Нейтральний сценарій	Оптимістичний сценарій
1	2	3
Зміна курсу іноземних валют		
<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація кредитного портфеля за валютою зі зменшенням дол. США; - підвищення кредитного ліміту за кредитуванням в іноземній валюті на 66%; - резервування кредитного портфеля банку; 	<ul style="list-style-type: none"> - рівномірна диверсифікація кредитного портфеля за валютами; - підвищення кредитного ліміту за кредитуванням в іноземній валюті на 33%; - резервування кредитного портфеля банку 	<ul style="list-style-type: none"> - збалансована концентрація кредитного портфеля за валютою; - зменшення кредитного ліміту за кредитуванням в іноземній валюті на 15%; - резервування кредитного портфеля банку
Зміна ситуації на грошовому ринку та грошово-кредитної політики НБУ		
<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація кредитного портфеля за строками (збільшення питомої ваги короткострокових кредитів); - підвищення середньозваженої процентної ставки за кредитами у 2 рази; 	<ul style="list-style-type: none"> - рівномірна диверсифікація кредитного портфеля за строками; - підвищення середньозваженої процентної ставки за кредитами у 1,5 рази; 	<ul style="list-style-type: none"> - рівномірна диверсифікація кредитного портфеля за строками; - зниження середньозваженої процентної ставки за кредитами у 1,5 рази;

Продовження таблиці 2.4

1	2	3
<ul style="list-style-type: none"> - страхування кредитного портфеля банку; - збільшення кредитного ліміту для довгострокових кредитів на 66% 	<ul style="list-style-type: none"> - страхування кредитного портфеля банку; - збільшення кредитного ліміту для довгострокових кредитів на 33% 	<ul style="list-style-type: none"> - зменшення кредитного ліміту для довгострокових кредитів на 15%
Зміна макроекономічної ситуації		
<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація кредитного портфеля за галузями; - зменшення концентрації кредитного портфеля за суб'єктами, об'єктами, видами кредитів, за секторами економіки та територіальною ознакою; - зменшення видачі кредитів у нетрадиційні або збиткові сфери бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація кредитного портфеля за галузями; - зменшення концентрації кредитного портфеля за суб'єктами, об'єктами, видами кредитів, за секторами економіки та територіальною ознакою; - зменшення видачі кредитів у нетрадиційні або збиткові сфери бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> - збалансована диверсифікація кредитного портфеля за галузями; - зменшення видачі кредитів у нетрадиційні або збиткові сфери бізнесу;
Зміна демографічної ситуації на макроекономічному рівні		
<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація кредитного портфеля за суб'єктами; - введення ліміту кредитного портфеля за видом кредитних операцій; - диверсифікація кредитного портфеля за територіальною ознакою; - збільшення кредитного ліміту за категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних осіб на 66%; 	<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація кредитного портфеля за суб'єктами; - введення ліміту кредитного портфеля за видом кредитних операцій; - збільшення кредитного ліміту за категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних осіб на 33%; - диверсифікація кредитного портфеля за територіальною ознакою; 	<ul style="list-style-type: none"> - диверсифікація кредитного портфеля за суб'єктами; - збалансована концентрація кредитного портфеля за територіальною ознакою; - зменшення ліміту кредитного портфеля за видом кредитних операцій на 15%; - зменшення кредитного ліміту за категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних осіб на 15%;

Продовження таблиці 2.4

1	2	3
- диверсифікація кредитного портфеля за процентною ставкою	- диверсифікація кредитного портфеля за процентною ставкою	- збалансована концентрація кредитного портфеля за процентною ставкою

Таким чином, при різних точкових сценаріях розвитку для певного виду загрози для реалізації кредитної політики банку буде існувати своя сукупність заходів їх усунення або локалізації.

Заключним етапом стратегічного управління кредитним ризиком є формування механізму контролю за здійсненням кредитної політики.

2.3 Методичне забезпечення аналізу й оцінки кредитного ризику банку

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що кредитний ризик є ризик-фактором для інших ризиків, ескалація яких у майбутньому може мати масштабний прояв. Тому надзвичайно важливо правильно виявити та оцінити фактори, що впливають на кредитний ризик банку.

Ідентифікація кредитного ризику є першим етапом у процесі його аналізу й оцінки. Метою цього етапу є визначення всіх можливих факторів кредитних ризиків, оскільки не виявлений (не ідентифікований) на цьому етапі ризик зумовить його виключення з подальшого процесу управління. На етапі ідентифікації повинні бути визначені всі ризики, незалежно від того, чи будуть розроблятися відповідні заходи щодо їх регулювання й контролю.

За результатами ідентифікації кредитного ризику відповідним структурним підрозділом складається матриця кредитного ризику банку «ймовірність виникнення – наслідки реалізації», на основі якої здійснюється його оцінка та аналіз.

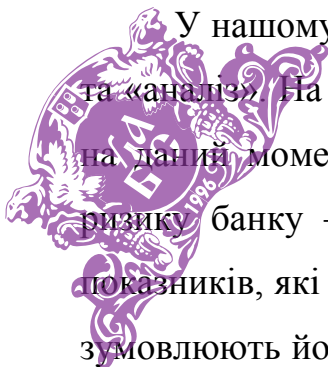
Провівши дослідження наукових розробок у даному напрямку, ми виявили проблему ототожнення понять «оцінка», «аналіз», «планування». Погляди вчених можна розділити на дві групи. Згідно з першою, оцінка, аналіз, планування – слова-синоніми або, скоріше, процеси, які доповнюють один одного [6, 62, 71], відповідно, відсутнє чітке розмежування цих категорій. Варто звернути увагу, що для науковців першоосновою є управління кредитним ризиком банку, а перелічені дії – методи управління ним. Друга точка зору полягає в тому, що оцінка і планування є складовими процесу аналізу. Таке трактування ми можемо знайти в працях, присвячених аналізу банківської діяльності [4, 125,185].

Узагальнивши найбільш поширені підходи до аналізу банківської діяльності, ми будемо користуватися наступним трактуванням: «у широкому розумінні аналіз – це спосіб пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, заснований на розчленовуванні цілого на складові та вивченні їх у всьому розмаїтті зв'язків і залежностей» [4].

Для ризик-менеджерів важливо ідентифікувати фактори, що впливають на кредитний ризик банку, оцінити напрям та силу їх впливу, та розробити відповідні заходи щодо оптимального реагування на них, що, в результаті, відобразиться на оптимізації рівня кредитного ризику та доходності банку.

У роботі А.М. Герасимовича [4] виділено функції аналізу як складової системи управління, на основі яких можна зробити наступний висновок: оцінка явища (кредитного ризику) є основою для подальшого аналізу, після аналізу кредитного ризику відбувається планування рівня ризику та доходності кредитної діяльності банку.

У нашому дослідженні вважаємо за доцільне розрізняти поняття «оцінка» та «аналіз». На нашу думку, оцінка кредитного ризику – визначення його рівня на даний момент, розрахунок його кількісних параметрів; аналіз кредитного ризику банку – елемент механізму управління ним, що визначає динаміку показників, які характеризують рівень кредитного ризику, виявляє фактори, які зумовлюють його зміну, що, в подальшому, впливає на прийняття рішень щодо

забезпечення планового рівня прибутку без перевищення встановлених показників рівня кредитного ризику.

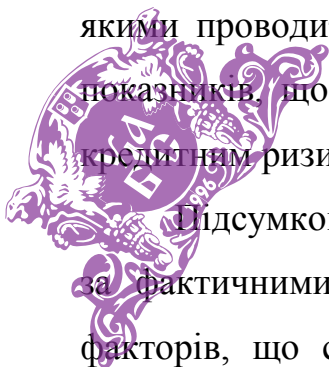
За об'єктом аналізу кредитного ризику банку доцільно виділяти аналіз портфельного та індивідуального кредитних ризиків банку. Поглиблена структуризація здійснюється в межах розробленої автором класифікації кредитного ризику банку.

Необхідно також підкреслити, що аналіз кредитного ризику банку є не одномоментною дією, а постійним процесом, що складається з трьох етапів: попередній, поточний та підсумковий (пост) аналіз, на кожному з яких банк досягає визначеної проміжної мети.

На етапі попереднього аналізу банк обробляє вхідні дані щодо ідентифікованих факторів кредитного ризику з метою одержання повної інформації про можливу зміну рівня кредитного ризику в майбутньому, як при управлінні портфельним, так і індивідуальним кредитними ризиками банку. Його проводять до моменту придбання фінансового інструменту-носія ризику або до моменту встановлення планових показників кредитної діяльності банку з метою попередження погіршення показників рівня кредитного ризику банку понад встановлені цільові значення.

Поточний аналіз повинен проводитись постійно для оперативного виявлення змін у рівні кредитного ризику банку шляхом зіставлення його фактичного рівня з запланованими (лімітованими, нормативними) цільовими значеннями та вжиття заходів, у разі необхідності, щодо його зниження до прийняттого рівня. Його ефективність обумовлена, перш за все, методологічною обґрунтованістю вибору системи вихідних показників, за якими проводиться контроль та моніторинг рівня кредитного ризику, та тих показників, що, в кінцевому підсумку, вказують на ефективність управління кредитним ризиком банку.

Підсумковий аналіз (пост-аналіз) кредитного ризику банку проводиться за фактичними ретроспективними даними з метою визначення причин та факторів, що спричинили відхилення фактичних значень рівня кредитного

ризикі від запланованих (лімітованих, нормативних) цільових значень, та формування на основі отриманих результатів висновків щодо можливих шляхів підвищення ефективності управління кредитним ризиком банку у майбутньому.

За технологією проведення аналізу кредитного ризику виділяють якісний і кількісний аналіз.

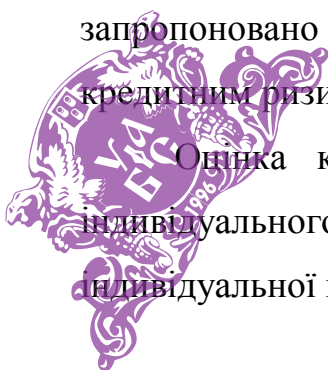
Якісний аналіз передбачає визначення потенційних зон ризику і їх джерел, що передбачає структурування факторів впливу на нього, як тих, що діють на банк і позичальника в поточний момент (наявні параметри ризику), так і тих, що можуть з'явитися в майбутньому та зменшити або збільшити його рівень (потенційні параметри ризику).

Кількісний аналіз має на меті чисельне визначення, тобто формалізацію рівня кредитного ризику. У кількісному аналізі передбачається кілька складових: вибір критичних факторів для оцінки рівня кредитного ризику; визначення допустимих для банку рівнів кредитного ризику; виявлення фактичних рівнів кредитного ризику на основі застосування відповідного інструментарію; оцінка можливості підвищення або зниження рівня кредитного ризику в майбутньому.

Основою аналізу кредитного ризику банку є його оцінка, що здійснюється з позиції масштабності його впливу та ймовірності настання шляхом визначення кількісних характеристик, якими можна описати ризик, кількісної оцінки допустимого рівня ризику та визначення витрат, пов'язаних з факторами ризику, оцінки можливих збитків, пов'язаних з несприятливим розвитком подій.

Комплексний методичний підхід до оцінки кредитного ризику, який запропоновано використовувати в адаптивній моделі механізму управління кредитним ризиком банку, представлений на рисунку 2.9.

Оцінка кредитного ризику банку базується на результатах оцінки індивідуального кредитного ризику банку, що передбачає визначення індивідуальної кредитоспроможності позичальника.

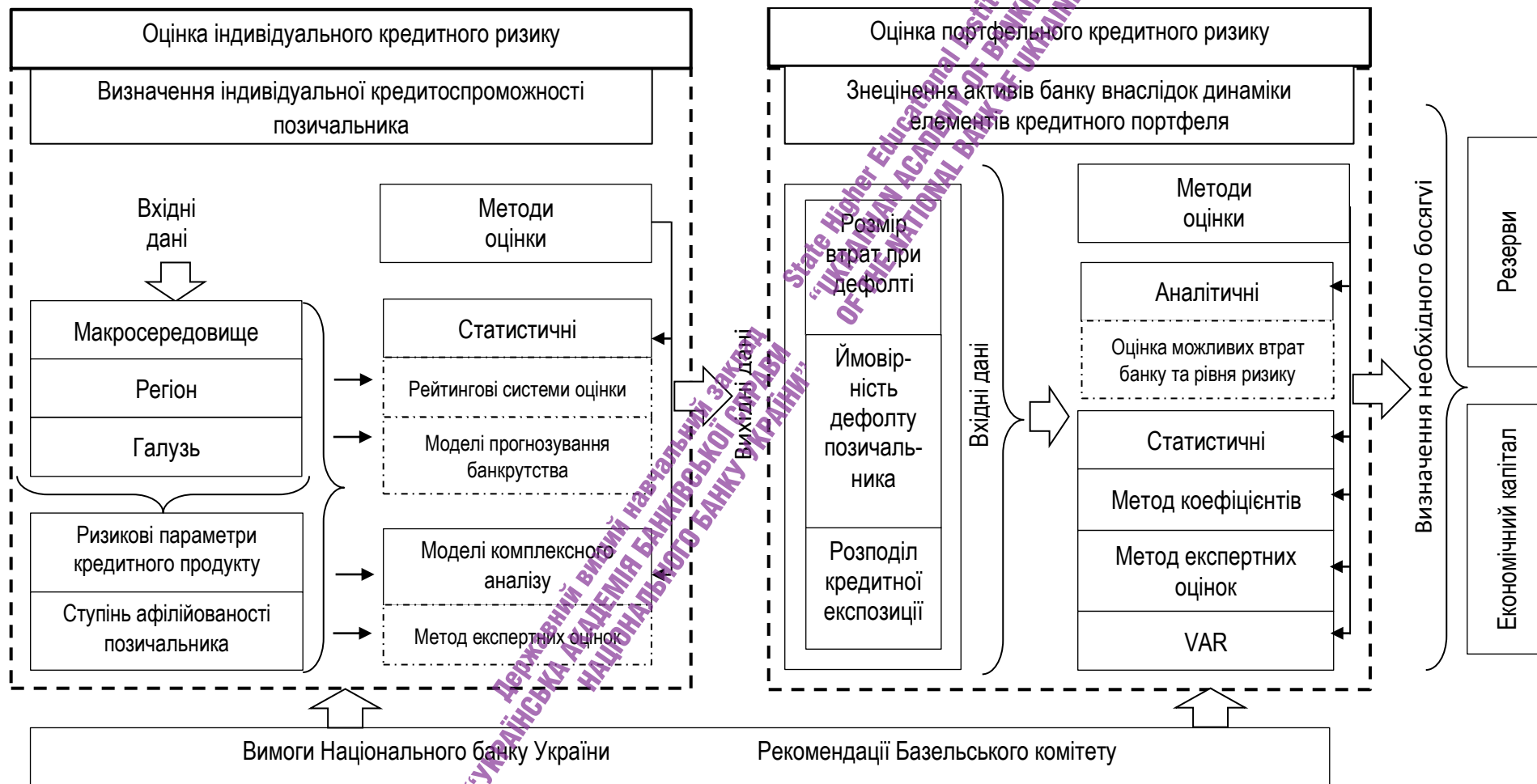
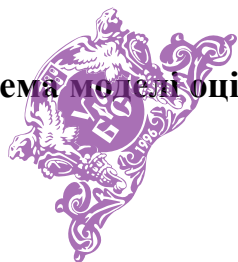

Рисунок 2.9 – Логічна схема моделі оцінки кредитного ризику банку [авторська розробка]

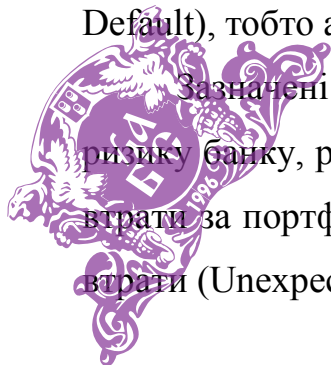
За результатами проведеного дослідження нами визначено, що для оцінки індивідуального кредитного ризику банку використовуються статистичні методи (рейтингові системи оцінки та моделі прогнозування банкрутства), моделі комплексного аналізу (базуються на експертних оцінках аналізу економічної доцільності надання кредиту), стрес-тестування. Детальна характеристика, переваги та недоліки зазначених методичних підходів наведені у додатку И.

В основу методик оцінки індивідуального кредитного ризику банків України покладені методичні рекомендації Національного банку України щодо оцінки банками кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника, визначені у Положенні «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків» [140]. Мінімальні вимоги щодо позичальників банку представлені в додатку К.

Починаючи з 2013 року, вступає в силу Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів на відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [141], якими вносяться зміни в підходи по оцінці можливості дефолту позичальників банку.

З метою підвищення ефективності управління кредитним ризиком банку Базелем II визначено наступні рекомендовані підходи до його оцінки: 1) стандартизований і 2) оснований на внутрішніх рейтингах (IRB), у межах якого запропоновано до використання базовий (FIRB) та вдоскоалений (AIRB) підходи. Підхід IRB оперує наступними базовими категоріями для оцінки кредитного ризику: ймовірність дефолту (PD), показник втрат при дефолті (LGD – Loss Given Default), розподіл кредитної експозиції (EAD – Exposure at Default), тобто активів під ризиком і ефективний строк погашення (M) [145].

Зазначені параметри є основою для оцінки портфельного кредитного ризику банку, результатом чого є визначення необхідних резервів під очікувані втрати за портфелем (Expected Loss, EL) і економічний капітал під неочікувані втрати (Unexpected loss, UL).

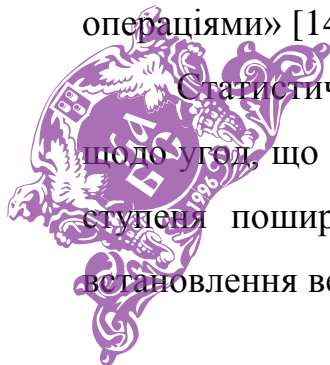
Очікувані втрати у разі реалізації кредитного ризику являють собою середній розмір втрат за кредитним портфелем, є складовою загальних витрат, які мають компенсуватись через механізм ціноутворення, тобто включення у вартість фінансового інструменту.

Неочікувані втрати характеризують розкид втрат навколо їх очікуваного значення і визначаються сумісним розподілом ймовірностей дефолту за контрагентами, що формують кредитний портфель банку. Ці втрати не включаються у вартість фінансових інструментів і компенсуються за рахунок власного капіталу, який повинен бути достатнім для того, щоб повністю компенсувати неочікувані втрати з заданим ступенем ймовірності.

Оцінка портфельного кредитного ризику проводиться з використанням аналітичного, статистичного і коефіцієнтного методів.

Аналітичний метод являє собою оцінку можливих втрат (рівня ризику) банку і здійснюється відповідно до Положення «Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затвердженого постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279. Методика оцінки ризику кредитного портфеля банку відповідно до нього передбачає оцінку рівня ризику за кожною кредитною операцією з урахуванням фінансового стану позичальника, обслуговування ним кредитної заборгованості та рівня її забезпечення, після чого проводиться класифікація кредитів в одну з п'яти категорій якості: стандартні, під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні [140]. Починаючи з 2013 року, вступає в силу Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів на відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» [141], якими вносяться зміни в підходи до формування резервів.

Статистичний метод передбачає аналіз статистики кредитних ризиків щодо угод, що формують кредитний портфель банку, визначення на цій основі ступеня поширеності кредитного ризику в кредитному портфелі банку та встановлення величини та частоти його виникнення. Основними інструментами

статистичного методу є дисперсія, варіація, стандартне відхилення, коефіцієнт варіації та асиметрії (табл. Л.3 додатку Л).

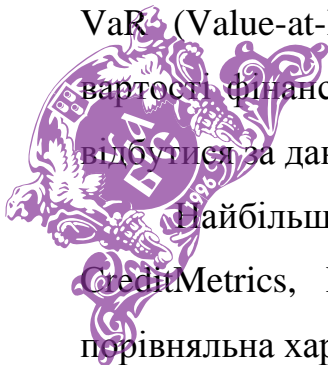
Сутність коефіцієнтного методу полягає в розрахунку відносних показників, які характеризують портфельний кредитний ризик банку, розрахункові значення яких порівнюються з нормативними, на основі чого визначається його рівень. Перелік основних показників, що характеризують портфельний кредитний ризик банку наведені у табл. Л.2 додатку Л.

На нашу думку, складність застосування методу коефіцієнтів при оцінці портфельного кредитного ризику банку виникає в момент порівняння розрахункових показників з нормативними значеннями, оскільки значення одних розрахованих показників можуть відповідати відповідним нормативним критеріям, а інших – ні. Ми вважаємо, що необхідно виділити узагальнюючий критерій визначення сукупного рівня портфельного кредитного ризику банку.

Непрямі (якісні) методи вимірювання портфельного кредитного ризику банку ґрунтуються, переважно, на методі експертних оцінок, що застосовуються для вирішення складних, нестандартних економічних задач, а також у випадках, коли думка експертів виступає практично єдиним джерелом інформації. Метод експертних оцінок передбачає наявність певної технології опитування експертів і обробки отриманих відомостей. Технологія проведення експертної оцінки включає в себе формування групи експертів; організацію опитування експертів; аналіз експертних оцінок; підведення підсумків роботи експертів і підготовка комплексного висновку з проблеми.

Оцінка портфельного кредитного ризику може передбачати застосування так званих системних комплексів, які ґрунтуються на використанні показника VaR (Value-at-Risk), що визначає максимально можливі збитки від зміни вартості фінансового інструмента, портфеля активів, компанії і т.д., що може відбутися за даний період часу з заданою імовірністю його появи.

Найбільш відомими комплексами, що отримали статус стандарту, є CreditMetrics, KMV Portfolio Manager, CreditRisk+, Credit Portfolio View, порівняльна характеристика яких наведена у табл.Л.3 додатку Л.

За результатами проведеного дослідження нами визначено, що в нестабільних умовах зовнішнього середовища для оцінки кредитного ризику банку обов'язково повинні враховуватись: регіональні, галузеві і макроекономічні дані; дані, що визначають ризикові характеристики кредитного продукту; дані про ступінь взаємозв'язку позичальників.

Галузева приналежність позичальника впливає на його стійкість до макрошоків. Даний показник, який можна визначити як зміну рентабельності діяльності та / або обсягів продаж під впливом негативних змін макроекономічних факторів, хоч і не визначається цілком галуззю, але залежить від належності до певної галузі.

Галузева приналежність також впливає на показник втрат при дефолті, характеристики застави, зокрема, їх ліквідність. Галузева кореляція між ймовірностями дефолту позичальників, яка потрібна для правильної оцінки очікуваних і неочікуваних втрат (резервів на втрати за кредитами та економічного капіталу), посилюється під час криз.

Максимальну величину операцій з інвестування в і-ту галузь економіки пропонуємо визначати як змінну w_i згідно з функцією пошуку оптимальних рішень за наступною формулою (2.4):

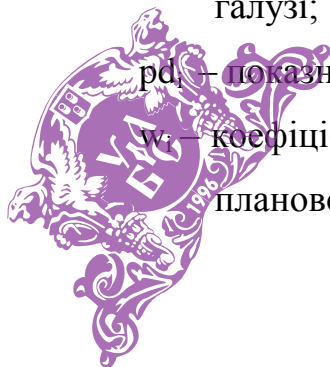
$$CI_{\text{mod}} = \sum_{i=1}^n \left(\frac{1}{(1 - pd_i) \times y_i} \times w_i \right)^2 \rightarrow \min \quad (2.4)$$

де CI_{mod} – значення функції, що мінімізує співвідношення ризику / доходності по портфелю активів банку в галузевому розрізі;

y_i – обсяг вкладень банку на початок планового періоду у підприємства і-ої галузі;

pd_i – показник ризику інвестицій в і-ту галузь економіки;

w_i – коефіцієнт частки вкладень банку у підприємства і-ої галузі на початок планового періоду.

Підбір оптимальних параметрів w_i дозволить мінімізувати значення наведеної вище функції, що характеризує співвідношення ризику галузі та її дохідності.

Коефіцієнт ризику інвестицій визначається на основі частки прострочених кредитів по галузі у портфелі банку та рейтингу галузі за наступною формулою (2.5):

$$pd_i = P \cdot \frac{1}{R}, \quad (2.5)$$

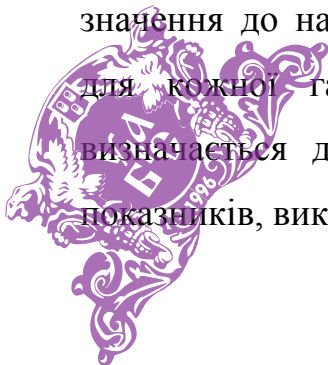
де P – частка простроченої заборгованості в портфелі по i -ій галузі;

R – рейтинг галузі.

Рейтинг галузі пропонуємо розраховувати на підставі оцінки та аналізу наступних основних показників у динаміці за останні три роки:

- індексу цін виробників промислової продукції у середньому по галузі;
- індексу фінансового результату галузі, розрахованого діленням фінансового результату по галузі у звітному році на фінансовий результат у році, що передує звітному;
- заробітної плати по галузі за звітній період;
- індексу обсягу реалізованої продукції, розрахованого діленням обсягу реалізованої продукції галузі за звітний рік на обсяг реалізованої продукції за рік, що передує звітному;
- обсягу інвестицій в галузь за звітній період.

Галузі ранжуються за кожним з описаних показників від найнижчого значення до найвищого. Відповідно до рангу встановлюється кількість балів для кожної галузі за кожним показником. Коефіцієнт рейтингу галузі визначається діленням суми балів по кожній окремій галузі на кількість показників, використаних для розрахунку коефіцієнта за формулою (2.6):

$$K_j = \frac{\sum_{i=1}^{n_j} r_{ij}}{n_j}, \quad (2.6)$$

де K_j – коефіцієнт рейтингу j -ої галузі;

r_{ij} – кількість балів по i -му показнику j -ої галузі;

n_j – кількість показників, використаних для оцінки j -ої галузі;

i – показник для оцінки коефіцієнта рейтингу галузі;

j – галузь.

Ваговий коефіцієнт показника рейтингу галузі у системі показників кредитного ризику визначається діленням коефіцієнта рейтингу галузі на коефіцієнт галузі з найвищим рейтингом за формулою (2.7):

$$K1 = \frac{K_j}{K_{\max}}, \quad (2.7)$$

де K_{\max} – коефіцієнт галузі з найвищим рейтингом (найбільшою кількістю балів).

Регіональна приналежність позичальників також суттєва, оскільки не можна застосовувати одну й ту ж методику оцінки кредитоспроможності до позичальників в регіонах, які істотно різняться за соціально-економічними показниками й їх динамікою.

Максимальну величину операцій з інвестування в i -тий регіон пропонуємо визначати як змінну w_i згідно з функцією пошуку оптимальних рішень за наступною формулою (2.8):

$$KI_{\text{mod}} = \sum_{i=1}^n \left(\frac{1}{(1 - kd_i) \times y_i} \times w_i \right)^2 \rightarrow \min \quad (2.8)$$

де KI_{mod} – значення функції, що мінімізує співвідношення ризику / дохідності по портфелю активів банку;

y_i – обсяг вкладень банку на початок планового періоду у i -ий регіон,

kd_i – показник ризику інвестицій в i -тий регіон;

w_i – коефіцієнт частки вкладень банку у i -ий регіон на початок планового періоду.

Підбір оптимальних параметрів w_i дозволить мінімізувати значення наведеної вище функції, що характеризує співвідношення ризику регіону та дохідності кредитних вкладень у нього.

Коефіцієнт ризику інвестицій визначається на основі частки прострочених кредитів по регіону у портфелі банку та рейтингу регіону за наступною формулою (2.9):

$$kd_i = P \cdot \frac{1}{RR}, \quad (2.9)$$

де P – частка простроченої заборгованості в портфелі по i -му регіону;

RR – рейтинг регіону.

Рейтинг регіону пропонуємо визначати на основі Комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів України, що здійснюється Кабінетом Міністрів України.

Ваговий коефіцієнт показника рейтингу регіону у системі показників кредитного ризику визначається діленням коефіцієнта рейтингу регіону на коефіцієнт регіону з найвищим рейтингом за формулою (2.10):

$$K1 = \frac{K_j}{K_{max}}, \quad (2.10)$$

де K_{max} – коефіцієнт регіонів з найвищим рейтингом (найбільшою кількістю балів).

Властивості кредитних продуктів та фінансових інструментів визначають істотну частину кредитних ризиків. Визначаючи їх параметри, методи просування, спрямовані на певну аудиторію, банк визначає свій профіль кредитного ризику. Властивості кредитних продуктів та фінансових інструментів безпосередньо впливають на показник втрат при дефолті, на розподіл кредитної експозиції, тобто активів під ризиком. В умовах кризи, так само як і при зростанні ринку, оптимальність кредитних продуктів та фінансових інструментів має істотне значення з точки зору прийнятого кредитного ризику.

Важливим елементом оцінки кредитного ризику банку є оцінка ступеня взаємозв'язку (афільованості) позичальників, що формують його кредитний портфель [29].

У більшості моделей оцінки портфельного кредитного ризику, наприклад, у CreditMetrics (J.P. Morgan), CreditRisk+ (Credit Suisse Financial Products), CreditPortfolioView (McKinsey) і PortfolioManager (KMV), оцінка взаємозв'язку позичальників заснована на матриці коваріацій дохідностей активів позичальників, що формують кредитний портфель банку. При цьому оцінка коваріацій здійснюється на основі економетричної моделі регресії, де в якості залежної змінної виступає прибутковість активів підприємства (r_i), а в якості незалежних змінних – вектор макроекономічних факторів (F):

$$r_i = \alpha_i + F' \beta_i + \varepsilon_i \quad (2.11)$$

де i – індекс компанії;

α_i – індивідуальна складова дохідності підприємства;

β_i – вектор параметрів, що відповідає вектору факторів F;

ε_i – незалежна помилка моделі [29].

В якості макроекономічних факторів фахівці KMV виділяють географічну та галузеву характеристики компанії.

Ця частина моделі дозволяє відносно легко оцінити взаємозв'язок або коефіцієнти попарної кореляції дохідності активів підприємств, що формують кредитний портфель банку:

$$\rho_{ij} = \frac{\sigma_{ij}}{\sigma_i \sigma_j}, \quad (2.12)$$

$$\sigma_{ij} = \beta_i' \sigma_{FF} \beta_j, \quad i, j = 1, \dots, N \quad (2.13)$$

де i, j – довільні індекси компаній-позичальників;

N – загальна кількість позичальників банку;

σ_{FF} – коваріаційна матриця факторів моделі [29].

Дослідження Базельського комітету з банківського нагляду свідчать, що коефіцієнти кореляції субпортфеля корпоративних позичальників повинні знаходитися в проміжку $[0,12; 0,24]$.

В умовах кризи необхідні макроекономічні сценарії, які визначають вплив на фінансовий стан банку і його позичальників ключових параметрів зовнішнього середовища.

Однією з найбільш ефективних технологій в даному напрямку є стрес-тестування, яке, виходячи з результатів проведених досліджень та ґрунтуючись на засадах теорії управління ризиками, запропоновано розглядати як один з ключових елементів системи управління кредитним ризиком банку, що полягає в оцінці діапазону збитків та втрат капіталу за результатами впливу виключних, але можливих факторів кредитного ризику, застосування якого дозволяє оцінити вартість кредитного портфеля в умовах рецесії або кризи та спланувати адекватні заходи щодо виправлення ситуації.

Слід зазначити, що будь-який різновид та сценарій стрес-тестування характеризується низкою властивих йому ознак, параметрів та ймовірностей розвитку подій. Характеристика основних видів стрес-тестів наведена у додатку

М.

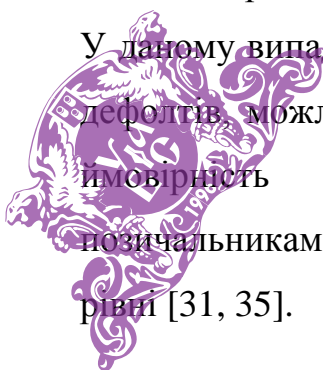
Особливості стрес-тестування кредитного ризику:

- зміни у факторах кредитного ризику повинні бути достатньо значними для того, щоб викликати стрес даного кредитного портфеля;
- переважне застосування багатфакторних стрес-тестів, оскільки кредитний ризик пов'язаний зі змінами декількох, іноді різноспрямованих факторів, тоді як при стрес-тестуванні валютного або процентного ризиків застосовуються, переважно, однофакторні моделі;
- необхідність розмежування ризику окремого позичальника (індивідуального кредитного ризику) і ризику кредитного портфелю (портфельного кредитного ризику);
- недостатнє інформаційне забезпечення внаслідок відсутності даних щодо вартості конкретного фінансового інструменту, оскільки більшість з них не торгуються на ринку, неефективності систем відстеження та реєстрації дефолтів за фінансовими інструментами, оскільки вони відбуваються досить рідко, на відміну від змін ринкових процентних ставок, валютних курсів, котирувань цінних паперів;
- необхідність урахування асиметричності розподілу дохідності, пов'язаної з кредитним ризиком, з високою ймовірністю невеликих позитивних доходів і низькою ймовірністю значних збитків [31, 35].

Типи стрес-тестування кредитних ризиків:

- стрес-тестування кредитного спреду в торговельних книгах, таких як спреди за угодами своп, спреди за корпоративними облігаціями та за свопами на дефолт за кредитами (credit default swap). Як параметр стрес-тесту використовується одна змінна – спред за кредитами;
- стрес-тестування кредитних портфелів й інших кредитних експозицій.

У даному випадку стрес-тестуються змінні, пов'язані з кредитами: ймовірність дефолтів, можливі ставки повернення проблемного кредиту, вартість застави, ймовірність міграції рейтингів і внутрішні рейтинги, присвоєні позичальниками. Ці сценарії доповнюються шоками на макроекономічному рівні [31, 35].

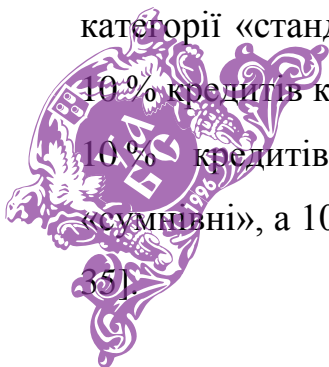
Унаслідок індивідуальності профілю кредитного ризику кожного банку, а також відсутності уніфікованих та загальноприйнятих стандартів у проведенні стрес-тестування кредитного ризику, банки повинні самостійно розробляти моделі проведення стрес-тестів, ґрунтуючись на методиках статистичного прогнозування дефолту, моделі Мертона, аналізу матриць міграції Маркова тощо.

Відповідно до рекомендацій Національного банку України, під час проведення стрес-тестування з використанням як історичних, так і гіпотетичних сценаріїв доцільним є застосування різних ступенів впливу ризик-факторів: помірною, середнього, значного.

Стрес-тестування кредитного портфеля за першим сценарієм передбачає оцінку впливу збільшення рівня нестандартних кредитів банку. У цьому разі визначаються три варіанти (помірною, середнього та значного) можливого зростання розміру нестандартних кредитів на 5 %, 10 % та 20 % загального обсягу нестандартних кредитів, які перейшли в категорію безнадійних і вимагають 100 % формування резервів. Зазначений вплив може враховуватися під час розрахунку показника адекватності регулятивного капіталу для кожного з варіантів [31, 35].

За другим сценарієм ступінь впливу факторів ризику буде відображатися в негативному зрушенні в різних категоріях кредитних операцій і відповідному збільшенні резервів під кредитні операції. Під дією факторів ризику з різним ступенем впливу відбудеться зрушення в різних категоріях на 10 %, 15 % та 20 % [31, 35].

Для варіанта з помірним ступенем впливу 10 % від суми наданих кредитів категорії «стандартні» будуть перекваліфіковані у категорію «під контролем», 10 % кредитів категорії «під контролем» перейдуть до категорії «субстандарні», 10 % кредитів категорії «субстандарні» будуть віднесені до категорії «сумнівні», а 10 % категорії «сумнівні» перейдуть до категорії «безнадійні» [31,

Для варіантів із середнім та значним рівнями ступеня впливу ці перекваліфікації будуть становити відповідно 15 % та 20 % [31, 35].

Зазначене вище впливає на розмір резервів, що формуються під можливі втрати за кредитними операціями, і також має враховуватися під час розрахунку показника адекватності регулятивного капіталу [31, 35].

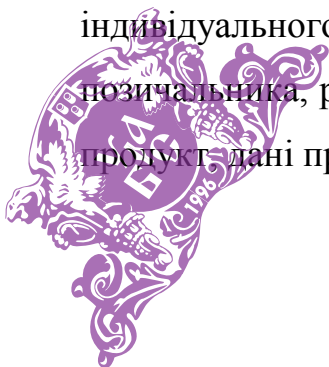
Третій сценарій може передбачати падіння вартості застави. У цьому разі за трьома варіантами це падіння може дорівнювати 10 %, 30 % та 50 % вартості. Зазначене падіння також відображається на обсязі резервів та враховується під час розрахунку показника адекватності регулятивного капіталу [31, 35].

Перевагою стрес-тестування є те, що за його допомогою можливо визначити, як зміниться вартість кредитного портфеля при зміні макроекономічних факторів ризику, що визначають спад в економіці і впливають на кредитний портфель [31, 35].

Результати стрес-тестування можуть бути використані для оптимізації кредитного портфеля – розробки рекомендацій щодо зміни лімітів за регіонами присутності банку, галузями економіки, продуктами, видами застав тощо. Для кожного зі сценаріїв необхідно розробити план заходів, де будуть описані дії банку в разі настання негативних подій [31, 35].

Незалежно від того, який підхід до оцінки кредитного ризику обрано банком, обов'язково повинні використовуватись методи валідації методик оцінки кредитних ризиків, такі як ROC-аналіз (Receiver Operating Characteristic, ROC) – розрахунок коефіцієнта прогностичної здатності чи CAP-аналіз (Cumulated Accuracy Profile, CAP) – оцінка профілю акумульованої точності.

Отже, модель оцінки кредитного ризику базується на результатах оцінки індивідуального кредитного ризику і повинна враховувати дані про позичальника, регіональні, галузеві і макроекономічні дані, дані про кредитний продукт – дані про ступінь взаємозв'язку позичальників.

2.4 Регулювання і контроль кредитного ризику банку

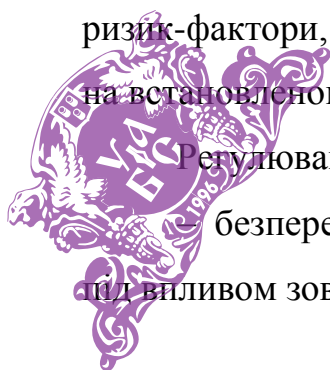
Оскільки кредитний ризик є величиною нестатичною, а динамічною, то необхідно проводити його систематичний контроль, який дозволить виявити негативні зміни в його рівні та прийняти відповідні управлінські рішення. Рівень кредитного ризику постійно коливається, оскільки змінюються умови, в яких здійснюється кредитна діяльність банку. Зміни загальної економічної ситуації послаблюють позиції окремих позичальників і, водночас, збільшують потреби в кредитуванні потенційних клієнтів. Ринкова вартість та ліквідність застави також може коригуватися і потребує постійного контролю. Відповідальні служби банку повинні враховувати можливість негативних змін у спроможності позичальника розраховуватися за своїм зобов'язанням і періодично перевіряти всі кредити, строк погашення яких ще не настав. Таким чином, постає потреба в регулюванні рівня кредитного ризику банку з метою підтримання його на встановленому рівні.

Регулювання кредитного ризику банку – це складова механізму управління кредитним ризиком банку, що забезпечує його адаптивність, оскільки управлінський вплив здійснюється у разі відхилення фактичних значень рівня кредитного ризику банку від встановлених унаслідок нелокалізованих та не усунутих загроз, генерованих факторами зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування банку.

Регулювання кредитного ризику банку – це сукупність методів, що забезпечують розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на ризик-фактори, у результаті чого показники кредитного ризику підтримуються на встановленому рівні.

Регулювання кредитного ризику банку передбачає:

безперервний контроль рівня кредитного ризику банку, що змінюється під впливом зовнішніх та внутрішніх ризик-факторів;

- запровадження методів, що забезпечують підтримання показників кредитного ризику на встановленому рівні;
- оцінку кредитного ризику банку.

На нашу думку, сутність контролю кредитного ризику полягає в розробці сигнальної системи відхилень параметрів кредитних ризикових позицій банку для розробки комплексу заходів регулювання кредитного ризику в режимі зворотного зв'язку, що пов'язують між собою по горизонталі і вертикалі всі рівні механізму управління ними (рис. 2.10).

Рисунок 2.10 – Напрямки взаємодії власників кредитних повноважень в процесі регулювання кредитного ризику залежно від рівня управління [авторська розробка]

У межах адаптивної моделі механізму управління кредитним ризиком банку метою контролю кредитного ризику є порівняння трьох масивів

інформації: планових і фактичних показників, а результатів такого порівняння – з прогнозними оцінками кредитного ризику та з аналогічними ретроспективними аналітичними даними (рис. 2.11).

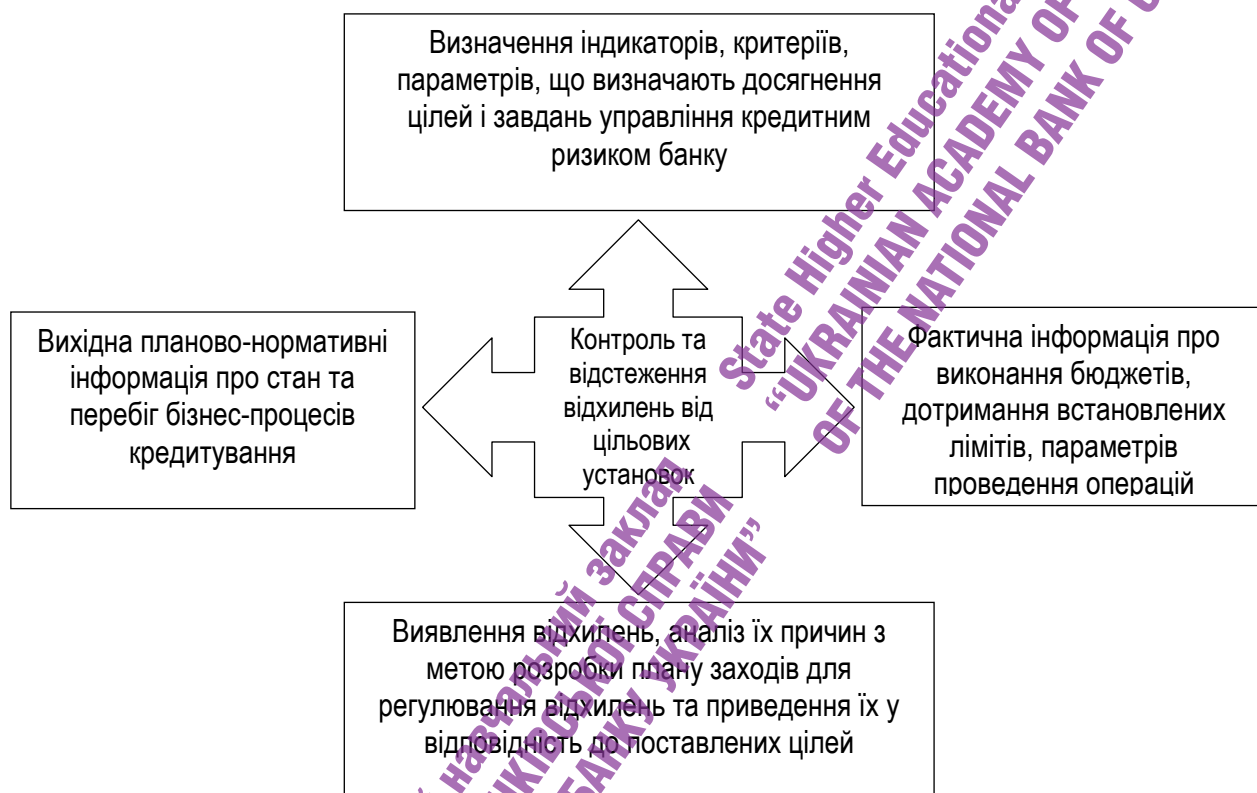

Рисунок 2.11 – Блок-схема контролю в межах адаптивної моделі механізму управління кредитним ризиком банку [авторська розробка]

Завдання контролю банку за кредитним ризиком пропонуємо диференціювати залежно від рівня управління:

– на стратегічному рівні здійснюється загальний контроль за процесом управління ризиками, розробляються внутрішньобанківські положення та процедури щодо кількісної та якісної оцінки ризиків, встановлюються ефективні процедури і методи контролю за процесом управління ризиками, проводиться моніторинг дотримання цих процедур і методів контролю, а також проводиться їх регулювання через перегляд та внесення необхідних змін;

– на тактичному рівні проводиться контроль за дотриманням встановлених лімітів, за станом кредитного портфеля, за виконанням внутрішніх та зовнішніх нормативних актів та положень, що регламентують процес кредитування в банку;

– на оперативному рівні проводиться контроль на рівні індивідуального кредитного ризику (контроль джерела та носія кредитного ризику). Форми контролю визначаються методичною спрямованістю та способами його проведення.

Значення та місце контролю в межах адаптивної концепції управління кредитним ризиком визначається тими функціями, що ним реалізуються (рис. 2.12).

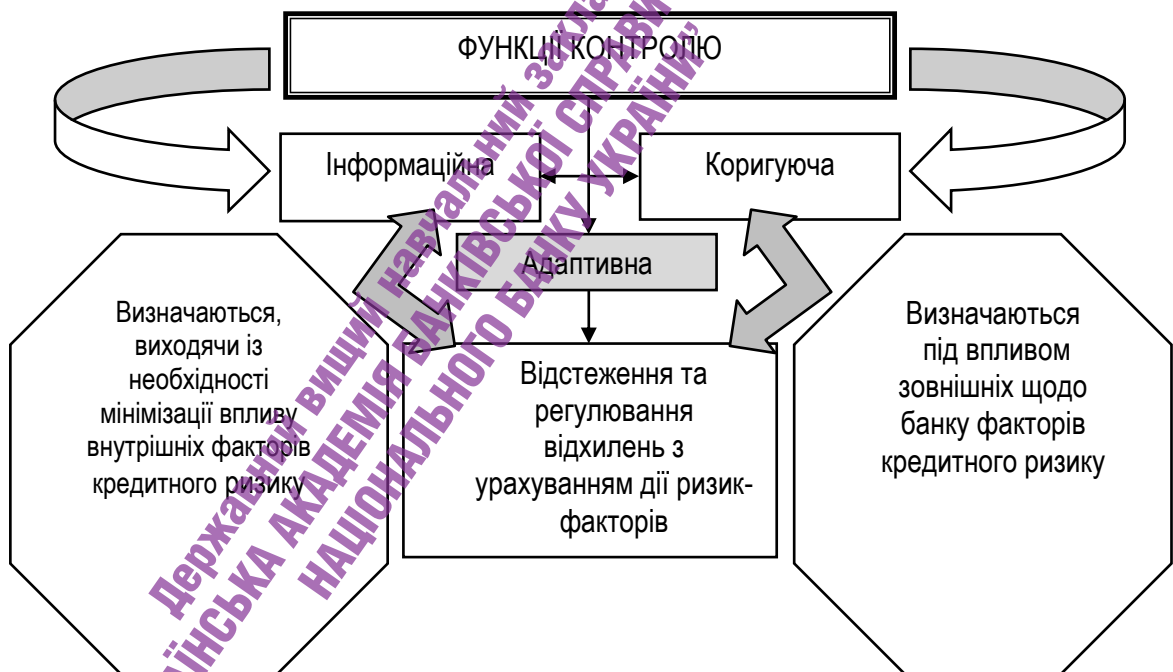

Рисунок 2.12 – Функції контролю в межах адаптивної моделі механізму управління кредитним ризиком банку [авторське узагальнення]

Повнота та ефективність реалізації визначених функцій, перш за все, визначається чітким розподілом та закріпленням повноважень між власниками кредитних повноважень та налагодженням їх взаємодії. Власне контроль, за

допомогою інформаційної та коригуючої функцій, і забезпечує зворотній зв'язок між рівнями управління та власниками кредитних повноважень.

Необхідною умовою ефективності контролю кредитного ризику та виконання ним адаптивної функції є запровадження його на постійній основі. Постійний контроль допомагає заздалегідь виявляти зростання рівня кредитного ризику понад встановлені межі, а також перевіряти відповідність дій кредитних працівників основним вимогам кредитної політики банку, встановленим стандартам та лімітам кредитного ризику, відстежувати зміни якості кредитного портфеля та динаміку кредитних позицій банку, вчасно реагувати на них.

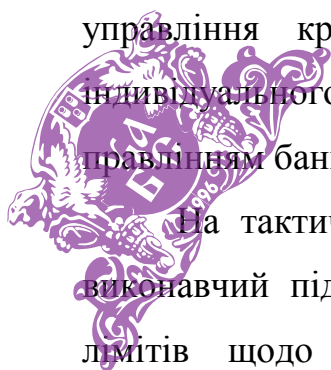
За результатами проведеного дослідження нами визначено, що об'єктом контролю є фактори кредитного ризику банку, що отримують визначену специфіку залежно від виду кредитного ризику за класифікацією, розробленою у першому розділі дисертаційної роботи.

Склад суб'єктів контролю кредитного ризику визначається загальним підходом до його організації. Підрозділом, що на стратегічному рівні відповідає за якість управління кредитним ризиком банку, є спостережна рада та її комітети.

Спостережна рада банку в межах контролю за кредитним ризиком визначає основні контури організаційної структури управління ризиками банку, затверджує стратегію діяльності банку у сфері контролю за кредитним ризиком, здійснює загальний контроль за процесом управління кредитним ризиком.

Колегіальним органом контролю кредитного ризику банку є кредитний комітет, який відповідає за формування кредитної політики банку, стратегії управління кредитним ризиком та здійснює функції щодо контролю індивідуального та портфельного кредитного ризику, які делегуються керівництвом банку.

На тактичному рівні суб'єктом контролю кредитного ризику банку є виконавчий підрозділ з ризик-менеджменту, що відповідає за встановлення лімітів щодо кредитних ризикових позицій банку, проводить виявлення,

кількісну та якісну оцінку, а також контроль та моніторинг кредитного ризику банку.

На оперативному рівні відповідні структурні підрозділи банку здійснюють контроль кредитного ризику в процесі супроводження операцій у межах своїх функцій контролю за дотриманням встановлених лімітів та вимог.

Дієвим методом контролю кредитного ризику банку є метод делегування повноважень і виділення зон відповідальності. Процес делегування повноважень і розподілу відповідальності доцільно здійснювати у розрізі власників кредитних повноважень на трьох рівнях: колегіальні органи, виконавчий підрозділ ризик-менеджменту, структурні підрозділи.

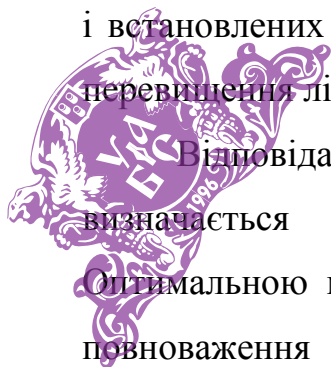
Відповідальність колегіальних органів полягає у визначенні політики управління кредитним ризиком і фіксації рівня толерантності банку до ризику, які повинні доводитися відповідним підрозділам для виконання.

Толерантність банку до кредитного ризику має велике значення для формування і успішної реалізації його кредитної політики та стратегії управління кредитним ризиком. Рівні толерантності до кредитного ризику, які аналізуються та контролюються, доводяться підрозділам, які приймають кредитні ризики від імені власників кредитних повноважень у вигляді лімітів і обмежень. Толерантність до ризику, яка має тільки якісні характеристики, доводиться у вигляді правил, стандартів.

Доведення рівнів толерантності до кредитного ризику структурним підрозділам банку недостатньо для забезпечення їх утримання в допустимих межах. Також важливим є інформування керівництва і правління банку про істотні відхилення від прийнятих політик щодо регулювання кредитного ризику і встановлених обмежень. Необхідно, щоб, у разі недотримання політик і/або перевищення лімітів, вживалися відповідні управлінські заходи.

Відповідальність виконавчого підрозділу ризик-менеджменту визначається повноваженнями, делегованими керівництвом банку.

Оптимальною можна назвати ситуацію, коли ризик-менеджмент має широкі повноваження щодо відкриття/закриття кредитних ризикових позицій,

розрахунку штрафних санкцій і несе відповідальність за ефективність розробленої нормативної бази і відповідних управлінських рішень.

Структурні підрозділи повинні нести відповідальність за управління кредитним ризиком згідно зі встановленими рівнями толерантності до нього, а також за результати (як позитивні, так і негативні) від прийняття цього ризику. Така відповідальність повинна існувати незалежно від існування підрозділу, який виконує функції ризик-менеджменту.

Таким чином, метою такого розподілу відповідальності є забезпечення розуміння власниками кредитних повноважень, що розробляють управлінські рішення, ризиків, які вони приймають у зв'язку з цими рішеннями.

Реалізація визначених функцій та завдань контролю кредитного ризику забезпечується за допомогою комплексу методичних прийомів та інструментів, що взаємодіють між собою, а саме: аудиту, аналізу, перевірки, інвентаризації кредиту, моніторингу, характеристика яких наведена у додатку Н.

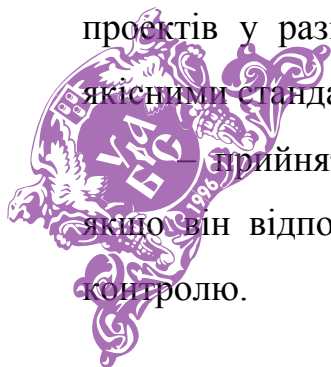
Доцільним буде розглянути технологію контролю кредитного ризику за розробленим нами методичним підходом, загальна схема якого відображена на рисунку 2.13.

Якщо фактичний показник рівня кредитного ризику не відповідає нормативному, в подальшому слідує прийняття управлінських рішень щодо його регулювання та обґрунтування необхідності адекватних управлінських впливів.

За результатами попереднього контролю кредитного ризику банку обирається один з наступних варіантів дій:

– уникнення кредитного ризику – відмова від ненадійних клієнтів, та проектів у разі, якщо ризик виходить за межі, встановлені кількісними та якісними стандартами контролю;

– прийняття кредитного ризику – придбання фінансового інструменту, якщо він відповідає встановлених банком кількісним та якісним стандартам контролю.

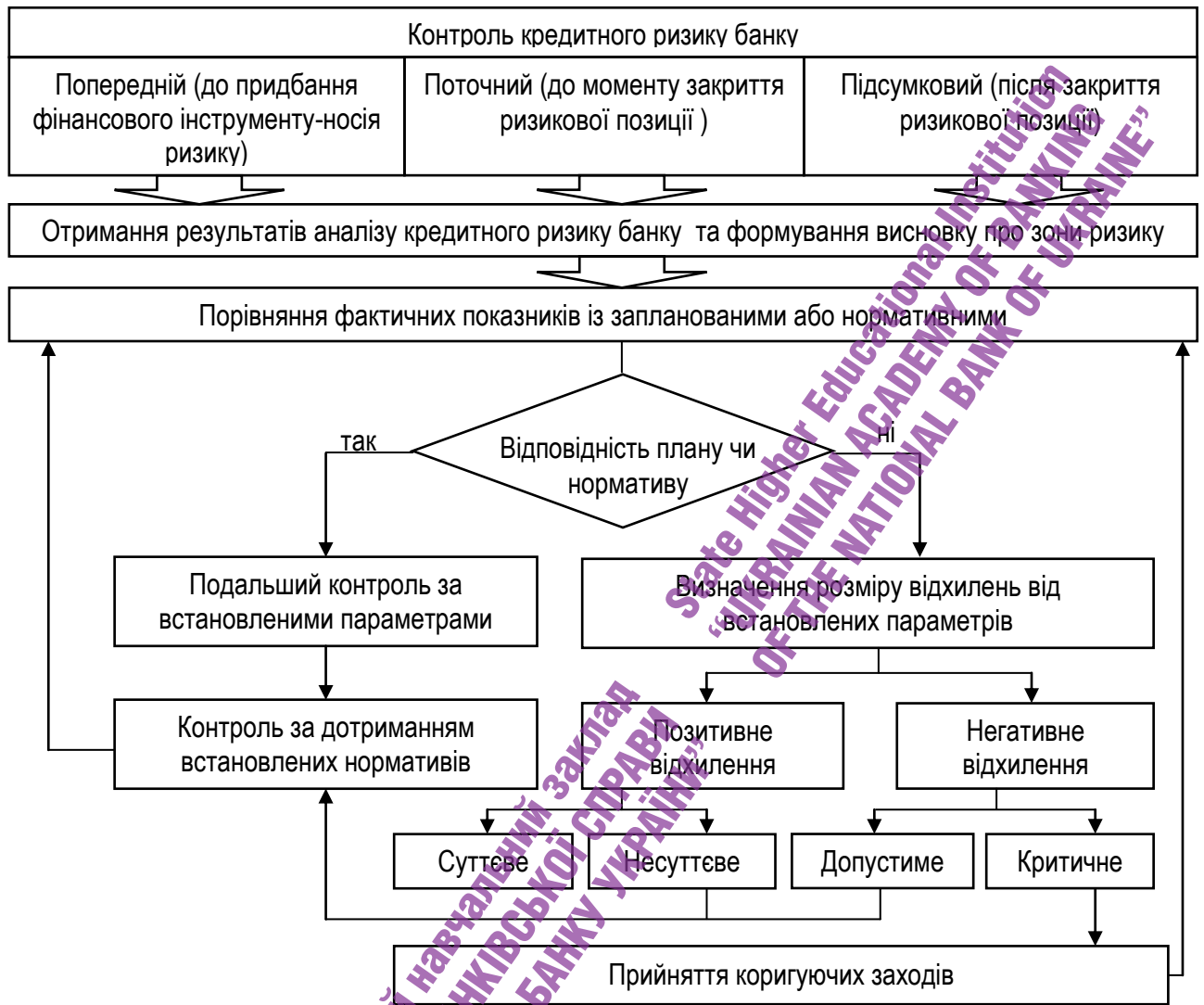

Рисунок 2.13 – Технологія контролю кредитного ризику банку [авторське узагальнення]

Воно може бути повним (банк утримує ризик у повному обсязі без вжиття жодних застережних заходів) та частковим, коли банк частково приймає ризик з використанням методів, що дозволяють розподілити, локалізувати, компенсувати чи передати кредитний ризик банку.

До методів, що дозволяють розподіляти кредитний ризик банку, відносять трансферт та диверсифікацію.

Трансферт (застосовується для індивідуального кредитного ризику) має на меті його передачу контрагентам за окремими кредитними операціями [98].

Як правило, передається та частина кредитних ризиків, за якими контрагенти мають більше можливостей нейтралізації їх наслідків та володіють більш ефективними інструментами мінімізації.

Диверсифікація – метод розподілу портфельного кредитного ризику шляхом розосередження вкладень та обмеження впливу фактора ризику за рахунок уникнення надмірної концентрації за одним портфелем. Механізм диверсифікації базується на розподілі ризиків, що перешкоджає їх концентрації [14]. Визначення оптимального співвідношення між рівнями диверсифікації та концентрації портфельного кредитного ризику банку є завданням, яке повинен вирішувати менеджмент кожного банку залежно від обраної стратегії, можливостей та конкретної економічної ситуації [150].

Основними напрямками диверсифікації портфельного кредитного ризику банку є:

– портфельна, в якості критерію якої виступають: вид кредитного продукту (кредитної програми), клієнти банку (корпоративні клієнти, малий та середній бізнес, роздрібні клієнти), вид валюти, рівень процентної ставки, розмір кредитів тощо;

– географічна, що полягає у розподілі портфельного кредитного ризику між позичальниками, які перебувають у різних регіонах, на географічних територіях, у країнах з різними економічними умовами;

– галузева – в якості критерію диверсифікації виступає вид економічної діяльності (галузь).

Для деталізації параметрів диверсифікації кредитного портфелю банку вважаємо за доцільне використовувати класифікацію кредитного ризику, розроблену нами в першому розділі даного дослідження.

Слід підкреслити, що необхідна диверсифікація кредитного ризику забезпечується застосуванням методів локалізації кредитного ризику, головним з яких є лімітування. Воно передбачає розробку та контроль системи кількісних обмежень, встановлених на ті параметри кредитної діяльності банку, які найбільшою мірою впливають на рівень кредитного ризику банку. Перш, ніж визначати ліміти кредитного ризику, потрібно ідентифікувати його основні сфери та фактори, оскільки для різних банків, що мають різні кредитні

політики, специфіку клієнтської та ресурсної бази, регіони функціонування, вони суттєво відрізняються.

При розробці лімітної політики банк визначає параметр, на який встановлюється ліміт, порядок його розрахунку та граничне значення.

Слід підкреслити, що єдиної системи параметрів, за яким доцільно встановлювати ліміти кредитного ризику, не сформовано. Вважаємо, що, в найбільш загальному вигляді, повинен встановлюватись загальний ліміт кредитного ризику банку, ліміти індивідуального, портфельного кредитного ризиків та ліміти повноважень. Параметрами лімітування можуть виступати види кредитів, категорії позичальників або групи взаємопов'язаних позичальників, окремі галузі, географічні території, валюта кредитування тощо.

Ліміти кредитного ризику визначають максимальну величину відкритої ризикової позиції в межах загальної толерантності банку до кредитного ризику в абсолютних та/або відносних величинах, базою для встановлення яких, насамперед, є величина економічного або власного капіталу, розмір окремого субпортфелю або кредитного портфелю в цілому, робочі чи загальні активи тощо.

Зовнішнім обмеженням для банків у прийнятті ними кредитного ризику є обов'язкові нормативи (для банків України – нормативи Н8-Н10), встановлені в межах системи банківського нагляду. При цьому банк повинен контролювати дотримання обов'язкових економічних нормативів регулювання діяльності банків.

Вважаємо, що для локалізації кредитного ризику банку доцільно встановлювати та контролювати наступні ліміти:

- загальний ліміт кредитування;
- короткостроковий ліміт кредитування в національній валюті;
- короткостроковий ліміт кредитування в іноземних валютах;
- довгостроковий ліміт кредитування в національній валюті;
- довгостроковий ліміт кредитування в іноземних валютах;

- ліміти корпоративного кредитування, що здійснюють структурні підрозділи головної установи банку/філій/дирекцій банку;
- ліміти роздрібного кредитування, що здійснюють структурні підрозділи головної установи банку/філій/ дирекцій банку;
- ліміти міжбанківського кредитування;
- галузеві ліміти кредитування (сума галузевих лімітів кредитування дорівнює сумі лімітів корпоративного кредитування структурних підрозділів головної установи банку/філій/дирекцій банку);
- географічні ліміти кредитування;
- ліміти повноважень кредитної ради; кредитного комітету; роздрібного кредитного комітету; кредитних комісій філій банку; кредитних комісій відділень; голови правління, заступників голови правління, окремих посадових осіб банку, що пропонуємо поділяти на ліміти за стандартизованими за нестандартизованими кредитними продуктами (портфельний та індивідуальний).

Функції розрахунку лімітів кредитування покладаються на виконавчий підрозділ ризик-менеджменту.

Базою для розрахунку лімітів кредитування у розрізі строків та валют є інформація щодо планів залучення ресурсів банку, яка надається підрозділами банку на наступний прогностичний період; інформація щодо результатів аналізу строковості залучених ресурсів; інформація щодо розподілу активів та пасивів за строками до погашення в розрізі валют; стратегічних планів банку; інша інформація.

Факторами визначення лімітів кредитування у розрізі бізнесів є дохідність та рівень ризику портфелів та спрямованість банку на окремі сегменти ринку.

Цілями управління лімітами кредитних вкладень у певні галузі економіки/регіони є:

- визначення галузей/регіонів, ризик концентрації кредитних вкладень у які є значним або помірним;

- визначення галузей/регіонів, обсяг простроченої заборгованості яких є значним або помірним;
- визначення дохідності вкладень для банку в галузі / регіони,
- визначення рейтингів галузей / регіонів;
- регулярний моніторинг кредитних портфелів галузей / регіонів, ризик концентрації кредитних вкладень або обсяг простроченої заборгованості яких є значним або помірним, та їх дохідності для банку;
- лімітування кредитних вкладень в галузі / регіони, на основі побудови оптимальної структури портфеля активів у розрізі галузей / регіонів з позицій оптимального співвідношення «дохідність – ризик»;
- ідентифікація та аналіз специфічних ризиків (притаманних певним галузям / регіонам, ризик концентрації кредитних вкладень або обсяг простроченої заборгованості яких є значним або помірним);
- аналіз специфічних ризиків (притаманних певним галузям / регіонам, ризик концентрації кредитних вкладень або обсяг простроченої заборгованості яких є значним або помірним).

При розрахунку лімітів кредитування в розрізі галузей за видами економічної діяльності додатково можуть враховуватися обсяги погашення кредитів протягом планового періоду, стратегічні плани щодо співпраці з певними галузями, інша інформація.

Ліміти повноважень можуть бути змінені залежно від стану кредитного портфелю, його динаміки, рівня простроченої заборгованості та її динаміки, структури кредитного портфелю, зміни продуктового ряду кредитних операцій, дотримання встановлених лімітів повноважень протягом періоду, інших факторів.

Також, у разі необхідності, можуть встановлюватися ліміти кредитування у розрізі програм кредитування, класів позичальників, категорій позичальників, ліміти концентрацій кредитних портфелів.

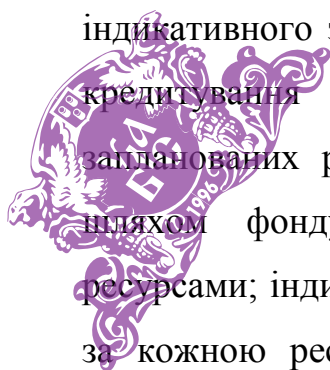
При досягненні лімітного значення за будь-яким лімітом кредитування відповідний підрозділ зобов'язаний повідомити про це виконавчий підрозділ з

ризик-менеджменту та вжити заходи щодо недопущення порушення встановлених лімітів. Функція контролю за дотриманням структурними підрозділами банку встановлених лімітів покладається на виконавчий підрозділ з ризик-менеджменту.

При порушенні лімітів кредитування за результатами звітного періоду виконавчий підрозділ з ризик-менеджменту, за поданням підрозділів, вносить на розгляд комітету з управління активами і пасивами питання щодо розробки механізму приведення обсягів кредитного портфеля до встановлених лімітів та / або перегляду діючих лімітів.

Ліміти кредитування (крім лімітів повноважень) повинні бути змінені залежно від змін зовнішнього та внутрішнього середовищ. Ініціатором змін лімітів кредитування можуть бути: підрозділ корпоративного / роздрібного бізнесу банку у випадку, якщо існує економічне обґрунтування доцільності збільшення / зменшення встановленого ліміту з урахуванням стану ресурсної бази банку; виконавчий підрозділ з ризик-менеджменту у випадку, якщо моніторинг фінансового стану банку свідчить про існування сталих тенденцій щодо розвитку установи та у випадках змін в лімітній політиці банку; комітет з управління активами і пасивами у випадку прийняття ним рішення про зміни в лімітній політиці; кредитний комітет у випадку прийняття ним рішення про зміни в кредитній політиці.

У межах управління лімітами кредитування банк наражається на відповідні ризики, обсяг яких регламентується комітетом з питань управління активами та пасивами банку шляхом встановлення певних індикаторів: індикативного значення обсягу кредитного портфелю в чистих активах банку; індикативного значення обсягів ресурсів, що будуть спрямовані на операції з кредитування протягом планового періоду шляхом визначення певних запланованих ресурсів, що спрямовуються на операції з кредитування або шляхом фондування активних операцій з кредитування відповідними ресурсами; індикативного значення частки фінансування кредитного портфелю за кожною ресурсною групою, яка буде спрямовуватися на фінансування

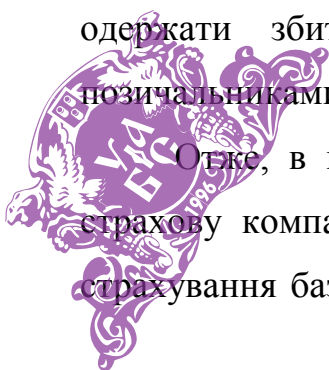

кредитних операцій; індикативних оптимальних значень окремих груп активів та пасивів банку; індикативного значення стабільної частини поточних рахунків юридичних осіб та фізичних осіб; лімітів ресурсних розривів, визначення обсягу спрямування ресурсів, передбачених для фінансування довгострокових кредитів, на фінансування короткострокових ресурсів; визначення строку, протягом якого буде здійснюватися вирівнювання дисбалансу (12-24 міс.); визначення оптимальної структури кредитного портфелю в розрізі валют (національна валюта, іноземні валюти).

Передача кредитного ризику або його частини третім особам здійснюється з використанням страхування, гарантій та поручительств, секьюритизації боргових зобов'язань, хеджування за допомогою кредитних похідних інструментів.

Страхування кредитного ризику являє собою передачу за визначену плату цілком або частково власного кредитного ризику на спеціалізовану організацію [167]. Страхування кредитів використовується банками у формах заставного та делькредерного страхування. Як правило, банки віддають перевагу заставному страхуванню або, як його називають у вітчизняній практиці страхування, страхуванню майнової відповідальності страхувальника перед банком-кредитором щодо виконання фінансових зобов'язань за кредитною угодою як способу забезпечення кредиту [167]. Страхування при управлінні ризиком кредитного портфелю відбувається тільки у формі делькредерного страхування. У цьому випадку страхувальником є банк, а об'єктом страхування – відповідальність усіх або окремих позичальників перед банком за своєчасне і повне погашення кредиту і процентів за ним, тобто фінансовий ризик банку одержати збитки внаслідок невиконання або неналежного виконання позичальниками умов кредитних угод [167].

Отже, в процесі страхування кредитний ризик банку переноситься на страхову компанію, яка отримала винагороду – страхову премію. Операція страхування базується на попередній виплаті премій за можливу компенсацію

майбутніх збитків незалежно від того, чи будуть збитки чи ні. Це не виключає можливості отримання переваг від сприятливого розвитку подій.

Передача кредитного ризику може відбуватись шляхом набуття банком гарантії повернення кредиту (зобов'язання банку (іншої фінансової установи), видане за наказом позичальника на користь кредитора, сплатити останньому суму основного боргу і відсотків за кредитом у випадку невиконання позичальником своїх зобов'язань із кредитного договору у відношенні погашення боргу і відсотків [15]) та поруки (договір з односторонніми зобов'язаннями, на основі якого поручитель бере зобов'язання перед банком-кредитором оплатити при необхідності заборгованості позичальника) [77].

Перспективним є передача кредитного ризику банку шляхом використання кредитних деривативів – структурованих фінансових інструментів, що відокремлюють кредитний ризик від активу для передачі його іншій стороні. Це дозволяє учасникам ринку перерозподілити кредитні ризики, не оформляючи перехід права власності на базові активи [111]. Найбільш поширеними є наступні види кредитних деривативів:

1) кредитні дефолтні свопи (Credit Default Swap – CDS) – контракт, який дозволяє покупцю отримати компенсацію в разі виникнення визначеної кредитної події для референційних активів, пулу активів, окремого кредиту тощо. Ризик щодо несприятливого розвитку ціни активу переходить на емітента. В обмін на компенсацію покупець CDS сплачує емітенту періодичну премію, розмір якої визначений у базових пунктах (відсоток вартості референційних активів) та встановлений для всієї дії угоди [111, 155];

2) свопи повного повернення (Total Return Swap – TRS) є контрактами на суму сукупного періодичного доходу референційного активу. Вони охоплюють як ризик зміни процентної ставки, так і ризик зміни вартості активу, тобто кредитні і процентні ризики. Це передбачає отримання емітентом TRS (покупцем ризиків) всіх процентних платежів та різницю при збільшенні вартості референційних активів. Проте останній повинен компенсувати

зменшення вартості референційних активів, а також здійснювати процентні платежі на базі визначеної процентної ставки [111, 155];

3) кредитно-дефолтні боргові зобов'язання (Credit (Default) Link Note – CLN) є структурованими борговими вимогами, розмір повернення яких залежить від того, відбулася кредитна подія чи ні. Емітент регулярно виплачує покупцю проценти. У разі настання визначеної у контракті кредитної події боргова вимога погашається протягом визначеного строку в розмірі різниці номінальної ціни та збитків, тобто реальної (зменшеної) вартості боргової вимоги. Якщо кредитна подія не настала, погашення відбувається за номінальною ціною. Покупець CLN бере на себе подвійний ризик – ризик дефолту активу та ризик дефолту емітента CLN. Проте покупець має виключне право вимоги тільки до емітента CLN [111, 155].

Компенсація кредитного ризику може здійснюватись шляхом використання процентної ставки, застави, сформованих резервів.

Використання процентної ставки передбачає зміну такої її складової, як надбавка за ризик (або ризикова премія), що виступає в якості компенсації потенційних втрат банку внаслідок невиконання позичальником своїх зобов'язань.

З метою ціноутворення кредитних продуктів та фінансових інструментів необхідно визначати вартість очікуваних втрат унаслідок реалізації кредитного ризику (present value of expected credit losses – PV_{ECL}) за весь період, що лишається до завершення операції як сукупності очікуваних кредитних втрат [199]:

$$PV_{ECL} = \sum_t \frac{ECL_t}{1+r_t} = \sum_t \frac{PD_t \times ECE_t \times (1-R)}{1+r_t}, \quad (2.14)$$

де $PD_t = MR_t = SR_{t-1} MMR_t$ – ймовірність дефолту в період t за умови відсутності дефолту в попередні періоди;

r_t – ставка дисконтування для періоду t ;

ECE_t (expected credit exposure) – очікувана чутливість до кредитного ризику

банку.

ECE – це математичне очікування справедливої вартості активу (якщо вона позитивна), яка у випадку безперервно розподіленої величини визначається за формулою (2.15):

$$ECE = \int_{-\infty}^{+\infty} \max(x, 0) f(x) dx, \quad (2.15)$$

де x – справедлива вартість (випадкова величина);

$f(x)$ – функція щільності розподілу ймовірностей

Включення очікуваних втрат у вартість кредитного продукту чи фінансового інструмента можливе за двома варіантами: у випадку однорідних портфельів, сформованих з несуттєвих активів, очікувані втрати оцінюються на портфельній основі і розподіляються рівномірно за всіма контрагентами, що формують ці портфелі; для активів, визнаних суттєвими, очікувані втрати банк оцінює на індивідуальній основі і вони в повному обсязі включаються у вартість інструменту.

Застава при наданні кредиту відіграє роль страхування від непередбачених обставин, адже навіть кредити, які надаються під проекти і вважаються дуже надійними, пов'язані з ризиком.

Резервування є одним зі способів самострахування банку і захисту вкладників, кредиторів та акціонерів від втрат за непередбачуваними ризиками. Створення резервів для відшкодування втрат за кредитним ризиком банків полягає в зменшенні отриманих банком доходів та їх акумулюванні у спеціальному фонді, кошти якого, у разі потреби, використовуються для компенсації незакритих ризикових позицій банку.

Якщо спеціальний резерв у банку не сформований у обсязі, достатньому для компенсації втрат за відкритими ризиковими позиціями, то компенсація відбувається за рахунок загальних резервів під непередбачувані втрати, що

входять до складу власного капіталу банку. Значні відкриті ризикові позиції, що вимагають компенсації, можуть призвести до повної втрати банком капіталу та його банкрутства. Отже, створення спеціального резерву в необхідному обсязі дає змогу уникнути негативного впливу кредитних ризиків на розмір капіталу банку.

Відрахування до резервів здійснюються за встановленими нормами, визначеними у процентному відношенні до суми ймовірних втрат. Критерії оцінки якості активів, розміри відрахувань та порядок використання визначаються центральним банком залежно від економічних умов та ситуації в країні.

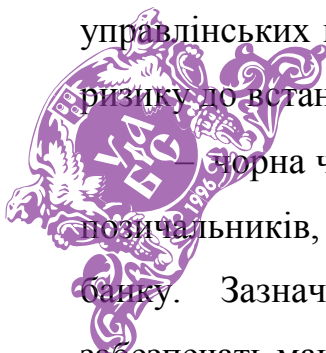
Перевагою резервування для банку є можливість швидкого відшкодування понесених втрат, а недоліками – відволікання значної частини фінансових ресурсів на формування резерву та зниження ефективності використання капіталу банку.

За результатами поточного контролю кредитного ризику з метою розподілу та делегування повноважень між структурними підрозділами банку щодо прийняття кредитного ризику та розробки коригуючих заходів пропонуємо виділяти такі частини кредитного портфеля:

– біла частина портфеля (надалі «біла зона») включає всю заборгованість, за якою зобов'язання виконуються в строк і яка не має ознак потенційної проблемності. Така заборгованість не потребує додаткових управлінських рішень щодо застосування заходів регулювання;

– сіра частина портфеля, що включає проблемну або потенційно проблемну заборгованість. Заборгованість такого виду потребує активних управлінських впливів з метою відновлення та приведення значень кредитного ризику до встановленого рівня;

– чорна частина портфеля (надалі «чорна зона») відображає зобов'язання позичальників, за якими визнано дефолт відповідно до внутрішніх положень банку. Зазначена заборгованість потребує управлінських впливів, що забезпечать максимальне можливе її відшкодування.

З метою чіткого розмежування кредитних процесів сірої частини портфеля, вважаємо за доцільне окремо виділити «сіро-білу» та «сіро-чорну зони»:

– «сіро-біла зона» відповідальності включає заборгованість, що є потенційно проблемною, або яка, з високою ймовірністю, стане проблемною в короткостроковому періоді, проте все ще може супроводжуватися як неproblemна;

– «сіро-чорна зона» відповідальності включає кредити, які вже визнані проблемними.

Тобто «сіро-білими» пропонуємо вважати кредити з проблемами, які все ще можуть бути вирішені співробітниками зони неproblemної заборгованості, але які вже потребують інтенсивного моніторингу з можливістю передачі в зону проблемної заборгованості, як тільки виникне така необхідність.

Зважаючи на виділені зони відповідальності, проблемною заборгованістю пропонуємо вважати заборгованість, що переведена в «сіро-чорну» та «чорну зони» відповідальності кредитного портфеля банку. Кредити, переведені в «сіро-білу зону», вважаються потенційно проблемними (табл. 2.5).

Для кожної категорії проблемних кредитів повинні бути розроблені відповідні критерії та індикатори, на які повинен орієнтуватися банк.

У банку повинен також бути розроблений відповідний комплекс заходів щодо урегулювання проблемної заборгованості за кожною категорією проблемних кредитів, відпрацьовані алгоритми взаємодії підрозділів при появі тих чи інших критеріїв, розроблені сценарії та стратегії щодо такої заборгованості.

Таблиця 2.5 – Схема розмежування відповідальності щодо регулювання кредитного ризику банку [авторська розробка]

Повноваження	Кредитний Комітет з корпоративного бізнесу та Кредитний Комітет з індивідуального бізнесу		Спеціалізований підрозділ по роботі з ПЗ	
Класифікація	«Біла» частина портфеля	«Сіра» частина портфеля		«Чорна» частина портфеля (Дефолт)
Зона	Біла	Сіро - біла	Сіро - чорна	Чорна
1	2	3	4	5
Критерії класифікації:				
1. Кількість днів прострочення зобов'язань:				
1.1. Прострочення зобов'язань відсутнє, або не перевищує 7 днів				
1.2. 8 - 30 днів прострочення зобов'язань		X		
1.3. 31 - 60 днів прострочення зобов'язань		X		
1.4. 61 - 90 днів прострочення зобов'язань			X	
1.5. > 90 днів прострочення зобов'язань				X
2. Реструктуризація				
2.1. Ведуться переговори щодо реструктуризації або проведення таких переговорів неминуче		X		
2.2. Перенесення сплати процентів не більше 30 днів		X		
2.3. Перенесення сплати за основною сумою не більше 6 місяців		X		
2.4. Перенесення сплати за основною сумою більше 6, але не більше 12 місяців			X	

Продовження таблиці 2.5

1	2	3	4	5
2.5. Перенесення сплати процентів більш ніж на 30 днів або основної суми більш ніж на 12 місяців				X
2.6. Реструктуризація з частковою відмовою від прав вимог				X
3. Невідворотна неплатоспроможність				
3.1. Власники кредитних повноважень вирішують, що необхідно визнати дефолт позичальника з огляду на його невідворотну неплатоспроможність				X
4. Списання активу				
4.1. Банк проводить списання заборгованості, або за рахунок формування резервів, або визнаючи прямі втрати і одразу відображає їх у звіті про прибутки та збитки				X
5. Банкрутство позичальника				
5.1. Банк подає позов про оголошення банкрутства позичальника				X
5.2. Позичальник оголошує про банкрутство або третя сторона подає позов про оголошення банкрутства позичальника				X

Слід підкреслити, що заборгованість, яка за запропонованою нами класифікацією переведена в «сіро-чорну» та «чорну зони» відповідальності, вимагає посиленого контролю та спеціальних заходів регулювання, як це представлено на рисунку 2.14.

Інформація, отримана за результатами моніторингу, є основою для процесів кредитного перегляду та внутрішньої пролонгації, а також для відновлення кредитів у якості неproblemних.

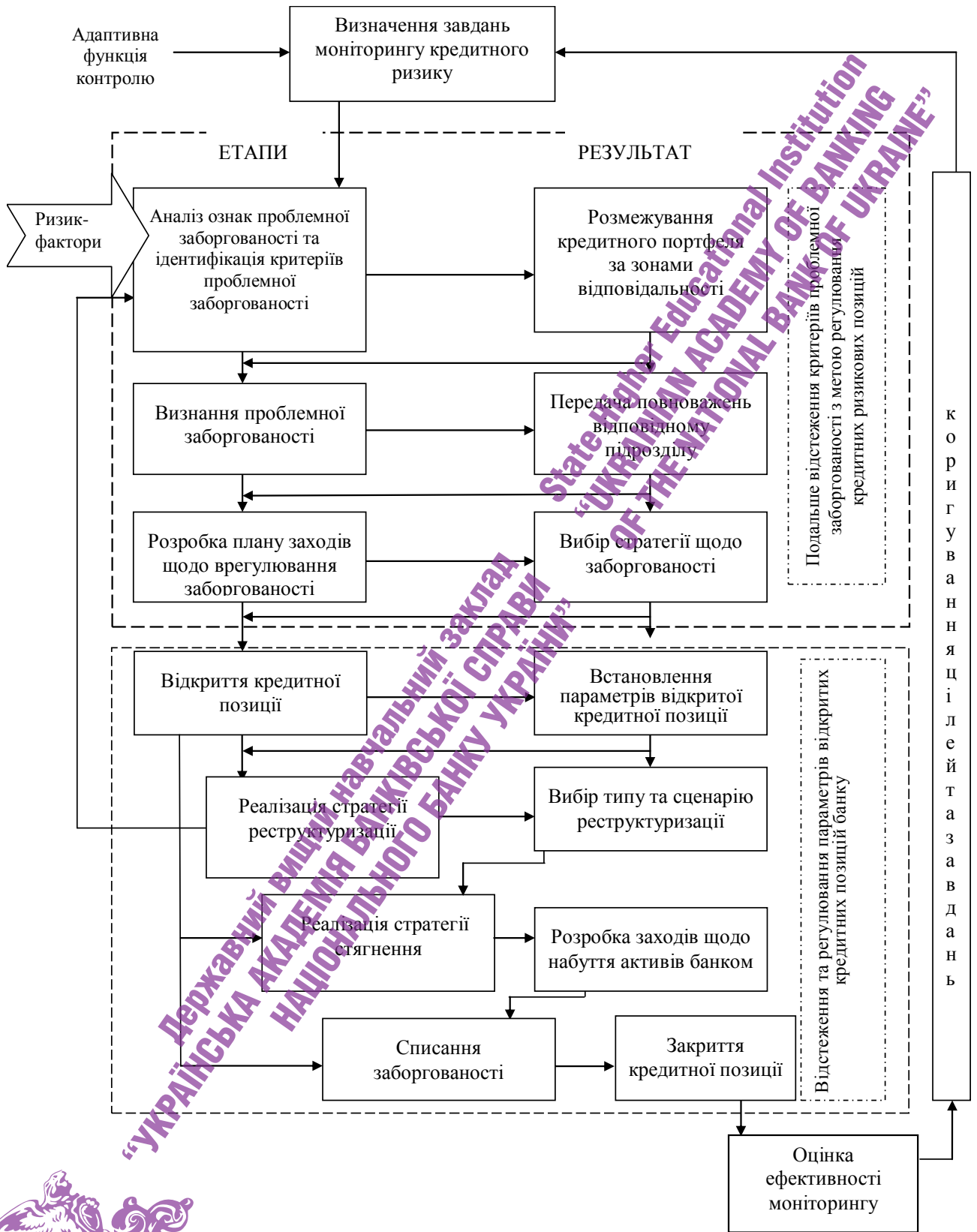

Рисунок 2.14 – Поетапна стратегія регулювання ризикових позицій банку [авторська розробка]

З метою ефективного регулювання проблемної заборгованості банку необхідно створити відповідний спеціалізований внутрішній підрозділ по роботі з проблемною заборгованістю (СПРПЗ), який буде повністю відповідати за управління нею та моніторинг з метою отримання максимально можливого відшкодування.

На основі наявної в банку інформації щодо заборгованості працівники даного підрозділу проводять попередній аналіз можливостей щодо реструктуризації або стягнення проблемної заборгованості і визначають загальну стратегію щодо управління нею.

Такий аналіз повинен проводитись на основі моделювання можливих сценаріїв стягнення та реструктуризації.

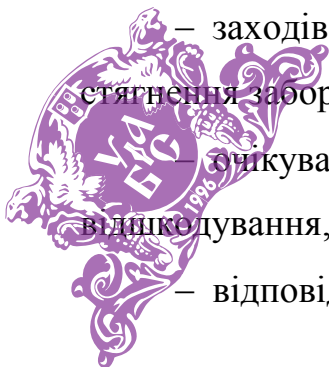
На основі проведеного аналізу обирається загальна стратегія роботи з заборгованістю (реструктуризація або стягнення) та узгоджується з відповідним колегіальним органом та керівництвом банку.

Детальне вивчення практики роботи банків України щодо реструктуризації кредитної заборгованості дає змогу визначити особливості її застосування (додаток П).

Якщо позичальник не має реальних перспектив розрахуватися найближчим часом, банк, залежно від форми забезпечення кредиту, повинен застосовувати різні способи примусового стягнення боргу та процентів за ними (здійснювати ліквідацію кредиту).

За необхідності, кредитні рішення щодо урегулювання проблемної заборгованості повинні передбачати план заходів щодо реалізації такого кредитного рішення з визначенням:

- заходів, які необхідно здійснити, щоб провести реструктуризацію / стягнення заборгованості;
- очікуваних результатів окремих заходів або обсягів можливого відшкодування, за якими можна було б проконтролювати їх виконання;
- відповідальних та очікуваних строків виконання.

План заходів щодо урегулювання проблемної заборгованості може передбачати відхилення від стандартних процесів, але він повинен відповідати загальній логіці таких процесів у всіх суттєвих аспектах (особливо, щодо розподілу функціональних обов'язків та принципів контролю). План заходів є обов'язковим до виконання працівниками банку і визначає попередні умови укладання кредитних угод, якщо інше безпосередньо не передбачено кредитним рішенням.

Підсумковий контроль кредитного ризику банку проводиться після завершення події кредитування для визначення результату за даною операцією (для індивідуального кредитного ризику) та по завершенню планового періоду для визначення досягнення цілей кредитної діяльності банку за параметрами прибутковості та рівня ризику (для портфельного кредитного ризику банку). Результати контролю слугують основою для коригування механізму управління кредитним ризиком банку.

Таким чином, вважаємо, що розроблений нами методичний підхід до регулювання та контролю кредитного ризику банку підвищить ефективність управління ним у нестабільних умовах зовнішнього середовища.

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження були зроблені наступні висновки:

1. Управління кредитним ризиком повинно розглядатись як явище, для формування механізму якого необхідно застосовувати системний, процесний та ситуативний підходи, взаємозв'язок яких забезпечується через інтеграцію принципів управління.

2. Механізм управління кредитним ризиком банку запропоновано визначати як відкриту, складну, стохастичну сукупність підсистем технології та організації управління кредитним ризиком, у результаті органічного поєднання

і взаємозв'язку яких на основі визначених принципів забезпечується адаптивність банку до зовнішніх факторів кредитного ризику та, через управлінський вплив на внутрішні ризик-фактори, змінюються якісні та кількісні характеристики кредитного ризику відповідно до визначеного цільового рівня.

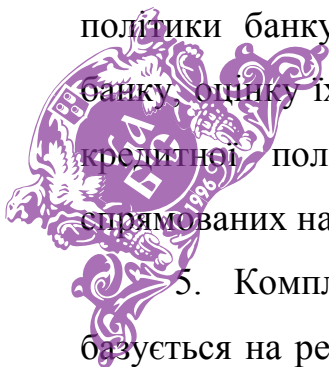
Технологію управління кредитним ризиком автором визначено як сукупність методів, що забезпечують систематичне і безперервне виявлення, аналіз та контроль кредитного ризику, розробку та реалізацію комплексного гармонізованого впливу на ризик-фактори, у результаті чого забезпечується досягнення цілей управління кредитним ризиком банку у визначений проміжок часу.

Організацію управління кредитним ризиком запропоновано визначати як сукупність прийомів та методів раціонального поєднання елементів керуючої підсистеми (суб'єктів управління кредитним ризиком) з внутрішніми ризик-факторами кредитного ризику (об'єктами управління кредитним ризиком) у часі та просторі. У цьому розумінні організація управління кредитним ризиком повинна забезпечити створення найбільш сприятливих умов для досягнення цілей управління кредитним ризиком банку у визначений проміжок часу.

3. Розроблена адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління ним у разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитним ризиком банку та її реалізацію через систему методів управління кредитним ризиком банку.

4. Методичний підхід до оцінки і аналізу загроз реалізації кредитної політики банку передбачає виявлення загроз реалізації кредитної політики банку, оцінку їх значущості та визначення на цій основі можливості реалізації кредитної політики банку внаслідок запровадження комплексу заходів, спрямованих на усунення або локалізацію їх впливу.

5. Комплексний методичний підхід до оцінки кредитного ризику базується на результатах оцінки індивідуального кредитного ризику і повинен

додатково ураховувати: 1) регіональні, галузеві і макроекономічні дані; 2) дані, що визначають ризикові характеристики кредитного продукту; 3) дані про ступінь взаємозв'язку позичальників. За результатами оцінки визначається розмір необхідних резервів під очікувані втрати за кредитним портфелем банку та економічний капітал під неочікувані втрати.

6. Невід'ємною складовою адаптивної моделі механізму управління кредитним ризиком банку є контроль, з метою підвищення ефективності якого автором обґрунтовано доцільність впровадження постійно діючого та комплексного моніторингу, що передбачає систематичне відстеження сигнальної системи відхилень параметрів кредитних ризикових позицій банку та розробку на цій основі комплексу заходів щодо регулювання кредитного ризику в режимі зворотного зв'язку.

Основні результати розділу опубліковані в наукових статтях [25, 27, 28, 35, 37, 148] та тезах доповідей [29, 31, 32, 147].

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АДАПТИВНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

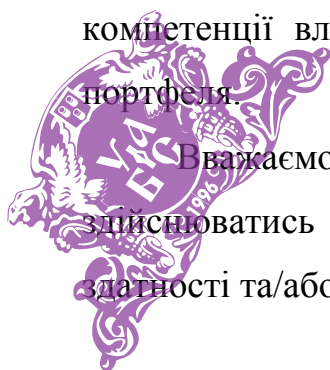
3.1 Удосконалення методичного забезпечення регулювання індивідуального кредитного ризику банку

Як було обґрунтовано у другому розділі дисертаційної роботи, важливе значення в досягненні цілей управління кредитним ризиком банку відіграє ефективна система його моніторингу, оскільки вона дозволяє вчасно виявляти зміни у рівні індивідуального кредитного ризику банку та попереджати його зростання, а також розробляти заходи щодо його регулювання.

За результатами проведеного дослідження та, базуючись на розробленому науково-методичному забезпеченні контролю і моніторингу кредитного ризику банку, нами було розроблено структурно-логічну модель регулювання індивідуального кредитного ризику банку за результатами проведення його комплексного моніторингу (рис. 3.1).

На першому етапі відповідно до запропонованого нами підходу здійснюється моніторинг факторів індивідуального кредитного ризику банку, за результатами якого, на основі сформованої системи критеріїв, проводиться розмежування заборгованості на проблемну і неproblemну та її передачу до компетенції власників кредитних повноважень відповідної зони кредитного портфеля.

Вважаємо, що визнання заборгованості проблемною повинно здійснюватись на основі належно проінформованого судження погіршення здатності та/або готовності позичальника повертати кредит.

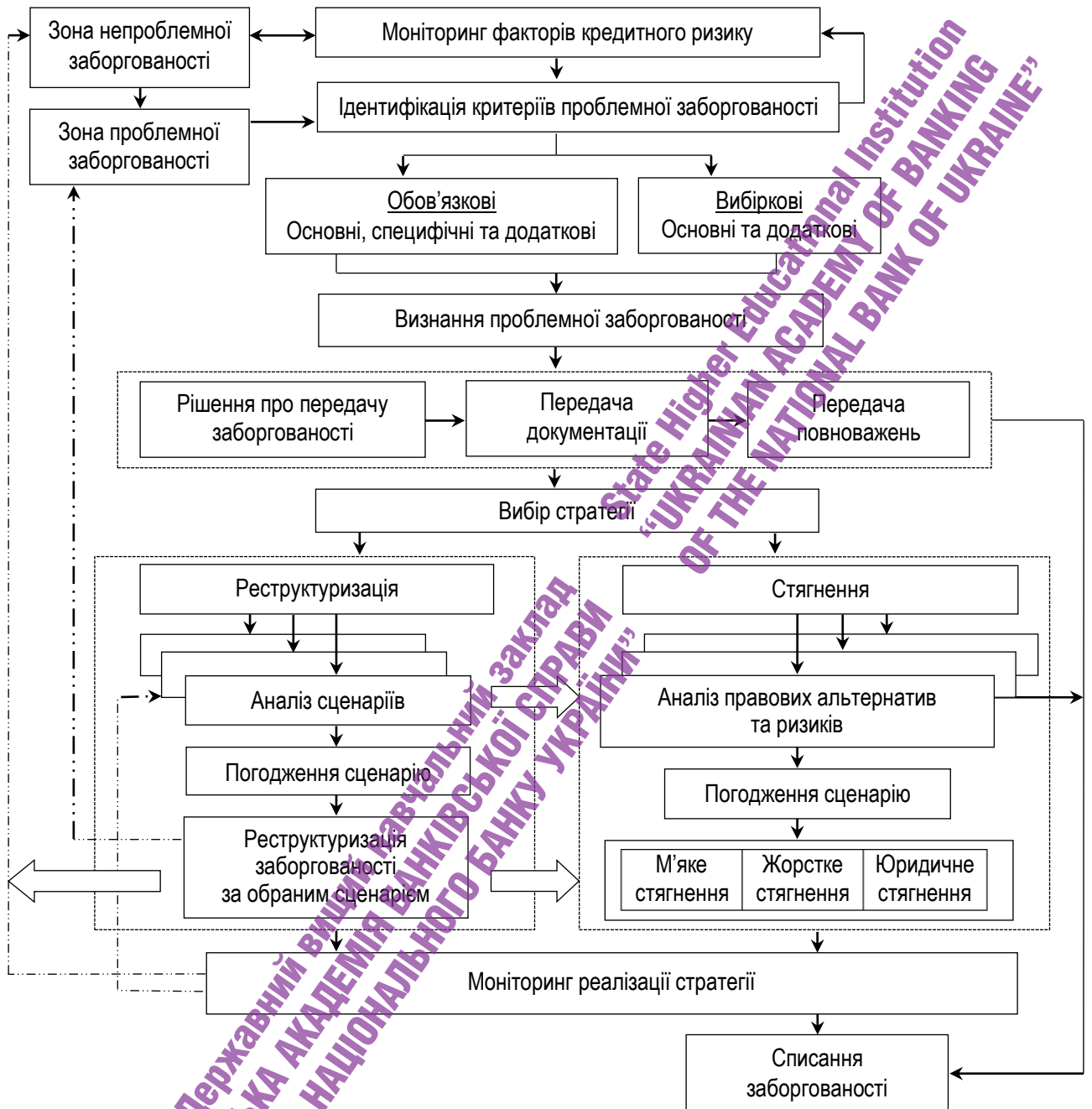

Рисунок 3.1 – Структурно-логічна модель регулювання індивідуального кредитного ризику банку за результатами комплексного моніторингу [авторська розробка]

З метою ідентифікації проблемної заборгованості автором запропоновано вирізнити основні обов'язкові (універсальні та специфічні, визначені для конкретної бізнес-моделі позичальника) та вибіркові (для відповідних субпортфелів, галузей, регіонів, окремих груп клієнтів або видів

заборгованості) критерії, виконання яких контролюється в процесі моніторингу. Слід підкреслити, що кожен банк може використовувати широкий спектр критеріїв, частина яких може бути формалізована, в той час як інші визначаються індивідуально, виходячи зі специфіки конкретної бізнес-моделі позичальника.

Для корпоративного бізнесу ефективним є виділення окремого переліку критеріїв, що базуються на специфіці діяльності в певній галузі. На нашу думку, доцільно визначати особливі критерії, як мінімум, для:

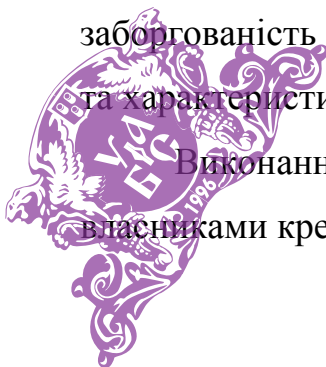
- сільського господарства;
- будівництва (як комерційного, так і житлового);
- галузей, що значною мірою залежать від ринкових цін на стандартизовану продукцію.

Для індивідуального бізнесу також рекомендується визначати додаткові критерії як ефективні превентивні індикатори потенційного погіршення кредитоспроможності позичальника, які встановлюються на гнучкій основі та визначаються окремими внутрішніми документами.

У складі додаткових критеріїв структуризації заборгованості на проблемну та неproblemну зони пропонуємо також урахувати критерії реструктуризації, які можуть бути визначені тими її типами, що застосовуються у банку. Пропонуємо виділяти наступні істотні типи реструктуризації (табл. 3.1). Усі типи реструктуризації розташовані за ступенем зменшення істотності.

З метою уніфікації підходів до визначення зростання рівня індивідуального кредитного ризику понад встановлений рівень нами було визначено перелік обов'язкових та вибіркового критеріїв, за якими заборгованість може визнаватись проблемною. У розгорнутому вигляді склад та характеристика зазначених критеріїв наведена в додатку Р.

Виконання критеріїв обох типів контролюється в процесі моніторингу власниками кредитних повноважень зони неproblemної заборгованості.

Таблиця 3.1 – Типи реструктуризації як додаткові критерії визнання заборгованості проблемною [авторська розробка]

№ з/п	Тип реструктуризації	Характеристика типу реструктуризації
1	2	3
1.1	Реструктуризація графіку платежів	Реструктуризація з частковою відмовою від права вимоги
1.1		Виплата процентів перенесена > 30 днів
1.2		Виплата основної суми перенесена на >6, але ≤12 місяців
1.3		Виплата основної суми перенесена на ≤6 місяців
1.4		Виплата основної суми перенесена на ≤6 місяців
1.5		Виплата процентів перенесена на ≤30 днів
1.6		Графік погашення переведений на ануїтет
2.1	Зміна структури застави	Зміна структури застави, що призводить до зменшення заставної вартості на >50%
2.2		Зміна структури застави, що призводить до зменшення заставної вартості на >10%, але ≤50%
2.3		Зміна структури застави, що призводить до зменшення заставної вартості на ≤10 %
3.1	Зміна структури позичальників/ фінансових поручителів	Зміна позичальника за угодою
3.2		Розірвання/закінчення терміну дії договору фінансової поруки
3.3		Зміна структури фінансових поручителів, що погіршує загальну платоспроможність поручителів
3.4		Зміна структури фінансових поручителів, що суттєво не впливає на загальну платоспроможність поручителів
4.1	Зміна прибутковості операції	Зниження процентної ставки за кредитом до мінімально можливої ставки з метою запобігання подальшого зростання проблемної заборгованості
4.2		Зниження процентної ставки за кредитом до ставки, нижчої від рекомендованої банком

При встановленні виконання обов'язкових критеріїв проблемної заборгованості в обов'язковому порядку приймається позитивне рішення щодо передачі повноважень до зони проблемної заборгованості.

При встановленні виконання вибірових критеріїв проблемної заборгованості необхідно проаналізувати інформацію, отриману за результатами моніторингу, та прийняти рішення, чи є отримана негативна інформація достатньо суттєвою для визнання заборгованості проблемною. Якщо результати аналізу свідчать, що заборгованість є проблемною, аналогічно до випадку виконання обов'язкових критеріїв, приймається позитивне рішення щодо переведення заборгованості до зони проблемної. Якщо результати аналізу

свідчать, що заборгованість не є проблемною, то управління нею продовжується в зоні неproblemної заборгованості і на розгляд власників кредитних повноважень не виноситься.

Виявлення будь-якого факту підвищеного ризику за кредитним продуктом або фінансовим інструментом, яка свідчить про погіршення кредитоспроможності носія ризику, може бути використано як вибіркової критерій переведення заборгованості в зону проблемної.

Заборгованість може бути повернена з компетенції зони проблемної заборгованості, якщо виконуються критерії, визначені для сірої частини портфеля. При цьому всі нижчезазначені критерії мають виконуватися безперервно протягом дванадцяти місяців:

- відсутнє зниження рейтингу ймовірності дефолту;
- відсутня прострочена заборгованість;
- не проводилась додаткова реструктуризація (крім будь-якої реструктуризації, яка проводилась відразу після передачі кредиту в зону проблемної заборгованості);
- відсутнє значне знецінення застави (до рівня, що на ≥ 20 % нижче мінімальних вимог щодо забезпечення відповідної заборгованості, за виключенням ефекту від будь-яких вивільнень забезпечення).

У разі визнання заборгованості проблемною, відповідно до прийнятого у дослідженні підходу, вважаємо за доцільне передавати повноваження щодо її обслуговування та супроводження до відповідного спеціалізованого підрозділу по роботі з проблемною заборгованістю (СПРПЗ).

Сутність процесу передачі проблемної заборгованості полягає у передачі компетенції та документації за нею від власників кредитних повноважень зони неproblemної заборгованості до власників кредитних повноважень зони проблемної заборгованості.

У результаті цього змінюється механізм відповідальності та відбувається перерозподіл повноважень між ними, оскільки вплив первісних власників кредитних повноважень на подальшу роботу з проблемною заборгованістю

суттєво обмежується, а СПРПЗ отримує ключові повноваження щодо управління нею.

Діяльність СПРПЗ передбачає реалізацію заходів активного впливу, спрямованих на відновлення кредитоспроможності носія ризику або отримання максимально можливого відшкодування заборгованості.

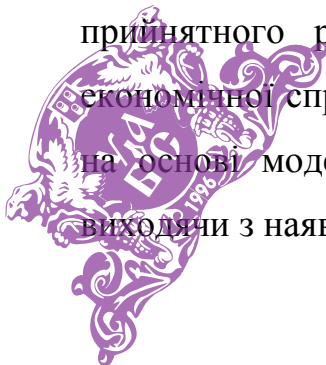
Умовно процес передачі проблемної заборгованості пропонуємо розподілити на три етапи:

– прийняття рішення щодо передачі заборгованості, що, відповідно до розроблених обов'язкових та вибіркових критеріїв, визнана проблемною, від власників кредитних повноважень зони неproblemної заборгованості до СПРПЗ;

– передача інформації від первісних власників кредитних повноважень до СПРПЗ, зокрема: 1) повної інформації за кредитним продуктом або фінансовим інструментом за всіма стадіями його життєвого циклу; 2) повної інформації про позичальника/групу позичальника, фінансовий стан позичальника/групи позичальника; 3) відносини банку з позичальником, а також контакти з представниками позичальника. Ця інформація має надати менеджеру СПРПЗ максимально можливе розуміння позичальника та заборгованості для розробки ефективних заходів активного впливу;

– передача повноважень щодо заборгованості.

На основі отриманої за результатами моніторингу інформації щодо заборгованості СПРПЗ повинен провести попередній аналіз можливостей щодо її реструктуризації та стягнення і визначитись із загальною стратегією щодо регулювання з метою зниження індивідуального кредитного ризику банку до прийняттого рівня. Такий аналіз повинен бути спрямований на оцінку економічної спроможності боржника повернути заборгованість та проводитись на основі моделювання можливих сценаріїв стягнення та реструктуризації, виходячи з наявного інформаційного забезпечення.

За результатами проведеного сценарного аналізу обирається загальна стратегія роботи з заборгованістю (реструктуризація або стягнення) та розробляється план заходів щодо її реалізації.

Якщо, виходячи з проведеного аналізу сценаріїв, реструктуризація на прийнятних для банку умовах доцільна, то така стратегія щодо заборгованості розглядається як пріоритетна. У цьому випадку розпочинається детальне моделювання можливих сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості.

Під реструктуризацією проблемної заборгованості розуміємо зміну істотних для банку умов кредитного договору.

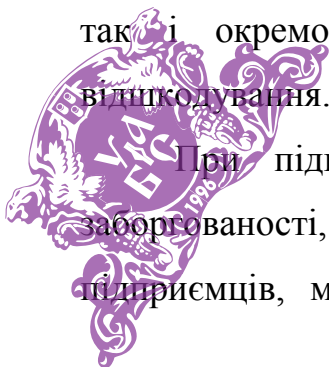
Основною метою реструктуризації проблемної заборгованості позичальника є запровадження комплексу заходів, які мають забезпечити:

- для банку – покращення якості сформованого кредитного портфеля шляхом відновлення кредитоспроможності позичальників за проблемним кредитами. Заборгованість вважається відновленою, якщо позичальник виконує графік погашень і є достатні підстави вважати, що рівень індивідуального кредитного ризику є прийнятним для банку;

- для позичальника – зменшення боргового навантаження з метою відновлення платежів за кредитом та/або забезпечення регулярного погашення кредиту в подальшому на умовах, визначених у змінах до кредитного договору.

Для проблемної корпоративної заборгованості, а також для проблемної заборгованості фінансових установ та інших організацій при підготовці кредитних рішень необхідно застосовувати індивідуальний підхід, що передбачає інтенсивний вплив на кожну групу пов'язаних осіб окремо, з метою найбільш повного врахування індивідуальних особливостей як кожної групи, так і окремого кредиту, і отримання найбільшого можливого рівня відшкодування.

При підготовці кредитних рішень для проблемної індивідуальної заборгованості, яка включає в себе заборгованість фізичних осіб і приватних підприємців, може застосовуватись як портфельний, так і індивідуальний

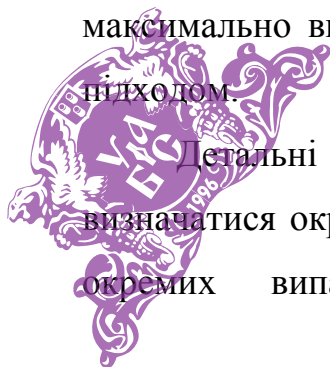
підходи. Портфельний підхід для індивідуальної заборгованості є пріоритетним і повинен використовуватись для переважної частини цього субпортфелю.

Він передбачає формалізацію портфельних кредитних рішень у вигляді програм з реструктуризації / стягнення, які можуть застосовуватись до певної кількості однорідних кредитів. Кожна програма визначає заходи інтенсивного впливу, які повинні бути застосовані до субпортфелю, для якого було розроблено програму, з подальшою індивідуальною реалізацією рішення щодо окремих позичальників.

Індивідуальний та портфельний підходи повинні застосовуватись завжди до всієї заборгованості групи пов'язаних осіб. Якщо хоча б до одного кредиту групи пов'язаних осіб застосовується індивідуальний підхід, то індивідуальний підхід застосовується до всієї іншої заборгованості групи, навіть якщо окремі кредити могли б бути віднесені до однорідних портфелів заборгованості, щодо яких діють портфельні програми реструктуризації та/або стягнення. Портфельний підхід застосовується до заборгованості групи пов'язаних осіб, лише якщо програми реструктуризації та/або стягнення, що діють на поточний момент, покривають усю заборгованість такої групи пов'язаних осіб.

Виходячи з міркувань щодо співвідношення мінімальних витрат на опрацювання однієї групи пов'язаних осіб за індивідуальним підходом та його ефективності, порівняно з портфельним, кредитний комітет банку може встановлювати мінімальний та максимальний рівні групової заборгованості, до якої може застосовуватись індивідуальний підхід. Уся заборгованість, розмір якої менший за мінімально визначений рівень, повинна опрацьовуватись за портфельним підходом. Уся заборгованість, розмір якої більший за максимально визначений рівень, повинна опрацьовуватись за індивідуальним підходом.

Детальні умови реструктуризації кредитної заборгованості можуть визначатись окремими програмами з реструктуризації, прийнятими в банку. В окремих випадках можуть бути розглянуті індивідуальні умови

реструктуризації кредитної заборгованості. Проте, в будь-якому випадку має враховуватись наступне:

– реструктуризації підлягає заборгованість, щодо якої банк має підтвержені достовірними документами об'єктивні та беззаперечні докази того, що позичальник не в змозі забезпечувати виконання умов первинного кредитного договору та за умови, що її здійснення забезпечить досягнення позитивних наслідків як для позичальника, так і для банку: відновлення регулярності платежів за кредитом (платоспроможності позичальника), забезпечення своєчасного виконання банком зобов'язань перед вкладниками і кредиторами, збереження клієнтської бази;

– під час визначення умов погашення кредитів банк виходить з фінансових можливостей позичальника щодо забезпечення своєчасного і повного виконання ним узятих на себе зобов'язань;

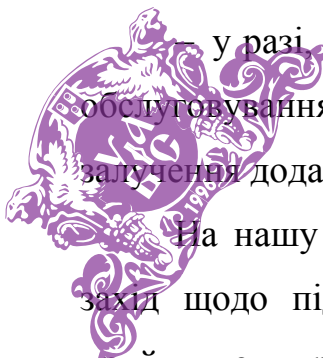
– розподіл ризиків та витрат під час реструктуризації кредитної заборгованості здійснюється за домовленістю між банком та позичальником, виходячи з фінансових можливостей останнього;

– первинний строк дії кредитного договору в разі реструктуризації кредитної заборгованості рекомендовано продовжувати (продовжувати) не більше, ніж на певний встановлений граничний термін;

– періодичність платежів за основним боргом та/або процентами/комісіями за ним встановлюється, виходячи з необхідності забезпечення належного рівня ліквідності банку (не рідше одного разу на місяць), відстрочення платежів за основним боргом на строк, більший одного року, не рекомендовано;

у разі, якщо позичальник не має достатньо підтверджених доходів для обслуговування кредиту навіть після його реструктуризації, рекомендованим є залучення додаткового майнового та немайнового забезпечення.

На нашу думку, реструктуризацію необхідно розглядати як запобіжний захід щодо підтримки рівня індивідуального кредитного ризику банку на прийнятному рівні, який застосовується з метою попередження виникнення

неплатоспроможності клієнта у зв'язку з виникненням змін фінансового циклу або його спроможності генерувати грошові потоки.

Зауважимо, що факт реструктуризації графіку погашення заборгованості повинен зумовити зміну класифікації заборгованості (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Вплив графіку реструктуризації на якість кредитної заборгованості банку [авторська розробка]

Типи реструктуризації	Біла зона	Сіро-біла зона	Сіро-чорна зона	Чорна зона
Проводяться переговори щодо реструктуризації чи вони є неминучими		X		
Виплата процентів перенесена ≤ 30 днів		X		
Виплата основної суми перенесена на ≤ 6 місяців		X		
Виплата основної суми перенесена на ≥ 6 але ≤ 12 місяців			X	
Виплата процентів перенесена ≥ 30 днів або виплата основної суми перенесена на ≥ 12 місяців				X
Реструктуризація з частковою відмовою від процентів та/або основної суми				X

Аналіз можливих сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості передбачає побудову прогнозу грошових потоків позичальника, оцінку їх стійкості і достатності за кожним сценарієм, порівняльний аналіз з іншими можливими сценаріями стратегій врегулювання заборгованості, і, якщо доцільно, обґрунтування обрання стратегії реструктуризації.

Отримавши необхідну інформацію в результаті проведення моніторингу проблемної заборгованості та визначившись з загальною стратегією щодо заборгованості, визначається, яку додаткову інформацію необхідно отримати для подальшого проведення моделювання сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника та підготовки належним чином обґрунтованого рішення в межах обраної стратегії.

Інформацією, необхідною для переходу до етапу моделювання сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника, є інформація, спрямована на отримання більш точних результатів аналізу сценаріїв в майбутньому або інформація, спрямована на перевірку вихідних припущень, на основі яких було обрано стратегію врегулювання заборгованості.

Кожен сценарій ґрунтується на ряді припущень, які дають змогу розрахувати очікувані грошові потоки. Проте, навіть за можливості проведення реструктуризації, в окремих випадках може бути прийняте рішення щодо стягнення, у разі, якщо для банку більш вигідним є повне погашення заборгованості. У межах сценарію реструктуризації або стягнення також можливі комбінації щодо часткового стягнення (наприклад, продажу активів) та пролонгації або реструктуризації на певний період.

У випадку обрання стратегії реструктуризації, якщо її умови та наслідки є прийнятними для банку, розпочинається моделювання та аналіз можливих сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника банку.

Схему аналізу сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника з урахуванням прогнозу його грошових потоків наведено на рис. 3.2.

Вважаємо, що для обґрунтування ефективності сценарію він має містити порівняльний аналіз з іншими можливими сценаріями реструктуризації проблемної заборгованості позичальника і, якщо доцільно, обґрунтування обрання стратегії реструктуризації. Рішення про затвердження сценарію реструктуризації проблемної заборгованості позичальника приймається власниками кредитних повноважень відповідного рівня компетенції.

Представлені сценарії реструктуризації проблемної заборгованості позичальника мають містити:

- припущення щодо реалізації сценаріїв;
- модель очікуваних грошових потоків до погашення або відшкодування заборгованості з розрахунком їх чистої приведеної вартості (NPV);
- бюджет резервів.

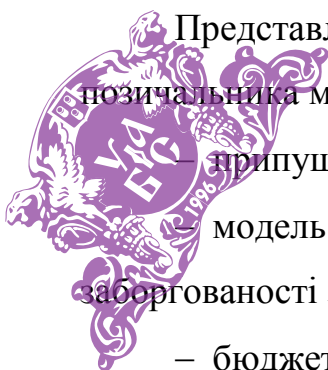

Рисунок 3.2 – Алгоритм аналізу сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника на основі прогнозу грошових потоків позичальника [авторська розробка]

Для оцінки грошових потоків пропонуємо використовувати дані фінансового аналізу в якості базових для подальшого дисконтування грошових потоків позичальника в майбутньому, оскільки фінансова звітність позичальника є відображенням його фінансового стану в минулому та на поточну дату.

Результатом сценарного аналізу має бути висновок щодо обґрунтованості / необґрунтованості прогнозних показників розвитку позичальника та можливого економічного ефекту від реалізації тієї чи іншої стратегії врегулювання проблемної заборгованості позичальника.

Вибір найбільш реалістичного та ефективного сценарію, який буде представлено на розгляд власників кредитних повноважень, здійснюється шляхом порівняння показників дисконтованих грошових потоків за кожним з варіантів, при цьому враховуються наступні припущення:

- вартість забезпечення у вигляді нерухомості/землі, що буде реалізовано в результаті банкрутства/ неплатоспроможності позичальника, зменшується на 40 %;
- строк експозиції для нерухомості/землі приймається на рівні 6 місяців;
- депозити приймаються без дисконту, строк експозиції – 1 місяць;
- інша застава з метою визначення збитків в розрахунок не приймається;
- дисконтування приймається на рівні інфляційних очікувань, закладених в бюджеті банку на поточний рік.

За запропонованим методичним підходом було проведено аналіз сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника банку.

Початковим етапом аналізу сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника є проведення фінансової діагностики підприємства, що включає формування агрегованого балансу, який містить консолідовані статті активів та зобов'язань. Така форма дає аналітику банку можливість зосередити свою увагу на основних характеристиках фінансового стану позичальника. Баланс підприємства і звіт про фінансові результати за 2007–2011 рр. наведені в додатку С.

Агрегований звіт про фінансовий стан позичальника побудований шляхом угрупування окремих статей фінансової звітності позичальника за їхнім економічним змістом (додаток Т, рис. Т.1).

У процесі аналізу фінансових результатів показники аналізуються як за наростаючим підсумком (для вивчення сумарних показників за період), так і окремо за кварталами.

Угрупування статей звіту про фінансові результати (в агрегованому звіті про фінансові результати доходи відображаються зі знаком «+», витрати – зі знаком «-») для позичальника банку наведено на рис. Т.2 .

Після розрахунку агрегованого балансу проводиться його горизонтальний та вертикальний аналіз. Горизонтальний аналіз даної форми проводиться з метою виявлення основних тенденцій в зміні обсягу активів та зобов'язань підприємства. Особлива увага звертається на суттєві зміни в обсягах активів і зобов'язань та проводиться інтерпретація таких змін. Для визначення тенденцій фінансових результатів аналітиком проводиться горизонтальний аналіз звіту про фінансові результати та робляться відповідні висновки. В разі наявності різких коливань статей балансу та звіту про фінансові результати виявляється їх причина.

Метою вертикального аналізу фінансової звітності позичальника є визначення структури активів та зобов'язань підприємства, структурних складових фінансових результатів діяльності та руху грошових потоків підприємства. При вертикальному аналізі фінансової звітності основну увагу необхідно звертати на основні структурні складові відповідних фінансових форм та проводити інтерпретацію структури фінансів підприємства. Підсумковим етапом вертикального аналізу фінансової звітності підприємства є аналіз динаміки структурних складових відповідних фінансових форм та інтерпретація існуючої динаміки.

За результатами проведеного аналізу фінансового стану позичальника банку було розроблено сценарії реструктуризації проблемної заборгованості з урахуванням типів реструктуризації, наведених в таблиці 3.1 (табл. 3.3).

Після розробки сценаріїв реструктуризації заборгованості будується прогноз руху грошових потоків, який включає прогноз операційної діяльності, інвестиційний план та прогноз фінансової діяльності.

За необхідності, в прогнози можуть вноситись коригування руху грошових потоків за результатами аналізу економічної діяльності, історичних та галузевих показників тощо.

Таблиця 3.3 – Варіанти сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника банку [авторська розробка]

Сценарій	Тип реструктуризації	Характеристика типу реструктуризації
1	Зміна структури застави	Зміна структури застави, що призводить до зменшення заставної вартості на $\leq 10\%$
2	Зміна прибутковості операції	Зниження процентної ставки за кредитом до мінімально можливої ставки з метою запобігання подальшому зростанню обсягу проблемної заборгованості
3	Реструктуризація графіку платежів	Реструктуризація з частковою відмовою від права вимоги

Базовим показником прогнозу операційної діяльності є показник реалізації (додаток У, рис. У.1), оскільки залежно від нього визначаються планові витрати, оподаткування, потреба в оборотному і позичковому капіталі. При аналізі якості прогнозу реалізації оцінюється відповідність вихідних показників прогнозу продажів даним минулих періодів (у випадку їхньої наявності: оцінка динаміки росту виручки, відповідність сезонності, структури продажів, цін і т.д.) з урахуванням впливу побічних факторів: ринкової ситуації (конкуренція, попит, забезпеченість сировиною), достатності виробничих потужностей, державного регулювання тощо.

У процесі прогнозування інвестиційної діяльності оцінюються можливі доходи від реалізації капітальних активів чи одержання доходів від них (реалізація основних фондів, фінансових інвестицій, нематеріальних активів, одержання доходу у вигляді дивідендів за інвестиціями тощо).

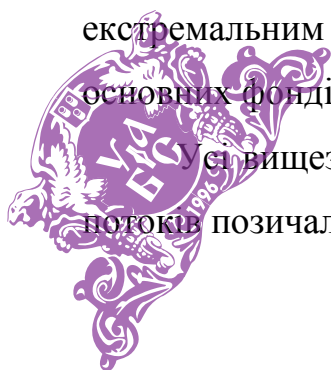
Також оцінюється обов'язкова потреба в інвестуванні (наприклад, витрати на капітальний ремонт устаткування, придбання необхідного обладнання тощо). Аналізуються додаткові інвестиційні плани (інвестиції, від яких позичальник може відмовитися без втрат для поточної операційної діяльності у випадку недостатності фінансових ресурсів чи несприятливого розвитку подій). При цьому вивчається адекватність відображення планової

величини інвестицій (відповідність зазначеної величини витрат на придбання устаткування умовам договірної бази, урахування митних і податкових платежів при імпорті тощо) (додаток У, рис. У.2).

Прогноз фінансової діяльності включає прогнозні дані щодо банківських кредитів та інших фінансових зобов'язань і формується на основі розшифровок фінансових зобов'язань позичальника, а також підтверджених даних за плановим рефінансуванням існуючих боргів і залученням нових ресурсів. На основі графіків погашення перевіряється графік платежів за банківськими кредитами, розрахунок процентних платежів (за відсутності даних про процентну ставку за кредитом передбачається використання середньоринкової ставки для аналогічних кредитів); зміни в статутному капіталі (відображається збільшення статутного фонду позичальника, додаткова емісія акцій, входження нового учасника до складу акціонерів з додатковим внеском у статутний фонд або зменшення статутного капіталу шляхом викупу позичальником власних акцій); іншу фінансову діяльність (вказуються залучення поворотної/безповоротної безкоштовної фінансової допомоги (якщо фінансова допомога є платною, її доцільно відносити до фінансових зобов'язань), сплата дивідендів, погашення фінансової допомоги); додаткове фінансування (розрахунковий дефіцит фінансових ресурсів у позичальника) (додаток У, рис. У.3).

Найчастіше за результатами прогнозу в ті чи інші періоди у позичальника виникає дефіцит грошових ресурсів для фінансування своєї діяльності. Як правило, такий дефіцит може бути покритий за рахунок залучення нових фінансових ресурсів чи реструктуризації наявних боргів, або, що є більш екстремальним випадком, за рахунок вилучення засобів з обороту чи продажу основних фондів.

Усі вищезазначені прогнози є складовими частинами прогнозу грошових потоків позичальника (додаток У, рис. У.4).

Усі рішення в межах процесу реструктуризації базуються на аналізі можливих сценаріїв відшкодування і передбачають створення резервів на покриття видатків від зниження вартості активів згідно зі стандартами МСФЗ, які також ґрунтуються на розмірі очікуваного відшкодування. Розрахунок розміру очікуваного відшкодування вимагає, щоб сценарний аналіз ґрунтувався на оцінці чистої приведеної вартості (NPV) грошових потоків за кожним зі сценаріїв, тому грошові потоки дисконтуються за первісною ефективною процентною ставкою за кредитом.

За результатами побудови прогнозу грошових потоків розраховуються показники дисконтованих грошових потоків позичальника, за якими здійснюється оцінка їх достатності та стійкості.

Грошовий потік, що генерується, оцінюється як достатній, якщо його величина (кошти на кінець періоду мінус величина непідтвердженого додаткового фінансування) для базового сценарію позитивна.

Оцінка стійкості грошового потоку здійснюється на основі стрес-аналізу – аналіз сценаріїв: базовий, найгірший, найкращий (додаток У, табл. У.1). У цілому стійкість грошового потоку визначається залежно від його величини та зміни ключових параметрів, на яких побудований прогноз (ціна, обсяги продажів, собівартість продукції тощо).

Результати аналізу альтернативних сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Результати аналізу альтернативних сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника, од.

Сценарії	Показники дисконтованих грошових потоків											
	01.01	01.02	01.03	01.04	01.04	01.05	01.06	01.07	01.08	01.10	01.11	01.12
1	0,25	0,27	0,31	0,31	0,29	0,27	0,35	0,26	0,30	0,24	0,13	0,12
2	0,30	0,25	0,20	0,15	0,20	0,26	0,28	0,31	0,36	0,38	0,42	0,43
3	0,22	0,16	0,15	0,20	0,22	0,28	0,26	0,31	0,33	0,35	0,36	0,40

Як свідчать дані табл. 3.4, показники дисконтованих грошових потоків підприємства-позичальника банку за всіма варіантами сценаріїв

реструктуризації є позитивними, а, отже, ми можемо оцінити їх як достатні для погашення заборгованості.

Розглянувши коливання показників дисконтованих грошових потоків позичальника банку, спостерігаємо нестійкі грошові потоки у випадку реалізації сценарію 1 та сценарію 3.

У разі реалізації сценарію 2, грошовий потік в окремих періодах (протягом 6 місяців) можна оцінити як стійкий.

Графічна інтерпретація результатів аналізу альтернативних сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника банку (зміна структури застави, зміна процентної ставки за кредитом, реструктуризація графіка платежів) для позичальника банку наведена на рис. 3.3.

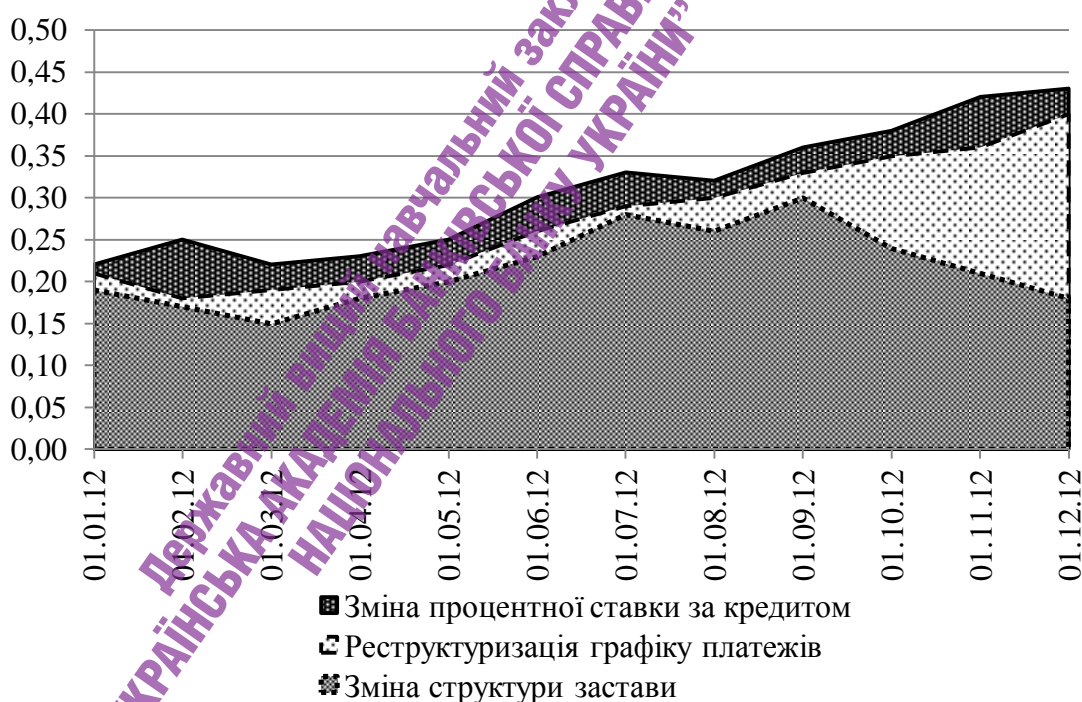

Рисунок 3.3 – Графічна інтерпретація результатів аналізу альтернативних сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника, од.

Таким чином, нами визначено, що оптимальним для проведення реструктуризації проблемної заборгованості позичальника є сценарій 2, тобто

пониження процентної ставки за кредитом до мінімально можливої ставки з метою запобігання подальшого зростання проблемної заборгованості строком на 6 місяців.

Порівняння альтернативних сценаріїв урегулювання проблемної заборгованості позичальника автором пропонується здійснювати шляхом визначення розміру очікуваного відшкодування за формулами (3.1) і (3.2):

$$ER = X_0 + \sum_{j=1}^m \frac{X_j + (K - \sum_{j=1}^m X_{j-1}) * \frac{\%restr}{365} * p_j}{(1+d)^i} + \sum_{j=1}^m \frac{Y_0 * (\frac{\%invest}{365}) * p_j}{(1+d)^i}, \quad (3.1)$$

$$EP = Y_0 + \sum_{j=1}^m \frac{Y_0 * (\frac{\%invest}{365}) * p_j}{(1+d)^i}, \quad (3.2)$$

де ER – розмір очікуваного відшкодування для кожного альтернативного сценарію РПЗП;

X_0 – сума добровільного погашення до моменту проведення реструктуризації (за наявності відповідних планів);

EP – розмір очікуваного відшкодування при реалізації заставного майна через державну виконавчу службу;

Y_0 – сума коштів, яка може бути отримана від реалізації заставного майна;

$i=f(j)$ – кількість днів у періоді, з дати реструктуризації в днях;

j – порядковий номер місяця реструктуризації з дати реструктуризації;

m – кількість місяців реструктуризації;

p_j – кількість днів у j -му місяці реструктуризації;

K – сума заборгованості на дату реструктуризації;

X_j – сума погашення залишку кредиту після реструктуризації у j -му місяці (на останній день місяця) згідно з графіком;

$\%restr$ – ставка реструктуризації/100 %;

$\%invest$ – ставка інвестування/100 %;

d – ставка дисконтування, що відповідає рівню інфляційних очікувань, закладених у фінансових планах банку.

Результати розрахунків розміру очікуваного відшкодування у разі реалізації стратегій врегулювання заборгованості для позичальника банку наведено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Розрахунок очікуваного відшкодування від реалізації стратегій врегулювання проблемної заборгованості позичальника банку

Дані для розрахунку	Стратегії	
	Реструктуризація за сценарієм 2	Стягнення заборгованості через реалізацію заставного майна
Сума, тис. грн.	Сума заборгованості на дату реструктуризації) $K = 1370386$	Сума коштів, яка може бути отримана від реалізації заставного майна $Y_0 = 822231$
Ставка дисконтування (ефективна ставка за кредитом), %	$d = 17,5$	$d = 17,5$
Ставка інвестування, %	$\%invest = 15,6$	$\%invest = 15,6$
Ставка реструктуризації	$\%restr = 18,5$	–
Кількість місяців реструктуризації	$m = 6$	–
Кількість днів у періоді, з дати реструктуризації, в днях	$i=f(j) = 181$	$i=f(j) = 181$
Розмір очікуваного відшкодування, тис. грн.	$ER = 125718$	$EP = 81547$

Отже, за результатами порівняння стратегій врегулювання проблемної заборгованості позичальника банку було визначено, що оптимальною стратегією є реструктуризація зі зниженням процентної ставки за кредитом, оскільки саме в цьому випадку сума очікуваного відшкодування буде максимальною.

Після проведення реструктуризації та її юридичного оформлення розпочинається процес внутрішнього моніторингу виконання умов реструктуризації. Його основною метою на даному етапі є отримання актуальної інформації щодо дотримання позичальником усіх умов реструктуризації, а також щодо його фінансового стану та будь-яких попереджуючих сигналів, щоб, за необхідності, змінити умови реструктуризації, або в цілому змінити стратегію врегулювання проблемної заборгованості.

Мінімальний строк, протягом якого кредит має знаходитися під моніторингом, може бути визначений кредитним рішенням щодо реструктуризації. Частота проведення моніторингу та формування формальних звітів визначається кредитним рішенням, але в будь-якому разі не повинна бути меншою, ніж один раз на шість місяців.

Інформація, отримана за результатами моніторингу, є основою для перегляду та внутрішньої пролонгації, а також для повернення кредитів у зону неproblemної заборгованості.

Для визначення можливості повернення кредиту до зони неproblemної заборгованості необхідно проаналізувати виконання критеріїв відновлення заборгованості.

Заборгованість не вважається більше реструктурованою після одночасного виконання всіх нижченаведених умов:

- з моменту прийняття фінального рішення про реструктуризацію пройшло не менше дванадцяти місяців;
- група пов'язаних осіб позичальника не має прострочених зобов'язань перед банком безперервно протягом не менш, як дванадцяти останніх місяців;
- позичальник після реструктуризації виконав мінімум три виплати за основною сумою боргу та процентам за графіком погашення кредиту.

Кредит переводиться до зони неproblemних кредитів і виключається з подальшого активного моніторингу, якщо одночасно виконуються всі наступні умови:

- встановлено, що немає необхідності передавати його в зону проблемної заборгованості;
- причини переведення в зону проблемної заборгованості усунуто;
- не проводилась додаткова реструктуризація;
- відсутнє значне знецінення застави (до рівня, що на ≥ 20 % нижче мінімальних вимог щодо забезпечення відповідної заборгованості).

У процесі моделювання сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника необхідно передбачити можливість швидкого переходу від стратегії реструктуризації до стратегії стягнення, якщо стає відомо, що реструктуризація неможлива або недоцільна.

Якщо результати аналізу стратегій врегулювання проблемної заборгованості позичальника вказують на стягнення як більш вигідну стратегію для банку, в тому числі, якщо стягнення вже було розпочате в зоні неproblemної заборгованості (застереження для існуючого портфелю), то проводиться моделювання можливих сценаріїв стягнення (рис. 3.4).

Нестратегічна заборгованість може бути проданою або стягненою (з урахуванням юридичних обмежень), залежно від того, чи є така заборгованість знеціненою, та яка з двох стратегій забезпечує вищий очікуваний рівень відшкодування для банку.

Метою процесу стягнення є відшкодування проблемної заборгованості шляхом отримання грошових коштів від продажу активів позичальника (що знаходяться у заставі або ні) або шляхом набуття банком цих активів. Стягнення заборгованості може відбуватися різними підрозділами на різних рівнях: «м'яке» стягнення департаментами проблемних активів відповідного сегменту клієнтів – фаза лояльності; «жорстке» стягнення департаментом стягнення та розслідування проблемних активів – досудові «жорсткі» переговори з позичальником, або юридичне стягнення департаментом юридичної підтримки роботи з проблемними активами – стягнення шляхом застосування судових процедур (виконавчий напис, судовий позив, процедура банкрутства).

Рисунок 3.4 – Стратегії банку щодо стягнення проблемної заборгованості [авторська розробка]

Залежно від обраного сценарію стягнення, банк може пройти через всі вищенаведені етапи або минути деякі з них (наприклад розпочати одразу з «жорсткого» стягнення).

Кредитне рішення, що визначає сценарій стягнення, відіграє основну роль у кожному окремому випадку стягнення. Воно визначає детальний сценарій та план дій, якому слідуює банк для стягнення заборгованості, приймаючи до уваги особливі обставини позичальника, вартість застави, покриття боргу та наявні юридичні альтернативи отримання відшкодування.

Для прийняття обґрунтованого рішення власникам кредитних повноважень необхідно визначити існуючі правові альтернативи для здійснення юридичного стягнення на предмет застави або іншого майна позичальника, та ризики, пов'язані з кожною правовою альтернативою, для оцінки їх доцільності.

Кредитне рішення щодо необхідності стягнення заборгованості має містити повну інформацію щодо конкретної угоди, у тому числі:

- детальний розрахунок заборгованості позичальника з визначенням сум заборгованості; нарахованих процентів та комісії (до сплати та прострочені); нарахованих штрафів (до сплати та прострочені), безвідкличних кредитних зобов'язань;

- детальний розрахунок заборгованості позичальника, що підлягає юридичному стягненню;

- усі можливі правові альтернативи та відповідні юридичні та інші ризики, пов'язані з ними;

- детальний опис запропонованих сценаріїв стягнення, вказуючи: стратегію стягнення (застосовувати фазу «м'якого» стягнення чи пропустити її); цільовий тип відшкодування (грошове погашення від продажу активів позичальника або набуття банком активів); очікувані сума та розподіл у часі отриманого відшкодування (на основі розрахунку чистої приведенної вартості очікуваних грошових потоків); бюджет резерву; суттєві деталі процесу та строки;

- повноваження з реалізації кожного активу, що має бути проданий: оцінка вартості продажу, що буде цільовою ціною продажу (на основі внутрішньої оцінки, або, у разі наявності, зовнішньої оцінки застави); ціновий діапазон (значення можливого відхилення від цільової ціни продажу без додаткового затвердження); термін продажу; особу продавця, який буде уповноважений здійснювати продаж активу.

Метою процесу «м'якого» стягнення є реалізація затвердженого сценарію стягнення без застосування юридичної процедури. Це вимагає згоди

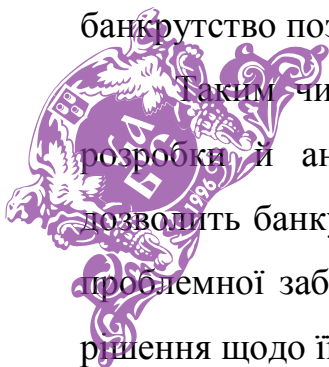
позичальника на добровільну співпрацю з банком у реалізації цілей відшкодування, визначених у кредитному рішенні, до їх повного досягнення. Тому у результаті «лояльних» переговорів з позичальником, «м'яке» стягнення може відбуватися шляхом добровільної реалізації активів або добровільної передачі активів банку.

«Жорстке» стягнення, що є етапом досудової взаємодії з позичальником, застосовується у разі, якщо клієнт не виявляє лояльності до банку та не бажає співпрацювати, і проходить паралельно з підготовчими діями до юридичного стягнення, що надає змогу розпочати юридичний процес у найкоротші строки, якщо не буде досягнуто угоди з позичальником.

Його мета полягає у тому, щоб переконати позичальника щодо необхідності співпраці з банком та добровільного врегулювання заборгованості відповідно до цілей відшкодування. Процес «жорсткого» стягнення переслідує ті ж самі цілі переговорів, які визначені для добровільного продажу активів та добровільної передачі активів на етапі «м'якого» стягнення з тією різницею, що основними аргументами банку є юридичні наслідки для позичальника або інші аргументи, що не виходять за межі закону.

Юридичне стягнення є останнім етапом процесу стягнення і включає в себе комплекс заходів з примусового стягнення заборгованості з використанням правових альтернатив, затверджених кредитним рішенням. Останнє визначає основні цілі юридичного стягнення: відшкодування заборгованості шляхом застосування юридичного примусу до позичальника, щоб активи були продані на користь банку або передані банку шляхом вчинення виконавчого напису, судового позову, або порушення справи про банкрутство позичальника.

Таким чином, запропонований в роботі науково-методичний підхід до розробки й аналізу сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості дозволяє банку оцінити ефективність альтернативних варіантів урегулювання проблемної заборгованості або її відновлення як неproblemної, або прийняти рішення щодо її стягнення.

3.2 Удосконалення методичного забезпечення моніторингу портфельного кредитного ризику банку

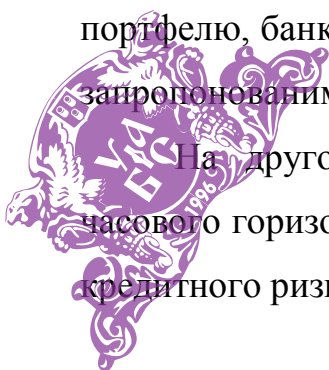
Постійне забезпечення оптимального рівня портфельного кредитного ризику банку вимагає запровадження в банках науково обгрунтованої системи управління ним, яка базується на достовірності та репрезентативності даних аналізу поточної ситуації, можливості банку оперативного реагувати на зміну різноманітних факторів, що впливають на нього.

Об'єктивна необхідність створення адекватних систем аналітичної підтримки та обгрунтування управлінських рішень, їх вдосконалення та адаптації до потреб управління портфельним кредитним ризиком визначають актуальність розробки практичного інструментарію моніторингу портфельного кредитного ризику банку та запровадження заходів регулювання за його результатами.

Зважаючи на зазначене вище, нами запропоновано вдосконалити методичне забезпечення моніторингу кредитного ризику банку на основі застосування індикатора портфельного кредитного ризику (ІПКР), визначеного з використанням інструментарію порівняльного багатовимірного аналізу та вінтажного аналізу (рис. 3.5).

На першому етапі відбувається визначення об'єкту моніторингу портфельного кредитного ризику банку. В межах даного дослідження об'єктом моніторингу виступатиме загальний рівень портфельного кредитного ризику банку. Залежно від потреб банку, складу та структури його кредитного портфелю, банк може визначати індикатор портфельного кредитного ризику за запропонованим методичним підходом у розрізі окремих субпортфелів.

На другому етапі відбувається визначення контрольного періоду – часового горизонту, в межах якого буде проводитись моніторинг портфельного кредитного ризику банку.

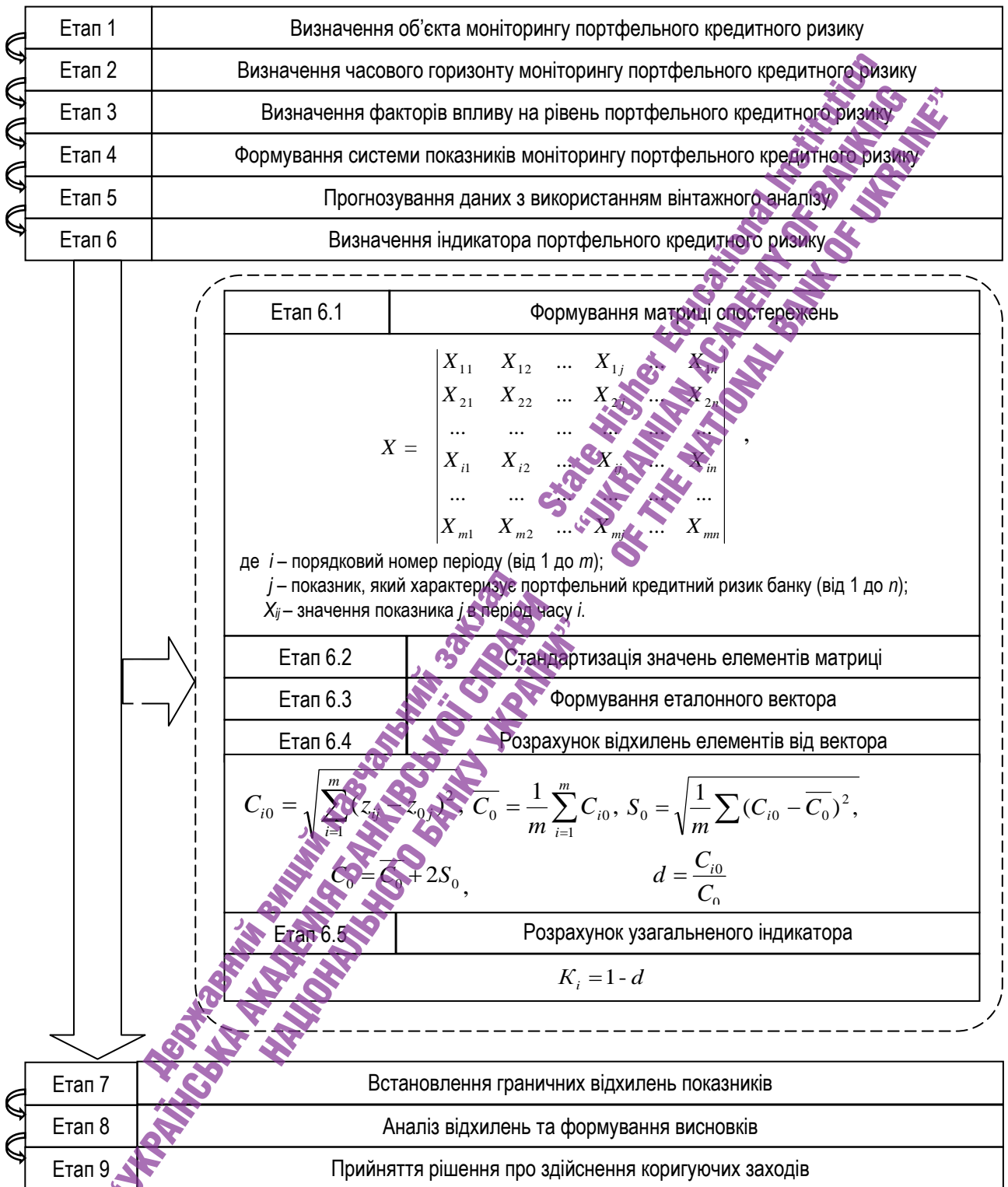

Рисунок 3.5 – Загальний алгоритм визначення індикатора портфельного кредитного ризику банку та його моніторингу [авторська розробка]

Конкретизація контрольного періоду за видами контролю та групами показників визначається терміновістю реагування, необхідною для ефективного управління портфельним кредитним ризиком у даному банку, тому кожен банк повинен здійснювати розбивку на часові горизонти самостійно, відповідно до специфіки його діяльності, характеристик кредитних операцій та впливу зовнішнього середовища.

У межах даного дослідження вважатимемо за доцільне виділяти такі основні часові горизонти моніторингу (контрольні періоди) портфельного кредитного ризику банку:

- короткостроковий (до 1 місяця);
- середньостроковий (від 1 місяця до 6 місяців);
- довгостроковий (від 6 місяців і більше).

Цей підхід будемо застосовувати і при встановленні часових горизонтів моніторингу портфельного кредитного ризику банку. Кожному з перерахованих часових горизонтів повинна відповідати певна періодичність проведення моніторингу портфельного кредитного ризику банку, а також перелік суб'єктів, відповідальних за проведення моніторингу та прийняття рішень за його результатами.

Формування переліку показників-індикаторів, що характеризують рівень портфельного кредитного ризику банку, та на підставі яких визначатиметься індикатор портфельного кредитного ризику банку, є надзвичайно важливим етапом, оскільки від того, наскільки чутливими будуть обрані окремі показники-індикатори, залежатиме точність результатів аналізу.

Формування переліку показників-індикаторів має базуватися на системному підході і враховувати фактори, еластичність рівня портфельного кредитного ризику банку щодо зміни яких є найвищою. Необхідно підкреслити, що набір показників-індикаторів може різнитися залежно від різних умов зовнішнього середовища та особливостей функціонування конкретного банку.

Важливим є врахування дотримання банком обов'язкових нормативів кредитного ризику як фактору банківського регулювання, тому вважаємо, що

до розрахунку індикатора портфельного кредитного ризику обов'язково повинні бути включені нормативи, що обмежують його рівень.

На основі методологічних принципів формування системи показників-індикаторів портфельного кредитного ризику визначимо вимоги до тих з них, що використовуватимуться у процесі його моніторингу та регулювання:

– адекватність системи показників-індикаторів завданням дослідження, тобто можливість за їх допомогою забезпечити проведення моніторингу портфельного кредитного ризику банку, визначення слабких позицій в управлінні ним;

– наявність інформаційного забезпечення для розрахунку значення показників-індикаторів, можливість проведення динамічного та порівняльного аналізу;

– можливість чіткого визначення алгоритмів розрахунку показників-індикаторів, що забезпечує тотожність їх економічного розуміння та тлумачення при використанні різними експертами;

– можливість накопичення статистичної бази стосовно рівня та динаміки зміни показників-індикаторів, що, з часом, стане інформаційною базою для визначення ефективності проведеного аналізу та механізму управління кредитним ризиком банку в цілому;

– доцільність використання не менше 5 і не більше 20 показників. Мала кількість показників не дає змоги провести точний аналіз, а незначні зміни в динаміці окремих показників можуть призвести до суттєвих змін результативної величини. І навпаки, значна кількість показників-індикаторів призводить до втрати чутливості аналізу до зміни в їх динаміці, тобто значні зміни не призводять до відповідних змін у індикаторі портфельного кредитного ризику банку;

– динаміка факторів повинна бути статистично значимою, тобто розвиток не повинен мати випадкової складової у тренді.

Отже, надамо перелік показників-індикаторів портфельного кредитного ризику банку, що будуть використані у розробленому нами підході:

– K1 – частка кредитного портфеля в активах, що є питомою вагою кредитного портфеля банку в загальних активах і розраховується за формулою (3.3) [48]:

$$K1 = \frac{KP}{A} \times 100\% , \quad (3.3)$$

де КП – кредитний портфель банку;

A – загальні активи банку.

– K2 – якість кредитів, що є питомою вагою безнадійних кредитів у загальному обсязі кредитів і розраховується за формулою (3.4) [48]:

$$K2 = \frac{BK}{KP} \times 100\% , \quad (3.4)$$

де КП – кредитний портфель банку;

BK – безнадійні кредити у кредитному портфелі банку.

– K3 – частка прострочених кредитів у кредитному портфелі – питома вага прострочених кредитів понад 30 днів у загальному обсязі кредитів, розраховується за формулою (3.5) [48]:

$$K3 = \frac{PK_{30}}{KP} \times 100\% , \quad (3.5)$$

де PK₃₀ – прострочені понад 30 календарних днів кредити.

K4 – частка прострочених понад 60 днів кредитів у кредитному портфелі розраховується за формулою (3.6):

$$K4 = \frac{PK_{60}}{KP} \times 100\% , \quad (3.6)$$

де PK₆₀ – прострочені понад 60 календарних днів кредити.

– K5 – частка прострочених понад 90 днів кредитів у кредитному портфелі розраховується за формулою (3.7):

$$K5 = \frac{ПК_{90}}{КП} \times 100\% , \quad (3.7)$$

де $ПК_{90}$ – прострочені понад 90 календарних днів кредити

– K6 – процентна маржа банку – дає можливість оцінити прибутковість кредитного портфеля, розраховується за формулою (3.8) [48]:

$$K6 = \frac{ПД - ПВ}{КП} \times 100\% , \quad (3.8)$$

де ПД – процентні доходи банку;

ПВ – процентні витрати банку.

– K7 – достатність резервів – свідчить про ступінь достатності резервів банку у разі непогашення кредитів, розраховується за формулою (3.9) [48]:

$$K7 = \frac{P}{КП} \times 100\% , \quad (3.9)$$

де P – резерв, створений на відшкодування збитків за кредитними операціями.

– K8 – частка списань із резерву у кредитному портфелі – показує питому вагу кредитів, фактично втрачених для банку, тобто безнадійних до погашення, розраховується за формулою (3.10) [48]:

$$K8 = \frac{СР}{КП} \times 100\% , \quad (3.10)$$

де СР – списання з резерву, створеного для відшкодування збитків за кредитними операціями.

– К9 – дохідність кредитного портфелю банків, розраховується за формулою (3.11):

$$K8 = \frac{D}{КП} \times 100\% \quad (3.11)$$

де Д – доходи, отримані за кредитним портфелем банку.

Нормативи кредитного ризику Н8 та Н10 розраховуються за Інструкцією НБУ від 28.08.2001 № 368 «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» [139].

Загальна схема аналізу портфельного кредитного ризику банку за цим методом у розрізі часових горизонтів наведена на рисунку 3.6.

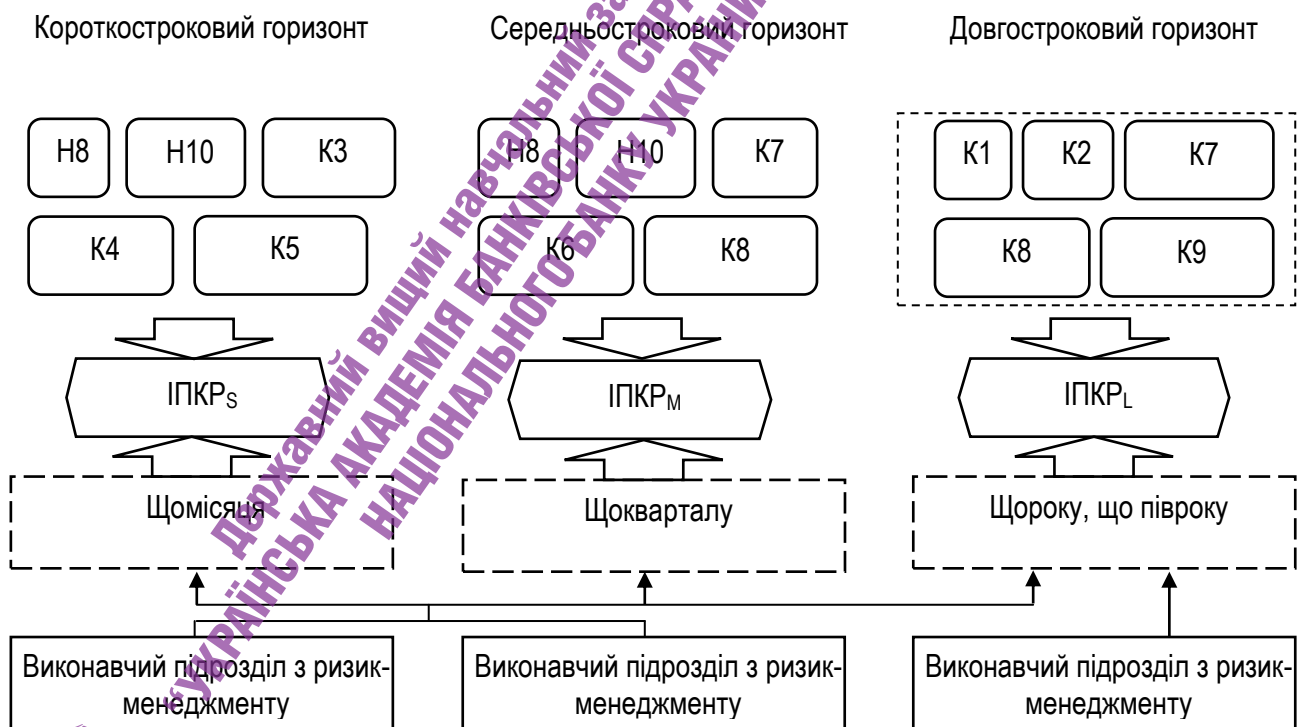

Рисунок 3.6 – Загальна схема аналізу портфельного кредитного ризику банку [авторська розробка]

Вважаємо, що банк повинен не тільки оцінити рівень портфельного кредитного ризику, але і визначити його прогнозне значення, що дозволить

планувати структуру кредитного портфеля та значно зменшити ймовірність непередбачених втрат в майбутньому.

Методологія прогнозування ризику кредитного портфеля банку на сучасному етапі майже не використовується, оскільки методологія НБУ – це максимально уніфікована система показників та нормативів оцінки ризику кредитного портфеля банку, котра не може врахувати особливості діяльності конкретного банку та передбачає, переважно, якісну оцінку ризику, а не його прогноз.

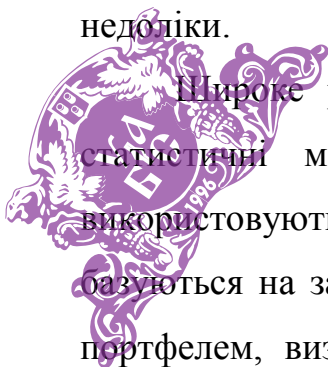
Наслідком її використання на практиці є високий рівень помилковості фінансових рішень у зв'язку з несвоєчасним виявленням негативних тенденцій зміни рівня портфельного кредитного ризику та частки простроченої заборгованості в кредитному портфелі банку. Підтвердженням цього є значна кількість проблемних кредитів у кредитному портфелі українських банків.

Модель прогнозування рівня портфельного кредитного ризику банку дає можливість подолати більшість недоліків методології, що рекомендує НБУ, за допомогою використання методів економіко-математичного моделювання.

Прогнозування рівня портфельного кредитного ризику – це сукупність методичних підходів, інформаційним забезпеченням яких є як історичні дані, так і поточні припущення аналітиків стосовно майбутнього, з метою визначення науково обгрунтованих варіантів тенденцій розвитку (зміни) якості кредитного портфелю (показників, що визначають якість кредитного портфелю) в часі і просторі.

Теорією та практикою вироблена значна кількість методів прогнозування рівня портфельного кредитного ризику банку, кожен з яких має свої переваги та недоліки.

Широке розповсюдження для цілей прогнозування ризиків отримали статистичні методи. Найпростіші методи визначення залежностей, що використовуються для прогнозування рівня портфельного кредитного ризику, базуються на заданому часовому інтервалі, тобто функції втрат за кредитним портфелем, визначеній в кінцевій кількості точок на осі часу. Основними

задачами, що вирішуються при аналізі часових рядів втрат за кредитним портфелем, є екстраполяція, для чого можуть використовуватись прості моделі експоненціального згладжування, моделі експоненціального згладжування Хольта, сезонні моделі експоненціального згладжування Вінтерса, авторегресійні моделі Бокса-Дженкінса, включаючи адитивну і мультиплікативну моделі, моделі динамічних регресій, найпростіші моделі ковзаючого середнього, класичні криві тренда (лінійний, квадратичний, експоненціальний тощо).

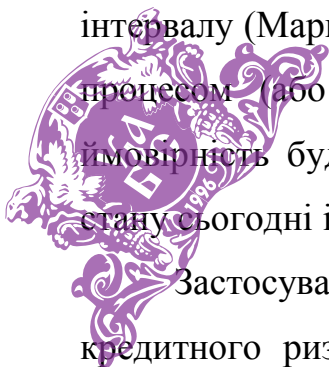
Для експрес-прогнозу портфельного кредитного ризику доцільно застосовувати ковзаюче середнє – інструмент аналізу випадкових процесів та часових рядів, що передбачає обчислення середнього підмножини значень та використовується в аналізі часових рядів для згладжування раптових коливань, визначення довгострокових трендів або циклів.

Перевагами даного методу для прогнозування рівня портфельного кредитного ризику є простота розрахунків та відсутність потреби у значній кількості історичних даних, недоліками – низька точність результатів розрахунків, відсутність можливості застосування сценарного підходу та неврахування впливу зовнішніх факторів.

Слід підкреслити, що результати таких прогнозів не можуть застосовуватись при прийнятті рішень на тактичному та стратегічному рівнях управління портфельним кредитним ризиком.

Для прогнозування в економіці, в тому числі й у ризик-менеджменті, широко застосовуються Марковські моделі, що будуються зі станів і ймовірності переходу з одного стану в інший протягом визначеного часового інтервалу (Марковського циклу). Випадковий процес називається Марковським процесом (або процесом без післядії), якщо для кожного моменту часу ймовірність будь-якого стану системи в майбутньому залежить тільки від її стану сьогодні і не залежить від того, як система прийшла в цей стан.

Застосування даного методу для прогнозування рівня портфельного кредитного ризику потребує визначення стану кредитного портфелю через

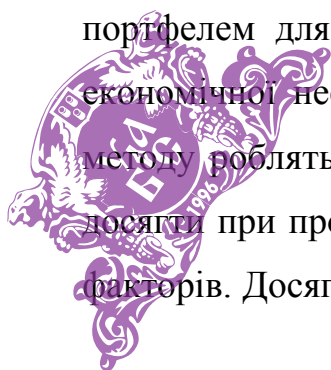
частки стандартної, субстандартної, сумнівної, безнадійної заборгованостей, заборгованості під контролем та ймовірності переходу з одного стану в інший протягом певного часового періоду.

Тривалість часових циклів залежить від особливостей кредитної політики банку і заходів, що застосовуються ним для регулювання портфельного кредитного ризику. Існує два варіанти опису Марковських процесів – з дискретним і безперервним часом. У першому випадку перехід з одного стану в інший відбувається у заздалегідь відомі моменти часу – такти (1, 2, 3, 4, ...). Перехід кредитної заборгованості з одного стану до іншого здійснюється на кожному такті, тобто аналітика цікавить тільки послідовність станів, яку проходить кредитна заборгованість протягом періоду з видачі до погашення кредиту, і не цікавить, коли конкретно відбувався кожен з переходів. У другому випадку аналітика цікавить послідовність переходів кредитної заборгованості з одного стану до іншого, і моменти часу, в які відбувалися такі переходи.

Перевагами Марковських моделей є простота у розрахунках та можливість формування інформації про внутрішню структуру кредитного портфелю та зміни в ній. До її недоліків слід віднести нееластичність до мінливих зовнішніх факторів; необхідність у додаткових моделях, оскільки не враховуються такі важливі фактори, як життєві цикли, сезонність і т. ін.; не використовуються дані, що знаходяться за межами періоду аналізу.

Сутність вінтажного аналізу полягає у приведенні відносних показників про втрати за поколіннями кредитів до однієї точки відліку – першого виходу на фактичні втрати.

Особливої актуальності прогнозування можливих втрат за кредитним портфелем для банку за допомогою вінтажного аналізу набуває в умовах економічної нестабільності та невизначеності. Прогнози за допомогою цього методу робляться на незначний проміжок часу (найбільшої точності вдається досягти при прогнозі на строк від 3 до 6 місяців) і враховують вплив багатьох факторів. Досягнення високої точності прогнозу досягається за рахунок аналізу

прострочень за різними поколіннями кредитів, які, в свою чергу, були сформовані під впливом значної кількості різноспрямованих факторів.

Перевагами даного методу є забезпечення точності отриманих результатів за рахунок урахування в ній життєвих циклів кредитів, простота розрахунків, можливість використання додаткових характеристик кредитної заборгованості, наприклад, дострокового погашення частини кредитного портфелю.

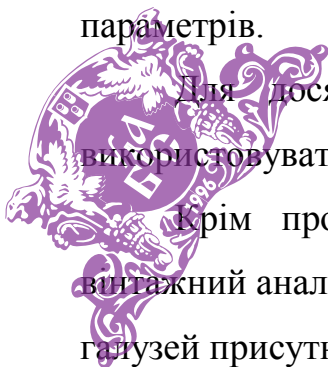
При використанні даного методу слід ураховувати наступні застереження: по-перше, кожне покоління кредитів має унікальні характеристики, відповідно, розроблена модель повинна адаптуватись під кожне конкретне покоління кредитів; властивості ранніх поколінь не передаються більш пізнім; зовнішні фактори можуть демонструвати різний ефект на різних поколіннях кредитів.

Для отримання найбільш точних результатів прогнозування рівня портфельного кредитного банку вважаємо, що зазначені методи необхідно використовувати комплексно, залежно від мінливості умов, в яких функціонує банк, мети та періоду прогнозування, обсягу та якості наявної інформації, розміру кредитного портфелю, наявного технічного та технологічного забезпечення та ряду інших факторів.

Для побудови ефективною системи моніторингу портфельного кредитного ризику банку та його регулювання за результатами моніторингу вважаємо за доцільне проводити аналіз відхилень контрольних параметрів портфельного кредитного ризику з орієнтацією на перспективу, що можливий лише в тому випадку, коли в банку здійснюється регулярний прогноз розвитку контрольних параметрів.

Для досягнення цілей даного дослідження вважаємо за доцільне використовувати вінтажний аналіз, технологія якого наведена на рисунку 3.7.

Крім прогнозування рівня портфельного кредитного ризику банку, вінтажний аналіз дозволяє також проводити прогноз втрат для нових регіонів та галузей присутності банку.

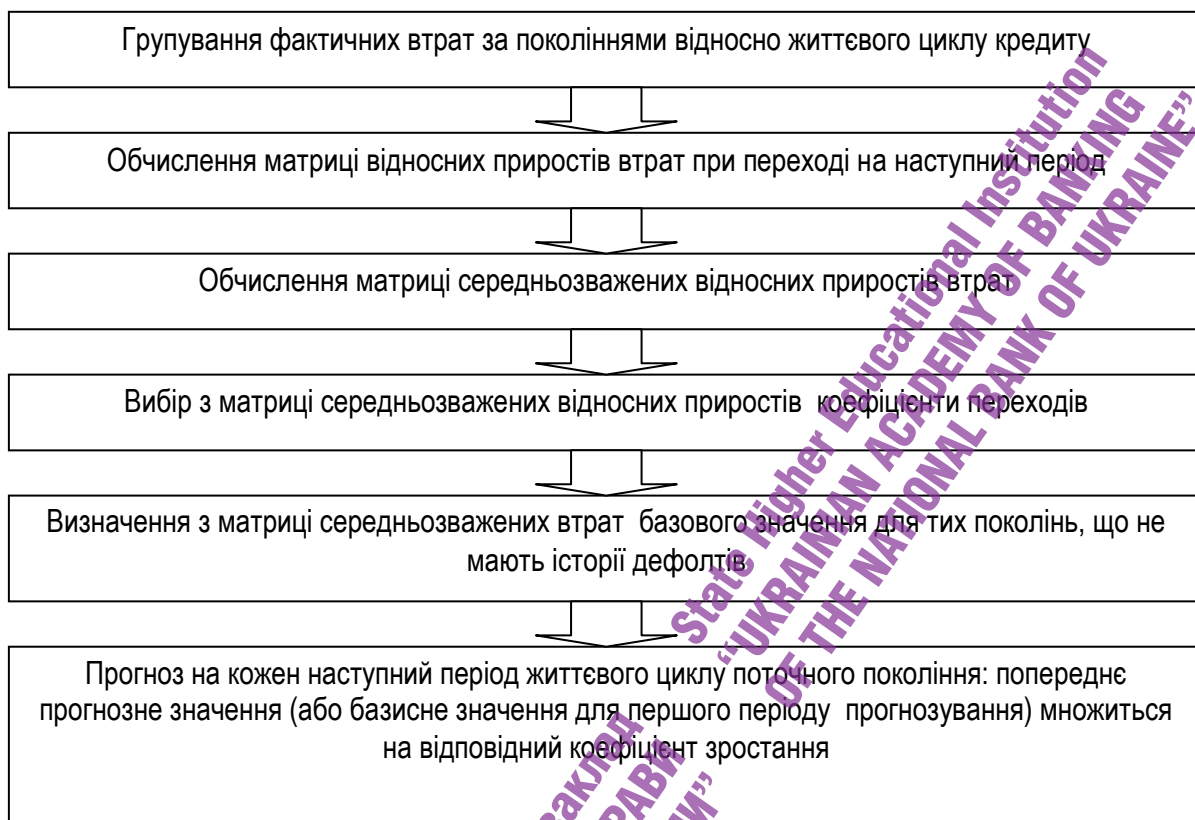

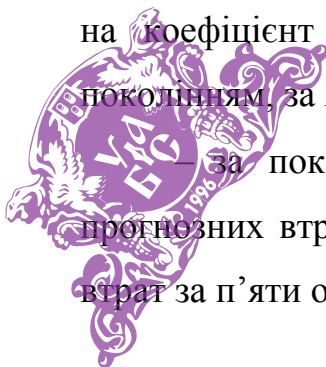
Рисунок 3.7 – Етапи проведення вінтажного аналізу портфельного кредитного ризику банку [авторська розробка]

Якщо за конкретним строком для всіх регіонів та галузей у сумі можливий самостійний прогноз втрат, а за окремим регіоном чи галуззю – ні, то розрахунок проводиться таким чином:

– за розрахунком втрат для всіх регіонів та галузей відбувається обчислення коефіцієнта приросту (коефіцієнт прогнозних втрат, поділений на поточний коефіцієнт втрат – за всіма незавершеними поколіннями);

– за кожним регіоном або галуззю коефіцієнт поточних втрат множиться на коефіцієнт приросту втрат за всіма регіонами або галузями (за тим поколінням, за яким отримані втрати);

– за поколіннями, за якими ще немає статистики втрат, коефіцієнт прогнозних втрат розраховується як середньозважений коефіцієнт прогнозних втрат за п’яти останніми поколіннями цього регіону або галузі;

Якщо за конкретного терміну для всіх регіонів або галузей у сумі не можна здійснити самостійний прогноз втрат в повному обсязі, але за деякими поколінням така можливість існує, то застосовується аналогічний підхід, тільки коефіцієнти приросту втрат розраховуються для всіх регіонів або галузей з найближчого продукту, за яким існує можливість самостійного прогнозу втрат (для 5 міс. за кредитами 4-міс., для 11 міс. за 12 і більше міс. і т.д.)

В умовах нестабільного зовнішнього середовища необхідно створювати нові кредитні продукти та фінансові інструменти, які відповідали б потребам клієнтів, не підвищуючи при цьому рівень кредитного ризику. У даному випадку за допомогою вінтажного аналізу можна зі значним ступенем ймовірності здійснити прогноз втрат для нових кредитних продуктів.

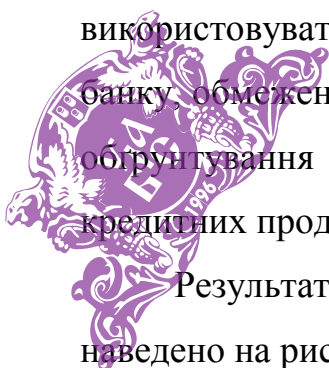
У разі відсутності історичних даних для нового кредитного продукту чи фінансового інструменту при прогнозуванні втрат застосовуються скориговані прогнозні ставки втрат за продуктами, найближчими за строком (наприклад, для 5 міс. кредитів – скориговані ставки за 4 міс. кредитами). Скориговані прогнозні ставки втрат розраховуються за формулою (3.12):

$$k_1 = (1 + k_0)^{t_1} - 1, \quad (3.12)$$

- де k_0 – прогнозна ставка втрат за найближчим кредитним продуктом чи фінансовим інструментом;
 t_0 – строк нового кредитного продукту чи фінансового інструменту;
 t_1 – строк найближчого кредитного продукту чи фінансового інструменту.

Отже, отримані дані при використанні вінтажного аналізу можуть використовуватися для прогнозування рівня портфельного кредитного ризику банку, обмеження галузевої та географічної концентрації кредитного портфеля, обґрунтування кредитування нових регіонів та галузей, моделювання нових кредитних продуктів в портфелі банку.

Результати проведеного вінтажного аналізу ПАТ АБ «Столичний» наведено на рис. 3.8.

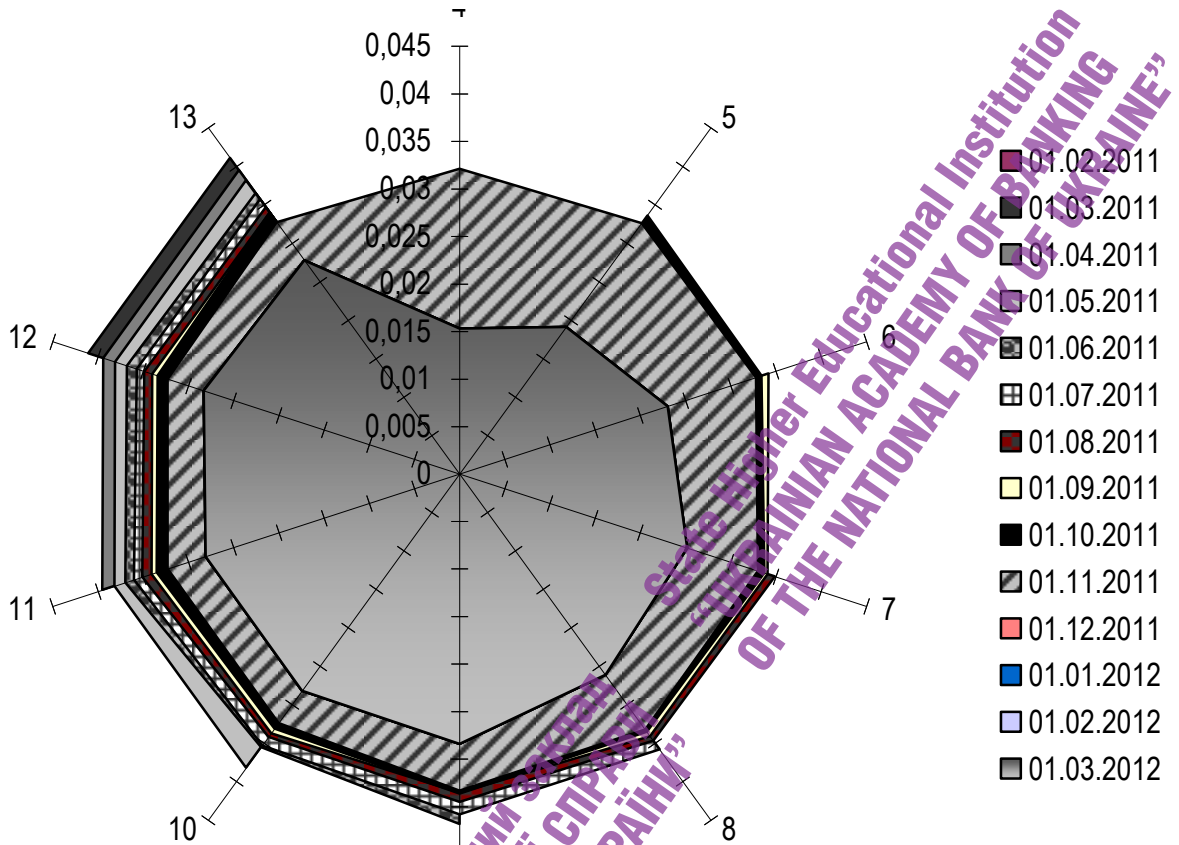

Рисунок 3.8 – Прогноз втрат кредитного портфелю ПАТ АБ «Столичний» за результатами вінтажого аналізу

Зазначені результати прогнозування та визначені на їх основі прогнозні розміри резервів для покриття очікуваних втрат за кредитним ризиком є основою для розрахунку показників-індикаторів портфельного кредитного ризику банку, зазначених вище.

Для впорядкування визначених показників-індикаторів портфельного кредитного ризику банку, які являють собою багатовимірний статистичний матеріал, ми пропонуємо визначати індикатор портфельного кредитного ризику банку з використанням порівняльного багатовимірного аналізу, застосування якого дасть змогу об'єднати їх у індикатор портфельного кредитного ризику (ІПКР). На його основі можна робити висновки про рівень портфельного

кредитного ризику банку, необхідність розробки заходів коригування для забезпечення дотримання його цільових параметрів.

Першим етапом алгоритму визначення індикатору портфельного кредитного ризику з використанням порівняльного багатовимірного аналізу є формування матриці спостережень (формула 3.13):

$$X = \begin{pmatrix} X_{11} & X_{12} & \dots & X_{1j} & \dots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & \dots & X_{2j} & \dots & X_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ X_{i1} & X_{i2} & \dots & X_{ij} & \dots & X_{in} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ X_{m1} & X_{m2} & \dots & X_{mj} & \dots & X_{mn} \end{pmatrix}, \quad (3.13)$$

де i – порядковий номер періоду (від 1 до m);

j – показник, який характеризує ліквідність банку (від 1 до n);

X_{ij} – значення показника j в період часу i .

Оскільки не всі показники можуть мати однакові одиниці виміру, для того, щоб вирівняти їх значення, необхідно провести їх стандартизацію за формулою (3.14).

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m X_{ij}}{\left(\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m X_{ij} - \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m X_{ij} \right)^2} \quad (3.14)$$

Обраний метод стандартизації ознак є одним із найпростіших, проте, саме його застосування дає змогу отримати адекватний результат аналізу у разі, якщо серед вхідних ознак є одночасно стимулятори та дестимулятори.

Після стандартизації проводимо диференціацію показників-індикаторів портфельного кредитного ризику банку на стимулятори (мають позитивний

вплив на рівень портфельного кредитного ризику банку) та дестимулятори (мають негативний вплив на рівень портфельного кредитного ризику банку).

Розподіл показників на стимулятори та дестимулятори є основою для побудови вектора-еталона P_0 . Елементи цього вектора мають координати X_{0i} та формуються зі значень показників за формулою (3.15):

$$\begin{aligned} X_{0i} &= \max X_{ij} - \text{стимулятор}; \\ X_{0i} &= \min X_{ij} - \text{дестимулятор}. \end{aligned} \quad (3.15)$$

Одним з основних понять, що використовується у порівняльному багатовимірному аналізі, є таксономічна відстань, тобто відстань між точками багатовимірного простору, що обчислюється за правилами аналітичної геометрії. Розмірність простору визначається кількістю показників, що характеризують рівень портфельного кредитного ризику банку на певному часовому інтервалі. Визначення таксономічної відстані дозволяє ідентифікувати місце кожного елемента матриці у сукупності значень і дає можливість класифікації та впорядкування для подальшого аналізу [130, С.7].

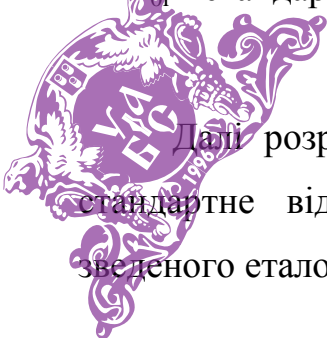
Відстань між окремим спостереженням та точкою P_0 (C_{i0}) розраховується за формулою (3.16):

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{0j})^2}, \quad (3.16)$$

де z_{ij} – стандартизоване значення j -го показника в період часу i ;

z_{0i} – стандартизоване значення i -го показника в еталоні.

Далі розраховуємо середню відстань між спостереженнями \bar{C}_0 (3.17), стандартне відхилення S_0 (3.18), максимально можливе відхилення від зведеного еталону C_0 (3.19), зведений динамічний показник d_i (3.20):

$$\bar{C}_0 = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{i0} ; \quad (3.17)$$

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{i0} - \bar{C}_0)^2} ; \quad (3.18)$$

$$C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0 ; \quad (3.19)$$

$$d = \frac{C_{i0}}{C_0} . \quad (3.20)$$

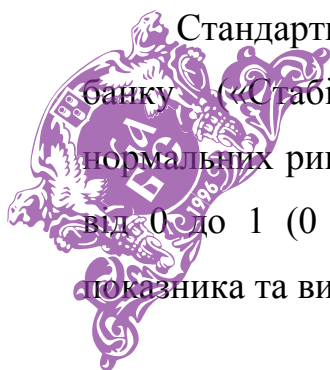
Останнім етапом є визначення індикатору портфельного кредитного ризику банку за формулою (3.21):

$$K_i = 1 - d \quad (3.21)$$

Для кожного виділеного нами часового горизонту будемо розраховувати окремий індикатор портфельного кредитного ризику банку, який, в свою чергу, буде формуватися з переліку визначених показників-індикаторів портфельного кредитного ризику банку.

З метою підвищення ефективності управління портфельним кредитним ризиком банку та попередження виникнення затяжної кризи, пропонуємо встановлювати граничні межі значень індикаторів портфельного кредитного ризику банку для окремих зон ризику, керуючись принципом адаптивності – при зростанні рівня загроз реалізації кредитної політики банку відбувається підвищення вимог до входження до окремих зон ризику.

Стандартний механізм управління портфельним кредитним ризиком банку («Стабільні умови, стабільний прогноз») використовується за нормальних ринкових умов. Значення ІКР для нього може коливатися в межах від 0 до 1 ($0 \leq K \leq 1$), тому доцільно розподілити межі між значеннями показника та виділити зони портфельного кредитного ризику для банку: $0 \leq K <$

0,1 – зона критичного ризику; $0,1 \leq K < 0,5$ – зона допустимого ризику; $0,5 \leq K < 0,9$ – зона помірною ризику; $0,9 \leq K < 1$ – безризикова зона.

Механізм «Підвищена готовність» вступає в силу у період погіршення характеристик факторів, що впливають на рівень кредитного ризику банку, зокрема, зростання рівня загроз реалізації кредитної політики банку. Вважаємо, що для забезпечення фінансової стійкості банку у нестабільних умовах зовнішнього середовища доцільно підвищувати вимоги до планових чи нормативних значень індикаторів портфельного кредитного ризику банку на всіх часових горизонтах.

Розрахуємо індикатор портфельного кредитного ризику ПАТ АБ«Столичний» для трьох часових горизонтів, що були виділені вище. Проміжні розрахунки для отримання індикатора портфельного кредитного ризику банку в кожному часовому горизонті наведені у додатку У.

Провівши розрахунок індикатора портфельного кредитного ризику ПАТ АБ«Столичний» за обраними часовими горизонтами, отримали наступні дані (рис. 3.9).

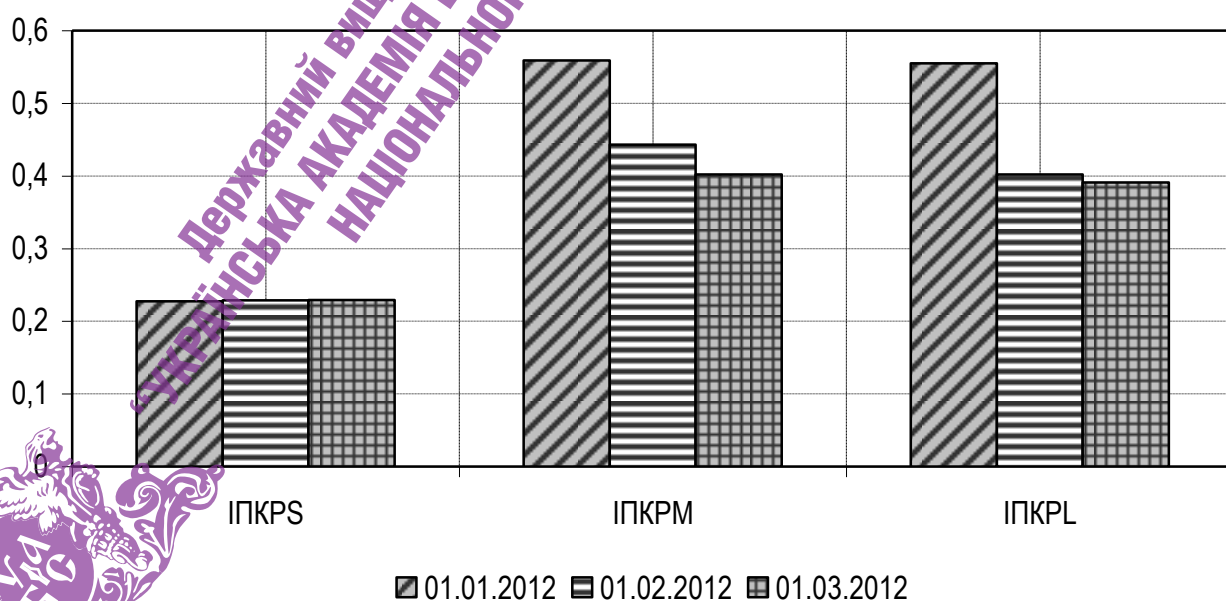

Рисунок 3.9 – Динаміка індикатору портфельного кредитного ризику ПАТ АБ«Столичний» з 01.01.2012 по 01.03.2012, од.

За рахунок можливості об'єднати розрізнені дані аналізу портфельного кредитного ризику, менеджери банку матимуть можливість отримати повний та точний аналіз рівня портфельного кредитного ризику, орієнтований на перспективу, який є необхідним для здійснення управлінських впливів та моніторингу на визначених ним часових горизонтах.

Оскільки в нашому дослідженні здійснюється прогнозування значень показників портфельного кредитного ризику банку, тобто аналіз, орієнтований на майбутнє (на перспективу), то, порівнюючи планові та прогнозні величини індикатору портфельного кредитного ризику банку, можна оцінити ймовірні відхилення в перспективі, а також виявити причини можливих відхилень.

Прогнозоване відхилення значення індикатору портфельного кредитного ризику банку є попередженням про те, що запланована мета може бути не досягнута і що повинні бути розроблені заходи щодо їх усунення.

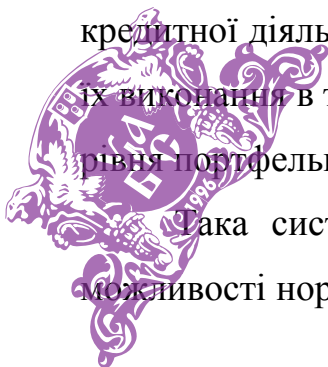
При аналізі відхилень розрахованих значень індикатору портфельного кредитного ризику банку від нормативних за допустимими межами всі вони підрозділяються на наступні групи:

- позитивні відхилення (розраховані значення індикатору портфельного кредитного ризику банку менше від нормативних);
- негативні відхилення (розраховані значення індикатору портфельного кредитного ризику банку більше від нормативних), при цьому їх поділяють на допустимі і критичні.

У випадку наявності критичних відхилень, залежно від їх причин, можливі два альтернативні рішення:

1. Коригування або перегляд кредитної політики банку та планів кредитної діяльності, якщо результати контролю говорять про те, що подальше їх виконання в такому вигляді є недоцільним, оскільки призводить до зростання рівня портфельного кредитного ризику банку понад встановлені межі.

Така система дій використовується, по-перше, в тих випадках, коли можливості нормалізації окремих аспектів кредитної діяльності банку обмежені

або взагалі відсутні; по-друге, в тих випадках, коли розраховані індикатори портфельного кредитного ризику банку значно нижче нормативного рівня.

В цьому випадку за результатами контролю портфельного кредитного ризику банку вносяться пропозиції щодо коригування кредитної політики банку, системи цільових нормативів портфельного кредитного ризику, показників поточних планів кредитної діяльності тощо.

В окремих, критичних випадках, може бути обґрунтована пропозиція щодо призупинення окремих операцій і навіть діяльності окремих центрів фінансової відповідальності.

2. Внесення відповідних коректив у дії для досягнення запланованих цілей.

Така система дій передбачає процедуру розробки та реалізації заходів по забезпеченню виконання цільових планових показників кредитної діяльності банку та дотримання нормативних показників рівня портфельного кредитного ризику банку.

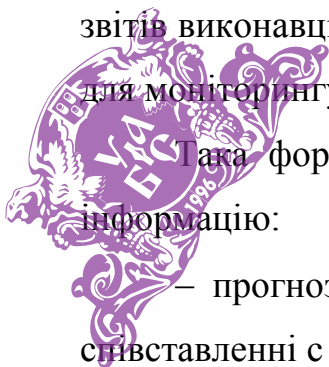
При цьому можливі заходи розглядаються як в розрізі окремих субпортфелів, так і кредитних продуктів та фінансових інструментів.

В якості таких можливостей може бути передбачена доцільність приведення методів регулювання кредитного ризику банку до прогностного рівня портфельного кредитного ризику, а саме: перегляд процентних ставок за рахунок збільшення ризикової надбавки, отримання додаткового забезпечення, доформування резервів під кредитні ризики з урахуванням очікуваних втрат, перегляд системи лімітів кредитного ризику тощо.

Обов'язковим є визначення структури та показників форм контрольних звітів виконавців, що покликано сформувати систему носіїв контрольних даних для моніторингу портфельного кредитного ризику банку.

Така форма звіту повинна бути стандартизованою і містити наступну інформацію:

– прогностне значення рівня портфельного кредитного ризику банку в співставленні с нормативним;

- розмір відхилення прогнозного значення індикатора портфельного кредитного ризику банку від нормативного;
- факторний аналіз розміру відхилення;
- визначення причин негативних відхилень за прогнозним значенням індикатору портфельного кредитного ризику банку в цілому та окремими його складовими;
- розробка комплексу управлінських впливів для приведення індикатору портфельного кредитного ризику банку до прийнятного рівня з визначенням строків та відповідальних виконавців;
- фактично досягнуте значення індикатора портфельного кредитного ризику банку в співставленні з прогнозним та нормативним;
- розмір відхилення фактично досягнутого значення індикатора портфельного кредитного ризику банку від прогнозного та нормативного;
- визначення точності прогнозу;
- факторний аналіз розміру відхилення;
- визначення причин негативних відхилень за індикатором портфельного кредитного ризику банку в цілому та окремими його складовими;
- визначення осіб, винних в негативному відхиленні індикатора портфельного кредитного ризику банку, якщо це відхилення викликано внутрішніми факторами діяльності банку.

Отже, запропонований науково-методичний підхід дозволяє визначати прогнозний рівень портфельного кредитного ризику та формувати на цій основі комплекс заходів щодо оперативного реагування на відхилення його рівня від планових значень.

Висновки до розділу 3

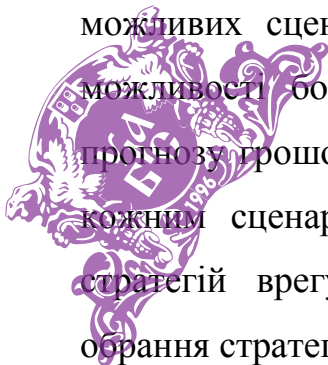
За результатами дослідження були зроблені наступні висновки.

1. Для вчасного виявлення змін у рівні індивідуального кредитного ризику та попередження його зростання банку необхідно здійснювати постійний моніторинг проблемної та потенційно проблемної заборгованості, а також розробляти заходи щодо її регулювання.

2. З метою ідентифікації проблемної заборгованості автором запропоновано вирізняти основні обов'язкові (універсальні та специфічні, визначені для конкретної бізнес-моделі позичальника) та вибірккові (для відповідних субпортфелів, галузей, регіонів, окремих груп клієнтів або видів заборгованості) критерії, виконання яких контролюється в процесі моніторингу. При виявленні виконання обов'язкових критеріїв рівень індивідуального кредитного ризику визначається таким, що перейшов у зону катастрофічного, і заборгованість визнається проблемною. При виявленні виконання вибіркових критеріїв банк на підставі аналізу інформації за результатами моніторингу оцінює, чи є отримана негативна інформація достатньо суттєвою для визнання заборгованості проблемною.

3. У разі визнання заборгованості проблемною здійснюється аналіз альтернативних стратегій її врегулювання: реструктуризація, стягнення або набуття активів банком.

Автором обґрунтовано доцільність розробки рішень у межах реструктуризації проблемної заборгованості позичальника на основі аналізу можливих сценаріїв реструктуризації, спрямованого на оцінку економічної можливості боржника повернути заборгованість. Він передбачає побудову прогнозу грошових потоків позичальника, оцінку їх стійкості і достатності за кожним сценарієм, порівняльний аналіз з іншими можливими сценаріями стратегій врегулювання заборгованості, і, якщо доцільно, обґрунтування обрання стратегії реструктуризації.

Порівняння альтернативних сценаріїв урегулювання проблемної заборгованості позичальника автором пропонується здійснювати шляхом визначення розміру очікуваного відшкодування.

4. Запропонований науково-методичний підхід до розробки й аналізу сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості позичальника дозволить банку оцінити ефективність альтернативних варіантів урегулювання проблемної заборгованості або її відновлення як неproblemної, або прийняти рішення щодо стягнення заборгованості.

6. Автором розроблене методичне забезпечення моніторингу кредитного ризику банку на основі застосування індикатора портфельного кредитного ризику (ІПКР), визначеного з використанням інструментарію порівняльного багатовимірного аналізу та вінтажного аналізу.

Значення ІПКР може коливатися в межах від 0 до 1 ($0 \leq K \leq 1$), тому доцільно розподілити межі між значеннями показника та виділити зони портфельного кредитного ризику для банку: $0 \leq K < 0,1$ – зона критичного ризику; $0,1 \leq K < 0,5$ – зона допустимого ризику; $0,5 \leq K < 0,9$ – зона помірного ризику; $0,9 \leq K < 1$ – безризикова зона.

Запропонований науково-методичний підхід дозволяє визначати прогнозний рівень портфельного кредитного ризику та формувати на цій основі комплекс заходів щодо оперативного реагування на відхилення його рівня від планових значень.

Основні результати розділу опубліковані в наукових статтях [33, 34] та тезах доповіді [30].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробці науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування механізму управління кредитним ризиком банку в умовах значної волатильності зовнішнього середовища та обмеженості ресурсів для подолання його наслідків.

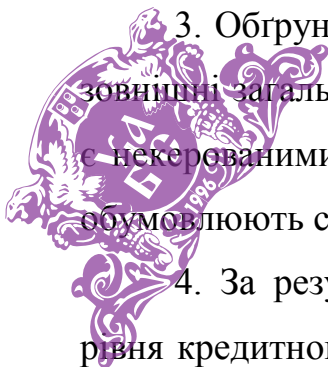
За результатами виконаного дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Під кредитним ризиком у роботі пропонується розуміти ймовірність зміни вартості або визнання активів банку знеціненими/нестратегічними через відкриття ризикової позиції, що виникає під впливом та внаслідок взаємодії зовнішніх і внутрішніх щодо банку ризик-факторів, і характеризується несприятливими відхиленнями від очікуваних результатів.

2. Для класифікації кредитного ризику запропоновано систему ознак: специфічних, що визначають найбільш важливі аспекти, в межах яких здійснюється управління ним (сфера виникнення, джерело, носій і власник ризику, причини та формальні ознаки реалізації); загальних, що враховують базові аспекти управління ним (співвідношення періоду існування ризикової позиції і періоду, протягом якого діє кредитний ризик; співвідношення періоду існування ризикової позиції та рівня кредитного ризику; час виникнення кредитного ризику, очікувані негативні наслідки його реалізації, рівень кредитного ризику і ступінь його керованості).

3. Обґрунтовано доцільність класифікації факторів кредитного ризику на зовнішні загальні та специфічні, які обумовлюють об'єктивну природу ризику, є некерованими та неконтрольованими; внутрішні загальні та специфічні, які обумовлюють суб'єктивну природу ризику, є керованими та контрольованими.

4. За результатами проведеного дослідження визначено, що показники рівня кредитного ризику банку знаходяться на критичному рівні, хоча в 2010-

2011 рр. відбулося їх покращення. Це вимагає формування механізмів управління кредитним ризиком банку, адекватних поточному стану та умовам, в яких здійснюється кредитна діяльність банків України.

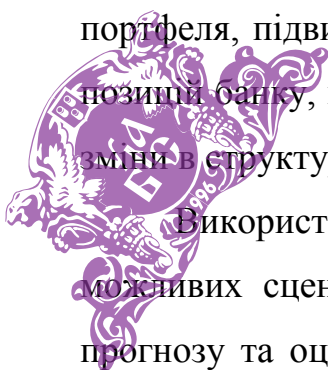
5. Управління кредитним ризиком банку в роботі досліджується інтегровано: з точки зору системного, процесного, ситуаційного підходів та з урахуванням виділених видів кредитного ризику банку та факторів, що обумовлюють їх прояв.

6. Механізм управління кредитним ризиком банку запропоновано визначати як відкриту, складну, стохастичну сукупність підсистем технології та організації управління кредитним ризиком, у результаті органічного поєднання і взаємозв'язку яких на основі визначених принципів забезпечується адаптивність банку до зовнішніх факторів кредитного ризику та, через управлінський вплив на внутрішні ризик-фактори, змінюються якісні та кількісні характеристики кредитного ризику відповідно до визначеного цільового рівня.

7. Розроблена адаптивна модель механізму управління кредитним ризиком банку забезпечує відповідні зміни в технології або організації управління ним у разі зміни зовнішніх або внутрішніх факторів, і включає розробку концепції адаптивного управління кредитним ризиком банку та її реалізацію через систему методів управління кредитним ризиком банку.

8. Запропонований науково-методичний підхід до комплексного моніторингу індивідуального кредитного ризику банку на основі ідентифікації критеріїв проблемної заборгованості з урахуванням істотних для банку типів реструктуризації дозволяє визначати зони відповідальності кредитного портфеля, підвищити ефективність контролю параметрів ризикових кредитних позицій банку, постійно відстежувати та оперативно реагувати на несприятливі зміни в структурі кредитного портфеля банку.

Використовуючи розроблені методичні рекомендації щодо аналізу можливих сценаріїв реструктуризації проблемної заборгованості на підставі прогнозу та оцінки достатності і стійкості грошових потоків було проведено

моделювання сценаріїв врегулювання проблемної заборгованості позичальників банку та обґрунтовано вибір стратегії реструктуризації для кожного з них.

9. Розроблений науково-методичний підхід до оцінки портфельного кредитного ризику дає можливість виявити параметри досягнутого його рівня з урахуванням прогнозних оцінок у результаті застосування вантажного аналізу та ідентифікувати потенційні можливості його зниження за рахунок прийняття менеджментом банку управлінських рішень.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова І.А. Інструментарій регулювання кредитної діяльності комерційного банку / І.А. Аванесова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т.9. - Суми: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2004. – С.316-329.

2. Альгин А. П. Грани экономического риска. монография / А.П.Альгин. - М. : Знание, 1991. – 64 с.

3. Анализ экономики. Страна, рынок, фирма. Учебник/ Под ред. В.Е. Рыбалкина. – 1999. – 304 с.

4. Аналіз банківської діяльності : підручник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ; ред. А. М. Герасимович. – К. : КНЕУ, 2005. – 599 с.

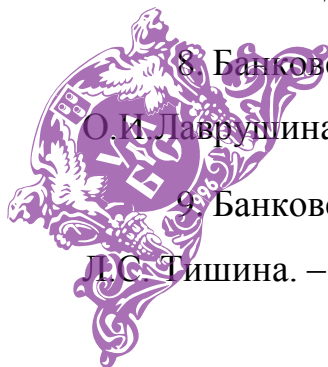
5. Андреева Г. І. Організаційна структура системи управління ризиками в комерційному банку / Г. І. Андреева, С. М. Пожар // Соц.-екон. дослідження в перехідний період. Євроінтеграційний курс України: фін. вимір. – 2006. – Вип. 3, Ч.2. – С. 106 – 112.

6. Баканов М.И. Теория экономического анализа: учебник / М.И.Баканов, А. Д. Шеремет. – 4 изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 416 с.

7. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія / Л.О. Примостка, О. В. Лисенюк, О.О. Чуб; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ» ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2008. – 456 с.

8. Банковские риски : учебное пособие / кол. авторов; под ред. О.И.Лаврушина и Н.И. Валенцевой. – М.: КНОРУС, 2007. – 232 с.

9. Банковский менеджмент : учеб. пособие / Н.И. Куликов, И.Р.Унаниян, Л.С. Тишина. – Тамбов : Изд-во ГОУ ВПО ТГТУ, 2010. – 80 с.

10. Батракова Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка : учеб. для студентов экон. вузов по спец. «Финансы и кредит» и «Бух. учет и аудит» / Л.Г. Батракова. – М. : Логос, 1998.

11. Берегова Г. И. Методы анализа кредитного риска и построение модели оценки кредитоспособности заемщика / Г. И. Берегова, Л. М. Лабецкая // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С.113 – 123.

12. Бидюк П.И. Прогнозирование значений параметров динамических систем с помощью адаптивного фильтра Калмана / П.И. Бидюк, А.С. Гасанов, В.Н. Подладчиков // Кибернетика и системный анализ. – 2001. – № 4. – С. 21-33.

13. Благодир Я.Я. Управління кредитними ризиками на основі удосконалення їх оцінки : автореф. дис. на здобуття канд. економ. наук. : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Я.Я. Благодир. – Львів, 2006. – 20 с.

14. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.

15. Боднар Т.В. Гарантія як вид забезпечення виконання зобов'язання за Цивільним кодексом України / Т.В. Боднар // Вісник господарського судочинства. – 2003. – № 2. – С.143-150.

16. Большой экономический словарь [Под ред. А.Н. Азрилияна]. – 2-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.

17. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент : навч. посіб. / О.В. Бондар. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 326 с.

18. Бондаренко Л.А. Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Л.А. Бондаренко. – Київ, 2007. – 23 с.

19. Бордюг В.В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку / В. В. Бордюг // Проблеми розвитку банківської системи в сучасних умовах. – 2008. – № 3. – С. 112-120.

20. Бражко О. В. Визначення можливостей управління кредитними ризиками вітчизняних комерційних банків / О. В. Бражко, С. В. Ясько // Держава і регіони. – 2008. – № 3. – С. 29 – 32.

21. Бритченко І. Оцінка кредитоспроможності емітента корпоративних облігацій / І. Бритченко, Р. Перепелиця // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 52-56.

22. Бугель Ю.В. Управління кредитним портфелем комерційному банку в ринкових умовах господарювання : автореф. дис. на здобуття канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Ю.В. Бугель. – Т., 2009. – 20 с.

23. Валова І. Нові принципи угоди Базель II / І. Валова ; пер. з англ. Н.М. Середи // Банки та банківські системи. – 2007. – Т. 2, № 2. – С. 13-20.

24. Верхуша Н.П. Вплив кредитного ризику на конкурентоспроможність банківської системи України / Н.П. Верхуша // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 травня 2011 р.) : у 2-х т./ Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Т. 1. – С. 129-130.

25. Верхуша Н. П. Інструментарій оцінки кредитного ризику банку / Н.П. Верхуша // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2. – С. 85-90.

26. Верхуша Н. П. Кредитна діяльність банків України у посткризовий період / Н. П. Верхуша // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27–28 жовтня 2011 р.) : у 2 т. / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Т. 1. – С. 163-165.

27. Верхуша Н. П. Методичне забезпечення управління індивідуальним кредитним ризиком банку / Н. П. Верхуша // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. / ДВНЗ «УАБС НБУ» – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Вип. 29. – С. 70-79.

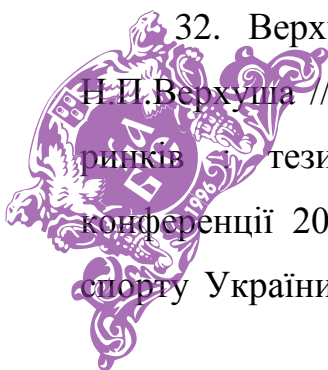
28. Верхуша Н. П. Методичне забезпечення управління портфельним кредитним ризиком банку / Н. П. Верхуша // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 3 (9). – С. 201-205.

29. Верхуша Н. П. Оцінка портфельного кредитного ризику банку в кризових умовах / Н. П. Верхуша // Проблеми та перспективи розвитку регіональної ринкової економіки : мат. IV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів, молодих учених та науковців / КІ ДУЕП ім. А. Нобеля. – Кременчук, 2011. – С. 225-227.

30. Верхуша Н. П. Прогнозування портфельного кредитного ризику банку / Н. П. Верхуша // Теорія і практика економічного аналізу: сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку : зб. тез доп. V Міжнародної науково-практичної конференції 29 вересня – 1 жовтня 2011 р. / Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2011. – С. 50-53.

31. Верхуша Н. П. Стрес-тестування кредитного ризику банку / Н.П.Верхуша // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28–29 жовтня 2010 р.). в 2-х т. / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Т. 2. – С. 48-50.

32. Верхуша Н. П. Сценарний аналіз кредитного ризику банку / Н.П.Верхуша // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : тези доповідей та виступів міжнародної науково-практичної конференції 20–21 жовтня 2011 р. / НБУ, Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ун-т банківської справи, Черкаський ін-т банківської справи

Університету банківської справи. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2011. – С. 36-38.

33. Верхуша Н. П. Прогнозування портфельного кредитного ризику банку як ефективний спосіб оптимізації управлінських рішень / Н. П. Верхуша // Вісник УБС НБУ.– 2012. – № 1(13). – С. 181-184.

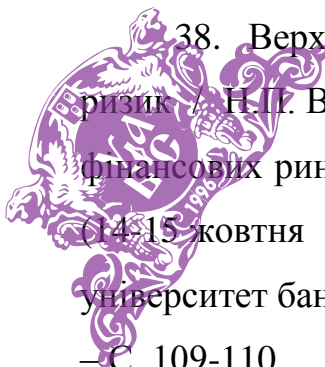
34. Верхуша Н. П. Моніторинг портфельного кредитного ризику банку в системі управління ним / Н. П. Верхуша // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Посткризовий розвиток фінансової системи України: проблеми та перспективи : зб. наук. пр. – Львів, 2011. – Вип. 2 (88). – С. 400-410.

35. Верхуша Н. П. Стрес-тестування кредитного ризику банку / Н. П. Верхуша // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Харків, 2010. – Вип. 2 (9), частина 2. – С. 88-91.

36. Верхуша Н.П. Ефективність управління кредитним ризиком як основа довгострокової конкурентоспроможності банку / Н.П. Верхуша // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції (27-28 травня 2010 р.) : у 2-х т./ Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Т. 1. – С. 49-50.

37. Верхуша Н.П. Концептуальні основи управління кредитним ризиком банку на основі системного і процесного підходів / Н.П. Верхуша // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №4 (130). – С. 246-253.

38. Верхуша Н.П. Ризик-фактори: характеристика і вплив на кредитний ризик / Н.П. Верхуша // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 жовтня 2010 р.) / ДВНЗ «Черкаський інститут банківської справи університету банківської справи Національного банку України» – Черкаси, 2010. – С. 109-110.

39. Верхуша Н. П. Сутність кредитного ризику банку та його фактори / Н.П.Верхуша // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2. – С. 67-73.

40. Вишне夫斯基 А.А. Банковское право Европейского Союза: учебное пособие / А. А. Вишне夫斯基. – М.: Статут, 2000. - 388 с.

41. Вишневська Б. Методи мінімізації фінансових ризиків / Б.Вишневська // Економіст. – 2007. – № 6. – С. 58.

42. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті / В. В. Вітлінський, С.І.Наконечний. – К.: Борисфен-М, 1996. - 336 с.

43. Вітлінський В.В. Математичне програмування: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний, Т.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2001. – 248 с.

44. Власюк Н. І. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників / Н. І. Власюк // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 97-111.

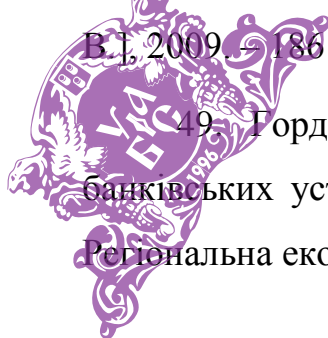
45. Вовк В. Я. Кредитування і контроль: навч. посіб. / В. Я. Вовк, О.В.Хмеленко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.

46. Вовчак О.Д. Чинники та умови виникнення ризиків у банківському мікрокредитуванні [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/18_3/174_Vowczak_18_3.pdf.

47. Воронин Д. В. Макроэкономическое регулирование кредитных рисков / Д. В. Воронин // Банковское дело. – 1996. – № 6. – С. 14.

48. Гаряга Л.В. Моніторинг кредитного ризику в банківській діяльності: дис... канд. економ. наук : 08.00.08 / Леся Володимирівна Гаряга. – Суми.: [Б. В.], 2009. – 186 с.

49. Гордіца Т. М. Шляхи мінімізації іпотечного кредитного ризику банківських установ в умовах світової фінансової кризи / Т. М. Гордіца // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 147-155.

50. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=436-15>.

51. Гребенюк Л.А. Система забезпечення реалізації стратегії кредитування малого бізнесу / Л. А. Гребенюк // Інститут економіки та прогнозування НАН. – 2010. – № 12. – С. 67-71.

52. Гриценко Л.Л. Комплексна експрес-методика оцінки кредитоспроможності підприємств з урахуванням приналежності по виду економічної діяльності / Л. Л. Гриценко, І. М. Боярко, В. П. Лиштван // Гроші, фінанси і кредит. – 2010. – № 3. – С. 206-214.

53. Грушко В.І. Фінансові ризики : навч. пос. / В.І. Грушко, О.І. Пилипченко. – Житомир : ЖІТІ, 1998. – 188 с.

54. Грушко В.І. Управління фінансовими ризиками / В. І. Грушко, О.І.Пилипченко, Р. В. Пікус // Інститут економіки і права «Крок». – 2000. – №10. – С. 24-30.

55. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.

56. Денисенко М. П. Кредитування і ризики: навч. посіб. / М.П.Денисенко, В. М. Домрачев, В. Г. Кабанов. – К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 480с.

57. Джулай І.А. Щодо оцінки ризиків і механізмів їх зниження в комерційних банках [Електронний ресурс] : / наук. праці Кіровоградського національного технічного університету : економічні науки, вип. 12. Ч. 1. – Кіровоград : КНТУ, 2007. – 370 с. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zbir_12.pdf#page=224

58. Дмитренко М.Г. Управління фінансами комерційних банків: навчальний посібник / М. Г. Дмитренко. - Черкаси: БРАМА-ІСУЕП, 2000. – 184 с.

59. Дмитренко М.Г. Кредитування і контроль : навч. метод. посіб. (у схемах і коментарях) / М.Г. Дмитренко, В.С. Потлатюк. – Кондор, 2005. – 296 с.

60. Дробязко А. А. Финансовая система Украины на пороге ВТО / А.А. Дробязко // Финансовые риски. – 2007. – № 2. – С. 73.

61. Дугін І. М. Концептуальні основи управління портфельними кредитними ризиками банків під час роботи з роздрібними позичальниками / І.М. Дугін // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2006. – Т. 16. – С. 135-143.

62. Економічний аналіз: навчальний посібник. Мін-во освіти і науки України, КНЕУ; ред. М. Г. Чумаченко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.

63. Ендовицкий Д.А. Анализ и оценка кредитоспособности заемщика: учебно-практическое пособие / Д.А. Ендовицкий, И. В. Бочарова. – М.: КНОРУС, 2005. – 272 с.

64. Єпіфанов А.О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / А.О.Єпіфанов, Н. Г. Маслак, Т. В. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.

65. Жариков В. В. Управление кредитными рисками: учебное пособие / В.В.Жариков, М. В. Жарикова, А. И. Евсейчев. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 244 с.

66. Жоваников В.Н. Менеджмент кредитных рисков: теоретические аспекты и практические решения / В. Н. Жоваников // Финансы и кредит. – 2003. – № 10. – С. 2-16.

67. Жукова Н. К. Методи вимірювання кредитних ризиків у діяльності комерційних банків в Україні / Н. К. Жукова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 5. – С. 30-34.

68. Звіт про конкурентоспроможність України 2010 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.feg.org.ua/ua/article/30.html>.

69. Зінченко В.О. Забезпечення стійкості банківської системи України: дис. ... канд. економ. наук : 08.00.08 / Володимир Олександрович Зінченко. – Суми.: [Б. В.], 2008. – 189 с.

70. Ильина Л.В. Резервы на возможные потери по ссудам и системе управления рисками коммерческого банка/ Л. В. Ильина //Банковские услуги. – 2005. – № 6. – С. 15-21.

71. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу : навчально-методичний посібник / В. М. Івахненко; КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2000. – 263 с.

72. Ігнатенко А. В. Механізми нейтралізації фінансових ризиків українських підприємств / А. В. Ігнатенко, В. Г. Кабанов, О. І. Харченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 136-144.

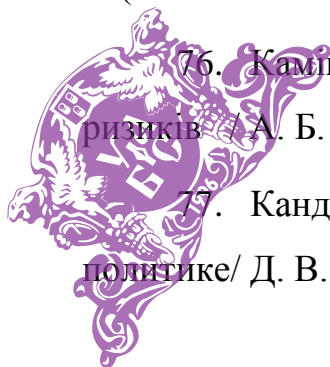
73. Ісмаїлов В.Б. Банківське кредитування суб'єктів господарювання в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит/ В. Б. Ісмаїлов. – К.: [Б. В.], 2006. – 18 с.

74. Кабушкин С.Н. Классификация и факторы банковского кредитного риска / С.Н. Кабушкин // Вестник ассоциации белорусских банков. – 2000. – № 29. – С. 4-9.

75. Кабушкин С.Н. Управление банковским кредитным риском : учеб. пособие / С.Н. Кабушкин. – 4-е изд., стер. – Минск: Новое знание, 2007. – 336 с. – (Экономическое образование).

76. Камінський А. Б. Концептуальні підходи до вимірювання фінансових ризиків / А. Б. Камінський // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С.78.

77. Кандаурова Д.В. Обеспечение кредита: место и роль в кредитной политике/ Д. В. Кандаурова //Банковское дело. – 2006. – № 9. – С. 40-46.

78. Кирьянов М. Зарубежный опыт работы с проблемными кредитами / М. Кирьянов // Банковское дело. – 2009. – № 1. – С. 66-68.

79. Ковалев, А.П. Кредитный риск-менеджмент : монография / А. П. Ковалев. – К.: Сузір'я, 2007. – 404 с.

80. Ковальов О.П. Кредитні ризики в системі банківських ризиків / О. П. Ковальов //Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 1. – С.78-82.

81. Ковальов О.П. Стратегічне управління кредитними ризиками / О. П. Ковальов //Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 5. – С.21-31.

82. Ковалев П.П. Концептуальные основы управления кредитными рисками [Электронный ресурс] : Режим доступа : <http://www.chiefriskofficer.ru/stored/publications/709/download/Kovalev3.pdf>

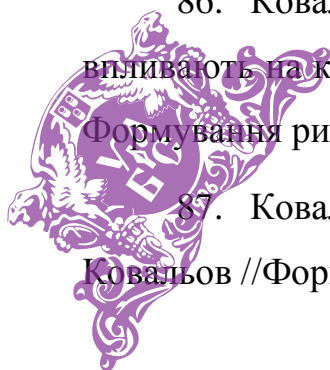
83. Ковалев П.П. Методы повышения кредитной безопасности / П.П.Ковалев// Банковская практика за рубежом. – 2005. – №6. – С.36-41.

84. Ковалев П.П. Пути повышения результативности кредитного риск-менеджмента в коммерческом банке : автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит»// П.П. Ковалев. – М., 2006. – 25 с.

85. Коваленко В.В. Обґрунтування підходів і показників оцінки кредитного ризику / В.В. Коваленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми: Мрія – 1 ЛТД; УАБС, 2000. – С. 65-72.

86. Ковальов О.П. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації / О.П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63-70.

87. Ковальов О.П. Методологія управління кредитними ризиками / О.П. Ковальов //Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 3. – С. 31-36.

88. Ковальов О.П. Світовий досвід управління кредитним ризиком і можливості його використання в Україні / О.П. Ковальов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 3. – С. 11-18.

89. Кондратюк Е. А. Понятие банковских рисков и их классификация / Е.А. Кондратюк // Деньги и кредит. – 2004. – № 6. – С. 43-50.

90. Коробова Г. Г. Банковское дело : учебное пособие / Г. Г. Коробова. – М.: Экономистъ, 2005. – 751 с.

91. Коцериба Н. В. Оцінка операційних і фінансових ризиків у системі антикризового управління / Н. В. Коцериба // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 2. – С. 120-129.

92. Коюда П. М. Характеристика та класифікація ризиків / П.М.Коюда, О. П. Коюда // Коммунальное хозяйство городов: науч.-техн. сб. – К.: Техніка, 2006. – Вып. 71. – С. 203-214.

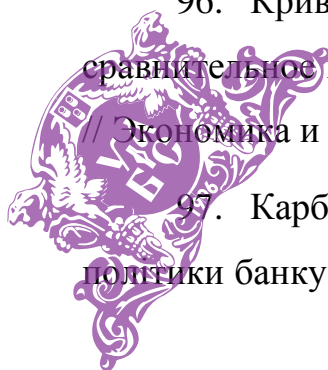
93. Кравченко В. П. Удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника / В. П. Кравченко // Наукові праці КНТУ. – 2010. – № 17. – С. 71-78.

94. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посіб. / [В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко] ; За ред. В.В. Вітлінського - К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 251 с.

95. Кредитування та ризики: навч. посіб. / М. П. Денисенко, В. М. Домрачев, В. Г. Кабанов та ін.; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К.: Професіонал, 2008. – 479 с.

96. Кривуля П. В. Обзор определенных категории «риск» и их сравнительное моделирование на основе семантических сетей / П. В. Кривуля // Экономика и управление. – 2008. – № 2-3. – С. 68-76.

97. Карбівничий І. В. Механізм формування та реалізації кредитної політики банку: автореф. дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук :

спец. 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит / І. В. Карбівничий. – Суми: [Б. В.], 2011. – 19 с.

98. Криклій О. Управління кредитними ризиком банку / монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.

99. Кузнецов С.В. Повышение эффективности работы в банке по урегулированию проблемной ссудной задолженности / С. В. Кузнецов // Микроэкономика. – 2008. – № 1. – С. 28-34.

100. Кузнецова Н.В. Системний підхід до аналізу кредитних ризиків з використанням мереж Байєса / Н. В. Кузнецова, П. І. Бідюк // Наукові вісті Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2008. – № 3(59). – С. 11-25.

101. Кузьмак О. М. Чинники виникнення банківських ризиків / О.М.Кузьмак // Банки і банківська система. – 2002. – № 3. – С. 16-23.

102. Куликов Н. И. Банковский менеджмент : учеб. пособие / Н.И.Куликов, И.Р. Унанян, Л.С. Тишина. – Тамбов : Изд-во ГОУ ВПО ТГТУ, 2010. – 80 с.

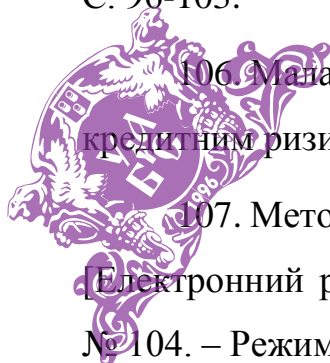
103. Лаврушин О. И. Банковское дело: учебник / О. И. Лаврушин. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 576 с.

104. Лепешкина М.Н. Методологические аспекты оценки рисков / М.Н.Лепешкина // Менеджмент в России и зарубежом. – 2001. – №6. – С.23-26.

105. Макаренко М. І. Структурні зрушення в системі ризиків української економіки / М. І. Макаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 96-103.

106. Малахова О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / О. Малахова // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 101-112.

107. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [Електронний ресурс] : вказівки, затверджені Правлінням НБУ від 15.03.2004 № 104. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0104500-04>.

108. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : рекомендації, затверджені постановою правління НБУ від 02.08.2004 № 361 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

109. Міжнародний стандарт фінансової звітності / «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/320320/file/IFRS%2007.pdf>.

110. Міщук Г. Особливості застосування біржових інструментів хеджування ризиків / Г. Міщук // Економіст. – 2005. – № 2. – С. 68-70.

111. Мілай А.О. Кредитний ризик та його хеджування за допомогою деривативів / Мілай А.О. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 2. – С.95-100.

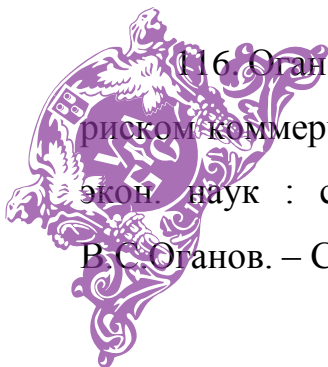
112. Наконечний С. І. Моделювання економіки: Математичне програмування: навч. посіб / С. І. Наконечний, С. С. Савіна. – К.: КНЕУ, 2004. – 367 с.

113. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / І. А. Нідзельська // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 102-108.

114. Новий тлумачний словник української мови: 42 000 слів: у 4 т.: наукове видання. – К.: Аконіт, 1998. – 941 с.

115. Нусінов В. Лімітування як дієвий механізм обмеження фінансових ризиків / В. Нусінов, Є. Міщук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 12. – С. 19-24.

116. Оганов В.С. Совершенствование механизма управления кредитным риском коммерческого банка : автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / В.С. Оганов. – Санкт-Петербург, 2008. – 22 с.

117. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.

118. Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2006 року // Вісник НБУ. – 2006. – № 4. – С. 70.

119. Основы банковского менеджмента : учеб. пособие для банков. шк. и колледжей, ведущих подготовку специалистов по спец. «Банковское дело» / О.И.Лаврушин, И.Д.Мамонова, Н.И.Валенцева и др.; Под ред. О.И.Лаврушина. - М. : «ИНФРА-М», 1995. – 140 с.

120. Економіко-математичне моделювання (модульний варіант) [Електронний ресурс] : навч. посібник / К. А. Мамонов, Б. Г. Скоков, С.Я.Політучий та інші: Харк. нац. акад.. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2009. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/16593>.

121. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія / [А.О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т.М. Мельник, І.О. Школьник та ін.], за ред. д-ра екон. наук А.О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.

122. Ошуст В. І. Теоретичні аспекти управління ризиками [Електронний ресурс] / В. І. Ошуст // Коммунальное хозяйство городов: науч. – техн. сб. – К.: Техніка, 2008. – Вып. 80. – С. 138 – 142. – Режим доступу до журн.: <http://eprints.kname.edu.ua/4193/>.

123. Палжан С. Некоторые аспекты управления кредитными рисками / С. Палжан, З. Сальжанова // Саясат. – 2003. – №12. – С. 20-22.

124. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка : монография / Г.С.Панова. – М. : ИКЦ «ДИС», 1997. – 464 с.

125. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / І. М. Парасій-Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.

126. Партин Г. О. Внутрішньобанківське регулювання кредитних ризиків: монографія / Г. О. Партин, Л. Я. Слобода; за ред. Г. С. Смовженко; Нац. банк

України, Ун-т банківської справи, Львів. ін-т банківської справи. – К.: УБС НБУ, 2007. – 254 с.

127. Пернарівський О. В. Моделювання ризику в кредитній політиці комерційного банку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / О.В.Пернарівський. – Київ, 2007. – 19 с.

128. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посіб. / О.М.Петрук; за ред. д.е.н., проф. Ф.Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.

129. Писаревський І. М. Управління ризиками : навч. посібник / І.М.Писаревський, О.Д.Стещенко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2008. – 124 с.

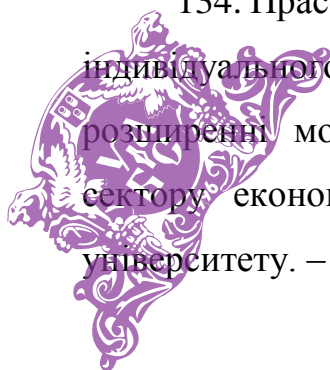
130. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях / В. Плюта. – М. : Статистика, 1980. – 151 с.

131. Подиновский В.В. Парето-оптимальные решения многокритериальных задач / В.В.Подиновский, В.Д.Ногин. – М.: Наука, 1982. – 256 с.

132. Подчесова В.Ю. Управління кредитним ризиком банку: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В.Ю.Подчесова. – Суми, 2009. – 19 с.

133. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління кредитним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти / С. Прасолова // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 9. – С. 36-39.

134. Прасолова С.П. Актуальні аспекти удосконалення оцінки індивідуального кредитного ризику підприємств-позичальників та їх роль у розширенні можливостей національних банків до кредитування реального сектору економіки /С. П. Прасолова // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – № 12. – С. 224-231.

135. Предтеченский А. Н. Коэффициентный анализ в системе кредитных рейтингов заемщиков банка / А. Н. Предтеченский // Банковское дело. – 2005. – № 5. – С. 38-46.

136. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності : монографія /Л.О.Примостка – К.: КНЕУ, 2006. – 378 с.

137. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка – 2-ге вид. перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.

138. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 7.12.2000 № 2121-III [зі змін та доп.]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>.

139. Про порядок регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс]: Інструкція, затверджена постановою Правління Національного банку України від 26.09.2001 № 368. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>.

140. Про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] : Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v8184500-08.

141. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 № 23. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v8184500-08.

142. Прядко О. Я. До питання оптимізації кредитних ризиків банків України / О. Я. Прядко, Г. Г. Цегелик // Фінанси України. – 2005. – № 13. – С. 45-53.

143. Пустовалова Т. А. Управление кредитным риском кредитного портфеля коммерческого банка / Пустовалова Т. А., Кутуев Р. Р. // Вестник

Санкт-Петербургского университета. Сер. 8, Менеджмент. – 2008. – №1. – С. 135-155.

144. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А.Райзберг, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубцева – 4-е изд. – М., 2003. – 479 с.

145. Решетов А.С. Оценка кредитных рисков банка на основе внутренних рейтингов в соответствии с требованиями Базель II автореф. дис. на получение науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / А.С.Решетов. – Санкт-Петербург, 2009. – 23 с.

146. Саати Т. Аналитическое планирование / Т. Саати, К. Кернс. – Пер. с англ. – М.: Мир, 1991. – 224 с.

147. Сало І. В. Концептуальні основи управління кредитним ризиком банку / І. В. Сало, Н. П. Верхуша // Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів : мат. V Міжнародної науково-практичної конференції. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. Том II. – С. 36-38. Особистий внесок здобувача: обґрунтовано доцільність управління кредитним ризиком банку на основі інтеграції системного і процесного підходів.

148. Сало І. В. Науково-методичні підходи до ідентифікації та оцінки кредитного ризику банку / І. В. Сало, Н. П. Верхуша // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Харків, 2011. – Вип. 1 (10), частина 2. – С. 11-18. Особистий внесок здобувача: обґрунтовано сутність і технологію оцінки кредитного ризику банку.

149. Сало І.В. Управління ефектом від взаємодії валютного та кредитного ризиків банку / І. В. Сало, Т. Ю. Стельмах // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2. – С. 52-58.

150. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку: навчальний посібник / І.В. Сало, О. А. Криклій. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 314 с.

151. Севрук В. Т. Банковские риски : монография / В.Т.Севрук. – М.: ДЕЛО Лтд, 1994. – 70 с.

152. Серік Ю. В. Вдосконалення методів управління кредитним ризиком / Ю. В. Серік // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С.11-14.

153. Система банківського менеджменту : навч. посіб. / [А.Т. Головка, В.І. Грушко, М.П. Денисенко та ін.]; за ред. О. С. Любуня, В.І. Грушко. – Київ : фірма «ІНКОС», 2004. – 482 с.

154. Система оцінки ризиків [Електронний ресурс]: Методичні вказівки з інспектування банків, затверджені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0104500-04>

155. Ситникова Н.Ю. Управление кредитным риском с помощью кредитных деривативов / Ситникова Н.Ю. // Банковские услуги. – 2004. – № 2. – С.21-26.

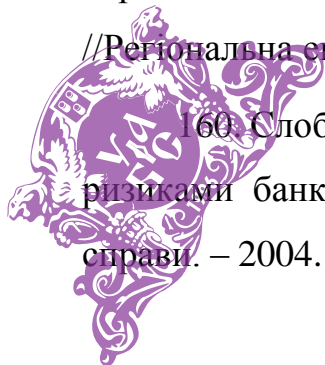
156. Слобода Л. Я. Исследование факторов кредитных рисков банков / Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 125-135.

157. Слобода Л. Я. Регулювання кредитних ризиків банків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук. : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л.Я. Слобода. – Львів, 2006. – 27 с.

158. Слобода Л.Я. Вдосконалення методів регулювання рівня кредитних ризиків у банківському менеджменті / Л. Я. Слобода, Ю.М.Салюта // Регіональна економіка. – 2003. – № 4. – С. 134-140.

159. Слобода Л.Я. Зарубіжний досвід регулювання кредитних ризиків та перспективи його застосування у вітчизняних банках / Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2004. – № 3. – С. 209-218.

160. Слобода Л.Я. Регулювання в системі управління кредитними ризиками банку / Л. Я. Слобода // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. – № 2. – С. 76-81.

161. Слобода Л.Я. Роль регулювання в системі управління кредитними ризиками банку / Л. Я. Слобода // Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України. – С. 28-30.

162. Словник ризик менеджменту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.riskglossary.com/link/credit_risk.htm.

163. Смовженко Т. Ризик залежного розвитку банківської системи України та шляхи його мінімізації / Т. Смовженко, О. Другов, І. Сениш // Банківська справа. – 2006. – № 5-6. – С. 36-43.

164. Сорока П. М. Економічні та фінансові ризики : навч. посіб. [для дистанційного навчання] / П. М. Сорока, Б. П. Сорока; за наук. ред. О.Д.Гудзинського. – К. : Університет «Україна», 2006. – 266 с.

165. Станиславчик Е. Н. Риск-менеджмент на підприємстві. Теорія і практика/ Е.Н.Станиславчик. – М.: Осць-89, 2002. – 80 с.

166. Статистичні випуски [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/index.htm>.

167. Страхування : підручник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ, Укр. фінансово-банківська школа; ред. С. С. Осадець. – 2-е вид., перероб. і доп.. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

168. Табачук Г. П. Механізм забезпечення кредитоспроможності підприємницьких структур / Г. П. Табачук // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 36-45.

169. Тимків А. О. Функції ризик-менеджменту банку: управління банківськими ризиками / А. О. Тимків // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 11. – С. 224-233.

170. Тиркало Р. І. Банківська справа : навч. посіб. / Р. І. Тиркало. – Тернопіль: Карт бланк, 2001. – 314 с. – (Серія «Банки і біржі»).

171. Тодосейчук Г. С. Кредитний ризик та фактори, що на нього впливають / Г. С. Тодосейчук, М. Ю. Шелест // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 23-30.

172. Толбатов Ю.А. Економетрика : підруч. [для студ. економ. вищ. навч. закл.] / Ю. А. Толбатов – К.: ТП Пресс, 2008. – 320 с.

173. Толковый словарь обществоведческих терминов [уклад. Н. Яцко та ін.]. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 697с.

174. Толковый экономический и финансовый словарь [Бернар, Ив, Колли, Жан-Клод] : пер. с франц.; [под ред. Л.В. Степанова] – М.: Международные отношения, 1994. – 720 с.

175. Уваров К. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : орієнтир на майбутнє / К. Уваров, О. Куценко // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 1. – С. 60-63.

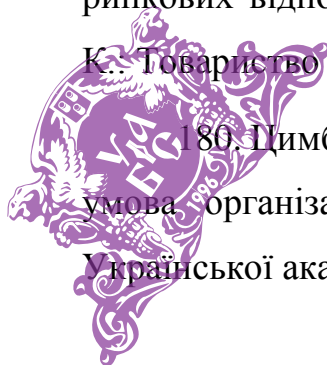
176. Фінансовий словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.answers.com/topic/credit-risk>.

177. Хандриков А. А. Международный опыт управления проблемными активами / А. А. Хандриков // Финансы и кредит. – 2003. – № 15. – С. 61-66.

178. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Відомості Верховної Ради України станом на 22.12.2010. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05>.

179. Циганов С. А. Банківська система України в умовах становлення ринкових відносин: питання теорії і практики : Монографія / С.А.Циганов. – К.: Товариство «Знання» України, 1999. – 200 с.

180. Цимбал М. А. Аналіз фінансового стану позичальника як необхідна умова організації банківського кредитування / М. А. Цимбал // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1. – С. 53-55.

181. Черкасов В.В. Деловой риск в предпринимательской деятельности: практическое пособие / В. В. Черкасов. – К.: Либра, 1996. – 160 с.

182. Чернов В. А. Аналіз комерційного ризику / В. А. Чернов // Финанси і статистика. – 2000. – № 23. – С. 43-50.

183. Швець Н. Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління: банківська справа / Н. Р. Швець // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 97-103.

184. Шевченко Р.І. Кредитування і контроль: навчально-методичний посібник / Р. І. Шевченко; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2002. – 183 с.

185. Щибиволок З.І. Аналіз банківської діяльності: навчальний посібник / З. І. Щибиволок ; ред. С. І. Шкараба. – 2-ге вид., стер.. – К.: Знання, 2007. – 311 с.

186. Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : методичні рекомендації, схвалені Постановою Правління НБУ від 02 серпня 2004 № 361. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid>.

187. Щетинин Е.Ю. О современных подходах к страхованию кредитных рисков / Е. Ю. Щетинин, Ю. Г. Прудников // Финансы и кредит. – 2007. – № 39. – С.25-34.

188. Энциклопедия финансового риск-менеджмент / Под ред. Лобанова А.А., Чугунова А. В. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 878 с.

189. Яворський Р. Розвиток банківської системи в Україні / Р. Яворський // Економічні реформи в Україні. – 2000. – № 5. – С. 107-111.

190. Abramowitz M. Handbook of Mathematical Functions, Applied Mathematics Series 55, [Electronic resource] / M.Abramowitz, I.A.Stegun // National Bureau of Standards Gaithersburg, MD. : Access: <http://www.creditriskmgmt.com/portfolio-stress-test.html>.

191. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version [Electronic resource]. – Access: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.

192. Belkin B. The effect of systematic credit risk on loan portfolio value-at-risk and loan pricing / B. Belkin, S.Suchower, Jr. L.R.Forest // CreditMetrics Monitor, – March 2000. – pp. 17-28. Access: <http://www.bis.org/publ/bcbs75.htm>.

193. Brand L. Ratings Performance: Stability and Transition, Standard and Poor's Special Report [Electronic resource] / Brand, L. Bahar R. // CreditMetrics Monitor, – March 2000. – Access: <http://www.bis.org/publ/bcbs75.htm>.

194. Carey M. Credit risk in private debt portfolios. Journal of Finance [Electronic resource] / M. Carey // CreditMetrics Monitor, – February 2000. – Access: <http://www.bis.org/publ/bcbs75.htm>.

195. Dimakos X. K. Integrated Risk Modelling / Dimakos X. K., Aas K. // Statistical Modelling. – 2004. – № 4. – P. 265-277.

196. Gastineau G. L. Dictionary of Financial Risk Management [Electronic resource] / Gastineau G. L. Kritzman M. P. – Access: www.amex.com/servlet/AmexFnDictionary.

197. Global Financial Stability Report : Responding to the Financial Crisis and Measuring Systemic Risks [Electronic resource] / Міжнародний валютний фонд – Access: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2009/01/index.htm>.

198. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. – Basle: Basle Committee on Banking Supervision, July 1988, p. 4, 10.

199. Jorion P. Financial risk manager (FRM) instruction manual. – N.Y.: Carli Management Corporation, 2000.

200. Kuritzkes A. What we know, don't know and can't know about bank risk: a view from the trenches / Kuritzkes A., Schuermann T. // Princeton University Press, Draft: September 2007, This Print: March 23, 2008. – 58 p.

201. Ong M. K. Internal Credit Risk Models. Capital Allocation and Performance Management / M. K. Ong– London: Risk Books.– 1999. – 343 p.

202. Principles for the Management of Credit Risk [Electronic resource]. – Access: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.

203. Risk Analysis of a Credit Default Swap for a New Product Concept [Electronic resource] / Freie wissenschaftliche Arbeit Zur Erlangung des Grades eines Master of Business Administration (MBA) 2007. – Access: http://www.educatis.org/fileadmin/user_upload/University/library/MBA_Thesis_C_L_ambert.pdf.

204. Saunders A. Credit Risk Measurement: New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms / A.Saunders, L. Allen– 2nd Edition. – New York : John Wiley & Sons, Inc., 2002. – 320 p.

205. The New Basel Capital Accord. An Explanatory Note (CP2). Annex 2. Clarification of Some Basic Terms / Basle. Secretariat of the Basle Committee on Banking Supervision. – January 2001 – p. 10.

206. Warkallo W. Prawo i ryzyko: prewencja, represja i kompensacja w polityce przeciwszkodowej / W. Warkallo– Warszawa: PZUW, 1949. – P. 33.

207. Willett A. N. The economic Theory of Risk and insurance / A.N.Willett – Philadelphia: 1991. – P. 3-6.

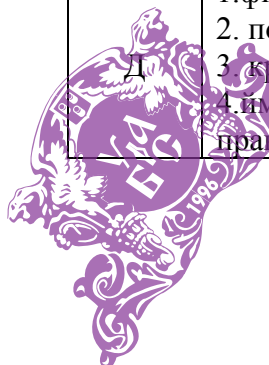
Додатки

Додаток А

Оцінка індивідуального кредитного ризику банку

Таблиця А.1 – Основні характеристики класу надійності позичальників – юридичних осіб

Клас	Характеристика
А	<ol style="list-style-type: none"> 1. фінансова діяльність добра; 2. економічні показники в межах установлених значень; 3. вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; 4. кредитна історія позичальника – бездоганна; 5. позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах – членах СНД, дотримуються економічних нормативів.
Б	<ol style="list-style-type: none"> 1. фінансова діяльність позичальника близька за характеристиками до класу „А”, але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою; 2. позичальник банку потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності; 3. позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах – членах СНД, дотримуються економічних нормативів; 4. недоліки в діяльності позичальників мають бути лише потенційними.
В	<ol style="list-style-type: none"> 1. фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю; 2. позичальники – банки (резиденти) і банки країн – членів СНД дотримуються економічних нормативів; 3. ймовірність несвочасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки; 4. спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника
Г	<ol style="list-style-type: none"> 1. фінансова діяльність незадовільна; 2. високий ризик значних збитків; 3. ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею є низькою.
Д	<ol style="list-style-type: none"> 1. фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; 2. показники не відповідають установленим значенням; 3. кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою; 4. ймовірності виконання зобов'язань позичальником/ контрагентом банку практично немає.

Таблиця А.2 – Основні характеристики класу надійності позичальників-фізичних осіб

Клас	Характеристика
А	<ol style="list-style-type: none"> сукупний чистий дохід позичальника значно перевищує внески на погашення кредиту і відсотків/комісій за ним; обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні або позичальник має високу особисту кредитоспроможність; немає жодних свідчень про можливість затримки з поверненням кредиту і відсотків/комісій за ним.
Б	<ol style="list-style-type: none"> основні характеристики аналогічні або близькі до класу „А”, однак імовірність їх підтримування на такому самому рівні є низькою; обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків/комісій за ним.
В	<ol style="list-style-type: none"> сукупні обсяги доходів і витрат позичальника свідчать про досягнення граничної межі в забезпеченні погашення боргу, зростання обсягу зобов'язань позичальника (ймовірності несвочасного та/або в неповній сумі погашення кредиту і відсотків/комісій за ним); обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків/комісій за ним.
Г	<ol style="list-style-type: none"> фінансовий стан позичальника нестабільний; періодично виникають проблеми із своєчасною сплатою боргу за кредитами та відсотками/комісіями за ним; проблеми щодо забезпечення за кредитом.
Д	<ol style="list-style-type: none"> фінансовий стан позичальника незадовільний; доходи не забезпечують сплату боргу за кредитом та відсотків/комісій за ним; кредит не забезпечений ліквідною заставою; практично немає змоги сплатити борг за кредитом та відсотки/ комісії за ним, у тому числі за рахунок забезпечення кредиту.

Таблиця А.3 – Рейтингові класи відповідно до рівня коефіцієнта ймовірності дефолту

Клас боржника	Коефіцієнт імовірності дефолту
Клас 1	0.01 – 0.02
Клас 2	0.03 – 0.06
Клас 3	0.07 – 0.10
Клас 4	0.11 – 0.20
Клас 5	0.21 – 0.35
Клас 6	0.36 – 0.50
Клас 7	0.51 – 0.75
Клас 8	0.76 – 0.99
Клас 9	1.0

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
 UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Додаток Б

Підходи до класифікації факторів впливу на кредитний ризик банку

Рисунок Б.1 – Класифікація факторів, що впливають на портфельний кредитний ризик банку, за Л.О.Примостокою

Рисунок Б.2 – Класифікація факторів, що впливають на портфельний кредитний ризик банку, за П.П.Ковальовим

Додаток В

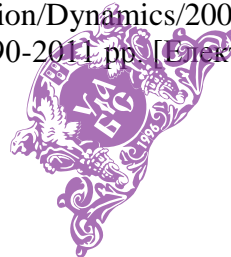
Таблиця В.1 – Співвідношення ВВП до основних показників діяльності банків України за період з 01.01.2001 по 01.01.2012 [1, 2]

Показник	01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012
ВВП, млн.грн.	170070	204190	225810	267344	345113	441452	544153	720731	948056	914720	1082569	1316600
Активи, млн. грн.	37129	47591	63896	100234	134348	213878	340179	599396	926086	873450	942088	1054280
Відношення активів до ВВП, %	21,83	23,31	28,30	37,49	38,93	48,45	62,52	83,17	97,68	95,49	87,02	80,08
Кредити надані, млн. грн.	21301	29134	43161	62503	87519	142277	245523	430052	741816	726296	755030	825320
Відношення кредитів до ВВП, %	12,52	14,27	19,11	23,38	25,36	32,23	45,12	59,67	78,25	79,40	69,74	62,69
Зобов'язання, млн. грн.	30622	39676	53913	87352	115927	188427	297613	529818	806823	753242	804363	898793
Відношення зобов'язань до ВВП, %	18,01	19,43	23,88	32,67	33,59	42,68	54,69	73,51	85,10	82,35	74,30	68,27
Капітал, млн. грн.	6507	7915	9983	12882	18421	25451	42566	69578	119263	120208	137725	155487
Відношення капіталу до ВВП, %	3,83	3,88	4,42	4,82	5,34	5,77	7,82	9,65	12,58	13,14	12,72	11,81

1 Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

http://www.bank.gov.ua/bank_supervision/Dynamics/2001-last.htm

2 Валовий внутрішній продукт за 1990-2011 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Кількісні характеристики банківської системи України за період з 01.01.2001 по 01.01.2012 [3]

Показник	01.01. 2001	01.01. 2002	01.01. 2003	01.01. 2004	01.01. 2005	01.01. 2006	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012
Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	181	186	193	198	198	197	194	198
Виключено з Державного реєстру банків	9	9	12	8	4	1	6	1	7	6	6	0
Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	38	35	24	20	20	20	19	19	13	14	18	21
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	154	153	157	157	160	165	170	175	184	182	176	176
з них з іноземним капіталом	22	21	20	19	19	23	35	47	53	51	55	53
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17	17	18	20	22
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9

3 Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/bank_supervision/Dynamics/2001-last.htm

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Динаміка основних показників діяльності банків України за 2006-2011 роки (станом на початок кварталу)

Період	Власний капітал		Активи		Зобов'язання		Кредитний портфель	
	Сума, млн. грн.	Ланцюговий темп приросту, %	Сума, млн. грн.	Ланцюговий темп приросту, %	Сума, млн. грн.	Ланцюговий темп приросту, %	Сума, млн. грн.	Ланцюговий темп приросту, %
01.01.2006	25451	–	213878	–	188427	–	142277	–
01.04.2006	27241	7,03	227486	6,36	200245	6,27	156554	10,04
01.07.2006	29454	8,12	254558	11,90	225105	12,41	179279	14,52
01.10.2006	33256	12,91	287459	12,92	254203	12,93	209303	16,75
01.01.2007	42566	28,00	340179	18,34	297613	17,08	245523	17,30
01.04.2007	45635	7,21	378441	11,25	332805	11,82	273123	11,24
01.07.2007	50681	11,06	440070	16,29	389390	17,00	316931	16,04
01.10.2007	58208	14,85	508635	15,58	450427	15,68	369845	16,70
01.01.2008	69578	19,53	599396	17,84	529818	17,63	430052	16,28
01.04.2008	78452	12,75	645631	7,71	567180	7,05	484874	12,75
01.07.2008	83685	6,67	698685	8,22	615000	8,43	522027	7,66
01.10.2008	92158	10,12	755604	8,15	663447	7,88	570395	9,27
01.01.2009	119263	29,41	926086	22,56	806823	21,61	741816	30,05
01.04.2009	117082	-1,83	870634	-5,99	753552	-6,60	737913	-0,53
01.07.2009	112597	-3,83	864695	-0,68	752097	-0,19	735095	-0,38
01.10.2009	117968	4,77	889959	2,92	771991	2,65	747775	1,73
01.01.2010	120208	1,90	873450	-1,86	753242	-2,43	726296	-2,87
01.04.2010	126721	5,42	874965	0,17	748243	-0,66	720949	-0,74
01.07.2010	127162	0,35	885256	1,18	758093	1,32	719570	-0,19
01.10.2010	132802	4,44	917497	3,64	784695	3,51	744082	3,41
01.01.2011	146100	10,01	1001890	9,20	804359	2,51	750536	0,87

Додаток Е

Таблиця Е.1 – Динаміка та структура зобов'язань банків України за 2006-2010 роки (станом на поч. кв.)

Період	Кошти банків		Кошти фізичних осіб		Кошти юридичних осіб		Інші зобов'язання		з т.ч. боргові цінні папери		Зобов'язання, млн. грн.	Частка зовнішнього боргу у структурі зобов'язань, %
	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %		
01.01.2006	31999	16,98	73583	39,05	73511	39,01	9334	4,95	2021	1,07	188427	16,38
01.04.2006	36237	18,10	78236	39,07	73703	36,81	12069	6,03	2043	1,02	200245	17,02
01.07.2006	46400	20,61	85205	37,85	79855	35,47	13645	6,06	2134	0,95	225105	17,52
01.10.2006	54659	21,50	92989	36,58	90105	35,45	16449	6,47	2912	1,15	254203	19,15
01.01.2007	76645	25,75	107135	36,00	95794	32,19	18040	6,06	5173	1,74	297613	23,91
01.04.2007	86619	26,03	117830	35,41	102687	30,85	25670	7,71	8703	2,62	332805	26,29
01.07.2007	112691	28,94	128296	32,95	116349	29,88	32053	8,23	11430	2,94	389390	27,50
01.10.2007	130353	28,94	143065	31,76	139306	30,93	37703	8,37	13234	2,94	450427	28,93
01.01.2008	168624	31,83	165987	31,33	152402	28,77	42805	8,08	18029	3,40	529818	29,50
01.04.2008	171587	30,25	181444	31,99	169458	29,88	44690	7,88	18294	3,23	567180	30,16
01.07.2008	184990	30,08	198154	32,22	181714	29,55	50143	8,15	18012	2,93	615000	30,28
01.10.2008	207505	31,28	206877	31,18	197443	29,76	51621	7,78	14709	2,22	663447	32,03
01.01.2009	320838	39,77	216315	26,81	220412	27,32	49258	6,11	9183	1,14	806823	37,67
01.04.2009	280197	37,18	193555	25,69	142588	18,92	137211	18,21	17738	2,35	753552	38,44
01.07.2009	294121	39,11	201227	26,76	139969	18,61	116780	15,53	16145	2,15	752097	36,09
01.10.2009	295285	38,25	204433	26,48	145851	18,89	126422	16,38	15585	2,02	771991	35,22
01.01.2010	274300	36,42	213542	28,35	136094	18,07	129306	17,17	13488	1,79	753242	32,76
01.04.2010	260073	34,76	221902	29,66	133075	17,79	133193	17,80	11712	1,57	748243	31,24
01.07.2010	246020	32,45	242967	32,05	140516	18,54	128590	16,96	11248	1,48	758093	29,52
01.10.2010	241952	30,83	260451	33,19	156232	19,91	126061	16,06	8386	1,07	784695	28,14
01.01.2011	249519	31,02	275075	34,20	164372	20,44	115394	14,35	9088	1,13	804359	27,79

Додаток Ж

Таблиця Ж.1 – Динаміка та структура активів банків України за 2006-2010 роки (станом на поч. кв.)

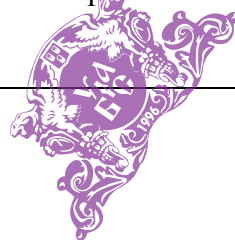
Період	Грошові кошти та їх еквіваленти		Кошти в інших банках		Кредити надані		у тому числі				Основні засоби та нематеріальні активи		Портфель цінних паперів		Усього активи, млн. грн.
	Сума, млн. грн.	Частка у структурі активів, %	Сума, млн. грн.	Частка у структурі активів, %	Сума, млн. грн.	Частка у структурі активів, %	юридичним особам		фізичним особам		Сума, млн. грн.	Частка у структурі активів, %	Сума, млн. грн.	Частка у структурі активів, %	
							Сума, млн. грн.	Частка у структурі кредитів, %	Сума, млн. грн.	Частка у структурі кредитів, %					
01.01.2006	31406	14,68	25 591	11,97	142277	66,52	109121	76,70	33156	23,30	11618	5,43	7583	3,55	213878
01.04.2006	25071	11,02	30 744	13,51	156554	68,82	118001	75,37	38553	24,63	11910	5,24	7725	3,40	227486
01.07.2006	23575	9,26	35 647	14,00	179279	70,43	130634	72,87	48645	27,13	12272	4,82	7917	3,11	254558
01.10.2006	24157	8,40	38 196	13,29	209303	72,81	147495	70,47	61808	29,53	12960	4,51	8226	2,86	287459
01.01.2007	31061	9,13	42 310	12,44	245523	72,17	167768	68,33	77755	31,67	18554	5,45	9319	2,74	340179
01.04.2007	30358	8,02	51 829	13,70	273123	72,17	184709	67,63	88414	32,37	19104	5,05	10380	2,74	378441
01.07.2007	34771	7,90	59 932	13,62	316931	72,02	210629	66,46	106302	33,54	21622	4,91	12544	2,85	440070
01.10.2007	44323	8,71	62 482	12,28	369845	72,71	241876	65,40	127969	34,60	23404	4,60	15223	2,99	508635
01.01.2008	46823	7,81	81 612	13,62	430052	71,75	276419	64,28	153633	35,72	28112	4,69	17731	2,96	599396
01.04.2008	40235	6,23	77 611	12,02	484874	75,10	309186	63,77	175688	36,23	29419	4,56	19089	2,96	645631
01.07.2008	43401	6,21	87 795	12,57	522027	74,72	332025	63,60	190001	36,40	30977	4,43	19598	2,80	698685
01.10.2008	53901	7,13	83 538	11,06	570395	75,49	365693	64,11	204702	35,89	33624	4,45	21558	2,85	755604
01.01.2009	61174	6,61	90 836	9,81	741816	80,10	472959	63,76	268857	36,24	38509	4,16	16891	1,82	926086
01.04.2009	76712	8,81	33 884	3,89	737913	84,76	471722	63,93	266191	36,07	38218	4,39	31625	3,63	870634
01.07.2009	85606	9,90	35 888	4,15	735095	85,01	481597	65,51	253498	34,49	36993	4,28	29091	3,36	864695
01.10.2009	87624	9,85	48 997	5,51	747775	84,02	496437	66,39	251338	33,61	37108	4,17	34844	3,92	889959
01.01.2010	102692	11,76	36 365	4,16	726296	83,15	489214	67,36	237082	32,64	37445	4,29	38575	4,42	873450
01.04.2010	105614	12,07	33 863	3,87	720949	82,40	492381	68,30	228568	31,70	36995	4,23	49084	5,61	874965
01.07.2010	120310	13,59	32 234	3,64	719570	81,28	498543	69,28	221027	30,72	37103	4,19	61519	6,95	885256
01.10.2010	121536	13,25	32 424	3,53	744082	81,10	525481	70,62	218602	29,38	37654	4,10	76674	8,36	917497
01.01.2011	131666	13,14	38 525	3,85	750536	74,91	540542	72,02	209995	27,98	39554	3,95	83702	8,35	1001890

Додаток И

Методи оцінки кредитоспроможності позичальника

Таблиця И.1 – Характеристика класифікаційних методик оцінки кредитоспроможності позичальника

Назва групи	Назва методики	Характеристика	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
Рейтингові методики	Рейтингові методики	Оцінка підприємства-позичальника визначається на основі розрахунку системи фінансових коефіцієнтів і переведення їх у бали. Оцінюють кредитоспроможність не на конкретну дату, а дають можливість оцінити ймовірність невиконання позичальником зобов'язання у майбутньому	Простота у їх застосуванні, що проявляється у швидкому визначенні класу позичальника	Складність у виборі показників, які оцінюються, та у встановленні коефіцієнтів значущості
	Скоринг	Застосовується для проведення оцінки кредитоспроможності фізичних та юридичних осіб у споживчому кредитуванні. Система скорингу забезпечує підтримку ухвалення рішення про встановлення рівня відсікання, що розподіляє «поганих» та «гарних» позичальників. Оцінка здійснюється за допомогою скорингових таблиць	— швидкість оцінки кредитоспроможності позичальника та прийняття рішення про видачу кредиту, зниження витрат; — неупередженість оцінки (зникнення суб'єктивних оцінок, пов'язаних з кредитним рішенням); — стандартизація кредитних оцінок	— складність розробки скорингової системи; — складність у встановленні характеристик, які варто включати в модель, та вагових коефіцієнтів, що повинні їм відповідати; — не гнучкість до змін у ринковому середовищі

Продовження таблиці И.1

1	2	3	4	5
Прогнозні	Множинний дискримінаційний аналіз (МДА) (модель Альтмана)	При МДА використовується дискримінантна функція Z , яка враховує певні параметри (коефіцієнти регресії) та фактори фінансового стану позичальника. Коефіцієнти регресії розраховуються після статистичного опрацювання даних підприємств, що стали банкрутом або залишилися на ринку протягом певного періоду. Якщо оцінка Z ближче знаходиться до показника середнього підприємства-банкрута, то при погіршенні умов функціонування воно також стане банкрутом. Тому, з метою уникнення банкрутства керівникам підприємства необхідно взяти певні заходи, щоб банкрутства не відбулося. Таким чином, оцінка Z попереджує підприємство про можливість банкрутства	Можливість прогнозування банкрутства підприємства у момент видачі кредиту та у процесі його обслуговування	— недостатня або недостовірна інформація щодо підприємств галузі позичальника, які стали банкрутами; — складності у здійсненні порівняння підприємств
	Класифікаційні та регресивні дерева (CART)	У «класифікаційному дереві» фірми-позичальники розташовуються на певній «гілці» залежно від значень обраних фінансових показників, кожна наступна «гілка» дерева поділяється на «гілки» залежно від інших коефіцієнтів	— широке застосування; — простота у розумінні; — незначна трудомісткість розрахунків	— відсутність єдиної бази нормативних значень фінансових показників; не можна надавати перевагу тільки фінансовим показникам або надавати перевагу одному певному коефіцієнту;

Продовження таблиці И.1

1	2	3		5
				<ul style="list-style-type: none"> — для оцінки беруться фактичні показники за минулий період, які не можуть бути єдиним критерієм оцінки здатності позичальника виконати зобов'язання у визначений строк; — відсутність єдиної бази нормативних значень фінансових показників; — розраховані показники є статистичними та не враховують поточного стану позичальника на момент отримання кредиту
	<p>Методика на основі аналізу грошових потоків</p>	<p>Методика дозволяє використовувати коефіцієнти, які визначаються за даними про обороти ліквідних активів, запасів та короткострокових боргових зобов'язань шляхом розрахунку чистого сальдо різних надходжень та витрат грошових коштів за певний період. Різниця між припливом та відтоком коштів відображає величину загального чистого грошового потоку.</p>	<ul style="list-style-type: none"> — аналіз здійснюється не тільки на основі даних минулих років, а й на основі прогнозних на плановий період; — дозволяє зробити висновки про слабкі місця в управлінні фінансами позичальника 	<ul style="list-style-type: none"> — імовірність спотворення результатів оцінки кредитоспроможності позичальника через можливе використання недостовірної інформації; — неможливість використання для підприємств, що працюють менше трьох років

Продовження таблиці И.1

1	2	3	4	5
		Середня величина загального грошового потоку може бути встановлена як межа видачі нових кредитів. На підставі співвідношення величини загального грошового потоку і величини боргових зобов'язань клієнта визначається клас його кредитоспроможності		

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

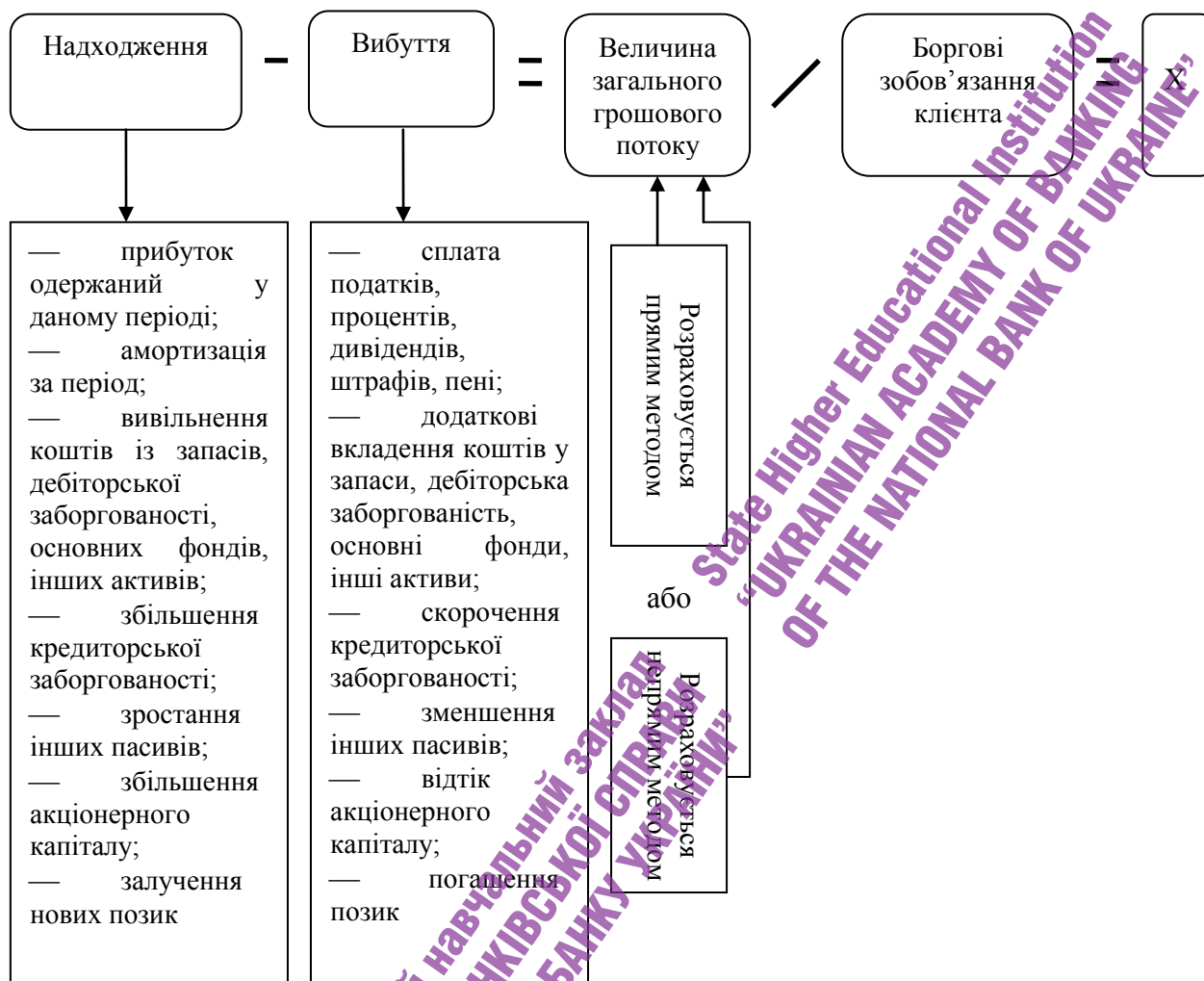

Рисунок И.1 – Алгоритм оцінки кредитоспроможності позичальника на основі аналізу грошових потоків

Таблиця И.2 – Визначення класу позичальника на основі аналізу грошових потоків

Значення показника X	Клас
0,75	1
0,30	2
0,25	3
0,20	4
0,15	5

Таблиця И.3 – Методика оцінки кредитоспроможності позичальника на основі застосування Z-моделі Альтмана

Позначення показника	Назва показника	Спосіб розрахунку
X1	Частка обігових коштів в активах	Оборотний капітал / сукупні активи
X2	Рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком	Нерозподілений прибуток / сукупні активи
X3	Рентабельність активів	Брутто-доходи / сукупні активи
X4	Відношення ринкової вартості акціонерного капіталу до короткострокових зобов'язань	Ринкова оцінка капіталу / балансова оцінка сумарної заборгованості
X5	Коефіцієнт фондівдачі	Обсяг продажу / сукупні активи
Z	Загальний індекс вірогідності банкрутства позичальника	$Z = 1,2X1 + 1,4X2 + 3,3X3 + 0,6X4 + 1,0X5$
<p>Результат: $Z \leq 1,8$ – імовірність банкрутства дуже висока; $1,8 < Z \leq 2,7$ – імовірність банкрутства висока; $2,7 < Z \leq 3,0$ – імовірність банкрутства низька; $3,0 < Z$ – імовірність банкрутства дуже низька</p>		

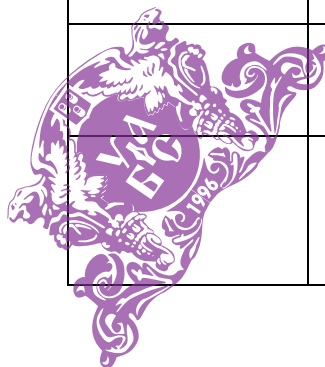
Таблиця И.4 – Методика прогнозування імовірності банкрутства позичальника на основі системи показників Бівера

Показник	Значення показника (норматив)		
	I група (нормальний фінансовий стан)	II група (нестійкий фінансовий стан)	III група (кризовий фінансовий стан)
Коефіцієнт Бівера	більше 0,2	від 0,17 до 0,2	менше 0,2
Коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл)	$2 < K_{пл} \leq 3,2$	$1 < K_{пл} \leq 12$	$K_{пл} \leq 1$
Економічна рентабельність (Рe), %	6 – 8 і більше	5 – 2	від 1 до -22
Фінансовий леверидж (ФЛ), %	менше 35	40 – 60	80 і більше
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами (Кз)	0,4 і більше	0,3 – 0,1	менше 0,1 або від’ємне значення

Таблиця И.5 – Компоненти методик комплексного аналізу оцінки кредитоспроможності позичальника, що використовується у світовій практиці

Система «6 С»	PARSER	CAMPARI	MEMO RISK	Чотири основи кредитоспроможності «4 FS»
Charter (репутація позичальника)	Person (особа)	Charter (репутація позичальника)	Management (менеджмент)	Management quality (якість менеджменту)
Conditions (загальні умови для бізнесу)			Experience (досвід)	Industry dynamics (динаміка виробництва)
			Market (специфіка галузі)	
Collateral (забезпечення)	Security (гарантія)	Insurance (спосіб страхування кредитного ризику)	Security (гарантія)	Security realization (можливість реалізації застави)
			Control (контроль)	
Capital (адекватність капіталу)			Operations (оцінка бізнесу)	Financial condition (фінансове становище позичальника)
Capacity (експозиція грошових потоків)		Ability (експозиція кредитних потреб)		
Control (контроль)	Repayment (визначення можливості погашення кредиту)			
	Amount (обґрунтування суми кредиту)	Means (засоби повернення боргу)		
		Amount (обґрунтування суми кредиту)		
	Remunerations (процентна ставка)	Purpose (мета кредиту)	Interest (процентна ставка)	
	Expediency (доцільність надання кредиту)			

Додаток К

Показники оцінки кредитоспроможності позичальника

Таблиця К.1 – Показники оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи

Показник	Порядок розрахунку
Показники платоспроможності	
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$КЛ1 = \text{Високोलіквідні активи} / \text{Поточні зобов'язання}$
Коефіцієнт поточної ліквідності	$КЛ2 = \text{Ліквідні активи} / \text{Поточні зобов'язання}$
Коефіцієнт загальної ліквідності	$КП = \text{Оборотні активи} / \text{Поточні зобов'язання}$
Показники фінансової стійкості	
Коефіцієнт незалежності	$КН = \text{Залучені кошти} / \text{Власний капітал}$
Коефіцієнт маневреності власних коштів	$КМ = (\text{Власний капітал} - \text{Необоротні активи}) / \text{Власний капітал}$
Показники фінансово-економічної діяльності	
Рентабельність активів	$Ра = \text{Чистий прибуток} / \text{Середня вартість активів}$
Рентабельність продажу	$Рп = \text{Чистий прибуток} / \text{Чистий дохід}$
Показник аналізу грошових потоків	
Показник аналізу грошових потоків	$К = (\text{Нсм} * \text{п}) - (\text{Зм} * \text{п}) - \text{Зі} / \text{Ск}^*$

*Нсм – середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців;

Ск – сума кредиту та відсотки за ним; п – кількість місяців дії кредитної угоди; Зм – щомісячні платежі постачальника;

Зі – податкові платежі та інші платежі перед кредиторами.

Суб'єктивні чинники:

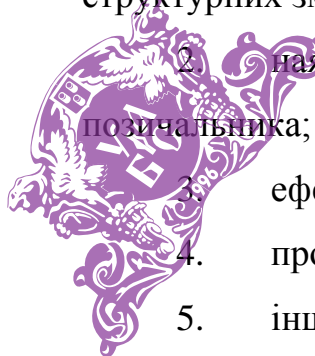
1. ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості;

2. наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника;

3. ефективність управління позичальника;

4. професіоналізм керівництва та його ділова репутація;

5. інша інформація.

Таблиця К.2 – Основні показники оцінки фінансового стану позичальника – фізичної особи

Фізична особа		Фізична особа-підприємство
Якісні	Кількісні	
Загальний матеріальний стан клієнта (наявність майна та копій відповідних підтвердних документів на його право власності, які засвідчуються в установленому порядку)	Сукупний чистий дохід (щомісячні очікувані сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання)	Менеджмент (рівень менеджменту, ділова репутація та зв'язки в діловому оточенні, готовність та спроможність клієнта нести особисту відповідальність за виконання кредитних зобов'язань тощо)
Соціальна стабільність клієнта (наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо)	Накопичення на рахунках в банку (інформація надається за бажанням позичальника)	Фактори ринку (вид галузі, оцінка привабливості товарів або послуг, що виготовляються/надаються клієнтом; ринок таких товарів/послуг, рівень конкуренції у сфері діяльності клієнта, тривалість діяльності на конкретному ринку тощо)
Вік клієнта	Коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність позичальника і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитною угодою (зокрема, співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань позичальника, сукупного чистого доходу за місяць і щомісячного внеску за кредитом та відсотками/комісіями за ним)	Прогноз руху грошових потоків (співвідношення власного капіталу та розміру кредиту, співвідношення грошових оборотів за місяць та суми кредиту тощо)
Кредитна історія (інтенсивність користування банківськими кредитами/гарантіями в минулому та своєчасність їх погашення й сплати відсотків/комісій за ними), у тому числі отримана від бюро кредитних історій	Забезпечення кредиту [застанова рухомого й нерухомого майна, наявність його страхування, передавання права власності на об'єкт кредитування (житло, автотранспорт тощо)] та його ліквідність	

Додаток Л

Методичні підходи до оцінки портфельного кредитного ризику банку

Таблиця Л.1 – Показники, що використовуються для оцінки рівня ризику кредитного портфеля банку

Показник	Порядок розрахунку	Імовірні позначення
Можлива величина збитків за кредитним портфелем	$S_p = \sum_{i=1}^n S_i p_i(c)$	де W – величина ризику; $p(c)$ – імовірність
Середньозважений кредитний портфельний ризик	$L = L = \sum_{i=1}^n p_i(c) \cdot \frac{S_i}{S} = \frac{\sum_{i=1}^n p_i(c) \cdot S_i}{\sum_{i=1}^n S_i}$	виникнення збитків за кредитною операцією; S – сума кредиту;
Дисперсія (варіація)	$\sigma^2 = Var(p) = \sum_{i=1}^n (p_i(c) - L)^2 \cdot \frac{S_i}{S}$	S_i – сума i -ї кредитної угоди;
Середньоквадратичне відхилення	$\sigma = \sqrt{Var(p)}$	$p_i(c)$ – рівень кредитного ризику i -ї кредитної операції;
Позитивна семіваріація	$PSV = \sum_{i=1}^n l_i^2 \cdot \frac{S_i}{S}$	n – обсяг кредитного портфеля (кількість угод);
Негативна семіваріація	$NSV = \sum_{i=1}^n l_i^2 \cdot \frac{S_i}{S}$	t – від’ємні відхилення кредитних ризиків угод кредитного портфеля від кредитного портфельного ризику;
Позитивне середнє семіквадратичне відхилення	$psv = \sqrt{PSV}$	l_i – додатні відхилення кредитних ризиків угод кредитного портфеля від кредитного портфельного ризику
Негативне середнє семіквадратичне відхилення	$nsv = \sqrt{NSV}$	
Коефіцієнт асиметрії	$a = a = \sum_{i=1}^n \frac{S_i}{S} \cdot (p_i(c) - L)^3 / \sqrt{Var^3(p)}$	

Таблиця Л.2 – Характеристика кредитного портфеля з погляду кредитного ризику

Показник	Формула
Співвідношення власних коштів банку (ВК) та кредитного портфеля (КП)	$K = \frac{BK}{KP}$
Коефіцієнт покриття класифікованих кредитів основним капіталом банку	$K_{покр} = \frac{K_{осн}}{KP_{кл}},$ де $K_{осн}$ - основний капітал банку, $KP_{кл}$ - класифіковані кредити
Частка класифікованих кредитів у загальному обсязі кредитного портфеля	$K = \frac{KP_{кл}}{KP}$
Частка своєчасно несплачених кредитів за процентами та основною сумою в обсязі кредитного портфеля	$K_2 = \frac{KP_{np}}{KP},$ де KP_{np} - своєчасно несплачені кредити за процентами та основною сумою
Коефіцієнт збитковості кредитного портфеля	$K_{зб} = \frac{3}{KP},$ де 3 – збитки за кредитами

Таблиця Л.3 – Порівняльна характеристика системних комплексів для оцінки кредитного ризику портфеля

Характеристика	CreditMetrics	KMV Portfolio Manager	CreditRisk+	Credit Portfolio View
Підхід до моделювання	Знизу вгору	Знизу вгору	Знизу вгору	Зверху вниз
Вид кредитного ризику	Зміна ринкової вартості	Зміна ринкової вартості	Втрати при дефолті	Втрати при дефолті
Фактори кредитного ризику	Вартість активів	Вартість активів	Імовірність дефолту	Макроекономічні фактори
Кредитна подія	Зміна кредитного рейтингу або дефолт	Неперервна імовірність дефолту	Дефолт	Зміна кредитного рейтингу або дефолт
Імовірність дефолту	Безумовна	Безумовна	Безумовна	Умовна
Волатильність	Постійна величина	Постійна величина	Випадкова величина	Випадкова величина
Кореляція між дефолтами	Структурна на основі акцій	Структурна на основі акцій	Спрощена (процес дефолту)	Факторна модель
Рівень відновлення заборгованості	Випадкова величина	Випадкова величина	Постійна величина в межах кожного діапазону	Випадкова величина
Методологія розрахунку	Імітаційне моделювання / аналітичне рішення	Аналітичне рішення	Аналітичне рішення	Імітаційне моделювання

Додаток М

Таблиця М.1 – Характеристика основних видів стрес-тестів, що застосовують у банківській практиці

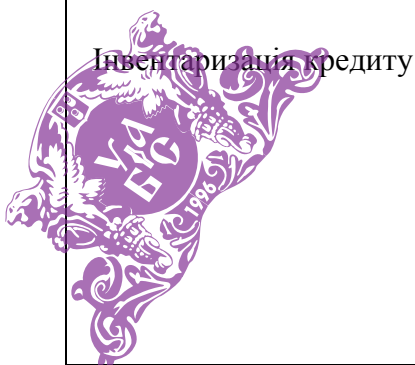
Вид стресу	Характеристика
Однофакторні стрес-тести	Розглядається вплив зміни одного з факторів кредитного ризику на вартість портфеля.
Багатофакторні	Розглядається вплив зміни групи факторів кредитного ризику на вартість портфеля.
Аналіз історичних сценаріїв	Дослідження впливу факторів кредитних ризиків, які вже відбувалися у минулому. Основним недоліком цього методу є те, що не враховуються характеристики ринку й інституційних структур, які з часом змінюються.
Аналіз гіпотетичних сценаріїв	Використовуються, якщо історичний сценарій не відповідає характеристикам даного портфеля або не враховує певні фактори ризику. Перевагою є підвищена гнучкість у формулюванні можливих подій. Недоліком є складність визначення ймовірності подій, які ніколи до цього не відбувалися.
Динамічні гіпотетичні сценарії	Динамічні сценарії виступають основними сценарними моделями розвитку подій за певний історичний проміжок часу. В їх основі – певні зміни (як правило настання криз, дефолтів тощо), що мають визначену послідовність розвитку або настають одразу та призводять до значного погіршення ситуації на світових ринках. Зазвичай, такі сценарії включають динамічні процеси, передбачити які досить складно, але їх наслідки спрогнозувати можливо. Різновидом динамічних моделей є моделі на основі послідовності статичних кроків. Вони дозволяють оцінити ситуацію в цілому, спрогнозувати її наслідки та оцінити ймовірність настання дефолту.
Статичні гіпотетичні сценарії	Дозволяють проводити аналіз ситуації та оцінювати втрати внаслідок погіршення ситуації на певний історичний момент часу (на певну дату). Вони поділяються на «констатаційні», що дають можливість проведення аналізу з виявленням слабких місць у діяльності банку, та «компенсаційні», що дозволяють також приймати компенсаційні та можливі заходи антикризового характеру.

Додаток Н

Таблиця Н.1 – Характеристика інструментів контролю індивідуального кредитного ризику

Назва інструменту	Характеристика
Аналіз кредиту	<ul style="list-style-type: none"> — аналіз кредитоспроможності позичальника; — аналіз зміни вартості забезпечення; — аналіз джерел ризику позичальника
Аудит кредиту	<ul style="list-style-type: none"> — перевіряється наявність документів згідно вимог та обґрунтованості видачі кредиту; — наявність протоколу засідання кредитного комітету з надання кредиту; — оцінка наявності розрахунків ступенів ризику; — оцінка юридичної відповідності кредитних угод або документів, що забезпечують виконання зобов'язань з кредитування; — оцінка простроченої заборгованості за кредитом; — проведення розрахунків за нормативами кредитних ризиків; — оцінка ризику видачі кредиту
Перевірка кредиту	<ul style="list-style-type: none"> — перевірка повноти та правильності документації у кредитній справі; — перевірка відповідності реального графіка платежів плановому графіку; — перевірка якості та стану будь-якого забезпечення за кредитом; — оцінка можливостей одержання у своє розпорядження забезпечення даного кредиту та юридичних прав на судові дії щодо позичальника; — оцінка відповідності виданого кредиту кредитній політиці банку та нормативам, установленим регулюючими органами; — прогноз можливих змін у фінансовому стані позичальника.
Інвентаризація кредиту	<p>Здійснюється з метою класифікації кредитних операцій для подальшого розрахунку резерву. Інвентаризація кредиту передбачає наявність:</p> <ul style="list-style-type: none"> — назви клієнта, його місцезнаходження; — номери основного поточного, додаткового поточного та позичкового рахунків; — заявки про надання кредиту та техніко-економічне обґрунтування потреби в кредиті на відповідні цілі; — кредитної угоди та зміни до неї; — угоди про заставу (забезпечення) та зміни до неї; — фінансової звітності позичальника, що подається до банку; — інформації про результати оцінки фінансового стану позичальника; — відповідної виписки з протоколу засідання кредитного комітету банку; — інформації про стан погашення заборгованості тощо

Додаток П

Таблиця П.1 – Характеристика способів реструктуризації кредитної заборгованості банків

Способи реструктуризації	Характеристика	Переваги для позичальника	Переваги для банку
Кредитні канікули	Банк дозволяє позичальникові протягом певного строку (зазвичай 6-9 місяців) погашати лише відсотки за кредитом. Після закінчення кредитних канікул позичальник щомісяця виплачує тіло кредиту плюс відсотки.	Щомісячний платіж за кредитом частково зменшується.	Переплата за кредитом зростає суттєво.
Зміна схеми погашення кредиту з класичної на ануїтетну	Ануїтетна схема погашення кредиту передбачає погашення заборгованості рівними частинами протягом усього строку кредитування, тоді як за класичної схеми сума платежів за кредитом із часом зменшується.	Щомісячний платіж за кредитом суттєво зменшується.	Переплата за кредитом частково збільшується.
Пролонгація кредиту	Збільшення строку кредитування.	Щомісячний платіж зменшується несуттєво.	Переплата за кредитом збільшується суттєво.
Конверсія	Переведення валютних кредитів у гривневі (курс конверсії визначається кожним банком індивідуально).	Залежно від курсу валюти на умовах конверсії.	
Прощення пені та штрафних санкцій	При виникненні прострочення за кредитом банк списує весь нарахований штраф.	Залежно від тривалості прострочення й суми штрафних санкцій (актуально лише для позичальників, які вчасно не погашають кредит).	
Зниження відсоткової ставки	Банк на певний строк (зазвичай на кілька місяців) знижує розмір відсоткової ставки за кредитом. Після закінчення пільгового періоду відсоткова ставка збільшується до попереднього рівня або перевищує його.	Залежно від умов зміни та відсоткової ставки.	

Додаток Р

Таблиця Р.1 – Критерії підвищеного ризику для визнання кредитної заборгованості проблемною

Тип заборгованості	Зона портфеля	Характеристика заборгованості	Якісні критерії визнання проблемної заборгованості		
			Обов'язкові		Вибіркові
			Основні	Додаткові (типи реструктуризації)	
1	2	3	4	5	6
Непроблемна заборгованість	Біла зона	заборгованість, за якою зобов'язання виконуються в строк і яка не має ознак потенційної проблемності	<ul style="list-style-type: none"> – встановлено, що немає необхідності передавати кредит в зону проблемної заборгованості; – причини переведення в сіро-білу зону усунуті; 		жодна із заборгованостей групи пов'язаних осіб позичальника не є простроченою та не є переданою в зону проблемної заборгованості, безперервно протягом щонайменш 12 останніх місяців
Потенційно проблемна заборгованість	Сіра зона	включає проблемну, або потенційно проблемну заборгованість	<ul style="list-style-type: none"> – виникнення прострочення за зобов'язаннями клієнта від 31 дня; – значне погіршення можливості обслуговувати зобов'язання; 	<ul style="list-style-type: none"> – тип 2.2. Зміна структури застави, що призводить до зменшення заставної вартості на >10%, але ≤50%; – тип 2.3. Зміна структури застави, 	<ul style="list-style-type: none"> – погіршення кредитоспроможності, падіння продажів та операційної дохідності; – дострокове повернення
	Сіро-біла зона	заборгованість, що є потенційно проблемною або яка з високою ймовірністю стане			

Продовження таблиці Р.1

1	2	3	4	5	6
Потенційно проблемна заборгованість	Сіро-біла зона	проблемною в короткостроковому періоді, але все ще може супроводжуватися співробітниками зони не проблемної заборгованості	оцінене на основі фінансової звітності; – надання фінансових документів, прострочено більш ніж на два місяці; – істотне знецінення застави (до рівня, що на $\geq 20\%$ нижче мінімальних вимог).	що призводить до зменшення заставної вартості на $\leq 10\%$; тип 3.3. Зміна структури фінансових поручителів, що погіршує загальну платоспроможність поручителів; – тип 4.1. Пониження процентної ставки за кредитом до мінімально можливої ставки з метою запобігання подальшого зростання проблемної заборгованості.	кредитів акціонерів та внутрішньо групових позик; – заходи, що вжиті іншими кредиторами: вихід з угоди, посилення застави; – негативний розвиток ситуації в галузі або на ринку, валютні ризики.
Проблемна заборгованість	Сіро-чорна зона	кредити, які вже визнані проблемними переведені в зону проблемної заборгованості	виникнення прострочення зобов'язань більше 60 днів; – сплата основної суми	– тип 1.6. Сплата процентів перенесена на ≤ 30 днів; – тип 1.5. Сплата основної суми	– зменшення власного капіталу позичальника; – інші кредитори ініціювали реалізацію

Продовження таблиці Р.1

1	2	3	4	5	6
Проблемна заборгованість	Сіро-чорна зона		заборгованості перенесена на >6, але ≤12 місяців; – сплата відсотків перенесена на >30 днів.	заборгованості перенесена на ≤6 місяців, тип 2.1. Зміна структури застави, що призводить до зменшення заставної вартості на >50%; – тип 3.1. Зміна позичальника за угодою; – тип 3.2. Розірвання/закінчення терміну дії договору фінансової поруки; – зниження рейтингу ймовірності дефолту від 2.4 і нижче на 3 бали за останні 14 місяців.	заставного майна; – інші кредитори вимагають повернення кредитів достроково.
	Чорна зона	зобов'язання позичальників, за якими визнано дефолт відповідно до внутрішніх положень	визнання дефолту позичальника		

Додаток С

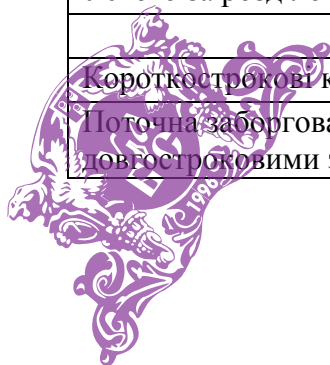
Звітність підприємства позичальника банку

Таблиця С.1 – Баланс підприємства-позичальника банку станом на 31.12.2007 р., тис. грн.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	340	168
первісна вартість	011	3482	3541
накопичена амортизація	012	(3142)	(3373)
Незавершене будівництво	020	41162	44506
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	566132	550547
первісна вартість	031	1196743	1226668
знос	032	630611	(676121)
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	322	0
інші фінансові інвестиції	045	171504	127621
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	598	35
Відстрочені податкові активи	060	23569	17760
Інші необоротні активи	070	0	0
Усього за розділом I	080	803627	740637
II. Оборотні активи			
Запаси:			
Виробничі запаси	100	206875	228896
Незавершене виробництво	120	509544	490341
Готова продукція	130	91115	146857
Товари	140	1925	2940
Векселі одержані	150	59	59
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	125919	101405
первісна вартість	161	128391	102071
резерв сумнівних боргів	162	2472	(666)
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за бюджетом	170	36644	39635
за виданими авансами	180	109569	84899
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	9091	18299

Продовження таблиці С.1

1	2	3	4
Поточні фінансові інвестиції	220	82	82
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	15811	5732
в іноземній валюті	240	14743	851
Інші оборотні активи	250	26844	11017
Усього за розділом II	260	1148221	1131013
III. Витрати майбутніх періодів	270	2768	20467
Баланс	280	1954616	1892117
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	710850	710850
Пайовий капітал	310	0	0
Додатковий вкладений капітал	320	0	0
Інший додатковий капітал	330	55017	55247
Резервний капітал	340	21839	22539
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	76760	92472
Вилучений капітал	370	0	(0)
Усього за розділом I	380	864606	881521
II. Забезпечення наступних виплат та платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	10850	2503
Інші забезпечення	410	0	0
Сума страхових резервів	415	0	0
Сума часток перестраховиків у страхових резервах	416	0	0
Цільове фінансування	420	283	114
Усього за розділом II	430	11133	2617
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	0	662
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	0	0
Відстрочені податкові зобов'язання	460	1113	3374
Інші довгострокові зобов'язання	470	313506	313507
Усього за розділом III	480	314619	317543
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	147328	241911
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	0	0

Продовження таблиці С.1

1	2	3	4
Векселі видані	520	4981	1428
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	136527	73030
Кредиторська заборгованість за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	197630	186164
з бюджетом	550	5061	8956
з позабюджетних платежів	560	0	0
зі страхування	570	9697	10476
з оплати праці	580	20126	22619
з учасниками	590	9657	9668
із внутрішніх розрахунків	600	2019	2019
Інші поточні зобов'язання	610	231184	134102
Усього за розділом IV	620	764210	690373
V. Доходи майбутніх періодів	630	48	48
Баланс	640	1954616	1892117

Таблиця С.2 – Баланс підприємства-позичальника банку станом на 31.12.2008 р., тис. грн.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	168	78
первісна вартість	011	3541	2908
накопичена амортизація	012	(3373)	(2830)
Незавершене будівництво	020	44506	57228
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	550547	555652
первісна вартість	031	1226668	1275707
знос	032	(676121)	(720055)
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	0	16391
інші фінансові інвестиції	045	127621	150018
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	35	84
Відстрочені податкові активи	060	17760	75

Продовження таблиці С.2

1	2	3	4
Інші необоротні активи	070	0	0
Усього за розділом I	080	740637	779526
II. Оборотні активи			
Запаси:			
Виробничі запаси	100	228896	194783
Незавершене виробництво	120	490341	428223
Готова продукція	130	146857	197123
Товари	140	2940	26747
Векселі одержані	150	59	59
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	101405	84227
первісна вартість	161	102071	84847
резерв сумнівних боргів	162	(666)	(620)
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за бюджетом	170	39635	58067
за виданими авансами	180	84899	136263
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	18299	29021
Поточні фінансові інвестиції	220	82	82
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	5732	15790
в іноземній валюті	240	851	43952
Інші оборотні активи	250	11017	20397
Усього за розділом II	260	1131013	1234734
III. Витрати майбутніх періодів	270	20467	134647
Баланс	280	1892117	2148907
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	710850	710850
Пайовий капітал	310	0	0
Додатковий вкладений капітал	320	0	0
Інший додатковий капітал	330	55247	117652
Резервний капітал	340	22539	26067
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	92472	104047
Вилучений капітал	370	(0)	(0)
Накопичена курсова різниця	375		518
Усього за розділом I	380	881521	959134

Продовження таблиці С.2

1	2	3	4
Частка меншості	385		30
II. Забезпечення наступних виплат та платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	2503	1624
Інші забезпечення	410	0	0
Сума страхових резервів	415	0	0
Сума часток перестраховиків у страхових резервах	416	0	0
Цільове фінансування	420	114	23
Усього за розділом II	430	2617	1647
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	662	1403
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	0	0
Відстрочені податкові зобов'язання	460	3374	12116
Інші довгострокові зобов'язання	470	313507	314753
Усього за розділом III	480	317543	328272
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	241911	466838
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	0	0
Векселі видані	520	1428	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	73030	68594
Кредиторська заборгованість за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	186164	228661
з бюджетом	550	8956	9039
з позабюджетних платежів	560	0	0
зі страхування	570	10476	12796
з оплати праці	580	22619	27199
з учасниками	590	9668	8712
із внутрішніх розрахунків	600	2019	2019
Інші поточні зобов'язання	610	134102	35918
Усього за розділом IV	620	690373	859776
V. Доходи майбутніх періодів	630	48	48
Баланс	640	1892117	2148907

Таблиця С.3 – Баланс підприємства-позичальника банку станом на 31.12.2009 р., тис. грн.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	78	45
первісна вартість	011	2908	2807
накопичена амортизація	012	(2830)	(2762)
Незавершене будівництво	020	57228	32194
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	55652	567396
первісна вартість	031	1275707	1337726
знос	032	(720053)	(770330)
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	16391	13429
інші фінансові інвестиції	045	150018	131633
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	84	76
Відстрочені податкові активи	060	75	12846
Інші необоротні активи	070	0	0
Усього за розділом I	080	779526	757619
II. Оборотні активи			
Виробничі запаси	100	194783	231640
Незавершене виробництво	120	428223	480894
Готова продукція	130	197123	199854
Товари	140	26747	32054
Векселі одержані	150	59	59
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	84227	722636
первісна вартість	161	84847	724988
резерв сумнівних боргів	162	(620)	(2352)
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за бюджетом	170	58067	172838
за виданими авансами	180	136263	410705
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	29021	82203
Поточні фінансові інвестиції	220	82	82
Грошові кошти та їх еквіваленти:			

Продовження таблиці С.3

1	2	3	4
в національній валюті	230	15790	15293
у т. ч. в касі	231		25
в іноземній валюті	240	43952	96719
Інші оборотні активи	250	20397	18116
Усього за розділом II	260	1234734	2463093
III. Витрати майбутніх періодів	270	134647	434835
Баланс	280	2148907	3655547
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	710850	710850
Пайовий капітал	310	0	0
Додатковий вкладений капітал	320	0	0
Інший додатковий капітал	330	117652	117652
Резервний капітал	340	26067	30301
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	104047	(122226)
Вилучений капітал	370	(0)	(0)
Накопичена курсова різниця	375	518	4839
Усього за розділом I	380	959134	741416
Частка меншості	385	30	
II. Забезпечення наступних виплат та платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	1624	7849
Інші забезпечення	410	0	0
Сума страхових резервів	415	0	0
Сума часток перестраховиків у страхових резервах	416	0	0
Цільове фінансування	420	23	23
Усього за розділом II	430	1647	7872
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	1403	802
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	0	0
Відстрочені податкові зобов'язання	460	12116	5340
Інші довгострокові зобов'язання	470	314753	453199
Усього за розділом III	480	328272	459341
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	466838	1266336

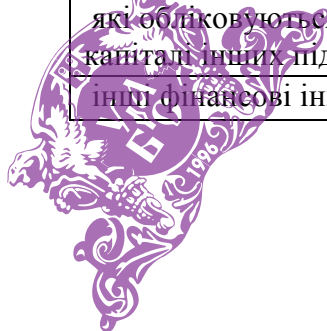

Продовження таблиці С.3

1	2	3	4
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	0	0
Векселі видані	520	0	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	68594	430927
Кредиторська заборгованість за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	228661	611571
з бюджетом	550	9039	15721
з позабюджетних платежів	560	0	0
зі страхування	570	12796	16602
з оплати праці	580	27199	34049
з учасниками	590	8712	64
із внутрішніх розрахунків	600	2019	0
Інші поточні зобов'язання	610	35918	71571
Усього за розділом IV	620	859776	2446841
V. Доходи майбутніх періодів	630	48	48
Баланс	640	2148907	3655547

Таблиця С.4 – Баланс підприємства-позичальника банку станом на 31.12.2010 р., тис. грн.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	45	33
первісна вартість	011	2807	2801
накопичена амортизація	012	(2762)	(2768)
Незавершене будівництво	020	32194	29214
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	567396	415075
первісна вартість	031	1337726	1098600
знос	032	(770330)	(683525)
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	13429	2285
інші фінансові інвестиції	045	131633	72255

Продовження таблиці С.4

1	2	3	4
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	76	58
Відстрочені податкові активи	060	12846	365
Інші необоротні активи	070	0	0
Усього за розділом I	080	757619	519285
II. Оборотні активи			
Запаси:			
Виробничі запаси	100	231640	201150
Незавершене виробництво	120	480894	327648
Готова продукція	130	199854	182305
Товари	140	32054	27835
Векселі одержані	150	59	0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	722636	676698
первісна вартість	161	724988	677384
резерв сумнівних боргів	162	(2352)	(686)
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за бюджетом	170	172838	203938
за виданими авансами	180	410705	393657
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	82203	724995
Поточні фінансові інвестиції	220	82	0
в національній валюті	230	15293	67655
у т.ч. в касі	231	25	
в іноземній валюті	240	96719	51843
Інші оборотні активи	250	18116	11890
Усього за розділом II	260	2463093	2869614
III. Витрати майбутніх періодів	270	434835	321769
Баланс	280	3655547	3710668
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	710850	710850
Пайовий капітал	310	0	0
Додатковий вкладений капітал	320	0	0
Інший додатковий капітал	330	117652	117652
Резервний капітал	340	30301	30301
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	(122226)	231594
Вилучений капітал	370	(0)	(0)
Накопичена курсова різниця	375	4839	5963

Продовження таблиці С.4

1	2	3	4
Усього за розділом I	380	741416	1096360
Частка меншості	385		29
II. Забезпечення наступних виплат та платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	7849	1373
Інші забезпечення	410	0	0
Сума страхових резервів	415	0	0
Сума часток перестраховиків у страхових резервах	416	0	0
Цільове фінансування	420	23	20
Усього за розділом II	430	7872	1393
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	802	152090
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	0	0
Відстрочені податкові зобов'язання	460	5340	40444
Інші довгострокові зобов'язання	470	453199	487086
Усього за розділом III	480	459341	679620
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	1266336	1191360
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	0	0
Векселі видані	520	0	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	430927	271321
Кредиторська заборгованість за розрахунками:			
з одержаних авансів	540	611571	267648
з бюджетом	550	15721	28804
з позабюджетних платежів	560	0	0
зі страхування	570	16602	15988
з оплати праці	580	34049	30713
з учасниками	590	64	0
із внутрішніх розрахунків	600	0	0
Інші поточні зобов'язання	610	71571	127384
Усього за розділом IV	620	2446841	1933218
V. Доходи майбутніх періодів	630	48	48
Баланс	640	3655547	3710668

Таблиця С.5 – Баланс підприємства-позичальника банку станом на 31.12.2011 р., тис. грн.

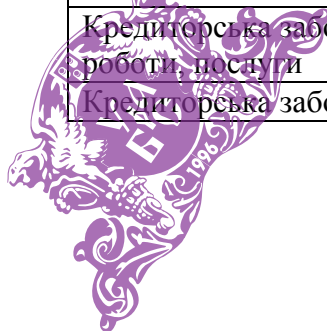
Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			

залишкова вартість	010	33	46
первісна вартість	011	2801	2832
накопичена амортизація	012	(2768)	(2786)
Незавершене будівництво	020	29214	32828
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	415075	808042
первісна вартість	031	1098600	1148664
знос	032	(683525)	(340622)
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040	2285	6589
інші фінансові інвестиції	045	72255	402145
Довгострокова дебіторська заборгованість	050	58	58
Відстрочені податкові активи	060	365	1460
Інші необоротні активи	070	0	
Усього за розділом I	080	519285	1251168
II. Оборотні активи			
Запаси:			
Виробничі запаси	100	201150	180596
Незавершене виробництво	120	327648	322645
Готова продукція	130	182305	351314
Товари	140	27835	27786
Векселі одержані	150	0	
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	676698	552464
первісна вартість	161	677384	553265
резерв сумнівних боргів	162	(686)	(801)
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за бюджетом	170	203938	281405
за виданими авансами	180	393657	486748
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	724995	1012031
Поточні фінансові інвестиції	220	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	67655	31821

Продовження таблиці С.5

1	2	3	4
у т. ч. в касі	231	20	33
в іноземній валюті	240	51843	38414
Інші оборотні активи	250	11890	11491
Усього за розділом II	260	2869614	3296715
III. Витрати майбутніх періодів	270	321769	248209
Баланс	280	3710668	4796092
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	710850	710850
Пайовий капітал	310	0	0
Додатковий вкладений капітал	320	0	0
Інший додатковий капітал	330	117652	117652
Резервний капітал	340	30301	30301
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	231594	324194
Вилучений капітал	370	(0)	(0)
Накопичена курсова різниця	375	5963	5910
Усього за розділом I	380	1096360	1188907
Частка меншості	385	29	781742
Забезпечення виплат персоналу	400	1373	9057
Інші забезпечення	410	0	0
Сума страхових резервів	415	0	0
Сума часток перестраховиків у страхових резервах	416	0	0
Цільове фінансування	420	20	36
Усього за розділом II	430	1393	9093
Довгострокові кредити банків	440	152090	151464
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	0	0
Відстрочені податкові зобов'язання	460	40444	58592
Інші довгострокові зобов'язання	470	487086	485712
Усього за розділом III	480	679620	695768
Короткострокові кредити банків	500	1191360	1370386
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	0	0
Векселі видані	520	0	0
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	271321	253106
Кредиторська заборгованість за розрахунками:			

Продовження таблиці С.5

1	2	3	4
з одержаних авансів	540	267648	190410
з бюджетом	550	28804	23282
з позабюджетних платежів	560	0	0
зі страхування	570	15988	11767
з оплати праці	580	30713	22908
з учасниками	590	0	0
із внутрішніх розрахунків	600	0	0
Інші поточні зобов'язання	610	127384	248465
Усього за розділом IV	620	1933218	2120324
V. Доходи майбутніх періодів	630	48	258
Баланс	640	3710668	4796092

State Higher Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Таблиця С.6 – Звіт про фінансові результати підприємства-позичальника банку за 2007 рік, тис. грн.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	1606784	1654011
Податок на додану вартість	015	53584	(30742)
Акцизний збір	020	(0)	(0)
Інші вирахування з доходу	030	(10197)	(7395)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	1543003	1615874
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(998337)	(948896)
Валовий прибуток:			
прибуток	050	544666	666978
збиток	055	(0)	(0)
Інші операційні доходи	060	1445856	1766973
Адміністративні витрати	070	(199239)	(155737)
Витрати на збут	080	(229422)	(390873)
Інші операційні витрати	090	(1463180)	(1814628)
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	98681	72713
збиток	105	(0)	(0)
Доход від участі в капіталі	110	0	0
Інші фінансові доходи	120	2960	4562
Інші доходи	130	99002	69599
Фінансові витрати	140	(22118)	(10383)
Втрати від участі в капіталі	150	(0)	(0)
Інші витрати	160	(61810)	(82367)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	116715	54124
збиток	175	(0)	(0)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(54169)	(22023)
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	8070	-18236
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	70616	13865
збиток	195	(0)	(0)
Надзвичайні:			

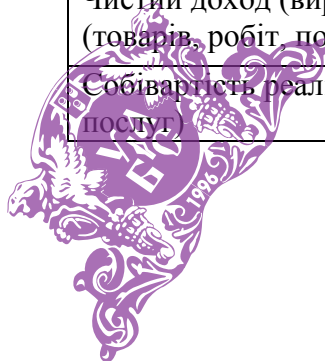

Продовження таблиці С.6

1	2	3	4
доходи	200	0	0
витрати	205	(69)	(0)
Податки з надзвичайного прибутку	210	(0)	0
Чистий:			
прибуток	220	70547	13865
збиток	225	(0)	(0)
II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Матеріальні затрати	230	620288	714320
Витрати на оплату праці	240	311677	268169
Відрахування на соціальні заходи	250	116147	103525
Амортизація	260	50570	50091
Інші операційні витрати	270	554951	626585
Разом	280	1653633	1762690
III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ			
Середньорічна кількість простих акцій	300	71085000	71074792
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	71085000	71074792
Чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	320	0,879	0,195
Скоригований чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	330	0,879	0,195
Дивіденди на одну просту акцію	340	0	0,15

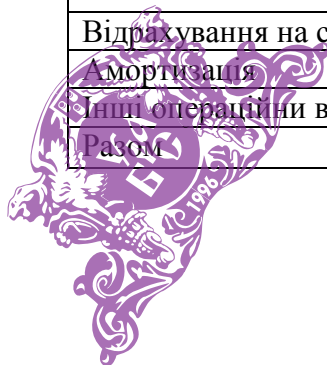
Таблиця С.7 – Звіт про фінансові результати підприємства-позичальника банку за 2008 рік, тис. грн.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	1699068	1606784
Податок на додану вартість	015	46103	53584
Акцизний збір	020	(0)	(0)
Інші вирахування з доходу	030	(17939)	(10197)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	1632026	1543003
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(1110929)	(998337)

Продовження таблиці С.7

1	2	3	4
Валовий прибуток:			
прибуток	050	521097	544666
збиток	055	(0)	(0)
Інші операційні доходи	060	1593293	1445856
Адміністративні витрати	070	(214672)	(199239)
Витрати на збут	080	(150665)	(229422)
Інші операційні витрати	090	(1592798)	(1463180)
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	156255	98681
збиток	105	(0)	(0)
Доход від участі в капіталі	110	21582	0
Інші фінансові доходи	120	5590	2960
Інші доходи	130	9760	99002
Фінансові витрати	140	(38034)	(22118)
Втрати від участі в капіталі	150	(1077)	(0)
Інші витрати	160	(12860)	(61810)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	141216	116715
збиток	175	(0)	(0)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(65194)	(54169)
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	26427	8070
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	102449	70616
збиток	195	(0)	(0)
Надзвичайні:			
доходи	200	0	0
витрати	205	(0)	(69)
Податки з надзвичайного прибутку	210	(0)	(0)
Чистий:			
прибуток	220	102449	70547
збиток	225	(0)	(0)
II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Матеріальні затрати	230	806766	620288
Витрати на оплату праці	240	391315	311677
Відрахування на соціальні заходи	250	140432	116147
Амортизація	260	52230	50570
Інші операційні витрати	270	530071	554951
Разом	280	1920814	1653633

Продовження таблиці С.7

1	2	3	4
III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ			
Середньорічна кількість простих акцій	300	71085000	71085000
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	71085000	71085000
Чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	320	1,069	0,879
Скоригований чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	330	1,069	0,879
Дивіденди на одну просту акцію	340	0	0

Таблиця С.8 – Звіт про фінансові результати підприємства-позичальника банку за 2009 рік, тис. грн.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	2523793	1699068
Податок на додану вартість	015	55813	46103
Акцизний збір	020	(0)	(0)
Інші вирахування з доходу	030	(7969)	(17939)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	2460011	1632026
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(1467688)	(1110929)
Валовий прибуток:			
прибуток	050	992323	521097
збиток	055	(0)	(0)
Інші операційні доходи	060	3168260	1593293
Адміністративні витрати	070	(280151)	(214672)
Витрати на збут	080	(374796)	(150665)
Інші операційні витрати	090	(3375576)	(1592798)
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	130060	156255
збиток	105	(0)	(0)
Доход від участі в капіталі	110	566	21582
Інші фінансові доходи	120	11062	5590
Інші доходи	130	17917	9760
Фінансові витрати	140	(76055)	(38034)

Продовження таблиці С.8

1	2	3	4
Втрати від участі в капіталі	150	(12413)	(1077)
Інші витрати	160	(177528)	(12860)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	0	141216
збиток	175	(106391)	(0)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(50161)	(65194)
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	(5995)	26427
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	0	102449
збиток	195	(162547)	(0)
Надзвичайні:			
доходи	200	207	0
витрати	205	(2)	(0)
Податки з надзвичайного прибутку	210	(0)	(0)
Чистий:			
прибуток	220	0	102449
збиток	225	(162342)	(0)
II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Матеріальні затрати	230	1049356	806766
Витрати на оплату праці	240	473834	391315
Відрахування на соціальні заходи	250	175439	140432
Амортизація	260	55589	52230
Інші операційні витрати	270	981973	530071
Разом	280	2736191	1920814
III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ			
Середньорічна кількість простих акцій	300	71085000	71085000
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	71085000	71085000
Чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	320	-2,28377	1,06945
Скоригований чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	330	-2,28377	1,06945
Дивіденди на одну просту акцію	340	0	0

Таблиця С.9 – Звіт про фінансові результати підприємства-позичальника банку за 2010 рік, тис. грн.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	3371771	2523793
Податок на додану вартість	015	61772	55813
Акцизний збір	020	(0)	(0)
Інші вирахування з доходу	030	(1719)	(7969)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	3308280	2460011
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(1812045)	(1467688)
Валовий прибуток:			
прибуток	050	1496235	992323
збиток	055	(0)	(0)
Інші операційні доходи	060	3369630	3168260
Адміністративні витрати	070	(273575)	(280151)
Витрати на збут	080	(476938)	(374796)
Інші операційні витрати	090	(3303469)	(3375576)
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	811883	130060
збиток	105	(0)	(0)
Доход від участі в капіталі	110	1621	566
Інші фінансові доходи	120	13514	11062
Інші доходи	130	324749	17917
Фінансові витрати	140	(154111)	(76055)
Втрати від участі в капіталі	150	(12766)	(12413)
Інші витрати	160	(468233)	(177528)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	516657	0
збиток	175	(0)	(106391)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(168848)	(50161)
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	1163	(5995)
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	348972	0
збиток	195	(0)	(162547)
Надзвичайні:			

Продовження таблиці С.9

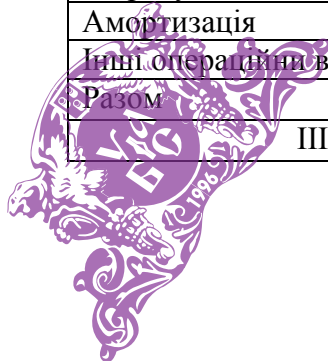
1	2	3	4
доходи	200	28	207
витрати	205	(0)	(2)
Податки з надзвичайного прибутку	210	(0)	(0)
Чистий:			
прибуток	220	349000	0
збиток	225	(0)	(162342)
II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Матеріальні затрати	230	1085324	1049356
Витрати на оплату праці	240	493670	473834
Відрахування на соціальні заходи	250	179642	175439
Амортизація	260	51313	55589
Інші операційні витрати	270	853624	981973
Разом	280	2663573	2736191
III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ			
Середньорічна кількість простих акцій	300	71085000	71085000
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	71085000	71085000
Чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	320	4,90962	-2,28377
Скоригований чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	330	4,90962	-2,28377
Дивіденди на одну просту акцію	340	0	0

Таблиця С.10 – Звіт про фінансові результати підприємства-позичальника банку за 2011 рік, тис. грн.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	2170149	3371771
Податок на додану вартість	015	34160	61772
Акцизний збір	020	(0)	(0)
Інші вирахування з доходу	030	(143)	(1719)
Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	2135846	3308280
Собівартість реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	040	(1252412)	(1812045)
Валовий прибуток:			

Продовження таблиці С.10

1	2	3	4
прибуток	050	883434	1496235
збиток	055	(0)	(0)
Інші операційні доходи	060	2513003	3369630
Адміністративні витрати	070	(283938)	(273575)
Витрати на збут	080	(381925)	(476938)
Інші операційні витрати	090	(2589891)	(3303469)
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	140688	811883
збиток	105	(0)	(0)
Доход від участі в капіталі	110	4842	1621
Інші фінансові доходи	120	16533	13514
Інші доходи	130	1128468	324749
Фінансові витрати	140	(167069)	(154111)
Втрати від участі в капіталі	150	(564)	(12766)
Інші витрати	160	(897624)	(468233)
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	225274	516657
збиток	175	(0)	(0)
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	(133523)	(168848)
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	185	827	1163
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	92578	348972
збиток	195	(0)	(0)
Надзвичайні:			
доходи	200	92600	28
витрати	205	(0)	(0)
Податки з надзвичайного прибутку	210	(0)	(0)
Чистий:			
прибуток	220	92600	349000
збиток	225	(0)	(0)
II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Матеріальні затрати	230	994732	1085324
Витрати на оплату праці	240	485100	493670
Відрахування на соціальні заходи	250	180061	179642
Амортизація	260	53589	51313
Інші операційні витрати	270	681305	853624
Разом	280	2394787	2663573
III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ			

Продовження таблиці С.10

1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300	71085000	71085000
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	71085000	71085000
Чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	320	1,30267	4,90962
Скоригований чистий прибуток, (збиток) на одну просту акцію	330	1,30267	4,90962
Дивіденди на одну просту акцію	340	0	0

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

Додаток Т

Агреговані показники діяльності підприємства-позичальника банку

№	Рядок агрегованого балансу	Сума рядків балансу Позичальника (Ф1)	Сума рядків балансу Позичальника (Ф1-М)	Сума рядків балансу Позичальника (Ф1-МС)
А				
1	Основні засоби і незавершене будівництво (капітальні інвестиції)	Ф1: р. 010, р. 020, р.030, р. 055	Ф1-М: р. 020, р.030	Ф1-МС: р.030
2	Довгострокові фінансові вкладення і дебіторська заборгованість	Ф1: р. 040, р. 045, р. 050	Ф1-М: р. 040	-
3	Інші необоротні активи	Ф1: р. 035, р.060, р. 065, р.070	Ф1-М: р. 035, р. 070	Ф1-МС: р. 070
4	Необоротні активи	Сума рядків 1 - 3 даної таблиці	Сума рядків 1 - 4 даної таблиці	Сума рядків 1 - 3 даної таблиці
5	Запаси	Ф1: р. 100, р. 110, р. 120, р. 130, р. 140	Ф1-М: р. 100, р. 110, р. 130	Ф1-МС: р. 100
6	Дебіторська заборгованість	Ф1: р. 150, р. 160, р. 170, р. 180, р. 190, р. 200, р. 210, р. 220	Ф1-М: р. 160, р. 170, р. 310, р. 320	Ф1-МС: р. 210
7	Кошти	Ф1: р. 230, р. 240	Ф1-М: р. 230, р. 240	Ф1-МС: р. 230, р. 240
8	Інші оборотні активи	Ф1: р. 250, р. 275	Ф1-М: р. 250, р. 275	Ф1-МС: р. 250
9	Оборотні активи	Сума рядків 5 - 8 даної таблиці	Сума рядків 6 - 9 даної таблиці	Сума рядків 5 - 8 даної таблиці
10	Витрати майбутніх періодів	Ф1: р. 270	Ф1-М: р. 270	-
11	Актив балансу	Сума рядків 4, 9, 10 даної таблиці	Сума рядків 4, 9, 10 даної таблиці	Сума рядків 4, 9, 10 даної таблиці
ПАСИВИ				
12	Статутний і додатково вкладений капітал	Ф1: р. 300, р. 310, р. 320, р. 360, р. 370	Ф1-М: р. 300, р. 320, р. 360,	Ф1-МС: р. 300
13	Інший додатковий капітал і фонди	Ф1: р. 330, р. 340, р. 430, р.	Ф1-М: р. 340, р. 430, р.	Ф1-МС: 430, р.
14	Нерозподілений прибуток (збиток)	Ф1: р. 350	Ф1-М: р. 350	Ф1-МС: р. 350
15	Власний капітал	Сума рядків 12-14 даної таблиці	Сума рядків 12-14 даної таблиці	Сума рядків 12-14 даної таблиці
16	Інші довгострокові зобов'язання	Ф1: р. 450, р. 460, р. 470	Ф1-М: р. 480	Ф1-МС: р. 480
17	Довгострокові кредити банків	Ф1: р. 440	-	-
18	Короткострокові кредити банків	Ф1: р. 500	Ф1-М: р. 500	Ф1-МС: р. 500
19	Кредиторська заборгованість	Ф1: р. 520, р. 530, р. 540, р. 550, р. 560, р. 570, р. 580, р. 590, р. 600, р. 605	Ф1-М: р. 530, р. 550, р. 570, р. 580, р. 605	Ф1-МС: р. 530, р. 550, р. 570, р. 580,
20	Інші поточні зобов'язання	Ф1: р. 510, р. 610	Ф1-М: р. 510, р. 610	Ф1-МС: р. 610
21	Позичкові кошти	Сума рядків 16 – 20 даної таблиці	Сума рядків 16 – 20 даної таблиці	Сума рядків 16 – 20 даної таблиці
22	Доходи майбутніх періодів	Ф1: 630	Ф1-М: 630	-
23	Пасив балансу	Сума рядків 15, 21, 22 даної таблиці	Сума рядків 15, 21, 22 даної таблиці	Сума рядків 15, 21, 22 даної таблиці

Рисунок Т.1 – Групування статей агрегованого балансу підприємства-позичальника банку для оцінки його фінансового стану

№	Рядок агрегованої форми 2	Сума рядків Звіту про фінансові результати Позичальника (Ф2)	Сума рядків Звіту про фінансові результати Позичальника (Ф2-М)	Сума рядків Звіту про фінансові результати Позичальника (Ф2-М)
1	Виручка від реалізації продукції	Ф2: р. 010	Ф2-М: р. 010	Ф2-МС: р. 010
2	Непрямі податки (ПДВ, акциз і т.д.)	Ф2: р. 015, р. 020, р. 025, р. 030 (усі зі знаком «-»)	Ф2-М: р. 020 (усі зі знаком «-»)	Ф2-МС: р. 020 (усі зі знаком «-»)
3	Чистий дохід від реалізації продукції	Сума рядків 1 і 2 даної таблиці	Сума рядків 1 і 2 даної таблиці	Сума рядків 1 і 2 даної таблиці
4	Собівартість реалізованої продукції	Ф2: р. 040-045 (зі знаком «-»)	Ф2-М: р. 80 (зі знаком «-»)	Ф2-МС: р. 80
5	Адміністративні витрати і витрати на збут	Ф2: сума р. 070 – 080 (усі зі знаком «-»)	-	-
6	Операційні доходи і витрати	Ф2: р. 060 мінус р. 090	Ф2-М: р. 040 мінус р. 90	-
7	Фінансовий результат операційної діяльності	Сума рядків 3 – 6 даної таблиці	-	-
8	Доходи та витрати, які не стосуються операційної діяльності	Ф2: сума р. 110, та р. 130 мінус сума р. 150 та р. 160	Ф2-М: р. 050 мінус р. 100	Ф2-МС: р. 040 мінус р. 100
9	Фінансові доходи і витрати	Ф2: р. 120 мінус р. 140	-	-
10	Фінансовий результат звичайної діяльності	Сума рядків 7 – 9 даної таблиці	Сума рядків 3 – 9 даної таблиці	Сума рядків 3 – 9 даної таблиці
11	Податок на прибуток	Ф2: р. 180 (зі знаком «-»), р. 185	Ф2-М: р. 140 (зі знаком «-»)	Ф2-МС: р. 140
12	Надзвичайні доходи і витрати	Ф2: р. 200 мінус сума р. 205 та р. 210	-	Ф2-МС: р. 145
13	Чистий прибуток	Сума рядків 10 – 12 даної таблиці	Сума рядків 10 – 12 даної таблиці	Сума рядків 10 – 12 даної таблиці

Рисунок Т.2 – Групування статей агрегованого звіту про фінансові результати підприємства-позичальника банку для оцінки його фінансового стану

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
 State Financial Educational Institution
 "UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Додаток У

Апробація комплексного методичного підходу до моніторингу кредитного ризику банку

Заповнюється ячейки жовтого кольору. Ячейки синього кольору - заповнюються автоматично.

Рік

1. Кількісні об'єми реалізації, тон (штук і т.ін.)

	01.03.2011	01.04.2011	01.05.2011	01.06.2011	01.07.2011	01.08.2011	01.09.2011	01.10.2011	01.11.2011
Кількісні об'єми закупівлі, шт									
	0,00	230	245	341	156	223	141	102	331
	0,00								
	0,00								
Ціна закупівлі, грн./т									
		86	96	78	88	74	120	115	128
Вартісні об'єми закупівлі, грн.									
	0,00	19 780,00	23 520,00	26 598,00	13 728,00	16 502,00	52 920,00	11 730,00	42 368,00
	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Всього:		19 780,00	23 520,00	26 598,00	13 728,00	16 502,00	52 920,00	11 730,00	42 368,00
Змінна частина з/пл									
		345,00	520,00	324,00	152,00	658,00	123,00	325,00	452,00
		345,00	520,00	324,00	152,00	658,00	123,00	325,00	452,00
Інші витрати									

Прогноз Операційна діяльність Інвестиційна діяльність Фінансова діяльність

Рисунок У.1 – Побудова прогнозу операційної діяльності підприємства-позичальника банку

Заповнюються лише ячейки жовтого кольору. Ячейки синього кольору - заповнюються автоматично.

		1 рік													
		01.03.2011	01.04.2011	01.05.2011	01.06.2011	01.07.2011	01.08.2011	01.09.2011	01.10.2011	01.11.2011	01.12.2011	01.01.2012	01.02.2012	01.03.2012	01.04.2012
Витрати															
6	Обладнання	3214,0	1256,0	1452,0	1200,0	1450,0	1025,0	1526,0	2014,0	320,0	102,0	254,0	2563,0		
7	Будівництво	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0	123,0		
8	Кал. ремонт ОЗ	203,0	210,0	102,0	112,0	220,0	332,0	213,0	102,0	117,0	300,0	120,0	230,0	100,0	
9	Додатковій інвестиції	231,0	0,0	20,0	123,0	0,0	0,0	0,0	200,0	10,0	0,0	102,0			
10	Всього:	3771,0	1589,0	1697,0	1558,0	1793,0	1480,0	1862,0	2439,0	3546,0	4525,0	2886,0	2793,0	100,0	0,0
Доходи															
14	Реалізація ОЗ	0,0	0,0	1456,0	1230,0	0,0	0,0	0,0	145,0	0,0	256,0	0,0			
15	Реалізація фін. інвестицій	236,0	540,0	125,0	0,0	0,0	0,0	145,0	510,0	230,0	145,0				
16	Дивіденди від фін. інв.	20,0	12,0	23,0	20,0	24,0	10,0	12,0	13,0	20,0	10,0				
17	Інше														
18	Всього:	256,0	552,0	1 604,0	1 250,0	24,0	10,0	157,0	668,0	250,0	411,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Рисунок У.2 – Побудова прогнозу інвестиційної діяльності підприємства-позичальника банку

Excel spreadsheet showing financial forecasts for two banks (Банк1 and Банк2) from 01.03.2011 to 01.12.2011. The spreadsheet includes columns for dates and rows for various financial metrics such as credit received, debt repayment, debt balance, interest rates, and interest periods.

Bank	01.03.2011	01.04.2011	01.05.2011	01.06.2011	01.07.2011	01.08.2011	01.09.2011	01.10.2011	01.11.2011	01.12.2011
Банк1										
№ договору та дата										
Отримання кредиту	12 356 980									
Графік погашення основної суми боргу	1 029 748	1 029 748	1 029 748	1 029 748	1 029 748	1 029 748	1 029 748	1 029 748	1 029 748	1 029 748
відсотки по сумі погашення	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Залишок боргу	3 256 987,00	14 584 219	13 554 471	12 524 723	11 494 975	10 465 227	9 435 479	8 405 731	7 375 983	6 346 235
відсотки на залишок боргу	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Відсотки (% річних)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Дн. в періоді (для нарахування % по сумі погашення)	31	30	31	30	31	30	31	30	31	30
Дн. в періоді (для нарахування % на залишок боргу)	31	30	31	30	31	30	31	30	31	30
Відсоткова ставка	0%									
Валюта	UAH									
База нарахування (дн. в році)	365									
Витрати на отримання кредиту										
Банк2										
№ договору та дата										
Отримані кредити										
Графік погашення основної суми боргу										
відсотки по сумі погашення	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Залишок боргу	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
відсотки на залишок боргу	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Відсотки (% річних)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Дн. в періоді (для нарахування % по сумі погашення)	30	30	30	31	31	30	31	30	31	31
Дн. в періоді (для нарахування % на залишок боргу)	30	30	30	31	31	31	30	31	30	31

* - у випадку, якщо період нарахування % більше 31 дня. В цьому випадку кількість днів можливо заповнювати вручну.

Рисунок У.3 – Побудова прогнозу фінансової діяльності підприємства-позичальника банку

Період	1 рік																
	Вер.11	Квіт.11	Тра.11	Чер.11	Лип.11	Сер.11	Вер.11	Жов.11	Лип.11	Гру.11	Січ.12	Лют.12	Бер.12	Квіт.12	Тра.12	Чер.12	Лип.12
Доход від операційної діяльності	82 500	148 200	85 100	144 450	116 580	240 000	65 124	73 845	103 480	88 450	85 200	0	0	0	0	0	0
Всього основна продукція:	82 500	148 200	85 100	144 450	116 580	240 000	65 124	73 845	103 480	88 450	85 200	0	0	0	0	0	0
Всього інша реалізація:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Виручка від реалізації продукції	82 500	148 200	85 100	144 450	116 580	240 000	65 124	73 845	103 480	88 450	85 200	0	0	0	0	0	0
ПДВ (-оплата +відшкодування)	10 417	24 700	14 183	24 075	19 430	40 015	19 694	12 308	17 247	14 408	15 887	0	0	0	0	0	0
Всього доходи від операц. діяльності	92 917	172 900	99 283	168 525	136 010	280 015	84 818	86 153	120 727	102 858	101 087	0	0	0	0	0	0
Витрати від операційної діяльності	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Постійні виробничі витрати	520	452	553	192	200	423	402	541	620	500	0	0	0	0	0	0	0
Витрати на збут	320	325	390	315	343	324	410	412	432	422	438	0	0	0	0	0	0
Адміністративні витрати	124	152	130	145	175	190	120	150	165	164	170	0	0	0	0	0	0
Специфічні витрати	296	269	280	238	226	236	236	236	236	216	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Податок на прибуток	7 736	24 617	14 200	14 777	15 100	39 667	9 478	4 045	12 700	9 461	7 204	0	0	0	0	0	0
Платити	42	45	49	55	55	66	64	61	63	45	62	0	0	0	0	0	0
Рентабельність опер. діял.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Знижки Дп заборгованості	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Знижки Кп заборгованості	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього витрати від операц. діяльності	20 822	45 698	37 500	39 151	36 396	87 788	22 593	40 045	43 769	40 449	51 946	0	0	0	0	0	0

Рисунок У.4 – Побудова прогнозу грошових потоків підприємства-позичальника банку

Таблиця У.1 – Межі коливання показників дисконтованих грошових потоків для оцінки їх стійкості

Межі коливання показника	Характеристика сценарію
$\geq 1,5$	Найкращий сценарій
0,7 – 1,5	Базовий сценарій
0,3 – 0,7	Грошовий потік стійкий
0 – 0,3	Найгірший сценарій
≤ 0	Грошовий потік недостатній

State Higher Educational Institution
 “UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
 “УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

Таблиця У.2 – Вхідні дані для розрахунку динаміки індикатора портфельного кредитного ризику ПАТ АБ «Столичний» за обраними часовими інтервалами

Короткостроковий горизонт					
Дата	K2	H10	K3	H8	K5
01.01.2008	0,0878	0,0835	0,0437	0,0323	0,1786
01.01.2009	0,1910	0,1289	0,0880	0,1686	0,2187
01.01.2010	0,1881	0,0614	0,4294	0,3205	0,1523
01.01.2011	0,1876	0,1128	0,4063	0,2637	0,2002
01.01.2012	0,2013	0,0943	0,0112	0,4581	0,1108
Середньостроковий горизонт					
Дата	K6	H10	H8	K7	K8
01.01.2008	0,6200	0,0835	0,0323	0,5015	0,3843
01.01.2009	0,4700	0,1289	0,1686	0,6593	0,3884
01.01.2010	0,3600	0,0614	0,3205	0,4760	0,1924
01.01.2011	0,6900	0,1128	0,2637	0,4375	0,2513
01.01.2012	0,7500	0,0943	0,4581	0,4103	0,2619
Довгостроковий горизонт					
Дата	K1	K2	K7	K8	K9
01.01.2008	0,0435	0,0878	0,5015	0,3843	1,2628
01.01.2009	0,0621	0,1910	0,6593	0,3884	5,9332
01.01.2010	0,1175	0,1881	0,4760	0,1924	2,9299
01.01.2011	0,1537	0,1876	0,4375	0,2513	7,2548
01.01.2012	0,1803	0,2013	0,4103	0,2619	7,2409

Таблиця У.3 – Матриця нормативних значень індикатора портфельного кредитного ризику ПАТ АБ «Столичний» за обраними часовими інтервалами

Короткостроковий горизонт					
Дата	K2	H10	K3	H8	K5
01.01.2008	-0,9746	-0,5064	-0,0169	1,5838	-0,3584
01.01.2009	1,4531	1,2380	-0,1658	0,0861	1,2611
01.01.2010	0,4027	-1,3515	-1,3150	-1,0469	-1,4193
01.01.2011	-0,8812	0,6199	1,4977	-0,6230	0,5166
01.01.2012	-0,6993	-0,0810	0,1498	-1,3597	-1,6206
Середньостроковий горизонт					
Дата	K6	H10	H8	K7	K8
01.01.2008	0,6976	1,4581	0,5031	-0,2024	0,9451
01.01.2009	-0,3488	-1,3276	-1,1492	1,6677	0,9934
01.01.2010	-1,4649	-0,1615	1,3760	-0,5046	-1,3163
01.01.2011	1,1161	-0,2921	-0,7299	-0,9608	-0,6222
01.01.2012	-0,0717	-0,1544	-0,6898	0,6423	-0,9810
Довгостроковий горизонт					
Дата	K1	K2	K7	K8	K9
01.01.2008	0,3766	0,1163	0,2099	-0,7856	0,1578
01.01.2009	0,6405	0,7853	0,4287	-0,5051	0,3949
01.01.2010	1,1744	0,7665	-1,6550	1,7165	-1,6303
01.01.2011	-1,4383	-1,6680	1,0164	-0,4258	1,0776
01.01.2012	-1,1987	-0,4674	0,7318	-1,7040	-0,4404

Таблиця У.4 – Матриця відхилень значень індикатора портфельного кредитного ризику ПАТ АБ «Столичний» від значень елементів нормованого вектора за обраними часовими інтервалами

Короткостроковий горизонт					
Дата	K2	H10	K3	H8	K5
01.01.2008	5,8937	3,0431	2,2939	0,0000	1,1255
01.01.2009	0,0000	0,0000	2,7671	2,2430	7,1844
01.01.2010	1,1034	6,7055	7,9110	6,9208	0,0000
01.01.2011	5,4490	0,3820	0,0000	4,8698	3,7476
01.01.2012	5,7418	2,2030	2,1977	8,9892	0,0000
Середньостроковий горизонт					
Дата	K6	H10	H8	K7	K8
01.01.2008	4,6764	7,7602	2,7302	0,5753	0,0023
01.01.2009	1,2457	0,0000	0,0000	6,9092	0,0000
01.01.2010	0,0000	2,2175	6,3767	0,2082	5,3350
01.01.2011	6,6618	1,0724	0,1758	0,0000	2,6103
01.01.2012	2,6954	3,2412	3,5760	0,01776	6,9753
Довгостроковий горизонт					
Дата	K1	K2	K7	K8	K9
01.01.2008	1,1273	3,1837	3,4778	0,0000	0,8459
01.01.2009	4,3213	6,0189	4,3420	0,0787	0,4660
01.01.2010	6,8264	5,9267	0,0000	6,2605	7,3327
01.01.2011	0,0000	0,0000	7,1365	0,1295	0,0000
01.01.2012	7,6658	4,4660	0,2203	6,1489	4,4117

